RUDOLF STEINER

FAUST-CONSIDERAŢII SPIRITUAL-ŞTIINŢIFICE

VOL. I

FAUST, OMUL CĂUTĂTOR

GA 272

14 conferinţe, prezentate la Berlin, la 17 decembrie 1911,
şi la Dornach, între 4 aprilie 1915 şi
11 septembrie 1916, şi o conferinţă publică ţinută la
Strasbourg, la 23 ianuarie 1910

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE..... 5

I *FAUST*-UL GOETHEAN DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ŞTIINŢEI SPIRITUALE.....12

II RAPORTUL DINTRE *FAUST*-UL GOETHEAN ŞI GOETHE42

III FAUST ÎN CĂUTAREA IZVORULUI VIEŢII ÎMBIBAT CU CHRISTOS.....63

IV PĂTRUNDEREA LUI FAUST ÎN LUMEA SPIRITUALĂ 84

V DISPOZIŢIE DE RUSALII. INIŢIEREA LUI FAUST CU SPIRITELE PĂMÂNTULUI.....113

VI. *FAUST*, CEL MAI MARE POEM AL CĂUTĂRII NĂZUITOARE DIN LUME. FANTASMAGORIA CLASICĂ....142

VII ÎNĂLŢAREA LA CER A LUI FAUST.....169

VIII CUNOAŞTERE MISTICĂ ŞI REVELARE SPIRITUALĂ A NATURII. PERCEPERE A SPIRITELOR.....186

IX ÎMPĂRĂŢIA MUMELOR. MATER GLORIOSA.....210

X ÎNŢELEPCIUNE – FRUMUSEŢE – BUNĂTATE MICHAEL – GABRIEL – RAFAEL 232

XI IMPORTANŢA ISTORICĂ A LUI *FAUST* 258

XII „PUNEREA ÎN MORMÂNT". NATURA LEMURILOR, A DIAVOLILOR GRAŞI ŞI A CELOR SLABI, USCĂŢIVI.....280

XIII PRIVIRILE ARUNCATE DE GOETHE ÎN MISTERELE EXISTENŢEI UMANE.....307

XIV PERSPECTIVE ASUPRA ADEVĂRATELOR REALITĂŢI CĂUTATE DE GOETHE.....335

XV GOETHE ÎN CĂUTAREA STRĂFUNDURILOR DEVENIRII ŞI ALE MISTERELOR LUMII ÎN *FAUST* AL SĂU ISPITIREA LUCIFERICĂ ŞI AHRIMANICĂ.....363

NOTE.....391

CUVÂNT ÎNAINTE

Conferinţele tipărite aici au fost pentru vorbitor şi pentru auditori o trăire nemijlocită, izvorând din reprezentarea dramatic-euritmică a unor scene din *Faust*-ul goethean, care a pus în activitate toate forţele celor care au apărut în faţa publicului, începând cu elaborarea înţelegerii pentru enigmele date şi până la realizarea celui mai mic detaliu scenic. Munca intelectuală a fost numai puntea de trecere spre sesizarea realităţilor fiinţiale dezvăluite aici de Rudolf Steiner, care se află în spatele misterelor acestei opere şi îşi caută căi de exprimare pentru care mijloacele artistice deja cunoscute nu mai sunt satisfăcătoare. În euritmie, Rudolf Steiner crease o posibilitate de exprimare prin care elementul suprasensibilului poate vorbi limba sa proprie: limba mişcării, care este forma de exprimare a acelor lumi care nu s-au densificat până jos, în fizic. Legi tainice ale naturii pot ajunge să se reveleze din nou, prin intermediul unei arte noi. Şi, prin înţelepciunea sa despre om, prin ştiinţa sa despre iniţiere, Rudolf Steiner a deschis poarta prin care noi găsim accesul spre acele regiuni în care poemul despre Faust ne transpune mereu-mereu şi care trebuie să ne apară de-a binelea drept fantasmagorie, dacă nu suntem în măsură să folosim cheia ce deschide acea poartă. Oare cine înţelege poemul Faust? Comentariile, studiile erudite nu ne pot ajuta aici. Ele nu prea fac altceva decât să îngreuneze, ba chiar să sufoce, spiritul care vrea să ne vorbească prin opera poetică. Chiar dacă îi datorăm recunoştinţă lui Schroer, pentru că prin explicaţiile sale sârguincioase putem împrospăta unele dintre lucrurile care altfel dispar uşor în fântânile adânci ale memoriei, totuşi, în faţa acestei munci ne amintim adesea de durerile prin care trecem, de

exemplu, citind *Divina Commedia*, când sufletul îţi este parcă strivit de comentariile agăţate aproape de fiecare din înaripatele terţine: o disecare greu de suportat în sensul unei pedanterii seci. Numai că aici distanţa de la text la comentariu nu e atât de uriaşă. Schroer poartă în sine înrudirea fiinţială cu Goethe şi entuziasmul, aşa că erudiţia lui nu pare chiar atât de osificatoare, ci mai mult conştiincioasă. O poţi pune deoparte fără mânie, pentru a trăi apoi în mod nemijlocit textul poemului *Faust*. Ceea ce se află în spatele operei ne vorbeşte mai întâi ca o presimţire. Ne cuprinde ceva care nu poate fi explicat de niciun comentariu erudit, ceva care ar fi cuvânt şi fum, dacă n-ar conţine nişte adevăruri adânci, care, bineînţeles, în primă instanţă, nu ne sunt accesibile. Devine perceptibil susurul unor curenţi subterani; mistere murmură la urechea noastră interioară. Îi suntem recunoscători lui Schroer pentru faptul că el n-a ucis glasul adâncurilor, că el doar a ajutat ca unele fapte din mitologie sau istorie să ni se întipărească mai exact în memorie. La izvoarele care pulsează prin poem, nici aceste explicaţii n-au fost în stare să ne conducă. Izvoarele pe care Faust le caută năvalnic, cărora le duce dorul, atât de mult încât îşi riscă mântuirea sufletului pentru ele, izvoarele care urmează să-i redea omenescul său pierdut, prin licoarea vieţii pe care vrea să o soarbă din ele, nu au curs nici pentru Schroer, în această existenţă de erudit; ele doar au vibrat în sufletul lui, ca dor şi ca impuls moral. Faust, şi prin el Goethe, strigă după izvoarele vieţii; ele şi strigătul omenirii de azi, al acelei omeniri care încă mai merită pe deplin acest nume, care nu şi-a ameţit omenescul prin zgomotul maşinilor şi apăsarea mecanicii care macină şi zdrobeşte sufletele. Ea ar trebui să audă din nou acest strigăt, în poem, în vehemenţa lui zguduitoare, ar trebui să-i dea voie să-l răscolească, să

reacţioneze la el. Dar pe scenă noi vedem de obicei un Faust blazat, care ne spune nişte lucruri ce sună foarte abstract şi care nu-l ating puternic în străfundurile sale, doar îl umplu cu un plictis nesfârşit şi cu scârbă, făcându-l până la urmă să ia sticluţa cu lichidul cafeniu; acest lucru îl face să fie puţin sentimental. Dar aproape că n-am simţit nicio raportare reală la Spiritul Pământului. Pe urmă, pe scenă se mai joacă o mică piesă de un romantism legendar ireal, nu tocmai bine fundamentat, o fantasmagorie medievală – şi Faust devine cu adevărat viu abia când e vorba de Gretchen. Aici el ştie cum stă. Dar jocul cu ea nu durează mult timp. Trebuie să intre din nou în romantismul fantasmagoric. Urmează puţină remuşcare, atunci când o vede pe Gretchen, care şi-a pierdut minţile, în celula închisorii. Dar uită repede şi se trezeşte, înviorat şi din nou plin de putere, pe o pajişte înflorită.

Cum de se împacă aici o realitate zguduitoare şi o superstiţie nebuneasacă, dând efectul general de măreţie inevitabilă, asupra acestui lucru rareori se reflectează. În această tragedie a lui Gretchen, omenescul a fost exprimat, bineînţeles, într-un mod atât de captivant, încât acest lucru e suficient pentru a conferi operei o valoare de veşnicie, chiar dacă elementul celălalt, faptul propriu-zis propulsator din *Faust*, e resimţit doar ca un adaos. Dar pentru că adaosurile depăşesc cu mult, ca volum, episodul cu Gretchen, cel puţin la citirea lucrării, unde nu se taie şi se scurtează după bunul plac, ca în cazul punerilor în scenă, putem fi, oricum, uimiţi că poemul s-a impus aşa şi că i se recunoaşte înalta valoare culturală, care o situează, între comorile spiritului german, pe primul loc. Scânteile care sar peste tot din diamantele de gândire fin şlefuite ce strălucesc spre noi peste tot în dialogurile cu Mefisto şi în monologurile lui Faust au fost suficiente, alături de

farmecul floral şi de suferinţa lui Gretchen, în culorile şi în forţa lor de a lumina, pentru a salva de la uitare întreaga lucrare, deşi Goethe însuşi a spus că *Faust*-ul său nu poate deveni popular: au fost transpuse prea multe taine în el.

Şi noi trebuie să ţinem seama de acest fapt. Înainte de Rudolf Steiner, nimeni nu a putut conduce în fântânile adânci ale înşiruirilor de gânduri ale lui Goethe, ale presimţirilor şi intuiţiilor sale în lumea acelor imaginaţiuni din care şi-au primit valoarea de veşnicie şi bogăţia de imagini cuvintele sale fin şlefuite. De-abia el ne-a dat posibilitatea de a coborî mai adânc în acele straturi ale proceselor umane plăsmuitoare de suflet, din care îşi derivă substanţa cunoştinţele de azi. Ele dau, s-ar zice, cărbunele din care, prin metamorfoză, se formează diamantul. Şi, la fel cum cărbunele n-ar putea deveni diamant dacă în el nu ar fi captată şi adăpostită raza de Soare, şi gândul îşi primeşte lumina de la Soarele spiritual aflat la baza arhetipului.

Drumul spre aceste fântâni adânci ale procesului de devenire, drumul spre „mume", ni l-a deschis Rudolf Steiner. Noi nu trebuie să căutăm această cale ca Faust cel creat de Goethe şi nici ca Faust din legendă, cu mijloacele unui ocultism medieval, care era perimat deja în acea vreme, când, pe pragul epocii moderne, nişte figuri faustice au luptat împotriva unor metode de cercetare alchimiste moştenite, devenite decadente, şi a ştiinţelor exacte ale naturii care se ridicau drept ceva nou la orizont. La acea răscruce a vremurilor se lucra cu nişte mijloace de multe ori aberante, tulburi, pentru a se ajunge până la misterele vieţii; cu formule magice devitalizate, cu experimente ale invocării de spirite, cu mediumism, hipnoză, tincturi şi alifii, care i-ar ispiti şi pe adepţii psihologiei experimentale pentru a-şi îmbogăţi ştiinţa. Rudolf Steiner ne-a arătat alte

căi pe care se poate ajunge la izvoarele vieţii: căile gândului pur, ale autoeducaţiei morale, căile muncii ştiinţifice şi artistice, ale activităţii libere desfăşurate de eu în serviciul omenirii. Totuşi, a fost necesară pregătirea în acest scop, prin ceea ce s-a petrecut între timp: renunţarea la ultimele resturi de clarvedere atavică din partea omenirii europene avansate, cufundarea în limitele ştiinţei despre natură, cucerirea tehnicii, despărţirea temporară a personalităţii de izvorul ei spiritual originar. Acum noi ne aflăm în faţa unei alte răscruci. Suntem pe cale de a pierde personalitatea, de a lăsa ca omul să fie ucis de către mecanism. Forţa gândirii trebuie să ne reconducă spre esenţa noastră sufletească, spre luarea în stăpânire a percepţiei în imagini, spre înţelegerea spiritualităţii care guvernează în noi şi care stă la baza tuturor fenomenelor vieţii. În căutarea ţelului suprem, figura lui Faust, aşa cum a pus-o Goethe în faţa omenirii, poate deveni pentru noi exemplu şi îndemn. Şi noi nu mai trebuie să ne lăsăm ademeniţi de rătăcirile vrăjitoriei medievale. Prin ştiinţa spirituală ni se arată o cale de cunoaştere sigură.

Tragismul ocultiştilor medievali, aflaţi pe pragul epocii moderne, a constat în faptul că, pe baza tradiţiei transmise de şcoli secrete, ei mai ştiau de existenţa unei comunicări spirituale reale a oamenilor pe o treaptă superioară de evoluţie cu inteligenţele Cosmosului, dar ştiau, de asemenea, că pentru ei această cale era acum închisă. Ei nu mai puteau ajunge decât la o comunicare cu forţele regnului intermediar. O întunecare treptată, o deviere de la căile riguroase ale cercetării spirituale a fost adesea consecinţa acestor experimente cu retorte, cu forţele elementelor şi cu fiinţialităţile acestora. Căutarea a ajuns pe căi rătăcite, murind de sete a recurs la mijloacele disperării, la nişte năluciri. În acest sens trebuie să

înţelegem ceea ce răscoleşte sufletul lui Faust. Totuşi, în intensitatea căutării acestor cercetători zăcea o forţă de trezire a eului. Prin suferinţă, conştienţa lor s-a deschis tot mai larg impulsurilor de cucerire a materiei, omul s-a îndreptat spre centrul fiinţei sale, în care s-ar putea găsi pe sine însuşi, care l-a putut reconduce spre viaţa în spirit. În cupola cea mică a clădirii Goetheanum, distrusă de flăcări, în care Rudolf Steiner a făcut să ia naştere, prin imagine şi culoare, reprezentanţii diferitelor epoci de cultură din istoria omenirii, se putea vedea, într-un albastru întunecat ce dispărea în zbor, şi această figură a lui Faust, alchimistul serios de la pragul dintre Evul Mediu şi epoca modernă, ridicându-şi spre faţă, cu un gest de cugetare şi privire profundă, mâna dreaptă, în spatele gestului ei elocvent, făcut cu degetul, apărând cuvântul-pecete „eu"; întinzându-şi mâinile spre el, se apropie, sub o înfăţişare îngerească de copil, eul superior, spiritual, al omului, în curs de dezvoltare. Sub el se ridică omul cu coasa, scheletul, celălalt pol al eului uman; deasupra figurii lui Faust se înclină spre el geniul care-l inspiră.

Nu ne putem apropia de înţelegerea lui *Faust* pe baza unor premise cu suflu scurt, ci trebuie să ne cucerim lărgimea de orizont a privirii. Conferinţele oferite aici ne dau bazele pentru înţelegerea lui *Faust*. Ele nu sunt nişte comentarii concepute în camera de studiu a unui erudit, ci o introducere în regiunile ştiinţei spirituale, de mână cu o operă poetică inspirată de ele, ale cărei taine sunt puse în lumina potrivită abia cu ajutorul acestei ştiinţe spirituale. Pe alte căi nu se ajunge la miezul problemei lui Faust. Şi această lucrare poetică, cea mai mare creată de spiritul german, va putea deveni populară abia atunci când ştiinţa spirituală va impregna viaţa culturală a poporului într-o

măsură la fel de mare cum au făcut-o în ultimele secole ştiinţele naturii.

Sigur că se pot ridica unele obiecţii împotriva publicării unei asemenea cărţi, care constă, parcă, din fragmente. Explicaţiile au fost date de la caz la caz, după cum a cerut-o munca la construirea primului Goetheanum; au fost prezentate acele scene în care Faust se luptă cu misterele existenţei şi înaintează până la trăirile suprasensibile. S-a jucat în tâmplăria mare de la Goetheanum, în care au fost făcute şi coIoanele clădirii mistuite apoi de flăcări, în nişte condiţii primitive, dar cu încercarea de a scoate în evidenţă realitatea spirituală care stă la baza operei. Pentru redarea acelor scene care se desfăşoară în lumile suprasensibile, în lumea de sus ori în lumea de jos, un mijloc de exprimare potrivit a fost găsit în euritmie, arta mişcării cultivată la Goetheanum. Ca şi cum poemul dramatic *Faust* ar fi aşteptat apariţia acestei forme de exprimare pentru a deveni cu totul viu pe scenă, pentru a transpune în realitate artistică ceva care altfel este inexprimabil. Ceea ce fără această artă ar fi rămas abstract, un şablon convenţional, şi-a găsit în euritmie limbajul adecvat, plin de viaţă. Artiştilor le-a stat alături Rudolf Steiner, care i-a ajutat şi i-a sfătuit la fiecare aspect, oricât de mărunt. Suferinţa noastră este aceea că în condiţiile de atunci n-a fost posibil să se realizeze decât reprezentarea unor fragmente din *Faust*. Totuşi, ele ne servesc drept fir călăuzitor pentru înţelegerea întregii opere. De aceea, nici nu ne este îngăduit să rezervăm, cu teamă, acest dar unui mic cerc de oameni, ci trebuie să dăm mai departe, contemporanilor şi viitorimii, ceea ce am primit aici pentru formarea unei baze de cunoaştere. Chiar dacă şi în acest caz nu ne-au rămas decât stenogramele lacunare luate la conferinţe, în ele zace, totuşi, ceea ce nimeni altul nu poate

da şi care va stimula omenirea întru binele ei. Din cea mai mare creaţie a literaturii germane, care vrea să fie, în acelaşi timp, creatoarea unei concepţii despre lume, poporul a cărui misiune constă în cucerirea spiritualului ar trebui să poată sorbi impulsurile care să-i dea forţă şi curaj pentru îndeplinirea grelei sale misiuni.

Marie Steiner
1931

I *FAUST*-UL GOETHEAN DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ŞTIINŢEI SPIRITUALE

Conferinţă publică, Strasbourg, 23 ianuarie 1910

Ştiinţa spirituală, care doreşte să prindă rădăcini în curentul vieţii culturale moderne, nu pretinde că este ceva nou, şi ea se deosebeşte tocmai prin aceasta de multe concepţii despre lume şi alte orientări spirituale ce răsar pretutindeni, care cred că îşi pot dovedi dreptul la existenţă prin faptul că pretind a spune ceva nou într-o problemă sau alta a vieţii spirituale. Dimpotrivă, ceea ce numim ştiinţă spirituală trebuie să scoată în evidenţă faptul că izvoarele cunoştinţelor comunicate de ea şi ale vieţii ei au existat în acelaşi fel în toate vremurile în care oamenii au gândit, în care oamenii au căutat să găsească răspuns la întrebările şi enigmele supreme ale existenţei. Am avut ocazia să subliniez acest lucru adeseori, şi în acest oraş, când am avut onoarea de a ţine aici conferinţe [Nota 1].

Trebuie să fie deosebit de incitant să studiezi din acest punct de vedere nu numai diferitele religii, diferitele concepţii despre lume, aşa cum au apărut ele în evoluţia omenirii, ci şi să priveşti în această lumină unele personalităţi mai apropiate de noi. Fiindcă, dacă e ceva

adevărat în ştiinţa spirituală, atunci măcar un sâmbure al acestor adevăruri trebuie să se găsească la toţi aceia care au căutat în mod energic şi onest cunoaşterea şi existenţa demnă de numele de om.

Când se vorbeşte astăzi despre ştiinţa spirituală, se fac auzite dintr-o parte sau alta cele mai diverse păreri, şi acela care nu a pătruns destul de adânc în domeniul respectiv, acela care şi-a procurat o cunoaştere superficială din câte o conferinţă sau broşură, va lua ştiinţa spirituală, după cum este punctul său de vedere, drept o fantasmagorie sau o visătorie a câtorva oameni străini de lume, care îşi fac nişte reprezentări curioase despre viaţă şi substraturile ei. Trebuie să admitem întru totul că, dacă cineva nu priveşte lucrurile mai exact, o asemenea părere poate părea de înţeles, căci, deşi astăzi nu poate fi vorba de a avea drept premisă o temă specială, trebuie să atragem, totuşi, atenţia asupra câtorva adevăruri de bază ale acestei ştiinţe spirituale. Şi deja, când acestea sunt numite şi caracterizate, în sufletele contemporanilor noştri se va putea face simţit într-un mod absolut onest sentimentul: Ah, ce ciudăţenie o mai fi şi asta!

În întregime, ştiinţa spirituală, dacă e luată în serios, are la bază faptul că se presupune [Nota 2]: Ceea ce ne înconjoară în lumea senzorială, ceea ce noi putem percepe cu simţurile, ceea ce putem înţelege cu mintea, cu intelectul legat de simţurile noastre nu e lumea întreagă, ci în spatele a tot ceea ce este senzorial se află o lume spirituală. Şi această lume spirituală nu se află într-o sferă transcendentă nedefinită, ci există mereu de jur împrejurul nostru, la fel cum în jur există fenomenele de lumină şi culoare. Dar, pentru ca noi să ştim ceva despre ceea ce există de jur împrejurul nostru, e necesar să avem un organ cu care să percepem aceste lucruri. Şi, la fel cum orbul din

naştere nu poate vedea culoarea şi lumina, nici omul din epoca noastră nu poate percepe, de regulă, cu facultăţile sale obişnuite, realităţile şi entităţile spirituale care există de jur împrejurul nostru. Dar, dacă avem norocul de a opera un orb din naştere, atunci pentru el va veni momentul trezirii ochiului, şi ceea ce înainte nu exista pentru el, lumina şi culorile, se revarsă acum în interiorul lui. Din momentul operaţiei, pentru el aceasta va fi o lume perceptibilă. Tot aşa există şi pe tărâmul spiritual o trezire superioară, acea trezire prin care un om devine un iniţiat în lumea spirituală. Ca să vorbim ca Goethe [Nota 3]: există ochi spirituali şi urechi spirituale, numai că, de regulă, sufletele umane nu au ajuns atât de departe încât să se poată folosi de aceste organe. Dacă aplicăm însă mijloacele şi metodele prin care aceste forţe ajung să existe, atunci în noi se petrece, pe un tărâm mai înalt, ceva asemănător cu ceea ce se petrece pentru un orb din naştere care e operat şi spre care năvăleşte atunci lumea culorilor şi a luminii. Când i se deschid ochii şi urechile, omul devine o fiinţă care s-a trezit. De jur împrejurul lui este o nouă lume, o lume care a existat mereu, dar pe care el o poate percepe numai începând cu momentul trezirii. Dar atunci, când a ajuns până aici, omul învaţă să-şi însuşească anumite cunoştinţe, nişte cunoştinţe care luminează viaţa, nişte cunoştinţe care ne pot da forţă şi siguranţă pentru munca noastră, care ne dau posibilitatea de a vedea în mod intim esenţa menirii omului şi tainele destinului.

Vom vorbi numai în sens de pregătire despre una dintre aceste cunoştinţe, despre unul dintre adevărurile care trebuie să-i pară adesea omului actual, dacă nu smintit, totuşi bizar şi fantasmagoric. E un adevăr care nu e altceva decât o reînviere a unui proces de cunoaştere străvechi, continuarea sa pe un tărâm superior, un adevăr

care pentru un tărâm inferior a fost cucerit de-abia cu relativ puţin timp în urmă. În general, oamenii au o memorie scurtă pentru marile evenimente ale lumii spirituale, şi de aceea azi ei se gândesc prea puţin la faptul că în secolul al XVII-lea nu numai oamenii neînvăţaţi, ci chiar oamenii eruditi credeau că din nămolul râurilor se dezvoltă animale inferioare, ba chiar viermi şi peşti. Marele naturalist *Francesco Redi* [Nota 4] a fost primul care a atras atenţia asupra faptului că nicio râmă, niciun peşte nu cresc din nămolul mort al râurilor, dacă n-a existat mai înainte în ei un embrion de râmă, un embrion de peşte. El e acela care a rostit principiul că ceva viu nu poate proveni decât din ceva viu, şi de aici ne dăm seama că numai o observaţie inexactă ne poate face să credem că din nămolul de râu lipsit de viaţă poate creşte fiinţa vie a unui peşte sau a unui vierme. O observare mai exactă arată că noi trebuie să ne întoarcem până la embrionul viu şi că doar acest embrion viu poate să atragă din mediul înconjurător forţele care există, pentru a duce la cea mai mare dezvoltare ceea ce e viu în embrion.

Remarca lui Redi, că ceva viu se dezvoltă numai din ceva viu, este considerată astăzi în ştiinţă ceva de la sine înţeles. Dar când Redi a făcut, odinioară, această afirmaţie, el abia a scăpat de soarta lui *Giordano Bruno*. Aşa merg lucrurile în evoluţia omenirii. Un asemenea adevăr trebuie cucerit în aşa fel încât primii care-l exprimă sunt excomunicaţi, sunt declaraţi eretici, pe urmă el devine ceva de la sine înţeles, un bun comun al omenirii. Ceea ce a făcut Redi pentru ştiinţele naturii trebuie să se facă astăzi pentru spirit, prin ştiinţa spirituală, prin faptul că acea afirmaţie, făcută de Redi cu privire la ştiinţele naturii, va fi transferată de la cunoştinţele despre ochiul spiritual trezit şi despre urechea spirituală trezită pe tărâmul sufletesc.

Iar aici afirmaţia sună aşa: Ceva spiritual-sufletesc poate lua naştere numai din ceva spiritual-sufletesc. – Adică, e un mod inexact de a privi lucrurile dacă, văzând cum un om intră în existenţă, credem că tot ceea ce intră în viaţă provine exclusiv de la tată, de la mamă şi de la strămoşi. După cum în cazul râmei în curs de formare trebuie să ne întoarcem la embrionul de râmă viu, în cazul omului care se dezvoltă din embrion, devenind o fiinţă anume, trebuie să ne întoarcem la o existenţa spirituală anterioară, şi să fim edificaţi asupra faptului că această fiinţă, care intră prin naştere în existenţă, atrage de la străbunii săi trupeşti doar forţa pentru dezvoltarea sa, la fel cum embrionul de râmă atrage forţa din mediul înconjurător lipsit de viaţă. Şi, dacă este extinsă în mod corespunzător, fraza: Ceva viu poate proveni numai de la ceva viu devine cealaltă frază: Viaţa actuală, care intră în existenţă prin naştere, nu provine de la nişte străbunii fizici, ci ne conduce înapoi, de-a lungul secolelor, spre o existenţă spiritual-sufletească anterioară. – Iar dacă vă adânciţi şi mai mult în problemă, veţi vedea că se arată în mod absolut ştiinţific [Nota 5] că nu există o singură viaţă pământească, ci nenumărate vieţi pământeşti, că ceea ce există în noi acum, între naştere şi moarte, este repetarea a ceva spiritual-sufletesc care a existat deja pe alte trepte de viaţă anterioare, şi că actuala noastră viaţă este, la rândul ei, punctul de plecare pentru alte vieţi ce vor urma. Ceva spiritual-sufletesc provine din ceva spiritual-sufletesc, care a existat înainte de naştere, care coboară din lumea spirituală aici, jos, şi se manifestă în încarnări fizice. Vedem acum cu totul altfel, dacă avem în faţa noastră, de exemplu, un copil, care dezvoltă treptat forţele existente în el. Vedem, la naştere, cum pe chipul lui există ceva nedefinit, vedem cum din interiorul lui se dezvoltă tot mai precis ceea ce nu vine de la ereditate, ci

din alte vieţi anterioare. Vedem cum acest centru al spiritual-sufletescului se dezvoltă mereu mai departe, prin talente, începând cu naşterea.

Aceste lucruri le are de spus ştiinţa spirituală cu privire la vieţile pământeşti repetate. Poate că azi este o visătorie, aşa cum a fost considerat o visătorie ceea ce a spus Francesco Redi în secolul al XVII-lea. Dar ceea ce azi e considerat visătorie va deveni ceva de la sine înţeles într-un viitor nu prea îndepărtat, iar propoziţia: Ceva spiritual-sufletesc provine de la ceva spiritual-sufletesc va deveni un bun general al omenirii.

Astăzi ereticii nu mai sunt trataţi ca în trecut. Ei nu mai sunt trimişi pe rug, dar sunt priviţi drept nişte proşti şi visători, care vorbesc pe baza unei fantezii arbitrare. Oamenii îşi bat joc de ei şi se aşază pe scaunul înalt al ştiinţei, spunând că aceste lucruri nu sunt compatibile cu o ştiinţă adevărată, neştiind că ştiinţa adevărată, veritabilă, este aceea care cere acest adevăr. Şi acum noi putem menţiona sute de asemenea adevăruri, care ne-ar arăta că ştiinţa spirituală poate lumina viaţa, arătând că în om zace un sâmbure fiinţial nemuritor, care trece, prin moarte, în lumea spirituală şi, după ce şi-a împlinit misiunea, se reîntoarce în existenţa fizică, pentru a aduna experienţe noi, pe care, prin moarte, le duce iarăşi sus, în lumile spirituale. Am vedea că legăturile care se înnoadă de la om la om, de la suflet la suflet, pe toate tărâmurile vieţii, acele tendinţe ale inimii care merg de la suflet la suflet şi care altfel rămân neexplicate pot fi explicate prin faptul că au fost înnodate în nişte condiţii de viaţă anterioare. Şi că legăturile spirituale interioare pe care le înnodăm astăzi nu încetează să existe când moartea trece peste existenţă, că legăturile de viaţă ce trec de la suflet la suflet sunt nemuritoare ca sufletul uman însuşi, că ele trăiesc în

trecerea prin lumea spirituală şi se vor însufleţi iarăşi în alte condiţii de viaţă pământească şi în noi încarnări. Şi e o problemă a evoluţiei faptul că oamenii îşi vor aminti trăirile anterioare avute pe Pământ, lucrurile prin care au trecut din punct de vedere spiritual-sufletesc în alte vieţi şi stări de existenţă trecute.

Asemenea adevăruri se vor încetăţeni, într-un viitor nu prea îndepărtat, în viaţa umană, drept lucruri necesare, şi oamenii vor sorbi forţă, speranţă şi încredere din asemenea premise. Azi noi putem vedea numai că un număr relativ mic de oameni sunt atraşi, prin simţul lor sănătos pentru adevăr, spre ceea ce au de vestit cercetătorii spirituali, pe baza trăirilor avute de ei în lumea spirituală. Dar cunoştinţele spiritual-ştiinţifice vor deveni un bun comun al omenirii şi se transpun în viaţa ei în cadrul unei căutări serioase a adevărului. Cei care au mers pe căile căutătorilor serioşi ai adevărului au plăsmuit mereu, în tot ceea ce au dat omenirii, marile comori de înţelepciune şi cunoştinţele pe care ştiinţa spirituală le aduce azi din nou.

În faţa sufletului nostru va păşi un exemplu, sub forma unei personalităţi care e aproape de viaţa noastră modernă: exemplul lui Goethe şi, la el, ceea ce l-a preocupat de-a lungul întregii vieţi, drept opera cea mai vastă şi mai măreaţă: drama *Faust*.

Dacă ne apropiem de Goethe şi încercăm să proiectăm lumină asupra căutărilor sale, putem începe relativ devreme. Se poate spune că, la Goethe, recunoaştem din întreaga predispoziţie a fiinţei sale cum erau în el sufletul şi spiritul. Tot ceea ce căuta impetuos să găsească spiritual în spatele fenomenelor lumii senzoriale a fost în el o predispoziţie timpurie. Îl vedem pe băiatul Goethe, în vârstă de şapte ani, care ar fi putut să-şi asimileze de la cei

din jur nişte reprezentări obişnuite, aşa cum îşi asimilează un băiat, pentru a-şi forma prima reprezentare sufletească. Aşa ceva nu-l mulţumeşte; o spune el însuşi în *Poezie şi adevăr*. Vedem acolo cum băiatul de şapte ani începe să facă ceva cu totul ieşit din comun, demn de luare-aminte, pentru a da expresie dorului său după divin. Băiatul ia un pupitru pentru note din colecţia tatălui său şi face din acesta un altar, prin faptul că pune pe el tot felul de minerale şi plante şi alte produse ale naturii, din care grăieşte spiritul naturii. Sufletul băiatului îşi face, presimţind, un altar, pune pe acesta o mică lumânare, ia o lupă, aşteaptă până când răsare Soarele în zori, adună cu ajutorul lupei primele raze ale Soarelui ce răsare, le face să cadă pe lumânare, în aşa fel încât se ridică fum. Chiar şi la vârsta cea mai înaintată Goethe îşi aduce aminte cum el, ca băiat, a vrut să-şi trimită sentimentele de evlavie spre înalturi, spre marele zeu al naturii, care vorbeşte prin minerale şi plante, care îşi trimite spre noi focul în razele de Soare. Toate acestea cresc odată cu Goethe. Vedem cum, pe o treaptă mai matură – totuşi, dintr-un suflet plin de dor, aşa cum trăieşte el în Goethe –, după ce se mută la Weimar şi e numit de către duce consilierul său, acest sentiment faţă de spiritul ce vorbeşte din toate fiinţele naturii se exprimă în frumosul imn în proză [Nota 6]. Acolo el spune: „Natură! Noi suntem înconjuraţi şi îmbrăţişaţi de ea – neputând să ieşim din ea, şi neputând să pătrundem mai adânc în ea. Fără a ne pofti şi fără a ne preveni, ea ne ia în cercul dansului ei şi se învârte cu noi până când am obosit şi cădem din braţele ei... Nu noi am făcut ceea ce facem; ea a făcut totul; ea gândeşte şi cugetă neîncetat, priveşte în lume cu mii de ochi.” Şi iarăşi, mai târziu, el scrie în frumoasa carte despre Winckelmann, *Antikes*: „Când natura sănătoasă a omului acţionează ca un întreg,

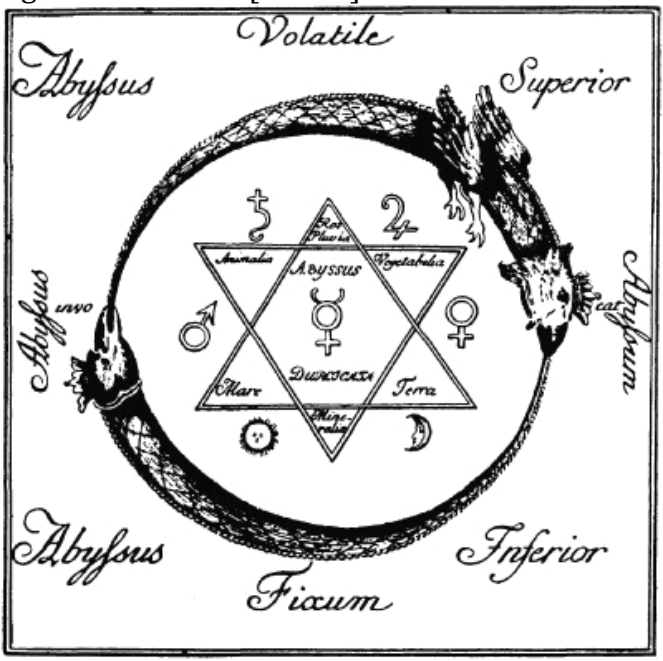
când el se simte în lume ca într-un mare tot frumos, demn şi de preţ, când o tihnă armonioasă îi dă o încântare pură, liberă, atunci Universul, dacă s-ar putea simţi pe sine însuşi, ar chiui de bucurie, ajuns la ţelul său, şi ar admira culmea propriei deveniri şi fiinţe." Aşa simţea Goethe, că tot ceea ce trăieşte şi urzeşte afară, în natură, îşi sărbătoreşte o înviere ce vine din sufletul uman şi că o natură mai înaltă, o natură spirituală, se naşte din spiritul şi sufletul omului. Dar Goethe ajunge numai treptat la claritate deplină în cunoaşterea spirituală a naturii. Şi nu vedem nicăieri mai clar şi mai lămurit că Goethe a fost o viaţă întreagă un căutător, care nu s-a odihnit şi n-a făcut popas niciodată, ca să remodeleze cunoaşterea mereu şi mereu, pentru a ajunge pe o treaptă mai înaltă, nu vedem nicăieri mai clar şi mai bine acest lucru ca în opera vieţii sale, *Faust*.

Din cea mai fragedă tinereţe, el începuse să pună în versuri tot ceea ce umplea sufletul său plin de dor şi presimţire; şi el a terminat această operă la o vârstă foarte înaintată, cu puţin timp înainte de moarte, acest poem la care a lucrat peste 50 de ani şi în care a pus roadele cele mai bune ale vieţii sale. La moartea sa, partea a doua era acolo sigilată, drept marele testament pe care el îl avea de dat omenirii. E un document extrem de important. Şi noi înţelegem acest document numai dacă îl urmărim puţin pe Goethe, în felul cum a căutat să răzbească el însuşi spre cunoaştere.

Îl vedem, de exemplu, pe studentul Goethe la Universitatea din Leipzig. De fapt, el se pregăteşte să devină jurist, dar acest domeniu îl preocupă numai în mod secundar. Deja pe atunci tânărul student trăia un dor de neînvins după misterele lumii, după spiritual. De aceea, el cercetează tot ceea ce Leipzigul îi oferă în privinţa

cunoaşterii. El caută să-şi aţintească auzul la ceea ce natura are a ne spune în fenomenele ei, sau să surprindă în lume enigmele existenţei ei. Dar, pentru a remodela, pentru a contopi în sufletul său ceea ce îi puteau oferi ştiinţele naturii şi de aici să poată lua naştere acel imbold năvalnic ce străbate cu viaţa şi urzirea lui întreaga forţă a fiinţei sale interioare, acel imbold care nu caută o cunoaştere abstractă, ci o cunoaştere caldă a inimii, Goethe a avut nevoie de o mare trăire, de o trăire care îl duce cu adevărat pe om spre acea cunoaştere care e poarta spre care noi privim, presimţind, poarta care închide în faţa omului normal din zilele noastre invizibilul, suprasensibilul: poarta morţii. Moartea a trecut pe lângă el spre sfârşitul studenţiei sale la Leipzig. O boală grea l-a doborât, l-a adus în pragul morţii. El a petrecut multe ceasuri, zile, în care a trebuit să-şi spună [Nota 7] că în orice clipă ar putea să păşească prin acea poartă misterioasă. Şi imboldul misterios, nestăpânit, al cunoaşterii a cerut seriozitatea supremă a cunoaşterii. Cu dispoziţia pentru cunoaştere dezvoltată în acest fel, Goethe s-a întors în oraşul său natal, Frankfurt. Aici a găsit un cerc de oameni în fruntea căruia se afla o femeie bogat şi profund înzestrată: *Susanne von Klettenberg*. Goethe i-a construit un monument minunat în *Confesiunile unui suflet frumos*. El a arătat cum într-o personalitate de care s-a apropiat atât de mult în acea vreme din punct de vedere spiritual trăia ceva ce nu poate fi desemnat altfel decât spunând: În Susanne von Klettenberg trăia un suflet care a căutat să perceapă divinul în el însuşi, pentru a găsi prin divinul din el însuşi spiritualul ce străbate cu viaţa sa întreaga lume. – În această perioadă, Goethe a fost introdus, prin cercul din care făcea parte această doamnă, în nişte studii care, dacă le laşi să acţioneze asupra ta astăzi, ca om cu adevărat

modern, ţi se par smintite. Scrieri medievale, acestea au fost textele în care s-a cufundat Goethe. Cel care le ia azi în mână nu înţelege nimic din ele. Când vezi semnele bizare pe care le întâlneşti acolo, te întrebi: La ce folosesc toate acestea, în comparaţie cu căutarea adevărului din ştiinţa de azi? – Aici şi-a exercitat influenţa o anumită carte: *Aurea catena Homeri*. Când o deschizi, găseşti în ea o figură simbolică demnă de atenţie: un balaur sus, în semicerc, un balaur plin de viaţă, care e vecin cu un alt balaur, un balaur ce se usucă şi moare în el însuşi. De el sunt legate tot felul de semne: nişte chei simbolice, două triunghiuri împletite între ele şi semnele planetelor. Pentru contemporanii noştri, aceasta e pură fantasmagorie, raportată la ştiinţa de azi e o fantasmagorie, pentru că nimeni nu ştie cum să înţeleagă aceste semne [Nota 8].

Goethe simte, în presimţirea lui, că ele exprimă ceva, că ele pot fi înţelese, dacă le priveşti cu atenţie. Ele nu exprimă în mod nemijlocit ceva ce se poate găsi aici sau acolo în lume. Dar dacă laşi ca aceste semne să acţioneze asupra ta, întipărindu-le în tine în aşa fel încât să devii surd şi orb, aş zice, faţă de lumea fizică din jur, dacă laşi ca în tine să acţioneze numai aceste semne, atunci trăieşti ceva cum nu se poate mai important, ai trăirea că sufletul simte în el însuşi ceva care înainte dormita, ca un ochi spiritual care se deschide. Şi dacă ai suficientă perseverenţă, atunci recurgi la ceea ce poate fi numit meditaţie, concentrare, prin care sufletul evoluează atât de mult încât trece cu adevărat printr-un fel de operaţie spirituală a ochilor, astfel încât i se deschide o lume nouă. Pentru Goethe, în acea perioadă nu s-a putut deschide încă o lume nouă, el nu ajunsese încă atât de departe. Dar ceea ce s-a aprins în sufletul lui era presimţirea faptului că există chei care deschid această lume spirituală, că se poate pătrunde în această lume spirituală. Trebuie să ne aducem în faţa sufletului dispoziţia sa; senzaţia vie, sentimentul viu: aici se pune în mişcare în mine ceva, ceva devine viu; trebuie că există ceva care duce în lumea spirituală. Dar el simte, totodată: Eu încă nu pot intra. Dacă Goethe ar fi fost vreodată în viaţa lui identic cu Faust, noi am spune: Goethe se afla în aceeaşi situaţie în care ne apare Faust la începutul primei părţi, acolo unde Faust, după ce a studiat cele mai diferite domenii ale ştiinţei umane, deschide nişte cărţi în care se află asemenea semne şi se simte deja înconjurat de o lume spirituală, dar nu poate intra în lumea spirituală. Aşa că Goethe nu s-a simţit niciodată identic cu acest Faust: o parte din el era Faust, el însuşi a crescut dincolo de ceea ce era doar o parte din propria sa fiinţă. Şi astfel, ceea ce, în Goethe, a mers dincolo de Faust, a crescut,

a crescut prin faptul că el, nedându-se înapoi de la niciun fel de greutăţi, a căutat mereu mai departe şi mai departe şi şi-a spus: în spatele misterelor existenţei nu se ajunge dintr-un salt, nu se ajunge prin invocaţii şi formule, în spatele lor se ajunge numai dacă pătrundem pas cu pas, printr-o cunoaştere energică, plină de răbdare, într-un mod cu adevărat spiritual-sufletesc, ceea ce ne întâmpină mereu în lumea fizică. În suflet trebuie să se deschidă ceea ce este o cunoaştere superioară. – Sigur că această cunoaştere superioară trebuie să se deschidă în suflet, dar ea se deschide în forma ei adevărată numai dacă noi ne străduim, cu răbdare şi perseverenţă, să cunoaştem din treaptă în treaptă fenomenele reale ale lumii fizice şi să căutăm spiritualul în spatele acestor fenomene ale lumii fizice. Dar cu ceea ce a luat Goethe cu sine din perioada petrecută la Frankfurt, el a putut cuprinde tot restul, a putut vedea totul într-o altă lumină.

Goethe a venit de la Frankfurt în acest oraş, în Strasbourg. Am putea căuta tot felul de lucruri care l-au făcut aici să urce mai sus. Dar deosebit de caracteristic e felul cum lui i-a apărut în faţa sufletului ceea ce aici, în acest oraş, are o importanţă atât de mare: catedrala, domul. Pe atunci în faţa sufletului lui Goethe s-a aşezat ideea acestei clădiri minunate şi el a înţeles de ce fiecare linie este aşa cum este. El a privit cu un văz spiritual, cu văzul dobândit prin aprofundarea sa de la Frankfurt, fiecare triunghi, fiecare colţişor al acestei clădiri remarcabile, a văzut că fiecare e parte a întregului şi în sufletul său mare ideea arhitectului şi-a sărbătorit o reînviere şi Goethe a crezut că recunoaşte ceea ce se revărsase drept gând, drept idee, în această operă arhitectonică. Şi astfel, noi am putea menţiona multe cazuri în care în sufletul lui Goethe s-a celebrat o cununie între

ceea ce el dobândise ca percepţii interioare şi ceea ce şi-a însuşit ca procese exterioare ale lumii. De aceea, nu trebuie să ne mire faptul că, după ce a ajuns, mai târziu, la Weimar, el a abordat dintr-o altă direcţie ştiinţele naturii, botanica, zoologia, osteologia etc., pentru a privi acum toate lucrurile ca pe nişte litere ce formează împreună cartea naturii, conducând spre misterele existenţei. Aşa au luat naştere studiile sale despre dezvoltarea plantelor, despre lumea animală, pe care mai târziu le face tot ca în vremea studenţiei, numai că acum el caută peste tot spiritul în spatele fenomenelor senzoriale ale existenţei. Vedem, astfel, cum tocmai în cursul călătoriei prin Italia el a studiat, pe de o parte, arta, pe de altă parte, operele naturii, lumea plantelor, pentru a cunoaşte spiritul ce pulsează în ea. Măreţe şi frumoase sunt cuvintele pe care le-a scris el prietenilor săi, practicând în felul acesta o ştiinţă spirituală a naturii. El a spus [Nota 9]: „O, aici toate mă întâmpină într-un mod nou; aş vrea să plec în India, pentru a privi în felul meu ceea ce a fost descoperit deja." – Cu alte cuvinte: aşa cum o cerea evoluţia sa, conform cu liniile pe care le-am putut schiţa aici. Şi vedem cum priveşte el, de asemenea, operele de artă care-i ies în întâmpinare: „Atâta e sigur, artiştii vechi au avut o cunoaştere a naturii şi o noţiune la fel de sigură despre ceea ce ne putem reprezenta şi despre felul cum ne putem reprezenta aceste lucruri, ca şi Homer. Din păcate, numărul operelor de artă de prim rang e prea mic. Dar dacă le vezi pe acestea, nu mai ai altă dorinţă decât aceea de a le cunoaşte bine şi de a pleca apoi în pace. Aceste înalte opere de artă au fost produse totodată de oameni drept supremele opere ale naturii, după nişte legi adevărate şi naturale. Tot ceea ce e arbitrar, închipuit, se prăbuşeşte în sine; aici e necesitate, aici e Dumnezeu." La fel cum băiatului de şapte ani i-a

vorbit, de pe altarul făcut de el însuşi, marele spirit al naturii, aşa i-a vorbit, din aceste opere de artă, marele spirit al existenţei lumii spirituale, pe care el a privit-o ca pe o unitate. Aşa a ajuns Goethe să privească fiecare detaliu, printr-o muncă energică, plină de dăruire. Pe urmă el a putut să aştepte liniştit clipa în care din observaţiile sale a ieşit o adevărată ştiinţă spirituală, care ne vine apoi în întâmpinare, turnată în formă artistică şi plăsmuită din nou, în *Faust* al său.

Aşa se face că primele părţi ale lui Faust care iau naştere au cu totul dispoziţia unui om care presimte misterele existenţei, dar nu poate pătrunde în aceste mistere. Vedem aici cum Faust face să intre în activitate acele semne care îl fac să fie înconjurat de spiritual, dar noi vedem că el nu este încă destul de matur pentru a simţi în mod real acest spiritual. Sunt fragmentele în care Faust lasă să acţioneze asupra sa, drept aura lui Nostradamus, semnele macrocosmosului şi ale Spiritului Pământului, când spiritul Pământului apare în faţa sa. Spiritul Pământului e caracterizat de Goethe în cuvinte minunat de frumoase. Vedem cum el presimte că ceea ce este planeta Pământ nu este, pur şi simplu, acea bilă fizică pe care o iau în considerare ştiinţele naturii, că, exact aşa cum trupul conţine un suflet, trupul Pământului conţine un spirit.

În val de viaţă, în viscol de fapte, Sui, cobor în vânt, Prin toate mă cern! Leagăn şi mormânt, Un ocean etern, O pânză-n schimbare, O viaţă-dogoare:	*In Lebensfluten, im Tatensturm* *Wall' ich auf und ab,* *Webe hin und her!* *Geburt und Grab,* *Ein ewiges Meer,* *Ein wechselnd Weben,* *Ein glühend Leben,* *So schaff' ich am sausenden*

La războiul vremii-n vuiet mă frământ Şi dumnezeirii-i ţes un viu vestmânt.*	*Webstuhl der Zeit* *Und wirke der Gottheit* *lebendiges Kleid.*

* Citatele din drama *Faust* au fost reproduse după ediţia Goethe, *Faust*, Partea I şi Partea II, traducere, introducere, tabel cronologic, note şi comentarii de Ştefan Aug. Doinaş, Editura Univers, Bucureşti, 1982.

Aceasta este ceea ce trăieşte în Pământ drept Spiritul Pământului, aşa cum în noi trăieşte spiritul nostru. Dar Goethe arată că Faust nu e încă matur, că spiritul său e încă nedesăvârşit. El trebuie să-şi întoarcă faţa de la teribilul semn, ca un vierme care se târăşte înapoi cu teamă. Spiritul Pământului îi răspunde: „Tu semeni spiritului ce-l pricepi, nu mie." În sufletul lui Goethe trăia, chiar dacă la început doar ca presimţire, cunoaşterea faptului că pe nicio treaptă noi nu avem voie să ne declarăm mulţumiţi, ci de pe fiecare treaptă trebuie să tindem tot mai sus. Pe Goethe l-au introdus în aceste mistere studiile sale zeloase de la un fenomen la altul. Şi acuma îl vedem crescând.

Aceluiaşi spirit pe care l-a invocat la început şi despre care n-a putut spune decât: „Chip îngrozitor!", Faust i se adresează după ce Goethe însuşi atinsese o treaptă mai înaltă, după călătoria în Italia, călătorie pe care eu am caracterizat-o spunând că el a vrut să pătrundă cu modul său de a privi lucrurile întreaga natură şi întreaga artă. Acum Faust se află în dispoziţia în care era Goethe însuşi. Acum Faust stă în faţa aceluiaşi spirit, căruia îi vorbeşte astfel:

Tu, duh sublim, mi-ai dat de toate, Ce ţi-am cerut. Nu în zadar	*Erhabner Geist, du gabst mir,* *gabst mir alles,* *Warum ich bat. Du hast mir*

obrazul	*nicht umsonst*
De flăcări înspre mine l-ai întors.	*Dein Angesicht im Feuer zugewendet.*
Mi-ai dat Natura grandioasă ca imperiu,	*Gabst mir die herrliche Natur zum Königreich,*
Putere, ca s-o simt, şi să mă bucur.	*Kraft, sie zu fühlen, zu genießen. Nicht*
Şi nu ca unui oaspete uimit şi rece	*Kalt staunenden Besuch erlaubst du nur,*
Îngăduitu-mi-ai în pieptul ei adânc	*Vergönnest mir in ihre tiefe Brust*
Să văd ca-n sânul unui vechi prieten.	*Wie in den Busen eines Freunds zu schauen.*
Alaiurile celor vii mi le conduci	*Du führst die Reihe der Lebendigen*
Pe dinaintea ochilor, şi fraţi ai mei	*Vor mir vorbei, und lehrst mich meine Brüder*
Mă-nveţi să văd în aer, pomi şi apă.	*Im stillen Busch, in Luft und Wasser kennen.*
Iar când furtuna-n codri urlă, rage,	*Und wenn der Sturm im Walde braust und knarrt,*
Şi brazii uriaşi crăpând se surpă,	*Die Riesenfichte stürzend Nachbaräste*
Făcând să sune surd scobitul munte,	*Und Nachbarstämme quetschend niederstreift,*
Atunci mă duci în calme grote, mie	*Und ihrem Fall dumpf hohl der Hügel donnert;*
Pe mine mă arăţi, şi-n pieptul meu	*Dann führst du mich zur sichern Höhle, zeigst*
Minuni adânci şi tainice se-arată.	*Mich dann mir selbst, und meiner eignen Brust*
Şi-n faţa mea se-nalţă luna	*Geheime tiefe Wunder öffnen*

plină Cuprinsul îmblânzindu-l, suie-n juru-mi Pe scări de stânci, din umede tufişuri Un pâlc de argintii figuri străbune Calmându-mi gustul aspru- al contemplării.*	*sich.* *Und steigt vor meinem Blick* *der reine Mond* *Besänftigend herüber:* *schweben mir* *Von Felsenwänden, aus dem* *feuchten Busch* *Der Vorwelt silberne Gestalten* *auf,* *Und lindern der Betrachtung* *strenge Lust.*

Aici Goethe şi, odată cu el, Faust, a ajuns pe culmea de pe care el nu-şi mai întoarce faţa de la spiritul la care voise să ajungă dintr-un salt. Acum spiritul îi apare drept spirit de la care nu mai e nevoie să-şi întoarcă faţa. Acum el îl recunoaşte în tot ceea ce e viu, în toate regnurile naturii: în pădure şi apă, în tufişul cel tăcut, în pinul uriaş, în furtună şi tunet. Şi nu numai aici. După ce el i-a apărut în marea natură de afară, el îl recunoaşte şi în propria sa inimă: tainicele ei minuni adânci se deschid.

Acesta este un pas înainte în cunoaşterea spiritului pentru Goethe, şi el nu şi-a permis niciun răgaz, ca să ajungă şi mai departe. Vedem apoi cum, stimulat, fără îndoială, de *Schiller*, el caută să-şi adâncească viaţa sufletească, mai ales în anii '90 ai secolului al XVIII-lea. Ei i-au adus ceea ce i-a dat posibilitatea de a depăşi caracteristica vagă a conştienţei spiritului, că în toate trăieşte un spirit. El a reuşit să perceapă acest spirit în lumea concretă. Dar Goethe a avut nevoie de multe pregătiri înainte de a fi în stare să înfăţişeze viaţa spiritului uman în sensul: Ceva spiritual-sufletesc poate proveni numai de la ceva spiritual-sufletesc. Dar Goethe n-a scăpat

nicio ocazie de a pătrunde mai adânc, o arată unele opere pe care le-a creat înainte de a termina partea a doua a lui *Faust*. Până pe ce culme a ajuns o arată partea a doua a lui *Faust*. Mulţi i-au întors spatele deja când au făcut cunoştinţă, în *Pandora*, cu Goethe cel care îşi adâncise viaţa sufletească. Şi azi avem ocazia să auzim spunându-se: Partea întâi din *Faust* e plină de viaţă, respiră o naturaleţe nemijlocită, partea a doua este însă un produs al vârstei înaintate a lui Goethe, plină de simboluri şi de lucruri artificiale. – Asemenea oameni nici nu bănuiesc ce zace în ea, în această a doua parte a lui *Faust*, ce înţelepciune infinită, la care o viaţă atât de bogată ca cea a lui Goethe a putut ajunge de-abia în amurg, aşa că a lăsat-o drept testament. De aceea înţelegem, de asemenea, dacă în legătură cu unele opere, care respiră deja spiritul lui *Faust*, aşterne rândurile din care se vede că el îl înfăţişează pe Faust drept un suflet căutător, drept un suflet asupra căruia s-a revărsat ceva nou. Recunoaştem acest lucru din mânia pe care a revărsat-o asupra celor care au numit *Faust* o lucrare de valoare minoră a vârstei sale înaintate. El spune despre aceştia:

Pe Faust ei îl laudă Şi perie de zor Ce-mi vâjâie prin opere Doar în favoarea lor. Îi bucură, cu nemiluita, Vechiturile cu Mich şi Mach; Chiar crede adunătura, zdrenţuita, Că nu mai ştiu ce fac!	*Da loben sie den Faust,* *Und was noch sunsten* *In meinen Schriften* *braust,* *Zu ihren Gunsten;* *Das alte Mick und Mack,* *Das freut sie sehr;* *Es meint das* *Lumpenpack,* *Man war's nicht mehr!*

Aici Goethe şi-a îmbrăcat odată în cuvinte dispoziţia sufletească pe care a simţit-o faţă de cei care credeau că este valabil numai ceea ce a realizat Goethe în tinereţe, faţă de cei care nu voiau să se ridice până la ceea ce a realizat el în anii de maturitate.

După ce Goethe l-a introdus pe Faust al său în viaţa care ne înconjoară în mod nemijlocit, şi îl înfăţişează trăind acea minunată tragedie a lui Gretchen, el îl duce afară, în lumea care, din punct de vedere exterior, e lumea cea mare, în primă instanţă, în acea lume care e mare din punct de vedere exterior: lumea curţii imperiale. Aici Goethe urmăreşte să arate că Faust trebuie acum să pătrundă cu adevărat şi în mod spiritual în misterele acestei lumi. Dar apoi Faust ar trebui să fie introdus în lumea spirituală reală, în lumea suprasensibilă.

Chiar la începutul părţii a doua vedem cum Goethe îl arată pe Faust înconjurat de tot felul de entităţi spirituale. Aceasta vrea să exprime faptul că Faust nu urmează să fie introdus doar într-o lume fizică exterioară, că el trebuie să treacă şi prin trăirile prin care trece acela al cărui ochi spiritual a fost deschis, acela al cărui ochi spiritual învaţă să perceapă. De aceea, Goethe ne arată în partea a doua, treaptă cu treaptă, esenţa sufletului uman, a evoluţiei umane. Ce trebuie să trăiască Faust? El trebuie să trăiască adevărurile lumii suprasensibile. El trebuie să fie iniţiat în misterele lumii suprasensibile. Unde este această lume suprasensibilă?

De-abia în acest punct poate să ne preocupe, de fapt, dacă studiem conţinutul spiritual al lui *Faust*, întrebarea referitoare la Mefisto, acel spirit care e de la bun început în preajma lui Faust, care participă cumva la tot ceea ce întreprinde Faust. Dar de-abia în partea a doua, acolo unde Faust urmează să fie introdus în lumea spirituală, vedem ce

fel de rol joacă Mefisto. După ce Faust a trăit evenimentele de la „curtea imperială", el începe să vadă ceea ce nu mai este prezent în lumea senzorială: spiritul Elenei, care a trăit în urmă cu multe secole. Ea trebuie să fie găsită pentru Faust. Ea nu mai poate fi găsită în lumea fizică. Faust trebuie să coboare în lumea spirituală. Mefistofel deţine cheia la această lume, dar nu poate intra el însuşi în această lume spirituală, el o poate descrie în mod intelectual. El poate spune: Tu vei coborî acolo, s-ar putea spune, de asemenea, tu te vei înălţa. – El descrie apoi, într-adevăr, lumea spirituală în care Faust urmează să se cufunde, pentru a cunoaşte în mod suprasensibil, pentru a găsi acolo spiritualul, partea nemuritoare, eternă, care a rămas din Elena. Răsună un cuvânt, un cuvânt minunat: Faust trebuie să coboare la mume. Ce sunt „mumele"? Am putea vorbi ore întregi, dacă am vrea să caracterizăm exact ce sunt mumele. Dar aici e suficient să spunem doar că pentru ştiinţa spirituală mumele au fost în toate epocile ceea ce omul ajunge să cunoască atunci când ochiul lui spiritual se deschide. Când priveşte spre lumea fizică, el vede toate lucrurile ca fiind limitate. Când intră în lumea spirituală, el ajunge la ceva din care ies toate lucrurile lumii fizice, aşa cum iese gheaţa dintr-un iaz. La fel ca unul care, neputând vedea apa, ar zice: Aici nu e nimic altceva decât gheaţă, ea se condensează din nimic – tot aşa, cel care nu cunoaşte spiritul spune: Aici sunt numai lucruri fizice. – El nu vede spiritul care se află între lucrurile fizic-senzoriale şi în spatele lor spiritul din care se formează toate lucrurile fizic-senzoriale, la fel cum se formează gheaţa din apă. Acolo unde este temeiul originar al lucrurilor fizice, care nu mai e vizibil cu ochii fizici, acolo sunt mumele. Mefistofel e entitatea care trebuie să reprezinte intelectul, cel care cunoaşte numai ceea ce a

primit o formă în mod exterior, în spaţiu, entitatea care ştie, ce-i drept, că există o lume spirituală, dar care nu poate pătrunde în ea. Mefistofel stă aici, alături de Faust, aşa cum azi lângă cercetătorul spiritual stă gânditorul materialist, care spune: Ah, tu, cercetător spiritual, tu, teosof, tu vrei să priveşti într-o lumea spirituală? Dar acolo înăuntru nu este absolut nimic, totul e născocirea unui vis. Toate acestea nu sunt nimic. – Acestui cercetător materialist, care vrea să construiască solid pe ceea ce revelează microscopul, telescopul, dar care vrea să nege tot ceea ce există în spatele fenomenelor fizice, cercetătorul spiritual îi strigă: Eu în nimicul tău nădăjduiesc să găsesc Universul. Aşa stă gânditorul materialist faţă în faţă cu omul spiritual, care speră să găsească spiritul tocmai acolo unde celălalt nu vede nimic. Aceste două puteri îşi vor sta veşnic faţă în faţă. Şi de la început Mefisto stă faţă în faţă cu Faust drept spiritul care poate conduce până la poartă, dar nu poate păşi prin această poartă. Teosoful sau cercetătorul spiritual nu spune: Ştiinţa materialistă nu este nimic, ea e inutilă. – El spune: Noi trebuie să luăm în serios această ştiinţă, s-o studiem, dar ea are numai cheia, ea ne conduce într-acolo unde poate fi găsită – abia acolo – viaţa spirituală adevărată.

Apoi Faust coboară în împărăţia mumelor, în lumea spirituală; el reuşeşte să aducă sus spiritul Elenei. Dar el nu e încă destul de matur pentru a uni în mod real acest spirit cu propriul său suflet. De aici scena în care în sufletul lui Faust se pune în mişcare pasiunea, scena în care el vrea să îmbrăţişeze cu pasiune senzorială imaginea originară a Elenei. De aceea acum el este respins. Aşa îi merge fiecăruia dintre aceia care vor să se apropie de lumea spirituală pe baza unor sentimente personale, egoiste. El e respins, aşa cum e respins Faust, după ce a luat spiritul

Elenei din împărăţia mumelor şi l-a adus aici, sus. Faust trebuie să se maturizeze mai întâi, el trebuie să înveţe să cunoască felul cum se întâlnesc în mod real cele trei părţi ale naturii umane: spiritul nemuritor, care trece de la o viaţă la alta, de la o încarnare la alta; trupul, care îşi duce viaţa între naştere şi moarte; şi sufletul, care se află între acestea două. Trup, suflet şi spirit, felul cum se unesc ele, felul cum formează împreună un tot, acesta e lucrul pe care trebuie să ajungă să-l cunoască Faust. Imaginea originară a Elenei, partea nemuritoare, eternă, care trece dintr-o încarnare în alta, dintr-o viaţă în alta, Faust a căutat-o deja, dar fiind încă lipsit de maturitate. Acum el trebuie să se maturizeze, pentru a deveni demn să intre cu adevărat în lumea spirituală. Pentru aceasta, Faust trebuie să afle cum se apropie de om partea nemuritoare abia atunci când el se poate încarna din nou, în existenţa fizică, într-o nouă viaţă, între naştere şi moarte. De aceea, Goethe trebuie să arate cum trăieşte sufletul între spirit şi trup, cum e situat el între spiritul nemuritor şi trup, care există între naştere şi moarte. Acest lucru ni-l arată Goethe în partea a doua a lui *Faust*.

La Goethe, sufletul e ascuns în acea plăsmuire ciudată despre care exegeţii operei lui Goethe nu ştiu să spună prea mult, acea plăsmuire în care cercetătorii spirituali cu experienţă recunosc arhetipul sufletului. Nu e altceva decât plăsmuirea minunată a lui homunculus, a omuleţului. Acesta este o imagine a sufletului uman. Ce are de făcut acest suflet? El e mijlocitorul între trup şi spirit, el trebuie să atragă la sine elementele trupului, din toate regnurile naturii, pentru a se uni cu ele. Abia după aceea el se poate uni cu spiritul nemuritor. Vedem, de aceea, cum Faust e condus de către acest homunculus în noaptea clasică a Walpurgiei, până la filosofii naturii, Anaxagoras şi Thales,

care au cugetat la felul cum iau naştere natura şi toate cele vii.

Aici e arătată acea învăţătură adevărată despre evoluţie care ne duce în trecut până acolo unde se poate spune că la baza evoluţiei umane nu se află ceva de natură animală, ci ceva sufletesc, care adună elementele din natură, pentru a clădi treptat, treptat, trupul uman. Apoi, lui i se spune: Tu trebuie să începi la regnul cel mai de jos, pentru a te ridica la lucruri tot mai înalte şi mai înalte. – Sufletului uman i se indică mai întâi regnul mineral. Apoi i se spune [Nota 10]: Tu trebuie să traversezi regnul vegetal. – Există aici o expresie minunată: *Es grunelt so* (*grunelt* = verzuieşte), pentru a desemna trecerea prin lumea plantelor, a ceea ce e verde-suculent. Aici sufletul adună toate elementele regnurilor din natură, pentru a urca apoi. Se spune cu tot dinadinsul: „Până la om ai timp destul." Vedem apoi cum se apropie Eros, spiritul dragostei, după ce sufletul şi-a plăsmuit trupul cu materiale din toate regnurile naturii. Aici el se uneşte cu spiritul. Trup, suflet şi spirit sunt unite. Aici, ceea ce este sufletul lui homunculus, ceea ce el integrează în organizarea sa drept trup, se uneşte cu spiritul Elenei. De aceea, în actul III din partea a doua, Elena poate păşi în faţa noastră în carne şi oase. Vedem transpusă în partea a doua a lui Faust, într-o formă artistic-poetică, învăţătura despre reîncarnare. Nu te poţi uni cu Elena trăgând-o spre tine, cu o patimă furtunoasă, ci numai dacă treci prin misterele existenţei, dacă trăieşti reîncarnarea reală.

Goethe încă n-a putut exprima în sensul vremii sale, aşa cum o putem face noi astăzi, ideea despre vieţile pământeşti repetate. Dar el a întreţesut-o în partea a doua a dramei sale *Faust*. De aceea, el i-a putut spune lui *Eckermann* [Nota 11]: „Mi-am scris Faust-ul meu în aşa fel

încât să poată fi reprezentat pe scenă; astfel încât imaginile pe care le ofer să fie interesante din punct de vedere exterior-senzorial, pentru acela care vrea să vadă numai în mod exterior-senzorial. Dar pentru iniţiaţi va fi vizibil faptul că în această parte a doua a lui *Faust* au fost întreţesute lucruri dintre cele mai profunde." – Aşadar, Goethe a subliniat că în această operă poate fi găsită concepţia lui despre lume, concepţia lui spirituală. Şi astfel noi înţelegem, de asemenea, că Goethe a putut să ne pună în faţa ochilor, sub forma acestei reuniri a lui Faust cu Elena, ceea ce este mistica adevărată.

Faust se uneşte cu lumea spirituală. Şi acum nu se naşte un copil obişnuit, ci se naşte Euforion, care este în aceeaşi măsură o figură reală şi un produs al fanteziei poetice. La fel de real ne pune în faţa ochilor ceea ce se aprinde în suflet când el se uneşte cu lumea spirituală. Când sufletul pătrunde în misterele lumii spirituale, atunci în suflet există un moment al evoluţiei care are o mare importanţă pentru acest suflet. Înainte ca sufletul să acceadă şi la alte lucruri, el ajunge să simtă pentru clipe scurte unirea cu lumea spirituală, el ajunge să ştie, pentru nişte perioade de timp foarte scurte, ce este lumea spirituală. Şi atunci e ca şi cum din cunoaşterea spirituală s-ar naşte un copil spiritual. Dar vin apoi din nou momente de viaţă în care acest copil spiritual a dispărut pentru noi, parcă, în lumea spirituală. Acest lucru trebuie sesizat într-un mod viu, cu inima, şi atunci simţim şi noi cum Euforion, copilul spiritual al misticului, în pofida oricărui adevăr de viaţă poetic, se cufundă în lumea spirituală, în care Faust încă nu poate intra cu totul, dar simţim cum el mai trage după sine dincolo şi altceva. Aceasta este o trăire a cercetătorului spiritual, a căutătorului spiritual, când sufletului i-a venit ceasul în care îşi simte foarte intens

legătura cu lumea spirituală şi în care cunoaşterea apare drept copilul unei căsătorii cu lumea spirituală. Atunci el simte acest lucru în mod profund, când se cufundă în viaţa cotidiană, şi e ca şi cum ar lua cu sine tot ceea ce avem mai bun. E ca şi cum sufletul nostru ar scăpa şi s-ar duce împreună cu el în lumea spirituală. După ce am simţit acest lucru, simţim răsunând ca ecou cuvintele lui Euforion, care s-a scufundat, şi care strigă din adâncul întunecat: „Nu mă lăsa în împărăţia sumbră, mamă, nu mă lăsa singur." Această voce, misticul adevărat o cunoaşte, vocea care strigă dinspre copilul spiritual spre sufletul nostru, ca mamă a sa. (în germană, *die Seele* = sufletul e feminin – nota trad.)

Dar acest suflet trebuie să păşească mai departe. El trebuie să se elibereze de ceea ce e doar pasiune personală. Noi trebuie să putem fi dăruiţi lumii spirituale în mod impersonal. Câtă vreme mai este în noi un rest de folos personal, de voinţă proprie, nu putem percepe lumea spirituală. Putem percepe această lume spirituală de-abia după ce orice element personal a fost măturat din calea a ceea ce este mai înalt, lumea spirituală; de-abia atunci noi putem intra într-un mod cu adevărat durabil în lumea spirituală. Dar vin acum tot felul de momente, după ce am trăit deja momentul care ne împinge înapoi în lumea fizică, momente care ne răpesc orice mistică, pentru mult timp. Sunt acele momente în legătură cu care trebuie să ne spunem: Da, după ce am depăşit tot ce e folos personal şi voinţă personală, mai rămâne un lucru sau altul, cum a rămas în Faust, după ce el spusese deja: Stau aici pe un teren liber, vreau numai să muncesc, vreau să câştig tot ceea ce poate da natura, vreau să fac ceva numai pentru alţii. Dar el încă nu a ajuns atât de departe. Când priveşte coliba lui Filemon şi Baucis, privirea lui fiind deranjată de

aceasta, el arată că încă n-a dispărut acel egoism care vrea să se bucure de o privelişte. El a vrut să creeze o proprietate, în mod neegoist, dar încă nu poate suporta ceea ce o urâţeşte: coliba lui Filemon şi Baucis. Aici de el se apropie încă o dată spiritul răului. Colibei i se dă foc. Aici lui i se arată ceea ce i se arată oricui trece prin procesul evoluţiei: grija, care se apropie de fiecare dintre aceia care mai poartă încă în ei tendinţe de satisfacere a propriilor nevoi sau dorinţe şi care nu le permit să se înalţe în lumea spirituală. Iată, ea stă în faţa noastră, grija, îngrijorarea ajungem să o cunoaştem acum sub înfăţişarea ei adevărată; atunci ea este ceva care ne poate conduce spre ţelul ultim al cunoaşterii spirituale adevărate. Nu e vorba de a ne spune că omul trebuie să devină străin de lume, ostil faţă de lume, ci că omul trebuie să cunoască în lume ceea ce nu-l lasă să se elibereze de lume. Noi trebuie să lăsăm grija să apară în faţa noastră, în cadrul unei cunoaşteri de sine înţelepte, pentru a ne putea elibera de ceea ce este egoist în grijă, nu de grija însăşi, lucru ilustrat prin faptul că grija spune că ea se furişează înăuntru prin gaura cheii. Când ajungem să cunoaştem grija, nu doar să o simţim, ci când ajungem să o suportăm, atingem acel grad de evoluţie a omului în care ni se deschide ochiul spiritual. Goethe arată acest lucru prin faptul că, la o vârstă foarte înaintată, Faust orbeşte, nu mai poate vedea ceea ce este fizic-senzorial, în schimb, poate vedea în lumea spirituală. „Noaptea pare că mai adânc, adânc coboară." E întuneric compact în exterior, dar se aprinde o lumină interioară, strălucitoare, care poate lumina lumea, lumină în care sufletul este între moarte şi naştere: împărăţia mumelor. De-abia acum Faust poate porni în călătoria spre lumea spirituală, acolo unde înălţarea sa la Cer e înfăţişată atât de frumos.

Apoi Goethe poate sintetiza ceea ce a devenit Faust, de la căutarea bazată pe presimţire a omului care e disperat pentru că ştiinţa nu-i poate da ceea ce caută şi îi întoarce spatele, ce a devenit Faust de la această treaptă şi până la cea mai înaltă cunoaştere a spiritului. O poate sintetiza în *chorus mysticus*, care arată deja prin numele său că vrea să însemne ceva mai profund. În acest *chorus mysticus* Goethe vrea să sintetizeze încă o dată în mod paradigmatic, în cuvinte puţine, ceea ce oferă cheia la toate misterele lumii, că toate cele pieritoare sunt doar o alegorie /un simbol/ pentru cele nepieritoare. Ceea ce poate vedea ochiul fizic e doar o alegorie pentru ceea ce e spiritual, nepieritor, despre care Goethe a spus că el dobândeşte chiar cunoaşterea reîncarnării, când intră în acest spiritual. Goethe vrea să arate, în sfârşit, că, atunci când omul intră în împărăţia spirituală, tot ceea ce în lumea fizică e presimţire, speranţă, acolo e adevăr. Ceea ce se caută în lumea fizică este găsire în lumea spirituală.

Ar putea să pară aproape pedant dacă eu indic aici un lucru pe care trebuie să-l ştim, ca să înţelegem cuvintele de la sfârşitul operei [Nota 12].

La o vârstă foarte înaintată, Goethe vorbea puţin cam neclar, deoarece nu mai avea dinţi. El a dictat unui secretar partea a doua a lui *Faust*. Dat fiind faptul că îi rămăsese ceva din dialectul frankfurtez, unele cuvinte şi sunete i-au ieşit din gură cam neclar. Astfel, uneori în loc de *ch* secretarul a scris *g*. De exemplu, în loc de *Erreichnis* (găsire, realizare, împlinire), el a scris *Ereignis* (eveniment). Aşa se face că ceea ce este insuficient sau neîndestulător sau nu e bun de nimic (*das Unzulängliche*) devine aici ceva ce poate fi găsit, o realizare, o împlinire, deci, cuvântul *Erreichnis*, scris cu doi *rr* şi *ch*. Peste tot, în toate ediţiile lui Goethe, găsiţi scris *Ereignis*. Atât de puţin

se pricep exegeţii operei lui Goethe să pătrundă sensul. Ceea ce nu e bun de nimic, insuficient sau neîndestulător în lumea fizică devine în lumea spirituală *Erreichnis* (împlinire, realizare). Ceea ce nici nu poate fi descris în lumea fizică, e împlinit şi înfăptuit în lumea spirituală. Acolo devine faptă vie.

Şi, în sfârşit, trăim marele adevăr pe care îi este îngăduit lui Goethe să-l exprime în cuvintele finale din partea a doua a lui *Faust*: „Etern-Femininul". O, înseamnă să păcătuim împotriva lui Goethe, dacă spunem că el înţelege prin acesta sexul feminin. Goethe înţelege acel ceva profund care reprezintă sufletul uman în faţa misterului lumii, ceea ce e plin de dor, drept sâmburele veşnic din om: etern-femininul, care trage sufletul în sus, spre ceea ce e în veci nepieritor, spre înţelepciunea veşnică şi care se dăruieşte etern-masculinului. Etern-femininul ne trage-n tării spre ceea ce este etern-masculinul. El nu se referă la ceva feminin în sensul obişnuit al cuvântului. De aceea, ne este îngăduit foarte bine să căutăm acest etern-feminin în bărbat şi în femeie: etern-femininul, care năzuieşte spre etern-masculinul din Cosmos, pentru a se uni, pentru a deveni una cu divin-spiritualul ce străbate lumea cu urzirea lui, cu divin-spiritualul întreţesut în lume şi pe care îl caută Faust. – Acest mister al oamenilor din toate epocile, acest mister spre care Faust năzuieşte de la bun început, acest mister spre care vrea să ne conducă ştiinţa spirituală într-un sens modern, este exprimat de Goethe într-un mod pe cât de paradigmatic, pe atât de monumental, în frumoasele cuvinte de la sfârşitul părţii a doua a lui *Faust*, pe care le pune în faţa noastră drept ceva spiritual – mistic, spunând că tot ceea ce e fizic, tot ceea ce ne înconjoară în lumea senzorială e maya, e iluzie, amăgire, e o alegorie a spiritualului. Dar acest spiritual noi îl vedem

dacă pătrundem dincolo de ceea ce îl acoperă ca un văl. În acest spiritual noi vedem atins ceea ce aici, pe plan pământesc, nu poate fi atins. Vedem ceea ce e indescriptibil pentru înţelesul legat de simţuri, transpus în faptă reală, când omul se uneşte cu lumea spirituală. „Indescriptibilul, aici e făcut." Şi vedem acest lucru important, când sufletul se uneşte, trăieşte împreună cu etern-masculinul lumii mari, care străbate această lume cu viaţa şi urzirea sa. Acesta e marele mister pe care Goethe îl exprimă în cuvintele:

Vremelnic-sensibilul Doar ca simbol survine; Aici intangibilul Evidenţă devine; Aici genuinul ne- Rostibil s-a spus; Etern-Femininul ne Trage în sus.	*Alles Vergängliche* *Ist nur ein Gleichnis;* *Das Unzulängliche,* *Hier wird's Erreichnis;* *Das Unbeschreibliche,* *Hier ist's getan;* *Das Ewig-Weibliche* *Zieht uns hinan.*

Goethe a putut să-şi spună: Eu am împlinit opera vieţii mele. De fapt, acum e totuna ce voi mai face pe Pământ, în restul zilelor pe care le mai am de trăit. – Goethe a sigilat partea a doua a *Faust*-ului său. Şi această parte a doua a fost redată omenirii numai după moartea sa, şi această omenire va trebui să ia întreaga ştiinţă spirituală la un loc, pentru a pătrunde în tainele acestei lucrări grandioase.

Azi am putut oferi numai câteva aspecte, în mod schiţat. S-ar putea proiecta lumină timp de multe ceasuri şi săptămâni asupra ceea ce Goethe a lăsat omenirii drept testament. Fie ca omenirea să deschidă mereu, mereu acest testament! Pecete după pecete va cădea, cu cât oamenii vor

avea mai mult voinţa de a pătrunde în tainele acestei părţi a doua. Vor amuţi glasurile celor ce spun: Voi căutaţi aici ceva ce Goethe n-a vrut deloc să pună în drama sa. – Nu cunosc profunzimile sufletului lui Goethe cei ce vorbesc aşa. Le cunosc numai aceia care văd în această operă lucrul cel mai măreţ ce poate exista, ca şi în ceea ce Goethe adună şi comunică în corul mistic, acela care poate cuprinde în sine atâtea cugetări menite să ducă spre spirit.

II RAPORTUL DINTRE *FAUST*-UL GOETHEAN ŞI GOETHE

Berlin, 17 decembrie 1911

Dat fiind faptul că doamna Wandrey [Nota 13] s-a îmbolnăvit şi conferinţele ei despre *Faust* n-au putut fi prezentate în perioada acestei întâlniri de la Berlin, aş dori să fac în această dimineaţă câteva observaţii disparate şi alăturate mai mult ca din întâmplare asupra *Faust*-ului goethean. Am ţinut adesea conferinţe despre *Faust* şi sper să ajung cândva să dau, într-o scriere de mai mici dimensiuni [Nota 14], o sinteză a ceea ce am spus în diferitele conferinţe. Ei bine, tema Faust este, pe de o parte, una foarte vastă, iar, pe de altă parte, extraordinar de dificilă, dificilă din cauză că nu multe dintre creaţiile poetice ale literaturii universale se află într-un raport atât de ciudat faţă de autorul lor ca *Faust*-ul goethean faţă de Goethe. Nu trebuie să ne gândim decât la faptul exterior că Goethe a adus cu sine la Weimar un fel de primă variantă, care se dezvoltase în interiorul lui drept drama *Faust*, că la Weimar el doar a completat-o puţin, relativ foarte devreme, a mai stilizat-o şi pe urmă a putut s-o citească în faţa unor prieteni. E varianta care a fost editată pe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi care a fost găsită, drept

copie scrisă cu mâna, purtând numele cam lipsit de bun-gust *Urfaust* (*Faust originar*) al lui Goethe. Cu aceasta avem în faţa noastră, de fapt, acea variantă a dramei *Faust* pe care Goethe o purta în el deja foarte de timpuriu. Avem apoi o variantă a dramei *Faust* pe care Goethe a publicat-o îndemnat de anumite sentimente, în 1790, *Faust, un fragment*. Spun, bineînţeles, îndemnat de anumite sentimente, deoarece faptul că Goethe l-a publicat a fost pus în legătură cu disperarea care-l cuprinsese că nu va putea termina această dramă despre Faust. Era vorba, deci, de a da afară din el ceea ce gândise până în acel moment, pentru că nu vedea nicidecum posibilitatea de a continua. Avem apoi varianta în care *Faust* a apărut în faţa lumii la începutul secolului al XIX-lea. Este aproximativ ceea ce noi avem astăzi drept partea întâi, cu „închinare", „Prolog în Cer" etc. Cu aceasta n-am făcut însă nimic, deoarece pe atunci era gata deja „scena cu Elena", care astăzi figurează drept actul III al părţii a doua, aşa că, în perioada în care Goethe purta în el această variantă a lui *Faust*, în sentimentele şi gândurile sale trăia deja o legătură între această figură a lui Faust şi figura Elenei. Şi pe urmă, când Goethe avea 75 de ani, în 1824, el porneşte în mod energic la rotunjirea părţii a doua şi la împlinirea unei opere depline, pe care a lăsat-o apoi ca testament, după moarte.

Avem, deci, în faţa noastră, o creaţie care nu numai că l-a însoţit pe Goethe pe parcursul întregii sale vieţi, la care nu numai că el a lucrat o viaţă întreagă, ci care şi-a schimbat mereu întreaga structură interioară, conţinutul, forma, concepţia, absolut totul, în cursul timpului. La aceasta mai trebuie să adăugăm faptul că tocmai în acest *Faust* Goethe se dovedeşte a fi unul dintre poeţii cei mai apropiaţi de adevăr pe care îi întâlnim în literatura universală. Fiindcă, în cazul lui *Faust*, pe el nu l-a interesat

niciodată să ofere ceva frumos sau desăvârşit din punct de vedere exterior, ci mereu numai să dea ceea ce putea da din onestitatea cea mai profundă, cea mai interioară, să dea în mod deschis, neprefăcut, ceea ce sufletul său sesizase în momentul respectiv drept adevăr. Dacă mai luăm în considerare şi faptul că viaţa lui Goethe a fost, totodată, în întregime, o căutare, că noi putem urmări felul în care această viaţă a lui Goethe evoluează de la un deceniu la altul, se ridică tot mai sus, cum Goethe gândeşte lucruri noi, cunoaşte, îşi creează legături cu lumi noi, vom recunoaşte importanţa faptului că Goethe a făcut să se reverse în drama *Faust* ceea ce trăia în el. Aşa se face că *Faust* i se părea lui însuşi problematic într-un loc sau altul, atunci când relua ceea ce scrisese cu decenii în urmă. Între timp el evoluase. Acum trebuia dus mai departe ceea ce crease cu ani în urmă.

Un lucru trebuie avut aici în atenţie, pentru ca, de mână cu *Faust*, să privim puţin în sufletul lui Goethe. Dacă luaţi ceea ce a apărut acum sub titlul *Urfaust* (*Faust originar*) aveţi în el ceva pe care l-aţi putea numi: E cam ceea ce Goethe a adus cu sine la Weimar şi a rotunjit în primii ani petrecuţi aici. E ceva care ar putea fi numit creaţia unui poet tânăr, extraordinar de dotat, dar care n-a fost încă în stare să scoată la lumină, pentru el însuşi, din sufletul său, ceea ce zăcea, de fapt, în acest suflet. Fiindcă în această variantă a lui *Faust* mai sunt încă absente toate legăturile pe care mai târziu, în viaţă, Goethe le-ar fi numit legături cu lumea spirituală. Există, de fapt, numai scenele exterioare, umane, absolut realiste, care au putut fi concepute într-o asemenea dispoziţie tinerească. E de la sine înţeles că oamenii care vor să rămână toată viaţa la o asemenea relaţie cu lumea spirituală şi care nu vor să vadă

evoluţia parcursă de Goethe vor găsi contradicţii. Despre ei a spus Goethe:

Pe Faust ei îl laudă Şi perie de zor Ce-mi vâjâie prin opere Doar în favoarea lor. Îi bucură, cu nemiluita, Vechiturile cu Mich şi Mach; Chiar crede adunătura, zdrenţuita, Că nu mai ştiu ce fac!	*Da loben sie den Faust,* *Und was noch sunsten* *In meinen Schriften* *braust* *Zu ihren Gunsten.* *Das alte Mick und Mack,* *Das freut sie sehr;* *Es meint das* *Lumpenpack* *Man wär's nicht mehr.*

Dar hai să studiem puţin situaţia lui Goethe, să studiem problema având în vedere sufletul lui Goethe. Putem face o escală în perioada în care Goethe se află în Italia, la Roma, deci, în a doua jumătate din penultimul deceniu al secolului al XVIII-lea, între 1787 şi 1788. Ce s-a petrecut în sufletul lui Goethe din perioada în care a scris ceea ce este reunit acum în *Faust originar* şi până în perioada petrecută în Italia, când el a considerat că forma de artă cea mai potrivită cu fiinţa lui este aceea pe care a dat-o în *Tasso*, în *Ifigenia*? Gândiţi-vă ce înseamnă faptul că cel care a scris, pe de o parte, drama *Götz von Berlichingen*, ciudată, haotică, în prima ei formă, şi cel care a creat apoi forma minunat de rotunjită în sine a lui *Tasso* şi a *Ifigeniei*, este una şi aceeaşi persoană. Cândva se va putea dovedi, din motive interioare, când nu se va mai şti că aceste opere au fost scrise de acelaşi poet, că este imposibil să fi fost create de unul şi acelaşi autor. În Goethe trăiau, fără îndoială, oameni foarte diferiţi, în cel mai adevărat sens al cuvântului, am putea spune. Goethe din anul 1775 fusese

depăşit de Goethe, şi în 1788 Goethe a fost acela care a scris în vila Borghese din Roma *Bucătăria vrăjitoarelor* şi minunata scenă „Tu, duh sublim, mi-ai dat de toate, ce ţi-am cerut". E un fapt profund semnificativ pentru cunoaşterea lui Goethe acela că în faţa spiritului lui Goethe imaginile din *Faust originar*, pe care le scrisese odinioară, cu un titanism tineresc, ridicându-se împotriva orientărilor spirituale din acea vreme, se înalţă din aceeaşi dispoziţie sufletească în care a fost creat şi *Götz von Berlichingen*. La Roma, acelaşi Goethe se simte îndemnat în mod imperios să introducă măsură şi armonie în concepţia lui, să reia vechile personaje. El se simte nevoit să adauge din nou ceva *Faust*-ului său, în mod sincer şi onest, pe baza a ceea ce trăia în epoca sa de atunci, să încerce să-l ducă mai departe pe *Faust*, aşa cum el însuşi ajunsese mai departe. Aceasta a fost o situaţie foarte dificilă. Vechea epocă nu mai era, dar ea stătea faţă în faţă cu Goethe cel ce îşi crea drama. El ar fi trebuit să rescrie tot ceea ce scrisese până atunci, sau el avea în faţa lui ceva care îi stătea în faţă în mod real, ca şi cum la 40 de ani ar fi avut în faţă ceea ce fusese el la 17, la 25, la 30 de ani etc., ca şi cum ar fi avut toate acestea în faţa sa. Şi iarăşi, dacă ar fi rescris întregul *Faust*, el n-ar fi fost adevărat, fiindcă n-ar fi exprimat dispoziţia care trăia în interiorul lui pe când nutrea interes faţă de aceste scene. Toate acestea fac ca drama *Faust* să fie atât de nespus de importantă şi neadecvată filistinismului pe care-l întâlnim în viaţă. Dar mai e ceva în Goethe, când scrie *Bucătăria vrăjitoarelor* şi scena „Spirit sublim", mai e ceva.

Ce păşise atunci în faţa sufletului lui Goethe? Prin tot ceea ce trăia în sufletul său, Goethe se apropiase mult de cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană [Nota 15], de epoca greco-latină. El e plin de entuziasm faţă de această a patra epocă de cultură postatlanteană, pentru

epoca greco-latină. Eu bănuiesc, a scris el din Italia [Nota 16], că sunt pe urma legilor artei greceşti. Artiştii au creat după aceleaşi legi după care lucrează natura însăşi. – După ce se cufundase adânc în lectura operei lui *Spinoza*, pentru a-l găsi pe Dumnezeul din natură, când se află în faţa operelor de artă din Italia, în faţa lui stă ceea ce îi apare drept artă, când a spus [Nota 17]: „Aici e necesitate, aici e Dumnezeu." Acum el s-a văzut confruntat cu ceea ce absorbise în nord, dintr-o cultură în care se oglindise, în esenţă, ceea ce era prima aurora a celei de-a cincea epoci de cultură postatlanteene. Poate că unora le vor părea bizare multe dintre lucrurile care au apărut în perioadele remarcabile din amurgul Evului Mediu – de la ciudata idee de diavol, de la legende şi tot ceea ce a trăit în secolul al XIII-lea, până în secolul al XVII-lea, ceea ce are legătură cu apariţia legendei despre Faust – , toate sunt în legătură cu acea epocă de cultură care a luat locul epocii greco-latine. Şi acum în faţa spiritului lui Goethe stă, într-un mod absolut remarcabil, perfecţiunea omului din epoca greco-latină. Era o perfecţiune atinsă prin faptul că această epocă de cultură, care reprezintă mijlocul erei postatlanteene, a fost precedată de alte trei epoci, care se repetă, într-un anumit sens, mai târziu, dar că această a patra epocă este mijlocul, centrul de greutate al erei postatlanteene, că atunci omul a ieşit în cea mai largă măsură afară, în lumea fizică. Acesta a fost lucrul care a făcut asupra lui Goethe o impresie atât de extraordinară. El a simţit: Când ai în faţa ta o asemenea operă de artă, nu e nevoie să ieşi afară, în spaţiu, în exterior, totul s-a revărsat în opera de artă. – Această stare de revărsare în formă, în „cum", era aceea care-l captiva în mod deosebit.

În nord i se arătase ceea ce iubise el însuşi nespus de mult, în trecut, cu cealaltă parte a fiinţei sale. Să luăm o

catedrală gotică sau arta lui *Dürer*, *Holbein* etc. Aici avem ceea ce pregăteşte a cincea epocă de cultură. Operele de artă nu sunt încheiate. Trebuie să căutăm ceea ce există în interiorul operei artistice. Un templu grec e încheiat, e atât de împlinit, încât nu e nevoie să fie niciun om în el. Cu catedrala gotică lucrurile nu stau în acelaşi fel, ea e întreagă de-abia când înăuntru sunt adunaţi nişte oameni plini de evlavie. Până în perioada declinului, în Grecia avem mereu în forma exterioară spiritualul. Dar în forma lui Dürer avem peste tot încercarea de a merge mai departe de ceea ce exprimă forma exterioară. În sensul artei greceşti, aceste forme sunt uneori urâte, pentru că în ele vrea să se exprime o voinţă uriaşă. În tinereţe, Goethe a fost adeptul acestei arte, al artei shakespeariene, care este opusul artei greceşti. Ceea ce se opune aici în sufletul lui Goethe, ca două elemente divergente, n-ar fi provocat, poate, în niciun alt suflet o asemenea agitaţie şi revoluţie interioară. Căci Goethe nu voia, nici mai mult, nici mai puţin, decât să aibă, odată cu ceea ce-l întâmpina în mod nemijlocit în lumea exterioară, şi suprasensibilul, spiritualul. El nu se număra, cum s-ar putea crede, printre oamenii care erau mulţumiţi cu forma exterioară, ci printre aceia care preţuiau atât de mult forma exterioară pe care el o vedea în arta greco-latină, pentru că în ea era dat, în acelaşi timp, suprasensibilul. Forma era ea însăşi ceva suprasensibil. Ceea ce e dat în natură, ceea ce îl întâmpina de obicei în lume, era pentru Goethe, bineînţeles, maya, marea iluzie, pretutindeni era dată maya sau marea iluzie. Dar de la artă el cerea să aşeze în mijlocul mayei ceea ce este adevărat, templul grec, pe zeul grec, care, din punct de vedere suprasensibil, este adevărat. Astfel, Goethe, fiind însetat după adevărul suprasensibilului în lumea sensibilă, era extaziat de arta greco-latină pentru că el voia să aşeze, prin

artă, în împărăţia mayei o împărăţie a adevărului. Tot ce este neadevărat trebuia ţinut departe de artă.

Dar, pe de altă parte, el vedea ce periculos este să ridice o asemenea pretenţie cu privire la artă. Prin ştiinţa spirituală, noi ştim de ce acest lucru este periculos. Pentru că orice formă de artă e legată de o anumită epocă, pentru că ea nu poate să reapară mai târziu. Acesta era un lucru făcut pentru epoca a patra, dar nu pentru a cincea. Acum era necesar ca oamenii să se orienteze spre suprasensibilul care nu se poate exprima în formă. Aceasta era soarta omenirii, să fie orientată spre acest lucru. De aici desprinderea, în culturile nordice, de tot ceea ce este exterior, perceperea grotescă a spiritualului în toate. Câtă vreme – îşi spunea Goethe – doar se vorbeşte despre aceste lucruri – şi-o spunea deja în timp ce locuia în vila Borghese –, câtă vreme doar se vorbeşte, cum am făcut şi eu în tinereţe, nu avem, de fapt, adevăr. – Fiindcă vorbirea exterioară, frazeologia, este inevitabilă cât timp nu e îmbibată de existenţa noastră sufletească interioară. Lui Goethe, tot ceea ce crease până atunci îi părea lipsit de adevăr în comparaţie cu planul pe care îl avea acum, de a pune, în artă, adevărul în sânul mayei. Aşa s-a născut în el dorinţa imperioasă de a aduce dincoace, în era nouă, ceea ce poate trăi, drept element veşnic, mereu, în fiecare epocă, de a aduce din epoca greco-latină ceea ce poate să trăiască mereu, mai departe. Încercaţi să înţelegeţi bine ce vă spun acum. Nu-i aşa, acest element a fost adus dincoace în mod inconştient, deoarece fiecare epocă se bazează pe cea anterioară. Epoca a patra a continuat să trăiască în epoca a cincea în mod inconştient. Toate acestea trăiau ca imbold imperios în sufletul lui Goethe: Cum reuşim să aducem în mod conştient dincoace, în noua eră, ceea ce a fost viu odinioară şi are valoare de veşnicie, cum putem face să se

reverse spre noi acest element? Cum ar fi lucrurile care au trăit în cultura greco-latină, dacă oamenii le-ar putea aduce dincoace, în conştienţa lor, în mod conştient? – Acesta era un lucru care trăia în sufletul lui Goethe: Cum trebuia să fie un om care a trăit cufundat cu totul în epoca greco-latină şi care şi-ar transporta acum conştienţa, în mod conştient, în epoca următoare? – Cu aceasta, în sufletul lui Goethe era incitată deja – cu adevărat, în epoca de atunci, ea nu putea fi incitată mai profund – întreaga problematică a reîncarnării, a fost incitată în aşa fel încât el s-a întrebat cum s-ar putea ajunge la o transferare conştientă a conţinuturilor culturale mai vechi în conţinuturile de cultură ulterioare. Această întrebare trăia în el în aşa fel încât nu ştia cum s-o abordeze în propriul lui suflet. În sufletul subconştient trăia ceea ce îşi transformase propriul suflet, în aşa fel încât la trecerea de la epoca a patra la cea de-a cincea a putut să apară o figură atât de remarcabilă cum e Faust.

Faust a trăit cu adevărat, el a fost înscris în matricolele Universităţii din Heidelberg. Ce fel de personaj a fost el? A fost, într-un anumit sens, un contemporan al lui Nostradamus. A fost un om care simţea, într-un anumit sens, că în el trăia dorul, în mod mai mult sau mai puţin conştient, de a duce până în epoca cea nouă ceea ce acum trebuia scos iarăşi din adâncuri sufleteşti ascunse. Căci epoca a treia de cultură trebuia readusă în actualitate. Destinul lui Faust este acela de a scoate din nou la suprafaţă această epocă a treia de cultură. Îndreptăţirea unui asemenea spirit, alături de acela care se născuse ca ideal în sufletul lui Goethe, îndreptăţirea unui asemenea spirit modern i-a stat mereu lui Goethe în faţa ochilor. El nu s-a putut îndoi niciodată de faptul că acest spirit modern era îndreptăţit, alături de omul ideal din sufletul

său, din epoca greco-latină. Dar acum el şi-a spus: Acest spirit trebuie să coboare în propriile adâncuri sufleteşti, trebuie să facă cunoştinţă cu tot ceea ce îl dezmembrează pe om când el păşeşte în lumile superioare. De-abia s-a apropiat omul de „Păzitorul Pragului" [Nota 18], aşa simţea Goethe, că îi şi iese în întâmpinare o multitudine de personaje. Aşa a devenit Faust pentru Goethe un personaj cum nu se poate mai problematic, dar un personaj pe lângă care el nu putea trece, pur şi simplu: Cum e conţinut în mod îndreptăţit spiritul pe care eu l-am adus din epoca a patra de cultură într-un spirit aflat la trecerea spre perioada a cincea? – El e conţinut în aşa fel încât în căutarea lui trebuie să fie implicate toate primejdiile care-l întâmpină pe om când el trece pe lângă „Păzitorul Pragului" şi intră în lumile suprasensibile. Faptul că Faust intră în lumile suprasensibile, acest lucru reiese din dorul lui, din contemplaţia lui bazată pe sentiment. Acest lucru îi era cunoscut lui Goethe de la bun început, dar el a ajuns să cunoască numai treptat pericolele care pe atunci mai existau încă, dar care azi nu mai există, fiindcă ele pot fi evitate cu ajutorul sfaturilor date în ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** Dar pentru Faust aceste pericole mai existau încă. Felul cum ajunge Faust în lumile suprasensibile este de aşa natură încât, în paralel cu deschiderea unei anumite cunoaşteri imaginative, trebuie să meargă o stimulare, o aprindere şi inflamare a vieţii pasionale inferioare. Cele două lucruri nu pot fi separate, dacă nu se merge pe o cale de evoluţie spirituală reglementată. Aceste lucruri nu pot fi separate de intrarea în lumile suprasensibile, o puteţi citi şi la *Blavatsky* [Nota 19]. Ea spune că trebuie să încercăm să observăm cum se schimbă karma celui care intră în lumile spirituale, că el poate să aducă nenorociri asupra celor din jur dacă nu

intră în lumile superioare într-un mod reglementat, că el răspândeşte asupra întregii lumi din jurul lui cercurile ce pornesc de la impulsurile existente în sine. De aceea se amestecă şi în lumile superioare propriile porniri şi pasiuni: omul e înconjurat de lumi de personaje.

Pe aceşti căutători reali ai spiritului a trebuit să-i aşeze Goethe în faţa sufletului său, pentru că el purta în sine o presimţire despre adevărul absolut al culturii greco-latine. Pe acest căutător spiritual din perioada a cincea, cu toate greutăţile sale, a trebuit să şi-l aşeze în faţa sufletului. Ce se află în jurul unui asemenea om, în ce pericole e transpus un asemenea om? Înîntreaga lume senzorială nu există nimic care să fie conform cu ceea ce trăieşte un asemenea om. Trebuie să se păşească în lumea spiritului. Dar trebuie să ştii mai întâi cum se deosebesc trăirile prin care trece un asemenea om de ceea ce există în lumea senzorială. De aceea a inclus Goethe Bucătăria vrăjitoarelor, pentru că a vrut să arate întregul mediu suprasensibil în care a fost necesar să ajungă Faust, pentru că trebuia să arate cum se prezentau lumile suprasensibile, cu toate antecedentele despre care am vorbit. Trebuie să luăm *Bucătăria vrăjitoarelor* în întregime drept parte a lumii spirituale. Trebuie să ştim că Goethe cunoaştea anumite taine ale lumii suprasensibile, astfel că el a descris într-un mod foarte real întreaga clocotire a patimilor umane, în momentul intrării, pe atunci încă groaznice, în lumea spirituală. Tot ceea ce apare drept patimi clocotinde se oglindeşte în maimuţele ce poartă numele de „pisică de mare”/ *Meerkatze*/ şi „motan de mare” / *Meerkater*, se reflectă în tot ceea ce este înfăţişat într-un mod adecvat realităţii în *Bucătăria vrăjitoarelor*.

Dar în Goethe trăieşte imboldul de a-l face pe Faust să ajungă până la adevăr, nu la această lume a ceea ce e

neadevărat. Ce-i drept, e o lume absolut adevărată în lucrurile ei, dar o iluzie într-o măsură şi mai mare decât este lumea senzorială obişnuită pentru simţuri, o maya. Astfel, Goethe trebuie să se străduiască să ajungă la adevăr. El trebuie să arate cum lumea exterioară, care-i aparţine lui Mefistofel, o împrejmuieşte din toate părţile pe cea suprasensibilă, care e descrisă în *Bucătăria vrăjitoarelor*. Goethe vrea să arate că Faust poate să iasă din lumea din care îşi primeşte imboldurile Mefisto. Imaginaţi-vă un om transpus în lumea suprasensibilă aşa cum e Faust în *Bucătăria vrăjitoarelor*, când omul nu se mai poate orienta în această lume, atunci nici măcar legile obişnuite ale sistemului numeric nu mai sunt valabile. Aici nu e vorba de a interpreta într-un mod ingenios tabla înmulţirii, trebuie să simţim ce înseamnă să stai în mod real în faţa a ceea ce este descris în tabla înmulţirii a vrăjitoarelor:

Haide, înţelege! Fă din Unu Zece, Lasă-n urmă Doi, la-l pe Trei apoi; Şi-o să fii bogat. Patru fă-l uitat! Din Cinci şi din Şase Baba ţi-arătase – Fă Şapte şi Opt Şi-atunci rodu-i copt! Nouă este Unu, Iar Zece Niciunu. Vrăjitoreşte Aşa se înmulţeşte.	*Du mußt verstehn!* *Aus eins mach zehn,* *Und zwei laß gehn,* *Und drei mach' gleich,* *So bist du reich.* *Verlier' die Vier!* *Aus fünf und sechs,* *So sagt die Hex',* *Mach' sieben und acht,* *So ist's vollbracht:* *Und neun ist eins,* *Und zehn ist keins.* *Das ist das Hexen-Einmal-Eins.*

E vorba de a ne transpune în sufletul unui om care se vede dintr-odată în această lume, unde toate sunt altfel,

după ce a cunoscut sistemul numeric obişnuit. Dacă interpretezi aceste lucruri într-un mod mai mult sau mai puţin ingenios, dăunezi operei, pentru că dai impresia că poetul însuşi ar fi simbolizat în felul acesta. Nu, în faţa poetului s-a aflat în mod viu această situaţie. Cine îl numeşte pe Goethe un gânditor abstract, care foloseşte simboluri, arată că nu e în stare să perceapă importanţa şi realitatea acestei situaţii. Ce trebuia să i se întâmple lui Faust, dacă nu voia să-şi strice propria lui karmă şi pe a celor din jur, de exemplu a lui Gretchen? A fost o cale lungă de la acest Faust şi până la acela care, contemplând epoca a patra de cultură, rosteşte cuvintele: O, din inima umană izvorăsc imaginaţiunile, care prind într-o plasă întreaga lume a iluziei:

Tu, duh sublim, mi-ai dat de toate, Ce ţi-am cerut. Nu în zadar obrazul De flăcări înspre mine l-ai întors. Mi-ai dat Natura grandioasă ca imperiu, Putere, ca s-o simt, şi să mă bucur. Şi nu ca unui oaspete uimit şi rece Îngăduitu-mi-ai în pieptul ei adânc Să văd ca-n sânul unui vechi prieten. Alaiurile celor vii mi le conduci	*Erhabner Geist, du gabst mir, gabst mir alles,* *Warum ich bat. Du hast mir nicht umsonst* *Dein Angesicht im Feuer zugewendet.* *Gabst mir die herrliche Natur zum Königreich,* *Kraft, sie zu fühlen, zu genießen. Nicht* *Kalt staunenden Besuch erlaubst du nur,* *Vergönnest mir, in ihre tiefe Brust* *Wie in den Busen eines Freunds zu schauen.* *Du führst die Reihe der Lebendigen*

Pe dinaintea ochilor, şi fraţi ai mei Mă-nveţi să văd în aer, pomi şi apă. Iar când furtuna-n codri urlă, rage, Şi brazii uriaşi crăpând se surpă, Făcând să sune surd scobitul munte, Atunci mă duci în calme grote, mie Pe mine mă arăţi, şi-n pieptul meu Minuni adânci şi tainice se-arată.	*Vor mir vorbei und lehrst mich meine Brüder* *Im stillen Busch, in Luft und Wasser kennen.* *Und wenn der Sturm im Walde braust und knarrt,* *Die Riesenfichte stürzend Nachbaräste* *Und Nachbarstämme quetschend niederstreift,* *Und ihrem Fall dumpf hohl der Hügel donnert,* *Dann führst du mich zur sichern Höhle, zeigst* *Mich dann mir selbst, und meiner eignen Brust* *Geheime tiefe Wunder öffnen sich.*

Cel ce vorbeşte aici cu natura e Faust, lumea sa imaginativă unindu-se cu ceea ce există drept maya sau iluzie, el e altul decât acela căruia Mefistofel îi poate spune într-un mod atât de ciudat:

Fiu al pământului, sărman de tine! Ce viaţă ai fi dus tu fără mine? Te-am vindecat pe timp îndelungat De-atâtea arătări imaginare.	*Wie hättst Du, armer Erdensohn,* *Dein Leben ohne mich geführt?* *Vom Kribskrabs der Imagination* *Hab' ich dich doch auf Zeiten lang kuriert.*

Prin ce l-a vindecat? Prin faptul că l-a dus în lumea suprasensibilă. Dar Faust nu trebuie să fie vindecat de

imaginaţiune în felul acesta, ci prin faptul că va recunoaşte că imaginaţiunea cuprinde în ea întreaga mare maya, iluzia. Ce e necesar, pentru ca Faust să poată spune:

Iar când furtuna-n codri urlă, rage, Şi brazii uriaşi crăpând se surpă, Făcând să sune surd scobitul munte, Atunci mă duci în calme grote, mie Pe mine mă arăţi, şi-n pieptul meu Minuni adânci şi tainiţe se-arată.	*Und wenn der Sturm im Walde braust und knarrt,* *Die Riesenfichte stürzend Nachbaräste* *Und Nachbarstämme quetschend niederstreift,* *Und ihrem Fall dumpf hohl der Hügel donnert,* *Dann führst du mich zur sichern Höhle, zeigst* *Mich dann mir selbst, und meiner eignen Brust* *Geheime tiefe Wunder öffnen sich.*

Ce trebuie să dezvolte Faust pentru ca să poată interveni aceast vorbire clasică despre deschidere, ce trebuie să dezvolte Faust, spre deosebire de ceea ce se petrece în *Bucătăria vrăjitoarelor*, unde el se pierde în mod sigur, dacă nu dezvoltă ceva ceva foarte precis, ce trebuie să dezvolte Faust? El nu trebuie să procedeze ca un teosof teoretician, el trebuie să se găsească pe sine însuşi, ca un om, cu o trăire cu totul precisă, trebuie să se vadă pe sine însuşi în mod obiectiv. Spre deosebire de trăirea din *Bucătăria vrăjitoarelor*, lui trebuie să-i vină în întâmpinare ceva în care să se vadă pe sine însuşi. În imaginaţiune trebuie să apară ceva din adevărul superior, dar ceva care are un grad mai înalt de realitate decât *Bucătăria vrăjitoarelor*. După cum ştim, Sinea superioară a bărbatului e feminină. Acest lucru e înfăţişat într-un mod foarte real prin apariţia Elenei în *Bucătăria vrăjitoarelor*, apariţia

corpului eteric, care poate fi perceput numai de la o anumită depărtare. În faţa acestei figuri, Mefistofel spune, pentru că n-o înţelege:

În corp cu-această magică licoare Orice femeie o Elenă-ţi pare.	*Du siehst mit diesem Trank im Leibe* *Bald Helenen in jedem Weibe.*

Acest lucru e înfăţişat pe baza unui impuls poetic adevărat, care caută ceva pe care oamenii orientaţi spre cele exterioare nu-l vor privi nicidecum drept fiind esenţialul. Pentru oamenii epocii a cincea va mai răsuna multă vreme o întrebare referitoare la ceea ce le este lor necesar, o întrebare care uşor ar putea avea ceva echivoc, dar dacă i se dă răspunsul adevărat, ea e uşor de înţeles. Cum s-ar putea vorbi faţă de problema cea mai importantă a epocii a cincea?

Ce-i blestemat şi-mbrăţişat întruna? Ce-i mult dorit şi refuzat mereu? Ce-i ocrotit cu grijă-ntotdeauna? Ce-i înjurat şi-nvinuit din greu? Pe cine nu-l consult să-l chemi la tine? Pe cine-ţi place să-l auzi numit? Spre tronul tău acuma cine vine? Şi cine-i de el însuşi surghiunit?	*Was ist verwünscht und stets willkommen?* *Was ist ersehnt und stets verjagt?* *Was immerfort in Schutz genommen?* *Was hart gescholten und verklagt?* *Wen darfst du nicht herbeiberufen?* *Wen höret jeder gern genannt?* *Was naht sich deines Thrones Stufen?* *Was hat sich selbst hinweggebannt?*

E o vorbire în enigme demnă de luare-aminte aceea cu care ne întâmpină Goethe pe la începutul părţii a doua. S-ar putea găsi destule cuvinte pentru a dezlega această enigmă, dar pentru epoca noastră dezlegarea se va găsi cel mai bine dacă se va aplica la tot ceea ce se întreabă un singur cuvânt. Cuvântul spirit. Dar Goethe n-a vrut ca enigma să fie aşa uşor de dezlegat, el nu voia s-o prezinte sub o formă atât de grosolană. Dar spiritul e ferecat prin vrajă în cele mai diferite moduri, şi totuşi, e mereu bine venit. Trebuie doar să priveşti evoluţia spirituală a omului pentru a şti: Ce e dorit şi, totuşi, alungat mereu? – Aici nu e nevoie, de exemplu, decât să se facă trimitere la ştiinţa spirituală. Pe atunci, spiritului îi era îngăduit să se arate numai sub forma bufonului de la curte, altfel nu prea era văzut cu ochi buni.

Aceasta e marea întrebare, cum ar trebui să ajungă acum epoca a cincea postatlanteană la spirit, cum trebuie ea să ajungă la spirit, pornind de la ceea ce are, cum poate ea să perceapă entitatea fundamentală propriu-zisă a lumii. Ei bine, în nicio altă epocă de cultură omenirea n-a fost mai aptă de a găsi, ca să zicem aşa, spiritul în forma eului, decât în epoca noastră de cultură. Dar cum a putut fi găsită mai întâi natura adevărată a omului, când acest eu a putut fi perceput pe baza, pe fundalul corpului astral? Să presupunem, că omul secolului al XIX-lea şi, de asemenea, cel al secolului al XVI-lea ar fi vrut deja pe atunci să afle ce este corpul astral. În primă instanţă, în cunoaşterea exterioară, omul nu are imaginaţia. Corpul astral este ceea ce ar trebui să caute omul, ceea ce stă, din epoca lunară şi până astăzi, la baza dezvoltării exterioare a eului. Omul poate, firește, pentru că toate forţele se pot duce pretutindeni, să ajungă la ceva şi dacă aplică asupra lucrurilor intelectul, dar ce va scoate el din corpul astral?

Să presupunem ce va ieşi din corpul astral atunci când se aplică asupra lui ceea ce se potriveşte foarte bine pentru maya exterioară. Nu putem exprima mai bine ce iese astfel decât dacă folosim cuvântul homunculus. Homunculusul are de-a face cu corpul astral prin felul cum se structurează în jurul a ceea ce este eul. Avem de-a face cu suprasensibilul, aşa că lui Goethe îi este îngăduit să creeze aici un cuvânt care ne trimite cu gândul de la bun început la ceva zămislit în lumea suprasensibilă. Aici Wagner spune – intelectul filistin îl produce pe homunculus, bineînţeles, în laborator:

Priveşte! pasta e mai clară! Supra-zămislirea sporeşte iar şi iară; Tot ce-n natură taină ne părea. Azi încercăm cu mintea a străpunge; Ce ea făcea organizând cândva, Noi prin cristalizare vom ajunge.	*Es wird! Die Masse regt sich klarer!* *Die Überzeugung wahrer, wahrer!* *Was man an der Natur Geheimnisvolles pries,* *Das wagen wir verständig zu probieren,* *Und was sie sonst organisieren ließ,* *Das lassen wir kristallisieren.*

La acest cuvânt, *Überzeugung*, comentatorii au încercat să dea explicaţiile cele mai bizare, deoarece ei n-au fost în stare să-şi dea seama că aici nu e vorba de „convingere" (*Überzeugung* = convingere), ci că, aşa cum vorbeşte de supraom / *Übermensch*/, Goethe vorbeşte aici de o supra-zămislire /germ. *über* = supra; *zeugen* = a zămisli/. Dar partea a doua a lui Faust a fost comentată în mod remarcabil, astfel încât au fost comentate greşelile de scriere. Când Goethe a dictat şi secretarul a scris *Nur strebe*

nicht nach höheren Orden etc. – cu adevărat aici nu e vorba de cuvântul *Orden* = decoraţie, ci cel căruia Goethe i-a dictat a scris *Orden* în loc de *Orten* = locuri. Aceste lucruri pe care le întâlnim aici ne arată că pentru Goethe, după ce şi-l aşezase pe Faust cu întreaga lui căutare spirituală în faţa ochilor, devine absolut arzătoare întrebarea: Cum putem aduce conştienţa dincoace în mod conştient? Conştienţa care a trăit, de exemplu, în Elena, care păşise acum în faţa spiritului său. Aceasta era întrebarea arzătoare. Aici trebuie să amintesc – dumneavoastră trebuie să-l luaţi pe Goethe cel din anul 1797 –, în acest an s-a produs cea mai mare schimbare care a avut loc vreodată în întreg sufletul lui Goethe. În aceeaşi perioadă în care figura lui Faust creează în el necesitatea de a nu o gândi ca fiind născută doar din procesele sufletului interior, când el trebuie să creeze „Prolog în Cer", în acea vreme în interiorul lui s-au schimbat toate lucrurile. Acum de el s-a apropiat necesitatea de a da o formă tot mai precisă acestei treceri conştiente a conştienţei de la epoca a patra la epoca a cincea. De aici şi străduinţa de a găsi cumva răspuns la întrebare.

Am dat de înţeles adeseori că Goethe caută să rezolve pe cale poetică problema reîncarnării, arătând că partea veşnică din Elena odihneşte în lumea spirituală a „mumelor". Dar omul nu poate să pătrundă aşa direct în lumea spirituală, fiindcă atunci se întâmplă ceea ce-l paralizează pe Faust când priveşte imaginea Elenei. Spiritul trebuie să se îmbrace mai întâi cu sufletul, apoi cu corpul natural. Elena se îmbracă cu sufletul atunci când în astral se pune la dispoziţie material sufletesc în homunculus. În homunculus avem forţele corpului astral al unui om care intră în existenţă.

Ca spirit e destoinic şi capabil, Dar duce lipsă sub aspect palpabil.	*Ihm fehlt es nicht an geistigen Eigenschaften,* *Doch gar zu sehr am greiflich Tüchtighaften.*

Totul e descris într-un mod absolut adecvat realităţii, şi la urmă se spune despre îmbrăcarea cu natura exterioară, unde ni se atrage atenţia asupra felului în care e preluată corporalitatea exterioară. Aici el trebuie să treacă prin toate elementele naturii, el începe cu lumea minerală, străbate lumea vegetală. Goethe găseşte aici minunatul cuvânt: *Es grunelt so* /*grunelt* = verzuieşte/, pentru a sugera ceea ce poate să treacă din lumea verde a plantelor în natura umană. Aşa se trece prin tot ce există. „... până la om ai timp destul". Dar apoi nu poţi merge mai departe.

Căci om, dacă te faci, te-aşteaptă Numai pieirea, şi pe veci.	*Denn bist du erst ein Mensch geworden,* *Dann ist es völlig aus mit dir.*

Totul merge mai departe, până când omul intră în existenţă prin misterul iubirii; e descris atât de minunat felul cum omul e chemat în existenţă prin misterul opoziţiei dintre sexe. După ce Goethe a descris ceea ce precede misterul, el le pune pe sirene să exprime minunea:

Ce foc minunat se vesteşte-n talazuri, Că unul de altul se sparg în extazuri? Se-aprind şi se leagănă, clar luminând: Sunt corpuri ce sfâşie noaptea, arzând, Cuprinse în cercuri de	*Welch feuriges Wunder verklärt uns die Wellen,* *Die gegeneinander sich funkelnd zerschellen?* *So leuchtet's und schwanket und hellet hinan,* *Die Körper, sie glühen auf nächtlicher Bahn,* *Und ringsum ist alles vom Feuer*

flăcări, sirepe. Domnească, deci, Eros, ce toate le-ncepe!	*umronnen;* *So herrsche denn Eros, der alles* *begonnen!*

Şi omul intră în existenţă.

Slavă gingaşelor vânturi! Peşterii cu taine vii! Lăudate fiţi în cânturi, Toate patru, voi, stihii!	*Heil den mildgewognen Lüften!* *Heil geheimnisreichen Grüften!* *Hochgefeiert seid allhier,* *Element' Ihr alle vier!*

Şi frunzărim mai departe. Actul III. Elena este aici. Nu avem voie să apucăm aceste lucruri cu mâini grosolane, nu avem voie să le încredinţăm unei interpretări exterioare. Lucrurile pot fi descrise numai dacă alergăm şi ne furişăm după ceea ce se exprimă aici, dizolvând lucrurile în apa ce se metamorfozează, ca la Goethe. Dar aici e conţinut totul. În Goethe trăieşte imboldul puternic de a scoate la suprafaţă în mod conştient ceea ce a trăit în mod inconştient în omul epocii a patra de cultură.

Şi pe urmă Goethe mai foloseşte elementul moral-religios-mistic al nordului pentru a arăta acum că, într-adevăr, ceea ce este îndreptăţit trebuie să iasă din sânul a ceea ce în *Bucătăria vrăjitoarelor* s-a arătat în mod neîndreptăţit. El arată atât de grandios acest lucru în scena finală, unde ştiinţa spirituală şi misterul interacţionează atât de minunat, unde apoi, în *chorus mysticus*, e comprimat în mod atât de frumos tot ceea ce a trăit în Goethe, acest *chorus mysticus* putând fi folosit de-a dreptul şi ca simbol pentru ştiinţa spirituală, lucru exprimat deja înainte prin trandafirii presăraţi peste tot, şi când spune:

Vremelnic-sensibilul Doar ca simbol survine; Aici intangibilul	*Alles Vergängliche* *Ist nur ein Gleichnis;* *Das Unzulängliche*

Evidenţă devine; Aici genuinul ne- Rostibil s-a spus; Etern-Femininul ne Trage în sus.	*Hier wird's Erreichnis;* *Das Unbeschreibliche,* *Hier ist's getan;* *Das Ewig-Weibliche* *Zieht uns hinan*

Astfel, în câteva versuri a fost exprimat tot ceea ce noi recunoaştem drept adevăr spiritual-ştiinţific. [Nota 20]

III FAUST ÎN CĂUTAREA IZVORULUI VIEŢII ÎMBIBAT CU CHRISTOS

Dornach, 4 aprilie 1915, după reprezentarea euritmic-dramatică a scenei „Noapte de Paşti"

Printre numerele artistice de Paşti care au trecut prin faţa simţurilor noastre au fost şi acelea care arată cum un suflet care, din propria sa hotărâre, e aproape de a trece prin poarta morţii, e readus în lumea vieţii pământeşti prin solia Paştilor. Cred că între variatele impresii pe care drama Faust le poate face asupra noastră, a oamenilor, impresia făcută de această scenă trebuie să fie una dintre cele mai adânci. Faceţi legătura acum, aş zice, *după* transformarea [La cuvintele „Christos a înviat" culoarea neagră a decorului s-a transformat într-una roşie.] decorului ce reprezintă lumea cu evoluţia ei, faceţi legătura dintre ceea ce aţi luat în sufletul dumneavoastră ca pe o privire aruncată spre drama Faust şi ceea ce a fost spus de mine aici ieri, *înainte* de transformare [Nota 21], despre acea viziune reală plină de sens care se poate deschide în faţa sufletului uman când el păşeşte în faţa simbolului lui Iisus Christos zăcând în mormânt.

Să ne gândim la faptul că ieri ne-a fost îngăduit să spunem că printr-o percepţie spirituală sau printr-o

simţire spirituală corespunzătoare e făcută să se trezească imaginea a ceea ce îi este integrat vieţii omului, prin evoluţia sa pământească, din lumea luciferică, din lumea ahrimanică. Să ne gândim că în drama *Faust* avem în faţa noastră un suflet care ni se vesteşte chiar de la început drept suflet care a primit în sine o cunoaştere ahrimanică, nişte cunoştinţe ahrimanice. Şi, dacă privim în interiorul acestui suflet, la felul cum caută el să găsească, pornind de la legătura sa cu înţelepciunea ahrimanică, izvorul vieţii îmbibat de Christos ne este îngăduit, din punctul nostru de vedere, să ne exprimăm astfel: Avem aici o imagine importantă, care e adusă în faţa noastră, despre un suflet uman. Să cuprindem acest suflet uman cu ochiul spiritual! Iată, el stă în faţa noastră, cu toată ştiinţa pe care şi-a asimilat-o prin observarea lumii materiale exterioare şi a conexiunilor ei, cu acea cunoaştere pe care şi-a putut-o cuceri folosind instrumentele prin care omul de ştiinţă exterior încearcă să pătrundă conexiunile naturii... Şi unde a ajuns acest suflet, cu întreaga cercetare care se leagă de diferitele instrumente şi, de asemenea, de fiola în care se află sucurile ce „grabnic te îmbată" pentru viaţa pământească? Simţim că alături de sufletul lui Faust domneşte deja ceva ahrimanic şi că acest ceva ahrimanic e legat de ceea ce constituie moartea pământească. Nu avem oare sentimentul că acest suflet uman umplut cu esenţă ahrimanică ar fi rezultatul cunoştinţelor sale ahrimanice? Şi acest rezultat al cunoaşterii pe care Ahriman o poate da pe Pământ oamenilor e ceea ce se exprimă în cuvintele:

Salut, fiolă fără seamăn, care Mă faci să te ridic cu venerare! Cinstesc în tine arta umană,	*Ich grüße dich, du einzige* *Phiole!* *Die ich mit Andacht nun* *herunterhole,*

iscusinţa. Esenţă de licori ce-adorm, fluid Extract de fine seve ce ucid, Stăpânului vădeşte-ţi azi priinţa! Te văd, şi suferinţa mea s-alină, Te iau, împotrivirea-i mai puţină. Şi scade-al spiritului flux treptat. În largul mării fără de constrângeri, Sclipesc sub talpa mea adânci răsfrângeri, De-o nouă zi spre-un nou liman mă simt chemat.	*In dir verehr' ich* *Menschenwitz und Kunst.* *Du Inbegriff der holden* *Schlummersäfte,* *Du Auszug aller tödlich* *feinen Kräfte,* *Erweise deinem Meister* *deine Gunst!* *Ich sehe dich, es wird der* *Schmerz gelindert,* *Ich fasse dich, das Streben* *wird gemindert,* *Des Geistes Flutstrom ebbet* *nach und nach.* *Ins hohe Meer werd' ich* *hinausgewiesen,* *Die Spiegelflut erglänzt zu* *meinen Füßen,* *Zu neuen Ufern lockt ein* *neuer Tag.*

Şi acest suflet are deja viziunea că ajunge pe malul celălalt, unde poate că va găsi ceea ce, din cauza împletirii lui cu esenţa ahrimanică, crede că nu poate găsi pe acest Pământ. El are deja viziunea trecerii spre malul celălalt.

Un car de foc cu aripi delicate Mă ia cu el! Sunt gata, în simţiri. Pe noul drum eternul a străbate Spre-un nou tărâm de pure-nfăptuiri.	*Ein Feuerwagen schwebt, auf* *leichten Schwingen,* *An mich heran! Ich fühle mich* *bereit,* *Auf neuer Bahn den Äther zu* *durchdringen,* *Zu neuen Sphären reiner* *Tätigkeit.*

Ce nalt avânt, ce sacră desfătare! Tu, încă vierme, meriţi tot ce ai? Da, blândului terestru soare Întoarce-i iute spatele, şi hai! Cutează tu, deschide acum cu cerbicie Acele porţi de care cu toţii se feresc. E timpul ca, prin faptă, s-arăţi că-n vrednicie Un om atinge creştetul zeiesc; Nu tremură în faţa prăpastiei afunde În care fantezia-şi hrăneşte propriu-i chin, Ci tinde spre strâmtoarea-aceea, unde Pe-un prag îngust văpăi de iad se-aţin; E bucuros la pasul acesta să recurgă Şi vrea-n neant, oricâte primejdii sunt, să curgă!	*Dies hohe Leben, diese Götterwonne!* *Du, erst noch Wurm, und die verdienest du?* *Ja, kehre nur der holden Erdensonne* *Entschlossen deinen Rücken zu!* *Vermesse dich, die Pforten aufzureißen,* *Vor denen jeder gern vorüber schleicht.* *Hier ist es Zeit, durch Taten zu beweisen,* *Daß Manneswürde nicht der Götterhöhe weicht,* *Vor jener dunklen Höhle nicht zu beben,* *In der sich Phantasie zu eigner Qual verdammt,* *Nach jenem Durchgang hinzustreben,* *Um dessen engen Mund die ganze Holle flammt;* *Zu diesem Schritt sich heiter zu entschließen* *Und, war' es mit Gefahr, ins Nichts dahin zu fließen.*

Şi după ce mai ia în mână şi celălalt instrument ahrimanic, el e gata s-o pornească pe calea ce duce dincolo, pe tărâmurile despre care a învăţat în şcoala lui Ahriman că nu pot fi cunoscute de către suflet cât timp e închis în

trupul pământesc. Sufletul e smuls din această dispoziţie prin dangătul clopotelor de Paşti şi prin corul imnului de Paşti. Şi Faust redobândeşte viaţa pământească, pentru a căuta acum, fiind în trupul pământesc, ceea ce acest suflet uman trebuie să ducă prin poarta morţii, ca să-l poate transpune sus, în tărâmurile spirituale, ceva de care are nevoie pentru evoluţia sa viitoare.

Ceea ce aţi ascultat astăzi drept partea întâi din drama *Faust* de Goethe şi unele dintre pasajele care ţin de această parte, de această scenă din *Faust*-ul goethean, a apărut mai întâi drept partea întâi a dramei terminată în anul 1808. Dar deja înainte, în anul 1790, apăruse *Faust, un fragment* de Goethe, acest fragment în care exista încă ultima scenă cu Gretchen. Dar în acest fragment încă nu exista nici scena care ne-a adus astăzi în faţa propriului suflet acele evenimente importante pentru sufletul lui Goethe. În 1790 el şi-a editat fragmentul încă fără această scenă de Paşti şi fără monologul care ne duce în străfundurile cele mai adânci ale trăirilor sufleteşti umane. Iar la sfârşitul secolului al XIX-lea a fost descoperit ceea ce Goethe terminase deja în anii '80, ba chiar, deja, în anii '70, în anii '90. Această variantă a fost publicată sub titlul lipsit de gust *Faust originar*. Nici în acest *Faust originar* nu avem, se poate spune, bineînţeles, că nu avem această scenă de Paşti. De ce n-o avem? Ei bine, Goethe, care a fost un copil al epocii sale, trebuia să se maturizeze, înainte de înfăţişa în felul său, în modul adecvat sufletului său, efectele Impulsului Christic asupra sufletului lui Faust. Dar în anul 1790 Goethe n-a fost matur pentru aceasta. În anii '90 are loc acea adâncire a lui Goethe în sufletul său, care şi-a găsit reflexul în *Basmul despre şarpele verde şi frumoasa Lilie*, pe care-l cunoaştem deja. El a fost creat în perioada dintre momentul în care a apărut *Faust* fără scena de Paşti şi

momentul în care el a apărut cu scena de Paşti. Sufletul lui Goethe a cunoscut o aprofundare infinită prin ceea ce a plăsmuit în *Basmul despre şarpele verde şi frumoasa Lilie*. Şi de-abia prin această trăire Goethe şi-a dat seama cum îi este îngăduit să lase să acţioneze scena trezirii de Paşti asupra sufletului lui Faust.

Ei bine, să încercăm să privim în acest suflet al lui Faust, să încercăm să ne transpunem la începutul *Faust*-ului goethean, care e cam acelaşi în diferitele ediţii publicate una după alta. Ştim că el sună aşa:

O viaţă-ntreagă ah! Filosofia, Dreptul şi Medicina-am studiat, Şi din păcate chiar Teologia, Temeinic şi cu zel înflăcărat. Şi-acuma, biet nebun, stau fără rost La fel de înţelept precum am fost. Magistru-mi zic, şi Doctor chiar. Şi de vreo zece ani măcar În sus şi-n jos, fără popas, Îmi duc mereu discipolii de nas – Dar nu putem să ştim nimic, văd bine! Iar inima se face scrum în mine.	*Habe nun, ach! Philosophie,* *Juristerei und Medizin,* *Und leider auch Theologie!* *Durchaus studiert, mit heißem Bemühn.* *Da steh' ich nun, ich armer Tor!* *Und bin so klug als wie zuvor;* *Heiße Magister, heiße Doktor gar,* *Und ziehe schon an die zehen Jahr,* *Herauf, herab und quer und krumm,* *Meine Schüler an der Nase herum -* *Und sehe, daß wir nichts wissen können!*

Aşadar, de zece ani el predă la universităţi. Dacă presupunem că el ar fi mers spre cariera universitară în

modul obişnuit, atunci am putea spune că a devenit conferenţiar prin anii 30 ai vieţii sale, aşadar, de pe la 30 de ani el şi-a dus studenţii de nas! Să ne amintim ce am spus ieri. Pe la 30 de ani, omul va sta în faţa imaginii existenţei jupiteriene, când în faţa ochilor săi se va ivi acea ispitire despre care am vorbit ieri. Şi omul are în faţa sa o viziune, o viziune profetică a acelei ispitiri, când se află în faţa lui Christos Iisus culcat în mormânt. Oare nu avem în Faust, plăsmuindu-se sub o formă dramatică, acea viziune? Oare nu stă el de-a dreptul în faţa noastră, înaintea Misteriului pascal, şi nu stă el în faţa noastră, tocmai la sfârşitul anilor 30 ai vieţii sale, înaintea Misteriului pascal? Oare nu avem voie să presupunem că în sentimentele sale se agită ceea ce omul trebuie să simtă din Misteriul pascal, ca pe o presimţire a trăirii jupiteriene legate de Lucifer şi Ahriman? în vremea lui Goethe, acest lucru nu putea fi descris aşa cum o putem face noi astăzi, dar Goethe a putut descrie sentimentul care exista în inimă sub impresia Misteriului pascal, şi acesta se mişca în sufletul lui Faust. Şi nu e oare ca şi cum Faust ar fi simţit, acolo unde Mefisto-Ahriman se apropie de el, că sufletul lui a căzut pradă puterilor ahrimanice? Că trebuie să se salveze de la o primejdie? Da, dar oare de la ce primejdie? De la ce trebuie să se salveze? Oare nu putem spune că Goethe a simţit ceva din aceasta, când a lăsat să acţioneze din nou asupra sa, ca om matur, ca suflet matur, dispoziţia faustică a propriei sale tinereţi, aşa cum o putea simţi în vremea sa, din dispoziţia de Paşti, aşa cum am zugrăvit-o în aceste zile în faţa sufletului nostru, şi că de aici s-a născut nevoia de a introduce scena de Paşti în *Faust*, care înainte nu conţinea această scenă? Prin introducerea scenei de Paşti, între anii 1790 – 1800, *Faust* a fost rescris într-o dispoziţie creştină.

Câţi ani avea de trăit, deci, Faust? Din faţa căror ani ai vieţii se dădea înapoi, cu o groază atât de mare, încât a vrut chiar să ia fiola cu otravă? Ei bine, el se îngrozea de a doua parte a vieţii, de partea descendentă, de acea parte a vieţii despre care noi am spus [Nota 22] că omul, păşind în faţa viziunii existenţei de pe Jupiter, ştie că mai târziu, pe Jupiter, el trebuie să poarte ceea ce Christos îi poate da ca merinde de drum, pentru că altfel ar fi lipsit de hrană. Dar ce caută oare Faust? El caută hrană pentru suflet, pentru a doua jumătate a vieţii. Noi o căutăm cu toţii, în fond, din vremea în care Misteriul de pe Golgotha a trecut peste evoluţia Pământului nostru. În fond, o căutăm cu toţii. Pentru că ceea ce va lua pe Jupiter o formă fizic-psihică trăieşte deja acum în străfundurile noastre sufleteşti, şi ceva din această dispoziţie a lui Faust trebuie să simţim cu toţii. Noi avem nevoie de o forţă pe care n-o putem avea prin ceea ce, ca oameni, ne dă numai libertatea şi, conform cu aceasta, ne duce spre Ahriman şi Lucifer, noi avem nevoie de o forţă pentru acele impulsuri din fiinţa noastră care au legătură cu jumătatea descendentă a vieţii. E forţa christică, e forţa christică pe care o are Christos după ce a trecut prin poarta morţii fără să fi traversat într-un trup pământesc cea de-a doua jumătate de viaţă a omului. De ce n-a trăit-o? Pentru că această forţă care urmează să-i fie dăruită omului în cea de-a doua jumătate a vieţii trebuie să se reverse în aura Pământului, pentru ca toţi oamenii s-o poată găsi, prin evoluţia de pe Pământ, în ei înşişi. Prin Misteriul pascal învie ceea ce ne este necesar pentru ca noi să putem parcurge cu sufletele noastre pelerinajul întregii vieţi pe Pământ. Şi gândiţi-vă din nou acum la această legătură profundă care există în *Faust*-ul goethean! Faust îşi asimilase – Goethe ştia cum se asimilează acest lucru, fiindcă el l-a prezentat fără Misteriul pascal, când şi-a

publicat fragmentul fără Misteriul pascal – ceea ce îşi poate omul asimila prin legătura cu Lucifer şi Ahriman; ceea ce ne dă posibilitatea de a avea un suflet liber. Dar el, care străbate străfundurile sufleteşti, ştie în mod clar că nu poate trăi mai departe cu aceste lucruri, că pentru a trăi mai departe are nevoie de altceva. Şi Goethe se maturizase într-atât încât să poată arăta că ceea ce îi este necesar lui Faust este impulsul Misteriului pascal. Oare nu stă în faţa noastră, în toată profunzimea, Misteriul pascal, în ceea ce a făcut Goethe din *Faust* abia ca om ajuns la maturitatea deplină, lucru pe care nu-l putea face în 1790, în drama sa, pentru că încă nu-l înţelegea?

Cum s-a născut în sufletul tânărului Goethe ideea artistică de a scrie această dramă, despre care vedeţi că ne duce spre asemenea profunzimi? Ştim că tânărul Goethe a fost puternic impresionat atât de reprezentarea cu marionete a lui *Faust*, când a văzut-o, unde destinul lui Faust e interpretat, pur şi simplu, de marionete, cât şi de drama populară despre *Doctor Faust*. Acest spectacol pur popular a apărut în faţa sufletului lui Goethe. Dar ce este oare acest Faust? Şi sufletului lui Goethe i-a fost imediat clar: Acest Faust probabil că este omul căutător, în general, omul care, în căutarea sa, se poate cufunda în toate străfundurile vieţii sufleteşti umane şi trebuie să găsească drumul ce duce în sus, spre culmile luminoase ale spiritului. Faptul că un suflet uman trebuie să parcurgă o cale interioară, acest lucru tânărul Goethe îl ştia. Căci ce altceva este, în fond, decât o meditaţie ceea ce trăieşte Faust în mod arzător în sufletul său, când vede diferitele semne? E o meditaţie, care în cele din urmă îl duce la viziunea Spiritului Pământului ce străbate Pământul cu valurile şi talazurile sale. Meditaţia primeşte drept răspuns cuvintele:

În val de viaţă, în viscol de fapte, Sui, cobor în vânt, Prin toate mă cern! Leagăn şi mormânt, Un ocean etern, O pânză-n schimbare, O viaţă-dogoare: La războiul vremii-n vuiet mă frământ Şi dumnezeirii-i ţes un viu vestmânt.	*In Lebensfluten, im Tatensturm* *Wall' ich auf und ab,* *Webe hin und her!* *Geburt und Grab,* *Ein ewiges Meer,* *Ein wechselnd Weben,* *Ein glühend Leben,* *So schaff* ich am sausenden* *Webstuhl der Zeit* *Und wirke der Gottheit* *lebendiges Kleid.*

Meditaţie şi contrameditaţie! Ea îl introduce pe Faust în adâncurile vieţii, dar cum să iasă afară? Cum să urce spre culmile spirituale?

După ce ne-am aşezat, deci, în faţa sufletului ideea grandioasă despre Faust cel căutător care se născuse în sufletul lui Goethe văzând piesa de teatru cu marionete şi piesa populară, şi forma pe care a luat-o această idee grandioasă prin faptul că în sufletul lui Goethe a pătruns Misteriul pascal, să ne punem întrebarea: Ce a făcut Goethe, o viaţă întreagă, din *Faust*? – După ce ne-am lămurit asupra măreţiei a ceea ce zăcea în forţa sufletească a lui Faust, sub impresia impulsului faustic, ne putem întreba, de asemenea: Ce au devenit, din punct de vedere artistic-poetic, aceste impresii? — Ei bine, deja un lucru pe care l-am spus adineaori ne poate ajuta în încercarea noastră de a înţelege *Faust* şi din punct de vedere estetic-artistic. În 1790, Goethe a încredinţat tiparului un fragment care se încheie aproximativ cu scena de la catedrală. Ceea ce face ca *Faust* să ne pară atât de grandios nu e conţinut în această variantă. El a creat această parte mai târziu, a

inclus-o în timp ce era la Roma. Ceea ce noi cunoaştem astăzi drept *Bucătăria vrăjitoarelor* a fost inclus de el în 1787. Şi el a introdus în manuscris alte scene, care fuseseră scrise şi copiate iniţial şi care în perioada în care s-au adăugat celelalte scene ulterioare e desemnat de el drept un „manuscris îngălbenit de vreme". Iar când Schiller l-a îndemnat pe Goethe, la răscrucea dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, să facă ceva pentru a rotunji drama *Faust*, Goethe a spus [Nota 23] că i-ar veni greu să reia vechiul monstru *Faust* şi să întregească acum în mod corespunzător ceea ce neglijase atâta vreme. Goethe se temea să pună acum în *Faust* lucrurile pentru care se maturizase de-abia mai târziu, să le pună în tot ceea ce fusese acesta şi în ce se tipărise până în anul 1790.

Să privim puţin prima parte a acestui *Faust*. Oare nu este ea o operă la care vedem cu exactitate că e cârpită din texte scrise în epoci diferite? Dacă oamenii nu s-ar crampona de părerile tradiţionale, ei ar vedea în *Faust* cea mai grandioasă idee literară care a apărut vreodată pe lume în legătură cu omenescul individual. Dar, în acelaşi timp, ei ar trebui să-şi mărturisească: În ceea ce priveşte aspectul artistic-literar, acest *Faust* este opera cea mai lipsită de unitate, de armonie, în care au mai putut fi introduse tot felul de lucruri care nu existau în ea, o operă care prezintă peste tot fisuri şi hiatusuri; o operă care nu e deloc desăvârşită din punct de vedere artistic. Marele geniu al lui Goethe a putut desăvârşi mereu doar în mod fragmentar ceea ce stătea în faţa sufletului său. Şi, oricât de mult trebuie să admirăm frumuseţea grandioasă a unor scene izolate, tot pe atât de puţin putem ascunde – dacă nu rămânem agăţaţi de părerile tradiţionale emise de istoricii literari, ci suntem oameni fără idei preconcepute – faptul că *Faust*, aşa cum este el, nu constituie o operă de artă

armonioasă în sine, că în multe locuri s-au făcut lipituri, că prezintă, peste tot, fisuri şi hiatusuri. De ce? La vârsta cea mai înaintată, Goethe s-a apucat încă o dată să perfecteze partea a doua a lui *Faust*, pentru care erau scrise deja diferite scene izolate, şi cărora le-a ataşat ceea ce a fost în măsură să adauge la vârsta senectuţii. De exemplu, începutul fantasmagoriei clasic-romantice, a interludiului cu Elena, fusese terminat deja pe la răscrucea dintre secolele XVIII-XIX, şi unele părţi fuseseră terminate chiar mai înainte. Şi, pe de altă parte, noi nu vom spune, cum spun unii istorici literari, că partea a doua a lui Faust nu poate fi înţeleasă, sau, cum a spus un om deloc idiot, ci foarte inteligent, că *Faust* este o „cârpăceală, făcută din petice, a vârstei senectuţii". Nici vorbă de aşa ceva! Pe de altă parte, *Faust* este o lucrare a cărei misiune era atât de mare, încât nici chiar bogata experienţă de viaţă a lui Goethe adunată în epoca sa nu a fost suficientă pentru ca aceasta să fie modelată în întregime. Ne este îngăduit, firește, să avem o părere proprie, chiar şi faţă de lucrurile cele mai mari ale lumii. Dar de ce este aşa? Ei bine, eu am dat deja de înţeles, cu ocazia unui ciclu de conferinţe prezentat la Haga [Nota 24], că acest Faust nu este deloc, aş zice, chiar atât de extraordinar de tânăr în istoria lumii. Faust, aşa cum trăia el în piesa populară pe care a văzut-o Goethe şi aşa cum trăia în piesa cu marionete, îl prezintă pe omul care coboară în adâncurile vieţii spirituale şi pe omul care vrea să se ridice spre culmile luminii; îl înfăţişează în aşa fel încât cel mai mare poet al vremurilor moderne a avut nevoie de Misteriul pascal pentru eliberarea sufletului lui. Aşa cum se prezintă acesta în piesa populară, el este un personaj provenit, în primă instanţă, din realitatea fizică exterioară, din acel doctor Georg Faust [Nota 25] care a trăit în a doua jumătate a Evului Mediu şi a trecut dintr-un

loc într-altul, ca un hoinar, cel despre care ne relatează atât *Trithem von Sponheim*, cât şi alţi bărbaţi de seamă, care l-au întâlnit şi care au avut chiar o anumită consideraţie faţă de el, consideraţie pe care oamenii o aduc în întâmpinarea unei personalităţi ciudate, care, prin felul cum se exprimă din punct de vedere sufletesc, ştie şi poate destule lucruri. Nu degeaba acest doctor Faust real a fost numit, aşa cum am arătat odată aici:

Magister Georgius Sabellicus Faustus Junior, fons necromanticorum, Magus Secundus, Chiromanticus Aeromanticus, Pyromanticus, in hydra arte secundus.

Aşa se numea el însuşi pe sine. Pe atunci, oricum, era obiceiul de a purta cu tine peste tot aşa de multe titluri, şi în legătură cu *Giordano Bruno* sau cu alte spirite importante din Evul Mediu s-ar putea cita, de asemenea, o listă lungă de titluri ce sună absolut asemănător. Chiar dacă astăzi unii oameni foarte inteligenţi resimt ca pe ceva bizar faptul că Trithem von Sponheim şi alţii, care au ştiut de existenţa acestui Faust real, gândeau aşa, că el se află în legătură cu puteri demonice ale lumii şi ale Pământului, şi că prin ele poate să facă tot soiul de lucruri, noi trebuie să ne aducem aminte că în vremea lui *Luther*, de exemplu, nu era ceva deosebit dacă se povesteau asemenea fapte. Noi ştim că Luther însuşi a luptat cu diavolul. Ştim că toate acestea erau obişnuite, erau concepţii şi istorisiri ale acelor vremuri. Dar în toate acestea trăia un anumit sentiment, care a făcut ca figura lui Faust să prindă formă în conştienţa poporului. Trăia sentimentul – spun sentimentul, nu noţiunea, nu ideea – că la orizont se ridică ştiinţele naturii, ştiinţa care aduce în faţa sufletului uman partea ahrimanică a realităţii reale. Şi astfel a luat naştere sentimentul: Faust este o personalitate şi a fost, de fapt, întotdeauna o personalitate care are de-a face cu aceste

puteri ahrimanice. Vedeai, s-ar putea spune, tainicele fire spirituale de legătură care mergeau de la sufletul lui Faust la puterile ahrimanice. Şi vedeai că destinul lui Faust e legat de această înclinaţie spre puterile ahrimanice. Oamenii mai simţeau, prin resturile vechii clarvederi şi ale vechii cunoaşteri clarvăzătoare, că întreaga evoluţie a sufletului uman are legătură cu fiinţele ahrimanice şi luciferice. Şi astfel în figura lui Faust s-a întreţesut această percepere bazată pe simţire a legăturii omului cu puterile luciferice şi ahrimanice. Dar era, totodată, epoca în care această cunoaştere bazată pe simţire cobora deja spre amurg, în care toate acestea deveneau neclare. Şi aşa s-a născut, aş zice, sentimentul că în figura lui Faust poate fi înfăţişat omul căutător, cu toate ispitirile şi pericolele care-i pândesc sufletul. Dar ce legătură are cu Lucifer şi Ahriman ceea ce caută omul, acest lucru nu se mai ştia precis. Acest lucru devenise confuz şi de aici a rezultat apoi acel caracter nespus de confuz care îţi provoacă impresia, când iei în mână cartea medievală despre Faust în care este descris tot ceea ce se pretinde că a trăit figura creată de fantezia poporului, cartea în care sunt puse în aceeaşi oală varză şi sfeclă, unele peste altele, că rezultă o tocană grotescă alcătuită din tot felul de aventuri prin care trece sufletul omului în căutarea sa, toate spiritele demonice şi elementare posibile, şi Ahriman şi Lucifer. După ce toate acestea n-au mai fost văzute în înfăţişarea lor adevărată, după ce ele au fost sfărâmate şi măcinate, ca să rezulte tocmai tocana, împreună cu toate spiritele elementare din natură posibile, în această carte populară, în această tocană a fost pusă figura doctorului Faust. Numai privirii profunde a lui Goethe i-a fost posibil să bănuiască în tocana aceasta înfiorătoare grandioasa idee de bază şi să o ducă atât de sus, încât ea a ajuns în apropierea Misteriului pascal. Dar,

în fond, e foarte interesant să observi felul în care, aş zice, Lucifer şi Ahriman au fost tăiaţi în bucăţi, devenind asemenea părţi ale unei tocane.

Dacă ne întoarcem în trecut şi urmărim figura lui Faust în nişte vremuri vechi, putem căuta în unele scrieri care au luat naştere pe atunci drept cărţi populare şi erau în mâinile tuturor acelora care se ocupau cu problemele legate de asemenea lucruri. Operele lui *Augustin* erau foarte răspândite în vremea în care a fost cârpăcită această carte, când părţile ei au fost lipite, când ea a fost fabricată. Ai senzaţia că e vorba de un negustor de cărţi care a vrut să facă o carte cât mai groasă, nu de un literat sau chiar de un scriitor. Dar pe Augustin al său el trebuie să-l fi cunoscut, şi anume, biografia lui Augustin. Şi Augustin ne întâmpină, în întreaga sa evoluţie, într-un mod atât de ciudat, în felul cum, la început, el nu poate să înţeleagă ce este creştinismul, în esenţa sa, cum, treptat, datorită rezistenţelor interioare pe care le aduce în întâmpinarea creştinismului, în cursul dezvoltării sufletului său, el reuşeşte să ajungă mai întâi să afle despre învăţătura maniheilor. Augustin află de învăţătura maniheilor de la un bărbat mare, de seamă, din secta maniheilor, şi anume de la episcopul maniheilor, Faustus. Şi aproape că simţim cine este acest Faustus senior, spre deosebire de care Faustus cel amintit de mine mai înainte se numeşte Faustus junior. E acela pe care Augustin l-a întâlnit cândva, în vremuri vechi, cel care susţinea învăţătura maniheică, drept Faustus, episcopul maniheilor.

Dar ce anume susţinea el din învăţătura maniheică? Ceea ce e contaminat de Ahriman, ceea ce ne împiedică să înţelegem că omul, cu sufletul lui, se află în legătură cu întregul Cosmos, cu toate impulsurile cosmice, stelare. Se poate spune: Deja în episcopul maniheilor Faustus e ruptă

legătură de cunoaştere care duce sus, spre înţelegerea adevărurilor cosmice, care arată că sufletul uman s-a născut din Cosmos, şi care trebuie cunoscute, dacă vrem să înţelegem cu adevărat Misteriul Paştilor. – Aşa se face că din ceea ce a scris de-a valma cartea populară despre doctor Faust, tocmai din figura pe care ne-o descrie Augustin drept episcopul maniheilor, Faustus – din acest om care a cârpit şi a lipit la un loc părţile acestui roman –, a putut să apară, prin această figură, Faustus cel căzut pradă lui Ahriman. De aceea, din istorisirile piesei populare vedem transpărând zdrenţele pericolului ahrimanic, dar nu vedem transpărând din ele nimic clar. Dar în noi se poate ivi un sentiment clar al faptului că Faust trebuie înfăţişat drept reprezentantul omului căutător, astfel încât el este ameninţat de pericol din direcţia ahrimanică. În figura lui Faust, aşa cum s-a conturat ea până la Goethe, au fost incluse multe din trăsăturile acelui episcop al maniheilor, Faustus senior. Unele capitole ale cărţii apar ca şi cum n-ar fi putut fi decât copiate, dar copiate prost, din cartea în care Augustin descrie propria sa evoluţie şi întâlnirea sa cu episcopul Faustus. Astfel, noi putem dovedi foarte bine că ceea ce îi e propriu figurii lui Faust, drept trăsătură ahrimanică, arată în această direcţie, aşadar, că în momentul în care cartea populară a fost pusă pe hârtie nu mai exista decât ultimul imbold obscur de a prezenta tocmai în figura lui Faust elementele ahrimanice ale naturii umane.

Şi acum, oare cum stau lucrurile cu elementul luciferic? Cum au fost tocate elementele luciferice, devenind părţi ale acelei tocane, care au fost fierte apoi în tocana compusă din spirite elementare şi bucăţi din Lucifer şi Ahriman, cum am spus adineaori? Ei bine, trebuie să căutăm acum legătura lui Faust cu Lucifer. Şi putem căuta

în istorie, iar aici nici măcar nu e nevoie să mergem prea departe, nu trebuie să mergem decât până la Basel, şi la Basel putem găsi puncte de reper în legătură cu felul în care a fost tocat Lucifer pentru a intra în acea tocană. Fiindcă ni se povesteşte că tocmai la Basel *Erasmus din Rotterdam* s-a întâlnit cu Faust, că aici, la colegiu, ei au vrut să ia împreună o masă, dar nu găseau felul de mâncare potrivit. Şi pentru că Erasmus murea de dorul de a mânca ceva care să-i placă, i-a spus acest lucru lui Faust, care şedea alături şi voia să mănânce împreună cu el, dar nu găseau nimic pe placul lor. Şi legenda lui Faust ne povesteşte că Faust a fost în stare să facă să apară pe masă, pregătite, prăjite într-o clipă, de undeva – de unde, nu se ştie –, nişte păsări absolut străine, care nu se găseau de obicei în piaţa din Basel. Aşadar, vedem o scenă între Erasmus din Rotterdam şi Faust, în care Faust e în stare să-i servească lui Erasmus la masă nişte păsări cum nu puteau fi găsite pe atunci la Basel, şi nici în împrejurimi, pe o rază foarte mare. Ce este cu aceasta, de fapt? Luată aşa, legenda nu are niciun sens, se poate spune că nu poate fi înţeleasă în niciun fel, dar ea dobândeşte un sens dacă cercetăm lucrurile şi punem alături ceea ce putem afla din scrierile lui Erasmus din Rotterdam, care ne povesteşte el însuşi că la Paris îl cunoscuse pe un anume Faustus Andrelinus. Acest Faustus Andrelinus era un om extraordinar de erudit, dar şi extraordinar de senzual. La început, Erasmus a făcut cunoştinţă cu acest Faustus şi nu prea îi erau pe plac trăsăturile senzuale ale acestui Faustus. Dar şi aici auzim de o masă luată împreună de cei doi. Ei bine, în orice caz, fiind vorba de doi domni eruditi ai acelei vremi, cum erau Erasmus din Rotterdam şi Faustus Andrelinus, nu ne este îngăduit să presupunem că unul i-a pus celuilalt pe masă asemenea păsări, şi încă în felul în care se povesteşte

că i le-a pus Faustus lui Erasmus la Basel. Ceea ce ne-a fost transmis aici prin tradiţie a fost, probabil, doar un schimb de cuvinte glumeţe între cei doi, în timpul mesei. Dar ajungem să dăm puţin de tâlcul acestor cuvinte dacă auzim printre ele şi că Faust – de astă dată este, fără îndoială, Faust – nu s-a declarat satisfăcut cu gustul a ceea ce-i fusese servit la masă şi a cerut altceva. Faust doreşte acum să mănânce, ca să se desfete în mod deosebit, păsări străine şi iepuri de casă; da, păsări străine şi iepuri de casă. Erasmus are mai întâi ideea că aceasta trebuie să însemne ceva. El se poartă, deci, exact la fel ca unii teosofi, care se gândesc ce semnifică lucrurile. Ei bine, celălalt spune, bine, o să renunţe la iepuri. – Căci Erasmus voia să spună: Aceasta n-ar putea să însemne muşte şi furnici? – El vrea să renunţe la iepuri. Dar păsările sunt cu adevărat muşte, şi cu muşte voia el să se desfete în mod deosebit. – Acum am ajuns foarte departe. Acum păsările s-au transformat, prin metamorfoză astrală, în muşte. Iar la Goethe îl avem în figura lui Mefisto pe zeul muştelor. Nu e nevoie decât să fie prezent spiritul care porunceşte acestor fiinţe şi el ar putea să facă să apară ca prin vrajă aceste fiinţe. Şi am creat astfel puntea de legătură între legenda de la Basel, imposibil de înţeles, şi păsările acelea ciudate devenite muşte, care vin, pur şi simplu, de la diavol. Iar de faptul că diavolul îi pune în faţă muşte celui pe care îl invită la masă, de aceasta nu trebuie să ne mirăm. Ce fel de suflet este însă acest Faustus Andrelinus, ce natură sufletească are tocmai el, ne devine clar dacă-l urmărim numai pe o mică distanţă din drumul său prin Paris. La Paris, Erasmus nu era foarte înclinat să se adâncească în firea acestui Faustus Andrelinus. Dar pe urmă el trebuie să facă o călătorie la Londra. De aici, scrie că a învăţat – tocmai Erasmus, gândiţi-vă numai! – cum să se deplaseze într-un salon, pe când înainte avea manierele

unui ţăran grosolan, că a învăţat să facă reverenţe şi ştie chiar să se mişte pe parchetul de la curte! Şi – ei bine, Erasmus scrie acest lucru – că trăieşte într-o atmosferă în care, când vii şi când pleci, te săruţi mereu, de-a valma. De aici se vede că el vrea să fie pe gustul prietenului său din Paris. El scrie: Vino aici. Şi dacă guta te opreşte prea tare, vino în zbor, prin văzduhuri, în carul spiritului. Asta e un element pentru tine! – Se vede că aici avem legătura lui Faust cu tendinţa luciferică a naturii sufleteşti.

La Goethe întâlnim apoi felul în care trece Faust prin ispitirile sale, prin faptul că o seduce pe Gretchen etc. Lucifer a dispărut, într-adevăr, într-o asemenea măsură din preajma figurii lui Faust, încât trebuie să facem asemenea cercetări literare, dacă vrem să constatăm la Faustul parizian legătura lui Faust cu Lucifer. Dar noi îl vedem pe Faust stând, într-adevăr, în faţa noastră, cu Lucifer şi Ahriman alături – chiar dacă, din cauza vremurilor tulburi, cam neclar –, în cartea populară totul fiind fiert împreună, până a ieşit o tocană. Trebuie să ne mai mirăm că în piesa populară şi în drama populară, ba chiar şi în *Faust*-ul lui Marlowe [Nota 26], avem ceva care este un rest din nişte concepţii străvechi, avându-şi rădăcinile în vremurile în care oamenii mai cunoaşteau, pe baza clarvederii atavice, legătura omului cu Ahriman şi Lucifer? Dar toate acestea au devenit confuze, şi în produsul literar despre care am vorbit totul e prezentat într-un mod absolut confuz. Goethe simţea această legătură adâncă. Dar ce nu putea face Goethe? El nu putea face distincţie între Lucifer şi Ahriman. La el, aceştia se contopesc în acea figură hibridă, Mefisto, despre care nu ştii bine dacă adevăratul Mefisto e diavolul, e Ahriman? Fiindcă el poartă în cârcă şi ceea ce este Lucifer. Goethe primeşte, ca să spunem aşa, tocana, simte că aici lucrează Ahriman şi Lucifer, dar încă nu ştie să-i

separe unul de celălalt, el îi înghite în figura imposibilă din punct de vedere ocult a lui Mefisto, care este un hibrid între Ahriman şi Lucifer. Am putea numi epoca în interiorul căreia a privit Goethe, prin faptul că a cunoscut cartea despre Faust: ultima umbră a unei vechi cunoaşteri a acestui lucru, amurgul pe cale de a se stinge al vechii cunoaşteri despre Ahriman şi Lucifer. Iar *Faust*-ul lui Goethe este primul revărsat de zori al cunoaşterii care încă nu s-a ridicat la orizont despre Ahriman şi Lucifer, obscură şi încâlcită, în figura lui Mefisto; Ahriman şi Lucifer sunt încă amestecaţi. Dar deja cu nevoia de a arăta ce poate avea sufletul uman dacă lasă să acţioneze asupra sa ceea ce s-a revărsat în aura Pământului prin faptul că Fiinţa christică a trecut prin Misteriul de pe Golgotha!

Misteriul pascal ne apare el însuşi drept începutul unei noi ere în viaţa spirituală a omenirii în *Faust*-ul lui Goethe, care, cu toată măreţia sa, mai are încă ceva confuz, ceva din nişte zori crepusculare, ceţoase. Ceva ne apare în aceste zori crepusculare confuze, ceva ce putem privi dacă urcăm pe un munte şi vedem Soarele răsărind mai devreme decât îl puteam vedea înainte de a urca pe munte. Dacă lăsăm *Faust*-ul lui Goethe să acţioneze asupra noastră, simţim cum unul dintre cei mai mari oameni, căutând reînnoirea unei cunoaşteri vechi, îşi întoarce sufletul spre Misteriul pascal. Iar dacă îl lăsăm să acţioneze asupra noastră în sensul just, intuim ce se poate petrece în inima unuia dintre oamenii cei mai mari, după ce această inimă a fost atinsă de Misteriul pascal, aşa cum l-a simţit Goethe însuşi, înţelegem că şi în acest sentiment prin care Goethe simte Misteriul pascal zace un fel de atragere de atenţie: Da, după aurora în care se arată primele raze întunecat – luminoase ale Misteriului Paştilor va veni Soarele unei noi cunoaşteri spirituale. Sufletul uman însuşi

va trăi în cursul evoluţiei sale Misteriul Paştilor învierea a ceea ce este Impulsul Christic în substraturile sale adânci, de mormânt, când el se uneşte cu forţa ce se naşte prin contemplarea Misteriului christic-pascal.

Aşa, aş putea spune, simţim noi chemarea lui Goethe şi, după ce am lăsat să acţioneze asupra noastră tragismul Misteriului pascal, am vrea să-l transformăm în chemarea: Fie ca în inimile umane, în sufletele umane, să învie cunoaşterea spirituală adecvată viitorului! Fie ca inimile umane şi sufletele umane să simtă, după sentimentul tragismului adânc al Misteriului pascal, să simtă jubilând, sfântă în interiorul lor, profunzimea Misteriului pascal şi să trăiască în sine învierea prin Christos!

Fie ca şi dumneavoastră astăzi, în această zi, prin cuvintele pe care mi-am îngăduit să le rostesc acum, să primiţi în suflet ceva din sentimentul că sunteţi reuniţi aici, în jurul clădirii noastre, închinate cercetării spirituale [Nota 27], pentru ca prin forţa sufletelor dumneavoastră să duceţi spre viitor ceva din acel impuls al învierii care devine vizibil pentru noi cu atâta măreţie în Misteriul pascal, şi în legătură cu care noi am putut vedea cum cele mai mari spirite ale acelei epoci care acum s-a încheiat tindeau spre el.

Încercaţi să simţiţi în *Faust* ceva din ceea ce poate face să răsune în sufletele dumneavoastră dangătul fermecat al clopotelor de Paşti.

IV PĂTRUNDEREA LUI FAUST ÎN LUMEA SPIRITUALĂ

Dornach, 11 aprilie, după un program euritmic-dramatic

Astăzi am prezentat, înainte de scena de Paşti din *Faust*, scena în care lui Faust îi apare Spiritul Pământului. În urmă cu opt zile am avut prilejul să legăm câteva gânduri de *Faust*, care pot fi importante pentru cel ce vrea să se apropie pe calea ştiinţei spirituale de legile lumii, de viaţa lumii. În realitate, nu am pornit data trecută, în Duminica Paştilor, şi nici acum, aici, de la *Faust*-ul lui Goethe, pentru a da explicaţii în legătură cu această creaţie literară a sa, ci pentru că prin imaginile artistice care ne întâmpină în *Faust* sufletul uman poate percepe cu adevărat ceva din ceea ce trebuie numit dezvoltarea acestui suflet în direcţia lumilor spirituale, ceva din ceea ce poate fi numit transpunere în lumea spirituală. În măsura în care ne putem adânci pe cale spiritual-ştiinţifică în *Faust*, ne este îngăduit să legăm de această creaţie literară o expunere sau alta. În fond, *Faust* este expresia încercării lui Goethe de a pătrunde în lumea spirituală, aşadar, expresia faptului că la o răscruce importantă a istoriei moderne un spirit atât de profund ca Goethe a căutat să pătrundă în lumea spirituală, pe care noi o căutăm prin adâncirea noastră spiritual-ştiinţifică.

Data trecută am putut să ne convingem că Goethe a trăit într-o epocă în care, într-adevăr, încă nu era posibil ca omul să găsească drumul ce duce în lumile spirituale într-un mod clar, lămurit. Am putut să ne convingem că nişte adevăruri cum sunt cele despre importanţa lui Lucifer şi Ahriman mai planau în faţa sufletului lui Goethe drept cunoaştere neclară, drept presimţire neclară a lumii

spirituale, am putea spune, şi am putut să ne convingem că în figura lui Mefisto s-au contopit amândouă figurile, Lucifer şi Ahriman, că Goethe poartă în sine o imagine neclară a lui Mefisto, de care nici nu se poate apropia din punct de vedere spiritual – ştiinţific în mod clar. Aşa că tocmai în această căutare a lui Goethe, aşa cum s-a exprimat ea în *Faust*, noi vedem cu ce seriozitate şi conştiinciozitate interioară, cu ce simţ de răspundere în faţa propriului nostru suflet trebuie să ne ocupăm de ceea ce urmează să ne permită accesul spre adâncirea spiritual-ştiinţifică. Când un spirit atât de profund întâmpină asemenea greutăţi pe calea spre ceea ce astăzi vrea să fie căutat deja de mulţi, mulţi oameni, avem ocazia să învăţăm mult, foarte mult, tocmai de la căutările şi străduinţele lui Goethe. Am dori ca fiecare dintre aceia care s-au adâncit câtuşi de puţin în rezultatele ştiinţei noastre spirituale să se apropie iarăşi de acest document, de *Faust* al lui Goethe, care este un document din zorile, nu încă din perioada răsăritului de Soare al eforturilor noastre spiritual-ştiinţifice. Eu am spus data trecută că Goethe a avut nevoie să ajungă la maturitatea vieţii sale, să iasă din starea în care se afla sufletul său în tinereţe. Sufletul lui Goethe nu poate fi mulţumit să vadă în lume doar ceea ce văd ochii senzoriali, numai ceea ce percepe intelectul legat de creier. Şi ceea ce a trăit şi a scrutat el în sufletul său, căutând bazele spirituale mai adânci ale vieţii, a fost plăsmuit de el în figura lui Faust cel căutător, care nu e o copie a lui Goethe, dar înfăţişează într-un mod artistic cu adevărat real anumite laturi ale căutării şi vieţii lui Goethe. Şi astfel, tocmai în scena cu Spiritul Pământului avem în faţa noastră ceva care ţine de părţile cele mai vechi scrise de Goethe pentru *Faust*.

Data trecută am vorbit despre *Faust* de Goethe în aşa fel încât, dacă aş fi înţeles greşit, cum mi se întâmplă adeseori, s-ar putea spune că eu am numit drama *Faust* o lucrare plină de defecte, ba chiar am rostit cuvinte aspre în legătură cu *Faust*. Iar un om deosebit de inventiv ar putea afirma că în concepţia mea despre Goethe a survenit o cotitură, fiindcă în trecut am fost un admirator al său, iar acum m-am dovedit a fi un om care-l dojeneşte pe Goethe. Ei bine, n-ar trebui să fie necesar ca eu să spun că acum nu-l venerez pe Goethe mai puţin decât l-am venerat întotdeauna, că el îmi apare drept cel mai grandios spirit al epocii moderne. Dar ceea ce este dăruire plină de veneraţie faţă de o personalitate nu trebuie să ne ducă niciodată la un sentiment orb al autorităţii, ci trebuie să ne păstreze mereu o privire clară pentru ceea ce am recunoscut drept adevăr.

Faust e compus, ca să nu zicem „lipit", din mai multe bucăţi şi se poate spune că în perioada în care a scris cele mai vechi părţi din *Faust*, deja în anii '70 ai secolului al XVIII-lea, Goethe nu era în stare să scrie părţile de mai târziu, că a fost necesar, cu adevărat, ca el să se maturizeze mai întâi, pentru a ajunge de la dorul după lumea spirituală la ceea ce poate fi numit felul său de a înţelege creştinismul. De-abia maturitatea vieţii l-a adus pe Goethe în situaţia de a putea să-l ducă pe Faust, care caută lumea spiritelor, până acolo încât acesta să ajungă să rămână în viaţă datorită amintirii Paştilor, ba chiar ca acest Faust să ajungă să ia în mână Evanghelia şi să înceapă traducerea Evangheliei după Ioan. Dacă îi auzim pe unii spunând astăzi că nu au nevoie de nicio cunoaştere spiritual-ştiinţifică pentru a sorbi toate profunzimile creştinismului, că această ştiinţă spirituală este, aşadar, ceva inutil, deoarece creştinismul de mult poate fi înţeles prin ceea ce

orice pastor predică de la amvon, că simpla credinţă e aceea care trebuie să domnească mai ales în acest creştinism, şi dacă vom compara o asemenea dispoziţie a sufletului cu ceea ce trebuie spus despre Goethe, care, ca unul dintre spiritele cele mai profunde, a avut nevoie de multe decenii pentru a se maturiza, ajungând la felul său de a înţelege creştinismul, atunci ne putem face o idee despre trufia imensă, despre îngâmfarea imensă care zace în oameni, în oamenii care, vorbind mereu cu îngâmfare şi trufie de simplitatea naivă a inimii lor, resping ceea ce nu le este necesar – conţinutul ştiinţei spirituale, care nu le este necesar după părerea lor.

În scena cu Spiritul Pământului avem în faţa noastră ceva care l-a preocupat pe Goethe în tinereţe, între 30 şi 40 de ani, ca şi în ultimele două decenii ale vieţii sale. Vedem din această scenă cu Spiritul Pământului şi din ceea ce a fost înainte, aşa-numitul prim monolog al lui Faust, cum Goethe s-a adâncit şi în aşa-zisa literatură ocult-mistică, că el a încercat să găsească lumea spirituală prin ceea ce i-a dat această literatură, prin meditaţie, prin dăruire meditativă. Îl vedem, tocmai în scena care ne-a fost prezentată astăzi, cufundat în căutarea pe cale meditativă ce rezultă din indicaţiile găsite, după cum ni se spune, într-o carte ocult-mistică, din vechea carte mistică a lui *Nostradamus*, cum el se străduieşte, prin meditaţia sa, rezultată din studierea unei cărţi de mistică, să se înalţe în lumile spirituale.

Să încercăm să ne reprezentăm în ce lumi vrea să se înalţe Faust şi, cu aceasta, de fapt, şi Goethe. Când sufletul omului a reuşit cu adevărat să-şi fortifice forţa interioară atât de mult încât sâmburele spiritual-sufletesc al omului să devină liber de instrumentul trupului, când sufletul iese, am putea spune, împreună cu forţele pe care în viaţa

cotidiană obişnuită nu le poate percepe deloc, din corpul fizic, ce devine – nu corpul fizic însuşi, în limitarea lui spaţială, ci viaţa fizică, cu care omul rămâne legat din punct de vedere spiritual, pentru că o rază sau un curent se duce la această viaţă fizică – pentru sufletul uman această trăire fizică? Şi în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, prin timp, o rază sau un curent al vieţii spirituale răzbate până la ceea ce am trăit noi pe Pământ, aşa cum puteţi afla din descrierile făcute în nişte conferinţe anterioare, aşadar, mai răzbate un fel de mână spirituală întinsă înapoi, până la ceea ce este trăire fizică. Dar ce devine această trăire fizică pentru sufletul uman care acum e liber de folosirea instrumentului corpului fizic? Aş zice: Pentru omul care a ieşit afară din această trăire fizică, întreaga trăire fizică devine organ sufletesc. Trăirea fizică devine un fel de ochi sau de ureche, omul întreg devine un organ de simţ, un organ de simţ spiritual, am putea spune, un organ care de-acum este al Pământului întreg, care priveşte afară, în spaţiul cosmic. – Pentru ca ochiul nostru să poată vedea obiectele fizice, noi trebuie să ne aflăm în afara ochiului nostru, ochiul trebuie să fie adăpostit, ca un fel de organ independent, în cavitatea oculară, care este izolată chiar prin nişte pereţi osoşi, aşa că ochiul este un organ relativ independent. Şi urechea e izolată, închisă, într-un mod asemănător. Şi iarăşi, întregul aparat fizic al creierului e închis în cavitatea craniană şi izolat de restul organismului. Tot aşa trebuie să fie izolată şi trăirea fizică a omului, astfel încât să devină un fel de organ de simţ, un fel de ochi sau ureche, prin care omul, pe urmă, când se află în afara a ceea ce este trăirea sa fizică, să privească afară, în întinderile spaţiului cosmic.

Ceea ce trăieşte omul acum poate fi descris în felul următor: se poate spune că el se află în acea lume care e

descrisă în cartea ***Teosofie*** drept lumea sufletelor. Aceasta este lumea în care intră omul mai întâi, când are trăirea de a se afla, cu sufletul devenit independent, în afara trupului şi când are propria trăire fizică în afara sa. În ciclul prezentat la Viena în aprilie 1914 [Nota 28], am descris cum omul are şi în viaţa dintre moarte şi o nouă naştere, datorită ultimei sale vieţi pământeşti, un organ de simţ spiritual-sufletesc, pentru a percepe restul lumii, cu alte cuvinte, prin această trăire pământească el percepe restul lumii. În această lume îi găsim apoi, un timp destul de îndelungat după moarte, pe răposaţii noştri, până când ei se înalţă într-o altă lume, la care se poate ajunge numai printr-o stare de evoluţie ulterioară a sufletului, şi în cazul omului iniţiat. În lumea în care intrăm astfel, privitorul nu poate să nu fie frapat de unele lucruri. Nu putem prezenta decât unele aspecte de detaliu în legătură cu această lume. Dumneavoastră trebuie să adunaţi de prin diferite conferinţe ce anume caracterizează această lume suprasensibilă. Ceea ce frapează sufletul imediat, înainte de toate, e faptul că, sufletul, eliberat de trup şi transpunându-se într-o altă lume, vede stelele stinse, simte stelele stinse. Sufletul se transpune într-o lume elementară, în aşa fel încât de acum înainte el urzeşte împreună cu marea aerului, se mişcă împreună cu însăşi căldura ce se unduieşte prin lume, străluceşte în afară împreună cu lumina, şi pentru că sufletul străluceşte şi el odată cu lumina, nu poate vedea prin lumină obiectele exterioare. De aceea, Soarele şi stelele se sting, se stinge şi Luna cu lumina sa. Nu e o percepere vizuală exterioară aceea în sânul căreia ne aflăm acum, e o trăire împreună cu lumea elementară. Şi mai este, totodată, o trăire împreună cu ceea ce se numeşte forţa evenimentelor istorice, a devenirii

istorice. În această lume putem vedea desfăşurându-se ceea ce face în mod real istoria în viaţa umană.

În cursul evoluţiei sale meditative pe mai departe, sufletul se poate înălţa apoi la o trăire superioară. Acum nu numai propria trăire devine pentru el un organ de simţ spiritual-sufletesc, ci întreg Pământul devine un organ de simţ. Este exprimat într-un mod absolut paradoxal, dar mă veţi înţelege, sufletul uman trebuie să înainteze până la o trăire despre care se poate spune: Omul este ceva în care este inclus întregul glob pământesc, aşa cum de obicei sunt incluse în trupul nostru ochiul sau urechea, şi la fel cum de obicei vedem cu ochii, auzim cu urechile, acum noi percepem spaţiul cosmic cu Pământul întreg şi cu trăirea lui. – Ne dăm seama că ceea ce spun fizicienii despre Soare şi stele este o simplă visătorie materialistă. Stelele sunt deja stinse, Soarele, lumina Lunii, s-au stins în lumea precedentă. Dar acum noi ne dăm seama că acolo unde presupuneam că e Soarele se află o comunitate de spirite, că peste tot acolo unde presupuneam că se află o stea este o lume spirituală. Şi ne dăm seama, amintindu-ne de viaţa de pe Pământ, că e o visătorie materialistă fantasmagorică ceea ce spun fizicienii, fiindcă, dacă nouă ne apar stelele sau sorii, aceasta se întâmplă pentru că undeva în lumea spirituală se află reşedinţa unei comunităţi de spirite, aşa cum avem Pământul pentru o comunitate de oameni. Dar, pe cât de puţin am percepe de pe o stea îndepărtată trupurile umane, căci am percepe numai sufletele umane, tot pe atât de puţin se poate spune că acolo, sus, din stele, ne-ar interesa ceva care nu este de natură spiritual-sufletească. Dar ceea ce vedem trebuie să ne reprezentăm ca pe ceva asemănător vaporilor emanaţi de atmosfera Pământului, care se ciocnesc cu ceea ce pătrunde aici, şi ochiul fizic nu poate vedea nimic din ceea ce este steaua în

mod real, ci vaporii pe care Pământul însuşi îi trimite în spaţiul cosmic. Tot ceea ce vedem noi drept cer înstelat nu e altceva decât o ţesătură făcută din însăşi partea materială a Pământului, eteric-materială, în orice caz, e o cortină pe care Pământul o trage în faţa a ceea ce se află în spatele ei. Dar când sufletul ajunge să se transpună afară, în această lume, el percepe cum acolo, afară, nu se află aceste stele fantasmagorice, ci nişte entităţi vii, nişte comunităţi de entităţi vii, planând în sus şi în jos, urzind încolo şi încoace în spaţiul cosmic de afară şi întinzându-şi darurile de sus în jos, şi darurile sunt întinse din nou, de jos în sus. Dacă transpunem în spirit cuvintele:

Ah! toate-un vast întreg urzesc, Lucrează una-n alta şi trăiesc! Puteri cereşti se-nalţă şi coboară, Şi amfore-aurii se umplu iară!	*Wie alles sich zum Ganzen webt,* *Eins in dem andern wirkt und lebt!* *Wie Himmelskräfte auf- und niedersteigen* *Und sich die goldnen Eimer reichen!*

– puteri, dar acum în sensul în care vorbim de puteri sau forţe originare –,

Cu binecuvântate-avânturi Din cer cutreieră pământuri Cu Totul în acord vuind de cânturi!	*Mit segenduftenden Schwingen* *Vom Himmel durch die Erde dringen,* *Harmonisch all das All durchklingen!*

dar toate acestea reprezentate în mod spiritual-sufletesc, atunci avem aproximativ lumea în care se transpune sufletul când se vieţuieşte în afară.

Dacă ne reprezentăm ce avea Faust în perioada în care [Nota 29] ne este el prezentat, ce are Faust din tot ceea ce a fost descris acum? El a deschis o carte veche, scrisă de cineva care a pus pe hârtie, în semne, o concepţie veche: de aici a rezultat semnul macro-cosmosului. Dar Faust nu este, bineînţeles, în stare să se transpună cu sufletul lui afară, în lumile unde entităţile din spaţiul cosmic îşi dezvoltă marele lor proces. Faust nu e în stare să se ridice până acolo. El vede numai semnul făcut de altcineva, care a reuşit să pătrundă afară, semnul macrocosmosului. Dar se trezeşte un vis, o presimţire a faptului că acest semn înseamnă ceva. Dacă vă imaginaţi, deci, în sufletul dumneavoastră că n-aţi auzit niciodată nimic de ştiinţa spirituală şi aveţi în faţă semnul, dar aveţi presimţirea că cineva a văzut odinioară ceva asemănător, pe care şi dumneavoastră aţi vrea să-l vedeţi, atunci vă aflaţi în sufletul lui Faust. Pentru început, vă puteţi transpune în el, visând că fantezia dumneavoastră dă viaţă unui anumit lucru prin aceste semne exterioare, care sunt, în esenţă, semnele cercului zodiacal, semnele elementelor, semnele planetelor, puteţi chiar exclama, cu un sentiment debordant:

O, ce spectacol!	*Welch Schauspiel!*

Dar aceasta vă aruncă înapoi, fiindcă acum vă daţi seama că nu aveţi în carte nimic altceva decât semnul, decât o fantasmagorie:

Vai, spectacol doar!	*Aber ach! ein Schauspiel nur!*

Ba chiar numai o piesă ca fantasmagorie interioară! Şi cel aruncat înapoi sunteţi dumneavoastră. Semnul nu v-a dus la nimic, dimpotrivă, el v-a aruncat înapoi, v-a dat sentimentul că aici e lumea spiritului, în faţa căreia vă aflaţi, dar nicăieri nu găsiţi o posibilitate de a intra.

Unde să-apuc imensu-ţi sân de har, Natură? Şipot al vieţii, darnic, De care ceruri şi pământ depind, Spre care piepturi însetate tind.	*Wo fass' ich dich, unendliche Natur?* *Euch Brüste, wo? Ihr Quellen alles Lebens,* *An denen Himmel und Erde hängt,* *Dahin die welke Brust sich drängt -*

Iarăşi nimic, numai faptul de a te simţi în interiorul elementelor, în lumină şi aer, după cum am spus, în lumea inferioară. Şi acum, chiar exprimat în mod clar. Faust a încercat să se înalţe cu forţa în lumea spirituală, el a recăzut în lumea pe care am descris-o înainte drept lumea suprasensibilă cea mai apropiată. Ceea ce am spus despre viaţa împreună cu aerul şi cu lumina este exprimat foarte bine prin cuvintele:

Tu curgi, adăpi, iar eu tânjesc zadarnic?	*Ihr quellt, ihr tränkt, und schmacht' ich so vergebens?*

El a recăzut cu totul în sine, a căzut din lumea spirituală în lumea elementară. Dar nici pe aceasta încă nu e în stare să o cunoască. Acum îi vine în ajutor faptul că deschide cartea şi zăreşte semnul Spiritului Pământului. E semnul pe care l-a scris odinioară pe hârtie acela care a avut lumea inferioară, lumea elementară, drept propria sa lume. Acum el se simte, totuşi, în interiorul acesteia. Acum el are un sentiment bazat pe presimţire cu privire la starea de a fi înăuntru.

Dar altfel ah! mă zguduie-acest semn! Duh al ţărânii, tu mi-eşti mai aproape.	*Wie anders wirkt dies Zeichen auf mich ein!*

– din cauză că acum simte ceva, deoarece şi-a întors faţa de la aparenţa senzorială şi simte ceva din starea de a fi situat în interiorul lumii. Acum el vorbeşte mereu, propriu-zis, despre această lume:

Simt forţele din piept cum vor să scape	*Schon fühl' ich meine Kräfte hoher,*

– ceea ce omul simte când trăieşte în căldură, în lumină –

La focul unui tânăr vin mă-ndemn.	*Schon glüh' ich wie von neuem Wein.*

Imaginaţi-vă cum este când simţiţi căldură în suflet, când trăiţi şi urziţi în lume drept val de căldură.

Simt că-ndrăznesc să mă avânt în lume.	*Ich fühle Mut, mich in die Welt zu wagen.*

Este cu adevărat ca şi cum ne-am mişca în elemente. V-am spus că viaţa pământească devine un organ de simţ şi, aşa cum simţiţi de obicei în dumneavoastră ochiul şi urechea, aşa vă simţiţi acum organele dumneavoastră de simţ în pământ

Dureri şi pământene plăceri să mă consume, Cu uragane să mă-nfrunt anume, Să nu mă tem de-orice naufragiu-n spume!	*Der Erde Weh, der Erde Glück zu tragen,* *Mit Stürmen mich herumzuschlagen, -*

când vă aflaţi, ca val de aer, în aer.

Se-ntunecă în jur Şi-ascunde luna chipul Se stinge lampa.	*Es wölkt sich über mir -* *Der Mond verbirgt sein Licht -*

Nu-i de mirare! Eu v-am descris felul cum se petrece acest lucru, cum se sting stelele, Luna. Lumina se stinge din cauză că merge împreună cu lumina însăşi.

Ce aburi – Raze roşii năpădesc În preajma mea.	*Es dampft! - Es zucken rote* *Strahlen* *Mir um das Haupt -*

Aceasta este acum percepţie interioară.

Din bolţi Coboară parcă un fior Şi mă pătrunde! Te simt aici, duh invocat: Arată-te! Ah! parcă-n inimă m-a înjunghiat! În noi trăiri se zbate Fiinţa mea cu simţurile toate!	*Es weht* *Ein Schauer vom Gewölb' herab* *und faßt mich an!* *Ich fühl's, du schwebst um mich,* *erflehter Geist.* *Enthülle dich!* *Ha! wie's in meinem Herzen* *reißt!* *Zu neuen Gefühlen* *All' meine Sinnen sich erwühlen!*

Nu observaţi că aici e exprimată viaţa în elemente?

Mă simt cu totu-al tău! Arată-ţi faţa Arată-te! De-ar fi să-mi pierd chiar viaţa!	*Ich fühle ganz mein Herz dir* *hingegeben!* *Du mußt, du mußt! und kostet'* *es mein Leben!*

Şi acum el rosteşte, din sânul meditaţiei sale, aforismul care a fost scris lângă semnul Spiritului Pământului, un aforism meditativ, sugestiv, care îl duce cu adevărat spre chipul spiritului care este conducătorul acelor spirite în domeniul cărora intrăm atunci când păşim în lumea elementară. Dar observăm imediat că, de fapt, Faust nu e matur pentru această lume, şi că, mai ales, el nu se poate simţi matur pentru această lume. De ce trebuie să aibă parte Faust? Trebuie să aibă parte de autocunoaştere,

în sensul că ea este cea mai înaltă cunoaştere a lumii, noi toţi trăind ceea ce poate fi trăit când înotăm şi urzim şi ne unduim şi fiinţăm în lumea elementară. Dar ce anume se individualizează în ea Faust nu poate recunoaşte.

Acest dialog între Faust şi Spiritul Pământului este caracteristic şi pentru gradul de maturitate al lui Goethe, în perioada în care a scris această scenă, când îşi descrie dorinţa uriaşă, efortul colosal de a intra în lumea spirituală.

Cine mă cheamă?	*Geist: Wer ruft mir?*

Faust întoarce spatele. Aceasta nu sună, bineînţeles, ca atunci când, de obicei, auzim cu urechile că spre noi răsună ceva din depărtare, ci acum noi trăim în sunarea însăşi. Sună altfel decât ceea ce poate fi auzit pe Pământ, cu totul altfel. După cum nici ceea ce vedem nu vedem datorită luminii, ci strălucim noi înşine odată cu ea. Arată cu totul altfel. Faust a vrut să devină supraom. Cu alte cuvinte, a vrut să intre în lumea spirituală, dar îl cuprinde o spaimă de această lume spirituală. Prin întâlnirea cu Spiritul Pământului, lui Faust îi devine clar că omul trebuie să devină un altul decât a fost înainte, dacă vrea să intre în lumea spirituală, că în această lume spirituală el nu poate intra cu forţele, cu sentimentele şi pasiunile sale obişnuite. Aşa trebuie să simtă Faust, în mod profund, că mai întâi el este aruncat înapoi, că recade din lumea spirituală superioară în lumea elementară, şi că acum, în lumea elementară, este aruncat înapoi în cunoaşterea sa, pentru că a rămas numai eul care era înainte, pentru că nu a evoluat înspre această lume elementară, la care l-a adus meditaţia sa sugestivă pe care o făcuse prin aforismul atribuit Spiritului Pământului. El a putut vedea, pentru un moment, ce fel de fiinţe sunt în această lume. Dar spiritul îi spune:

Unde eşti, Faust, tu al cărui glas, Cu toate forţele spre mine-a tras?	*Wo bist du, Faust, dess' Stimme* *mir erklang,* *Der sich an mich mit allen* *Kräften drang?*

Am atras deja atenţia asupra faptului că acest glas vine din subconştient, că acesta era Faust, pe care nici însuşi Faust cel exterior nu-l cunoaşte în mod just.

Eşti tu, cel care-n suflul meu te spulberi, Pe care-al vieţii-adânc te- aruncă-n pulberi...	*Bist du es, der, von meinem* *Hauch umwittert,* *In allen Lebenstiefen zittert...*

Acest „tu” se referă acum la Faust cel obişnuit, în timp ce Faust căutătorul era omul superior Faust.

Un vierme jalnic rătăcind în noapte?	*Ein furchtsam* *weggekrümmter Wurm?*

Dar acum se trezeşte împotrivirea lui Faust. El tocmai că vrea să intre în lumea pentru care nu e matur:

Oare mă clatin, chip de pară, crunt? Sunt Faust, şi asemeni ţie sunt!	*Soll ich dir, Flammenbildung,* *weichen?* *Ich bin's, bin Faust, bin* *deinesgleichen.*

Acum el încă mai poate auzi cum trăiesc spiritele lumii elementare, în care el s-a transpus, cu istoria oamenilor, cu ceea ce se săvârşeşte pe Pământ de-a lungul raselor şi culturilor, cum trăiesc ele cu aceasta. Şi misterul lumii elementare este exprimat de Spiritul Pământului, el nu vorbeşte nicăieri despre existenţă, ci despre devenire, despre ceva care se întâmplă.

În val de viaţă, în viscol de fapte,	*Geist:* *In Lebensfluten, im Tatensturm* *Wall' ich auf und ab,*

Sui, cobor în vânt, Prin toate mă cern! Leagăn şi mormânt, Un ocean etern, O pânză-n schimbare, O viaţă-dogoare: La războiul vremii-n vuiet mă frământ Şi dumnezeirii-i ţes un viu vestmânt.	*Webe hin und her!* *Geburt und Grab,* *Ein ewiges Meer,* *Ein wechselnd Weben,* *Ein glühend Leben,* *So schaff' ich am sausenden* *Webstuhl der Zeit* *Und wirke der Gottheit* *lebendiges Kleid.*

Nu în spaţiu, ci în timp: Citiţi conferinţele de la Haga! [Nota 30]

Atât poate, totuşi, să priceapă Faust, că acesta e spiritul care străbate istoria:

Tu, ce străbaţi adâncul lumii-ntregi, Mă simt asemeni, duh al faptei, ţie!	*Der du die weite Welt umschweifst,* *Geschäftiger Geist, wie nah fühl ich mich dir!*

Tu, cel ce-ntinsa lume o cutreieri! Tu, cel ce eşti spiritul care ţine de Spiritele timpului, ce aproape mă simt de tine! – Aşa spune el, în cutezanţa sa. Spiritul îi spune acum ceea ce Faust va numi el însuşi mai târziu cuvântul-tunet, ceea ce cade ca un cuvânt-tunet în sufletul lui şi îl aruncă înapoi, în lumea obişnuită, în care el se află, pentru că nu este încă destul de matur. El trebuie să caute autocunoaşterea şi, în sinea lărgită la dimensiunile lumii, lumea spirituală. El încă n-o poate găsi, de aceea trebuie să-i răsune dinspre acest spirit al Pământului cuvântul-tunet:

Asemenea eşti duhului pe care tu îl înţelegi. Dar nu şi mie!	*Du gleichst dem Geist, den du begreifst,* *Nicht mir!*

Care este oare spiritul pe care Faust îl înţelege? Ce spirit înţelege Faust? El, chip leit al Dumnezeirii, care nu poate înţelege Spiritul Pământului? Cum poate el merge acum mai departe în autocunoaşterea sa? Cum arată acel spirit uman pe care Faust îl poate înţelege? El intră, în cămaşă de noapte şi cu scufie, ca celălalt Faust: Wagner! Acesta e spiritul pe care tu îl înţelegi! Wagner, pe acesta îl înţelegi! Mai departe încă n-ai ajuns, căci celălalt trăieşte în tine numai ca împotrivire, ca pasiune! – În autocunoaştere, el face un pas mai departe. Tocmai în aceasta constă calitatea deosebită a *Faust*-ului goethean, în aceasta constă frumoasa modelare artistică a *Faust*-ului goethean, în faptul că ceea ce este pus pe scenă sub o formă reală este, de fapt, întotdeauna, o bucată de autocunoaştere. După cum Mefisto e o bucată de autocunoaştere, şi Wagner este tot o bucată de autocunoaştere a lui Faust. Wagner este Faust însuşi. Şi nu s-ar greşi deloc dacă Faust ar fi pus o dată în scenă astfel [Nota 31] încât Wagner, care apare în cămaşă de noapte şi scufie, şi de care Faust se distanţează, ar fi o caricatură a lui Faust însuşi; atunci oamenii ar înţelege în mod direct de ce acum intră în scenă tocmai acest Wagner. Ceea ce spune Wagner este, în fond, ceea ce Faust înţelege, restul doar îl declamă. Restul îl scoate numai aşa din gură. El crede că se înalţă la adevărurile supreme, pe care le poate declama ca frazeologie, fără a le trăi în interior. Şi acum se face un pas în autocunoaştere. Wagner spune adevărul. Faust nu si-a rostit, de fapt, trăirile sale cele mai lăuntrice, el a declamat.

Iertare, declamând v-am auzit; De nu mă-nşel, o tragedie greacă?	*Verzeiht! Ich hör' Euch deklamieren.* *Ihr last gewiß ein griechisch Trauerspiel?*

Aş vrea de arta-aceasta să profit, Căci azi nu-i alta s-o întreacă. Am auzit zicând cinstite feţe: Actorul chiar şi popii-i dă poveţe.	*In dieser Kunst möcht ich was profitieren,* *Denn heutzutage wirkt das viel.* *Ich hab es öfters rühmen hören,* *Ein Komödiant könnt einen Pfarrer lehren.*

Acesta este un adevăr: el doar a declamat. Şi este un pas în cugetarea asupra propriei fiinţe când îţi dai seama că în felul acesta nu te poţi apropia de Spiritul lumii, ci, cel mult, citeşti o tragedie greacă. Când se apropie de ştiinţa spirituală, atât de mulţi oamenii vor să declame adevărurile supreme, chiar dacă adesea este o declamate în faţa ta însuţi a adevărurilor supreme. De fapt, ei nu vor altceva decât să le declame altora din această ştiinţă spirituală, să profite cumva, să se amăgească cu nişte aburi ceţoşi. Cu privire la epoca actuală se poate spune că în unele cercuri aşa se întâmplă în mod frecvent. Unii oamenii sunt foarte interesanţi când declamă în legătură cu viziunile lor. În vremurile mai vechi, oamenii auzeau aşa ceva de la preoţi, astăzi au învăţat s-o facă şi mai bine comedianţii, aşa că preoţii pot învăţa ceva de la comedianţi. Dacă Faust ar merge numai atât de departe cât îl ajută mintea lui, el ar trebui să rostească acele cuvinte pe care le rosteşte Wagner, imaginea sa de oglindă. Dar el apare cu pasiunea lui, cu ceea ce este luciferic, el apare nu cu sâmburele uman veritabil, deplin, ci cu sâmburele luciferic. Lucifer din Faust este acela care-i răspunde acum celui care este Faust, dar care stă în faţa noastră drept Wagner:

Desigur, dacă popa e actor, Aşa cum se şi-ntâmplă azi, se pare.	*Ja, wenn der Pfarrer ein Komödiant ist;* *Wie das denn wohl zu Zeiten kommen mag.*

Acest dispreţ, această trufie vine de la ceea ce este luciferic în Faust, căci dacă Faust n-ar cădea pradă lui Lucifer, el ar vorbi la fel ca Wagner, şi ar exprima numai ceea ce el poate mărturisi ca fiind obiectul înţelegerii sale. Cealaltă latură din el este o presimţire obscură a ceva până la care ar vrea să ajungă. Dar acest monolog – cu adevărat este numai o convorbire cu Sine însuşi – îl face, totuşi, să mai înainteze cu un pas. Omul înainteză atât de mult în viaţă dacă se întâlneşte pe el însuşi într-o altă sine. Lui însuşi nu îşi mărturiseşte prea bucuros că are nişte însuşiri sau altele. Dar când ele îl întâmpină la altcineva, le studiază mai cu plăcere. Aşa îşi cucereşte o bucată de autocunoaştere, prin faptul că o însuşire îi apare la un alt om, aşa cum i se întâmplă lui Faust cu Wagner. Faust încă n-a ajuns atât de departe încât să-şi spună, după ce Wagner a plecat: Da, de fapt, acesta sunt eu însumi. – Dacă ar fi ajuns deja total până la sine cu înţelegerea sa, el şi-ar fi spus: Mai întâi, eu sunt un Wagner, aici, în cap, şade mai întâi Wagner!

Doar creierul nicicând nu disperează, Deşi s-a înşelat de-atâtea ori; Cu gheare-avide caută comori, Iar când găseşte-o râmă, jubilează!	*Wie nur dem Kopf nicht alle Hoffnung schwindet,* *Der immerfort an schalem Zeuge klebt,* *Mit gier'ger Hand nach Schätzen gräbt,* *Und froh ist, wenn er Regenwürmer findet!*

Fiindcă până acum el n-a făcut altceva decât să caute spiritele în felul descris. Autocunoaşterea este ceea ce îl întâmpină pe Faust în Wagner. Oare cine i l-a trimis în odaie pe Wagner? Spiritul Pământului i l-a trimis, spiritul Pământului:

Asemenea eşti duhului pe care tu îl înţelegi, Dar nu şi mie!	*Du gleichst dem Geist, den du begreifst,* *Nicht mir!*

Şi acum urmează ca Faust să vadă cu ce spirite se aseamănă. Cu Spiritul Pământului, care e stăpânitorul Pământului, nu seamănă, dar îl va vedea pe unul dintre oamenii care există în el: Iată-l pe Wagner! Acest Wagner este în tine!

Dar în Faust nu este doar Wagner, ci elementul luciferic este împotriva lui Wagner, adică împotriva lui însuşi. În interiorul lui mai este şi un alt element.

Dacă îl studiem pe *Faust* in forma lui veche, aşa cum era la început, constatăm că pe atunci, după scena cu Spiritul Pământului, Goethe n-a mai terminat nimic. Lucrurile merg aşa: convorbirea cu Wagner, apoi cu studentul, Mefisto... În cercul lui Faust şi al studenţilor săi intră Mefisto, despre care Goethe nu ştie bine dacă acesta e Lucifer sau Ahriman. Dacă ar fi avut ştiinţa spirituală, acum ar intra în scenă Lucifer. Aici îl are pe celălalt, pe care i-l trimite Spiritul Pământului. Spiritul Pământului i-l trimite pe Wagner, i-l trimite pe Mefisto, noi am spune pe Lucifer. Faust urmează să afle astfel treptat ce zace în el. Mefisto a fost trimis de spiritul Pământului: Aici ai iarăşi pe unul dintre spiritele pe care le înţelegi. Încearcă să-l înţelegi pe Lucifer din tine, şi nu să-l vezi imediat pe Spiritul Pământului!

Faptul că Goethe nu era lămurit în privinţa acestui lucru se poate vedea din faptul că în redactarea iniţială există un mic fragment, patru versuri, care mai târziu a fost eliminat. În 1775 erau patru versuri după scena în care Mefisto l-a dus pe Faust până acolo încât l-a condus spre Gretchen şi acum Faust vrea să ajungă la Gretchen. Aici se află patru versuri care deja în 1790 nu mai erau conţinute în fragment. După ce Faust l-a invitat pe Mefisto, care este, de fapt, Lucifer – numai că Goethe face confuzie între ei –, să facă rost de bijuteriile pentru Gretchen, în vechea variantă Mefisto spune, după ce Faust a plecat:

El se dă de parcă ar fi un fiu de Duce. De ar vrea Lucifer astfel de prinţi o duzină, Ei sigur îi puteau chiar unge buzunarul; Primea la urmă şi dobândă, nu puţină.	*Er tut, als war er ein Fürstensohn.* *Hätt' Luzifer so ein Dutzend Prinzen,* *Die sollten ihm schon was vermünzen;* *Am Ende kriegt' er eine Kommission.*

Aici stă scris pe hârtie, aici Mefisto însuşi se numeşte cu numele lui Lucifer. După cum am spus, mai târziu cele patru versuri au fost eliminate. Ce-l interesa, deci, pe Goethe, de fapt, în perioadele mai timpurii ale vieţii sale, în care, aş zice, voia să se exprime pe sine însuşi în *Faust* al său? Ei bine, pe el îl interesa să arate cum trebuie să ajungă omul la autocunoaştere. Dar, am putea spune, în această primă scenă, pe care Goethe a scris-o în tinereţe, se află, ca presimţire, ceea ce puteţi citi, în mod clar, acolo unde e descrisă, în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, întâlnirea cu Păzitorul Pragului. Cum se disociază omul care începe să înţeleagă treptat că în el există diferite entităţi, acest lucru l-aţi presimţit deja în

Faust, cum se disociază în Wagner şi Lucifer-Mefisto. Încetul cu încetul, ajunge să se cunoască în părţile sale individuale, ajunge să se cunoască pe sine ca Wagner, ajunge să se cunoască pe sine ca Lucifer-Mephisto. Dar, după cum am spus, a fost necesar ca Goethe să se maturizeze mai întâi, pentru a înţelege cu adevărat marea importanţă pentru omenire a Impulsului Christic, în măsura în care el putea fi înţeles în vremea sa. Vedem, de aceea, că de-abia în anii mai maturi ai vieţii sale Goethe încearcă să completeze cele scrise mai înainte despre căutarea lui Faust, până acolo unde omul se întâlneşte cu sine însuşi în diferite cópii, şi în copia-Lucifer, prin faptul că face ca Faust să intre în atingere cu ceea ce s-a revărsat în evoluţia de pe Pământ prin Christos. S-ar putea spune că de Faust se apropie semnele cultului lui Christos. Şi de aceea noi vedem în *Faust* documentul care ne arată cum Goethe însuşi a dus ocultismul în apropierea creştinismului, a Impulsului Christic, şi că noi lucrăm azi, de fapt, mai departe pe calea pe care Goethe a deschis-o odinioară, în privinţa primilor ei paşi. În vremea lui Goethe nu se putea ajunge decât la o primă presimţire. Astăzi a venit vremea care îi oferă omului posibilitatea de a intra în mod real, cu ajutorul ştiinţei spirituale, în ariile vieţii spirituale, intrare care a fost ţelul întregii căutări a lui Goethe. Epoca actuală trebuie să-l înţeleagă pe Faust altfel decât l-a înţeles Goethe însuşi. Da, lumea înaintează, progresează, şi dacă noi nu recunoaştem pe deplin că lumea înaintează, înseamnă că nu luăm lumea destul de mult în serios. Dar asemenea trăiri, faptul că ne disociem, că ne întâlnim cu noi înşine în adevărata noastră înfăţişare luciferică, ne fac, totuşi, să înaintăm, dar mereu numai cu câte un mic pas. Trebuie să ne luăm adio de la credinţa că noi putem vedea întreaga lume spirituală în ansamblu,

după ce am făcut nişte progrese foarte mici, aşa cum le putem face prin meditaţie. Înaintăm mereu numai câte puţin.

În Faust trăiesc două naturi: natura de Wagner şi ceea ce se luptă să înainteze. Când Goethe a vrut să atragă atenţia asupra acestui lucru, în anii de maturitate, el a făcut-o foarte frumos. În sufletul lui Goethe s-a ivit nevoia de a arăta, acolo unde Faust se apropiase deja de creştinism, ce constituie în Faust natura de Wagner. De aceea el îi pune pe Wagner şi pe Faust să-şi facă împreună plimbarea de Paşti. Şi acum, într-adevăr, se înfăţişează sub forma a două persoane, cum este natural din punct de vedere dramatic, ce se petrece în sufletul lui Faust. Omul superior din Faust caută să înainteze, dar Faust-Wagner îl ţine în loc. În Faust s-a aprins o scânteie din perceperea lumii spirituale, şi de aceea căţelul pudel pe care-l întâlneşte i se arată în aşa fel încât nu-l mai vede în lumea senzorială, şi în Faust există cu adevărat ceva ca o forţă sufletească, forţă care se exprimă în convorbirea cu Wagner:

Faust: Nu vezi un câine negru pe mirişti cum aleargă?	*Faust:* *Siehst du den schwarzen Hund durch Saat und Stoppel streifen?*

Acum în Faust se trezeşte iarăşi natura de Wagner:

Wagner: Îl văd: n-am dat atenţie prea mare.	*Wagner:* *Ich sah ihn lange schon, nicht wichtig schien er mir.*
Natura superioară: Observă-l bine! după tine, ce-i?	*Die höhere Natur:* *Betracht' ihn recht! Für was hältst du das Tier?*

Natura de Wagner: Un pudel care, ca de obicei, Adulmecă o urmă oarecare.	*Wagner-Natur:* *Für einen Pudel, der auf* *seine Weise* *Sich auf der Spur des Herren* *plagt.*

Acestea sunt obiecţiile pe care Faust şi le face, propriu-zis, lui însuşi. Şi acum lucrurile merg mai departe. Faust începe să caute deja în spatele lumii senzoriale suprasensibilul, îl presimte deja. Aşadar, este o presimţire trezită de experienţele prin care a trecut. În el a intrat o scânteie a lumii spirituale. Şi e frumos, aş zice, ce infinit de sincer şi cinstit din punct de vedere artistic e Goethe, numai că trebuie să-l înţelegem. Când Faust simte acum în el elementul luciferic – după cum ştiţi, elementul luciferic are legătură cu încăpăţânarea, cu egoismul lăuntric –, el introduce acest element luciferic, acum ca Faust, chiar şi în starea în care se află sufletul său cuprins de Impulsul Christic. E o trăsătură luciferică în faptul că, atunci când vrea să traducă Evanghelia după Ioan, aceasta nu-i pare deloc desăvârşită. Căci, pentru cel care înţelege lucrurile, sunt cam bizari comentatorii lui Goethe care acum merg, într-adevăr, împreună cu el, fiindcă ei merg întotdeauna împreună cu poetul, şi acolo unde el repartizează persoanei sale lucrurile pe care vrea să le spună. Faust nu înţelege absolut deloc textul Evangheliei după Ioan fiindcă altfel el s-ar opri la cuvintele: „La început a fost Cuvântul." El ezită, deoarece încă nu înţelege. Profesorii universitari prezintă lucrurile ca şi cum Faust ar înţelege-o mai bine, dar el n-o înţelege încă. Lui îi apare acum forţa, fapta – adică, el introduce în Evanghelie elementul raţionalist-intelectual. Aceasta face să apară acum fenomenul diametral opus. Dacă înainte a fost aruncat jos, în lumea

senzorială, acum el e îndreptat spre lumea spirituală. Făcându-şi simţită limitarea, prin faptul că pune „sens şi forţă şi faptă", el e împins în sus, spre lumea spirituală, pentru că în Faust există fără îndoială o scânteie de forţă spirituală. Acum vin spiritele, şi iarăşi ca soli ai Spiritului Pământului...Mefisto, acest personaj confuz, ceva între Lucifer şi Ahriman. Vedeţi, aşadar, că pătrunderea lui Faust în lumea spirituală trebuie înţeleasă din căutarea lui Goethe, şi tocmai în epoca actuală de aici se poate învăţa infinit de mult.

Ceea ce m-a interesat în mod deosebit în ultima conferinţă, cea din Duminica Paştilor, şi în conferinţa de astăzi a fost să aduc în faţa sufletelor dumneavoastră felul în care tocmai pentru un spirit care vrea să devină mai profund e foarte greu să înainteze până la Impulsul Christic, ca spirit care rămâne în trufia sa infinită şi în amăgirea sa şi nu vrea să primească ceea ce îi poate oferi ştiinţa spirituală. Pe de altă parte, am vrut să arăt şi aplicat la *Faust* ce grandios a fost ceea ce a intrat în lume prin Impulsul Christic.

Vor veni vremuri în care se va înţelege tot mai bine, tocmai prin ceea ce poate oferi ştiinţa spirituală, natura interioară a Impulsului Christic. Există în lume – aş zice, ca o ilustrare adusă de istoria lumii, în ceea ce priveşte evoluţia pe care o parcurge omenirea pe Pământ, a ceea ce este Impulsul Christic – faptul că, la mai multe secole după ce Impulsul Christic a intrat în evoluţia omenirii de pe Pământ, în această evoluţie apare un alt lucru, care nici el nu e înţeles. Dar în momentul în care oamenii vor începe să-l înţeleagă în mod just, tocmai prin această înţelegere ei vor fi conduşi spre un sentiment mai profund faţă de Impulsul Christic. Dumneavoastră ştiţi, desigur, că la 600 de ani după ce Impulsul Christic a intrat în evoluţia

omenirii a apărut, în sânul unei anumite colectivităţi umane, un profet, care la început a respins ceea ce intrase în evoluţia omenirii prin Impulsul Christic: Mahomed. Noi, cei de astăzi, nu mai avem voie să ne declarăm adepţii acelei superstiţii a secolului al XIX-lea, care vrea să explice pe baza raţionalismului, într-un mod derizoriu, ceea ce trebuie să fie explicat din spirit. Şi trebuie să-i pară ridicol celui ce vrea să pătrundă cu adevărat în ştiinţa spirituală, dacă un om deosebit de învăţat, de inteligent, spune despre Mahomed: Da, acesta susţine că îngerul a venit la el sub formă de porumbel şi i-a susurat la ureche ceea ce a scris în Coran! Dar Mahomed – spune învăţatul raţionalist – a fost un simplu şarlatan. El şi-a pus în ureche nişte grăunţe din acelea care le plac porumbeilor, porumbeii au venit să ia boabele, iar apoi au zburat, după ce le-au ciugulit! – Da, asemenea explicaţii au existat, în sânul creştinismului şi în afara sa, în foarte inteligentul secol al XIX-lea.

Va veni o vreme în care doar se va râde, într-adevăr, de asemenea explicaţii, deşi ele pot satisface pe deplin materialismul. Noi trebuie să-l luăm pe Mahomed într-un sens mai adânc, nouă trebuie să ne fie clar că ceea ce trăia în sufletul lui era cu adevărat un dialog cu lumea spirituală, de felul celui pe care Goethe îl căuta pentru Faust al său. Dar ce a simţit Mahomed? Ce a găsit el? Astăzi nu pot să mă refer la acest lucru decât pe scurt, altă dată îl voi spune mai amănunţit. Ce a găsit Mahomed? Ei bine, dumneavoastră ştiţi că Mahomed a năzuit mai întâi după o lume pentru care el avea o expresie, aceasta e numai un cuvânt: Dumnezeu. Lumea devine un monom, o expresie monistă a lui Dumnezeu. Această lume, bineînţeles, nu are nimic din esenţa creştinismului. Totuşi, Mahomed vede în lume, el ajunge în lumea elementară, despre care am vorbit astăzi, şi le promite credincioşilor săi că după ce vor fi trecut prin

poarta morţii vor intra în această lume spirituală. Dar el le poate povesti numai despre lumea spirituală pe care a cunoscut-o. Ce fel de lume este aceasta? Această lume spirituală despre care le povesteşte Mahomed credincioşilor săi e lumea luciferică, pe care el o consideră Paradisul, lumea spre care spune că oamenii trebuie să năzuiască. Iar dacă din abstract intrăm în real, şi dacă adăugăm, interpretând, sensul năzuinţei islamice spre lumea spirituală, înţelegem şi ce vesteşte ştiinţa spirituală. Dar această lume spirituală e lumea în care domneşte Lucifer; şi lumea luciferică e interpretată ca fiind Paradisul, lumea spre care oamenii trebuie să năzuiască.

Cred că nu se poate să nu facă o impresie profundă asupra sufletelor noastre faptul că ne putem adânci astfel în esenţa devenirii istorice. Şi trebuie să ne dea de gândit dacă aflăm că în mersul vieţii religioase a apărut un mare profet proclamând eroarea că lumea luciferică e Paradisul. Nu aş vrea ca acest lucru să intre în sufletele dumneavoastră numai ca adevăruri abstracte, cred că sufletul poate fi zguduit dacă lasă să acţioneze asupra lui asemenea lucruri. Dar ce face mahomedanul, pentru a intra în lumea sa spirituală? Am putea poate după aceea, să lase la uşă un bileţel fiecare dintre aceia care au citit întreg Coranul, dintre dragii prieteni care se află acum aici. Ar fi interesant apoi să numărăm bileţelele celor care l-au citit. Dar nici nu e uşor să citeşti întreg Coranul, cu repetiţiile sale nesfârşite, cu ceea ce omul occidental găseşte atât de plicticos în expunere. Printre mahomedani însă, există oameni care pretind că l-au citit de 70 de mii de ori în viaţa lor, de la început şi până la sfârşit. Adică: un cuvânt care e dat să fie dus spre suflet în aşa fel încât acest cuvânt să fi devenit viu în suflet! Chiar dacă în ceea ce priveşte creştinismul nu putem învăţa în mod sigur nimic din

punctul de vedere al conţinutului de la o asemenea comunitate religioasă, putem totuşi afla că în cadrul acelei comunităţi umane se proceda cu totul altfel, chiar şi cu eroarea spirituală, decât se procedează la noi cu ceea ce suntem chemaţi să cunoaştem drept adevăruri spirituale. Ceea ce face un european, cel mult, e să-l citească pe *Faust*, după ce l-a uitat, să-l recitească după ce l-a uitat iar, şi tot aşa. Dar aceia care l-au citit de o sută de ori pe *Faust* pot fi şi ei număraţi pe degete, probabil. E şi uşor de înţeles, în cadrul culturii occidentale de până acum. Cum să poată citi un om de 70 de mii de ori tot ceea ce se tipăreşte în Occident? Este cu totul de înţeles. Dar ceva tot ar trebui să ne însuşim, şi anume, că una e să te informezi, pur şi simplu, asupra unui conţinut care este important pentru viaţa sufletească, şi alta e să trăieşti cu el, mereu, mereu, în aşa fel încât să devii una cu el, absolut una cu el. Acesta este un lucru pentru care trebuie să ne cucerim mai întâi capacitatea de a-l înţelege, un lucru despre care nu ne putem procura o înţelegere pe baza obişnuinţelor de gândire ale comunităţii poporului nostru. Dar ar trebui să reflectăm la asemenea lucruri. Nu numai pentru a vă spune ceva am spus cuvinte de felul celor rostite în cursul acestei expuneri, ci pentru a înălţa mai sus sentimentul de responsabilitate faţă de noi înşine şi faţă de lume, cu privire la ceea ce poate şi trebuie să fie pentru noi ştiinţa spirituală.

În mai multe privinţe, noi trăim într-o epocă plină de greutăţi. Evenimentele exterioare foarte dureroase care ne înconjoară în prezent sunt doar semnul exterior pentru epoca noastră deosebit de apăsătoare. Nu e bine să privim această epocă ca pe o boală, aşa cum denumim noi adeseori o boală, fiindcă de cele mai multe ori boala e un proces de vindecare, adevărata boală a precedat afecţiunea ce se

manifestă în mod fizic. Tot astfel, ceea ce străbate azi lumea drept evenimente dureroase a fost precedat de ceva maladiv şi noi trebuie să privim în substraturi mult mai adânci decât cele în care e deprinsă omenirea să privească. O, ce mare durere se poate aşterne pe sufletul celui care priveşte epoca actuală, cu sarcinile care-i revin, şi cu înţelegerea limitată pe care atâţia oameni o aduc în întâmpinarea acestor sarcini. Când vezi cum judecă oamenii în lume astăzi, cum gândesc şi simt ei, cum acest mod de a gândi şi de a simţi duce la nişte evenimente exterioare şi cum oamenii învaţă atât de puţin din aceste evenimente exterioare, atunci o durere infinit de mare se aşterne asupra sufletului. Acest sentiment de durere este acela care trebuie să vină acum adeseori asupra sufletului. Dacă eşti în măsură să priveşti cu adevărat afară, în epocă – să nu ne referim decât la epoca cea mai recentă –, în epoca unor încercări de luni şi luni, să-ţi îndrepţi privirile spre ceea ce oamenii au învăţat prin aceste încercări, spre judecata care ne întâmpină în raport cu ceea ce ne-a întâmpinat cu opt luni în urmă [Nota 32], e acelaşi mod de a judeca, acelaşi mod de a simţi. Lucrurile în privinţa cărora oamenii credeau că au dreptate în urmă cu opt luni, le gândesc şi acum, ba ei pretind chiar că evenimentele dureroase au survenit pentru a le da în mod deosebit dreptate în privinţa a ceea ce ei credeau acum opt luni.

Nu pot spune ce infinit de mare este durerea pe care o simţi văzând cât de puţin s-au schimbat sufletele umane după premisele pe care a trebuit să le punem, pentru această schimbare, pentru ca epoca noastră să fie cu adevărat epoca unei încercări, epoca unei învăţări. Dar de la cei ce se situează în sânul ştiinţei spirituale ne-am aştepta ca ei să-şi însuşească măcar unele dintre lucrurile care pot fi învăţate când se fac expuneri de felul acestora,

pornind de la *Faust*. Tot mereu şi mereu am vrea să atragem sufletelor atenţia asupra seriozităţii profunde şi asupra sfintei căutări a adevărului care trebuie să fie legate de concepţia noastră spiritual-ştiinţifică. Şi, în cadrul unei asemenea mişcări, se răzbună neapărat ceea ce nu izvorăşte dintr-o onestitate profundă şi dintr-un profund simţ al adevărului. Toate lucrurile despre care i se poate spune celui ce le manifestă: Scuzaţi, vă aud declamând! – toate aceste lucruri trebuie să ne străduim cu adevărat să le depăşim.

Oare nu e ciudat că îl vedem azi pe Wagner mergând adesea pe scenă conform tradiţiilor scenice, şi că nişte oameni învăţaţi, nişte raţionalişti şi intelectualişti, îşi bat joc de ceea ce este Wagner, în loc să-şi ducă degetul la piept şi să se vadă în Wagner pe ei înşişi? Acest Wagner ocupă pretutindeni catedrele universitare, el e pretutindeni în laboratoare, şi literatura noastră ştiinţifică, literatura noastră filosofică, ar conţine un adevăr profund dacă marea majoritate a autorilor şi-ar alege pseudonimul „Wagner". Fiindcă ele, aceste filosofii ale epocii prezente, au fost scrise de Wagner.

Sunt foarte convins că şi unii dintre aceia care trăiesc în rândurile celor ce studiază ştiinţa spirituală ar avea motive temeinice să-şi indice cu degetul propriul piept, să se examineze, cunoscându-se, şi să vadă câtă pură declamare există în sufletele lor şi cât izvorăşte dintr-o onestitate absolută, dintr-un simţ al adevărului absolut! Cu acest îndemn adresat inimilor dumneavoastră, forţelor dumneavoastră sufleteşti celor mai adânci, închei expunerea de azi.

V DISPOZIŢIE DE RUSALII. INIŢIEREA LUI FAUST CU SPIRITELE PĂMÂNTULUI

Dornach, 22 mai 1915, după reprezentarea euritmică a primei scene din „Faust", partea a doua

A ţine o conferinţă de Rusalii, în acest an, în sensul obişnuit al cuvântului, este ceva aproape imposibil, tocmai în acest moment, adică tocmai de Rusalii; veţi înţelege acest lucru. Să ne aducem aminte prin ce se caracterizează perioada Rusaliilor, în documentul creştinismului, în Noul Testament. Vom găsi că cea mai importantă caracteristică a sărbătorii Rusaliilor este aceea că spiritul e făcut să se reverse asupra celor care sunt numiţi apostoli. Iar urmarea revărsării spiritului este, aşa cum vedem din capitolul al doilea al cărţii *Faptele Apostolilor*, că oameni vorbitori ai celor mai diferite limbi, care sunt adunaţi de Rusalii, la zece zile după înălţarea la Cer, înţeleg, fiecare, ceea ce trebuie să le fie vestit, aud în aşa fel încât solia le sună familiar, deşi fiecare afirmă în mod clar că nu stăpâneşte decât limba sa maternă.

Şi astfel, revărsarea spiritului la Rusalii apare drept revărsarea spiritului iubirii, al înţelegerii, al armoniei dintre cei ce vorbesc, pe toată suprafaţa Pământului, cele mai diferite limbi. Sau, mai exact spus, ca să se înţeleagă mai bine textul Bibliei, problema ar putea fi redată în felul următor. S-ar putea spune: în vestirea de Rusalii ni se dă ceva care sună inimii umane în aşa fel încât fiecare îl poate înţelege, cu toate că stăpâneşte numai limba sa maternă.

Aproape orice om simte că ceea ce se petrece în jurul nostru în acest an, de Rusalii, este în contradicţie chiar şi numai cu o interpretare pe care o dăm în legătură cu ceea ce poate fi această solie a Rusaliilor. Nu trebuie decât să ne gândim la faptul că la 19 secole după ce a fost dată această

solie a Rusaliilor lumea a ajuns să o urmeze în aşa fel încât această sărbătoare priveşte acum la 34 de popoare vorbind limbi diferite, care se luptă între ele, contrazicând cu totul, am zice, sensul sărbătorii Rusaliilor. Poate că acest limbaj al faptelor va face ca măcar într-un anumit număr de oameni să pătrundă cunoaşterea adevărului că acea solie a Rusaliilor încă nu s-a răspândit într-un mod cuprinzător peste suprafaţa Pământului, că ea încă nu a cuprins într-o măsură suficient de mare inimile oamenilor şi că ea va trebui să vorbească inimilor umane într-o formă nouă, mai pătrunzătoare, mai plină de sens, decât le-a vorbit până acum, pentru ca în viitor ea să fie înţeleasă aşa cum trebuie.

Şi aşa se face că în acest an va fi adoptat, în expunerea de Rusalii, un punct de vedere general, aş zice, un punct de vedere care ne poate aduce aproape, dintr-o anumită direcţie, noua solie a Rusaliilor, la care ne gândim noi în cadrul ştiinţei spirituale. Căci în tot ceea ce a fost expus în conferinţele prezentate de noi aici trebuie să vedem o solie de Rusalii adresată omenirii; şi trebuie să concepem această ştiinţă spirituală ca pe o solie a Rusaliilor.

Să presupunem că noi ştim ce este Misteriul de pe Golgotha [Nota 33] şi să-l lăsăm să păşească în faţa sufletului nostru. În ce constă esenţa acestui Misteriu de pe Golgotha? Constă în faptul că o entitate spirituală, despre care noi ştim că aparţine sferelor cosmice, a coborât aici, jos, şi a trecut prin destine pământeşti, a îndurat suferinţe pământeşti, într-un corp fizic uman, că Entitatea Christică a trăit timp de trei ani în trupul lui Iisus din Nazareth. Prin trăirile pe care le-a avut Entitatea Christică în trupul lui Iisus din Nazareth, această Entitate Christică e unită, de la Misteriul de pe Golgotha încoace, cu ceea ce putem numi Spiritul Pământului, aura Pământului. Aşa că întreaga

evoluţie de pe Pământ se împarte pentru noi într-o perioadă anterioară Misteriului de pe Golgotha, în care ceea ce e Spiritul Christic poate fi doar sugerat, când omul se înalţă, prin iniţiere, din sfera pământească, pentru a percepe nu cele existente în cadrul sferei pământeşti, ci lucruri de care Pământul nu are parte, care i-au fost destinate pentru un viitor mai îndepărtat, şi o perioadă de după Misteriul de pe Golgotha. De la Misteriul de pe Golgotha încoace noi simţim că omul nu mai are nevoie să zboare cu spiritual-sufletescul său de pe Pământ, ci poate să rămână în cadrul sferei pământeşti şi poate să perceapă în cadrul acestei sfere pământeşti ceea ce conţine Entitatea Christică drept impulsuri.

Trebuie să ne lămurim acum asupra unui lucru: secolele care s-au scurs până în epoca noastră şi-au însuşit, într-o parte din omenire, conştienţa faptului că Impulsul Christic s-a unit cu existenţa de pe Pământ. Ceva s-a schimbat cu totul în conştienţa generală a oamenilor, a acelor oameni care au simţit ceva, care au perceput ceva din Impulsul Christic. Ceva s-a schimbat în conştienţa generală a acestor oameni. În suflete a pătruns credinţa în faptul că de acum înainte Christos este cu omul, că inima umană se poate uni cu Christos, că inima umană poate trăi în cadrul existenţei pământeşti ceva care e pătruns în mod viu de Impulsul Christic. Dar o înţelegere a ceea ce este Impulsul Christic în întreaga existenţa pământească, în totalitatea ei, în evoluţia omenirii, trebuie să pătrundă cu adevărat în sufletele umane de-abia prin ştiinţa spirituală. Şi pentru aceasta e necesar să se cunoască felul în care acţionează acest Impuls Christic în sufletul uman, în aşa fel încât alte două impulsuri spirituale să fie menţinute, aş zice, în echilibru.

Acest lucru va trebui să-l înfăţişeze opera sculpturală pe care o vom instala în partea de est a clădirii noastre. Acolo îl vom pune pe Reprezentantul Omenirii, pe Reprezentantul Omului, în măsura în care acest om este în stare să trăiască ceea ce trăim dacă am primit în suflet Impulsul Christic drept impuls viu. După mine, figura principală din aripa de răsărit a clădirii va putea fi numită Christos, va putea fi numită şi Reprezentantul Omului interiorizat, în general. Dar acest spirit, care vorbeşte printr-un trup uman, va trebui să fie văzut în legătură cu alte două entităţi, cu Lucifer şi Ahriman. Stând în picioare, vertical, Reprezentantul Omenirii va trebui să reprezinte relaţia cu Lucifer şi Ahriman. Totul la această figură va trebui să fie caracteristic. Şi, mai târziu, va fi aşezată pe locul ei, dumneavoastră veţi putea observa, înainte de toate, că gestul mâinii stângi ridicate şi gestul mâinii drepte coborâte sunt ceva cu totul deosebit. Aceste gesturi ale mâinilor vor putea fi înţelese dacă se va vedea că sus, de pe acest vârf de stâncă, spre a cărei culme se ridică mâna stângă a Reprezentantului Omenirii, se ridică braţul stâng, Lucifer se prăbuşeşte, căci el îşi frânge aripile.

Uşor se va putea crede că această frângere a aripilor are loc prin forţa ce se revarsă din braţul Reprezentantului Omenirii, ca şi cum această forţă ar radia spre Lucifer şi i-ar frânge aripile. Ar fi însă o înţelegere greşită. Şi sperăm că vom reuşi să facem în aşa fel încât imaginea plastică să nu lase să apară această înţelegere greşită. Fiindcă aici nu e vorba că de la Omul christificat se revarsă ceva care îi frânge lui Lucifer aripile, ci de faptul că Lucifer are în el însuşi o trăire, după ce simte prezenţa lui Christos, care îl face să-şi frângă aripile. El îşi frânge aripile pentru că nu poate suporta forţa christică, Impulsul Christic. E un proces care nu se produce printr-o luptă a lui Christos împotriva

lui Lucifer, ci un proces în interiorul lui Lucifer însuşi, ceva ce Lucifer trebuie să trăiască în sine, şi nu trebuie să poată fi pus nicio clipă la îndoială faptul că lui Christos i-ar fi imposibil să aibă sentimentul de ură împotriva lui Lucifer sau intenţia de a se lupta cu el. Christos este Christos, şi El umple existenţa lumii numai cu elemente pozitive, El nu combate nicio putere a lumii! Dar trebuie să se combată pe sine acea putere care ajunge acum, ca putere luciferică, în apropierea Lui. De aceea, mâna ridicată în sus nu trebuie să pară agresivă, şi nu trebuie să pară agresivă nici jumătatea stângă a chipului, cu gestul acesta deosebit, ci e ca un fel de indicare a faptului că în întregul lumii Christos are ceva de-a face cu Lucifer. Dar nu e o luptă. Lupta se naşte de-abia în sufletul lui Lucifer însuşi. El îşi frânge singur aripile, aripile nu-i sunt frânte de Christos.

Şi la fel e şi cu Ahriman, care stă ghemuit într-o grotă din stâncă, sub jumătatea dreaptă a Omului christificat, sub care pământul e împins în sus: materialitatea, care parcă e împinsă în oameni, dar care nu se poate fortifica şi paralizează, deoarece Christos este în apropierea sa.

Nici aici forţa lui Christos, care se unduieşte şi curge prin braţ în mână, nu trebuie să exprime niciun fel de ură împotriva lui Ahriman, ci Ahriman însuşi este acela care paralizează în sine şi care, prin ceea ce are loc în sufletul său, încolăceşte în jurul său, ca pe nişte lanţuri, aurul ce zace ascuns în arterele Pământului, în aşa fel încât din aurul pământesc el îşi face lanţuri şi se încătuşează el însuşi. El nu e încătuşat de Christos, ci se încătuşează el însuşi, prin faptul că simte prezenţa lui Christos.

Dar de-abia cu aceasta e scoasă la lumina zilei legătura originară, aş zice, care trebuie recunoscută, pentru ca ceea ce este Impulsul Christic să poată fi înţeles cu adevărat de sufletele umane.

Acest Impuls Christic poate fi explicat în mod abstract printr-o comparaţie simplă. Imaginaţi-vă un pendul. Pendulul bate într-o direcţie, apoi cade, din cauza forţei propriei sale greutăţi, până în punctul cel mai de jos şi bate în direcţia cealaltă, exact la aceeaşi distanţă, până când de această parte este un punct pe care-l desemnăm drept punct de echilibru. Acest punct ar fi un punct mort, un punct în stare de repaus, dacă pendulul n-ar bate acum în direcţia cealaltă. În pendul e viaţă datorită faptului că el bate în ambele direcţii şi că are la mijloc un punct de repaus.

Aşa ne putem reprezenta, de la Misteriul de pe Golgotha, evoluţia Pământului: bătaie de pendul într-o direcţie, în direcţia luciferică, şi bătaie de pendul în cealaltă direcţie, în direcţia ahrimanică. Iar punctul de echilibru este Christos, la mijloc.

Faptul că acest lucru urmează să fie cunoscut de-abia de acum înainte, aceasta va reieşi pentru dumneavoastră dintr-un fapt istoric important. Noi toţi admirăm tabloul pe care Michelangelo l-a pictat drept „Judecata de Apoi". Îl cunoaşteţi cu toţii din copiile făcute după original, care se află în Capela Sixtină. Îl vedem pictat aici de Michelangelo, cu o măiestrie extraordinară, pe Christos, întinzându-şi, parcă triumfător, o mână spre Iad, în direcţia spiritelor rele, trimiţându-i pe ceilalţi, pe cei buni, în Cer. Iar dacă privim atent chipul lui Christos, vedem pe acest chip mânia cosmică. Iar dacă ne-am însuşit ceva din ştiinţa spirituală, dacă am unit în iubire cu inima noastră tot ceea ce am putut să asimilăm din ştiinţa spirituală, atunci vom spune astăzi, în pofida admiraţiei pe care o avem faţă de tabloul creat de Michelangelo: Acesta nu e Christos, căci Christos nu judecă! Oamenii se judecă singuri, aşa cum Lucifer şi

Ahriman trăiesc nişte procese proprii, nu ceea ce e provocat din cine ştie ce luptă a lui Christos împotriva lor.

Când Michelangelo l-a creat pe Christos al său, încă nu venise vremea de a-l cunoaşte pe Christos într-o desăvârşire reală. În oameni mai domnea încă, aş zice, neclaritatea. Ei mai vedeau în Christos ceva din ceea ce noi ştim azi că trebuie atribuit lui Lucifer şi Ahriman. Şi astăzi noi putem înţelege ceva din faptul că unii au găsit în Christos cel pictat de Michelangelo ceva care seamănă cu Lucifer sau cu Ahriman, fiindcă el, aşa cum îl redă Michelangelo, încă nu e liber de elementul de care Christos e complet liber.

Să menţinem puţin în faţa sufletului, să ne reprezentăm cu adevărat ce înseamnă că pe baza acelei concepţii în sânul căreia a crescut Michelangelo nu a putut lua naştere o imagine a lui Christos care să corespundă unei înţelegeri reale a Misteriului de pe Golgotha, pentru că încă era neclarificat lucrul pe care trebuie să-l cunoaştem, relaţia dintre Christos, Lucifer şi Ahriman.

Cât de des s-a subliniat în cercul nostru că este un sentiment greşit acela de a arăta spre Lucifer şi a spune: Vreau să scap de el, sau de a arăta spre Ahriman şi a spune: Vreau să scap de el. Aceasta n-ar însemna decât să vrei să închei un pact cu slăbiciunea, ar însemna să-i dai pendulului sfatul să rămână în poziţia de echilibru, să nu bată deloc spre stânga sau spre dreapta, ci să rămână mereu în stare de repaus. Noi nu putem scăpa de forţele cosmice pe care le desemnăm drept Lucifer şi Ahriman; trebuie doar să găsim raportul just faţă de ele. Şi acest raport îl găsim dacă înţelegem în mod corect Impulsul Christic, dacă vedem în Entitatea Christică conducătorul care ne poate pune în relaţie justă cu puterile luciferice şi

cele ahrimanice, care, oricum, trebuie să fie nişte puteri ale lumii.

Să privim tot ceea ce introduce Lucifer în viaţa oamenilor. El introduce în viaţa oamenilor tot ceea ce are legătură cu simţirea, cu pasiunile, cu viaţa de sentiment şi simţire. Ce seacă, lucidă, abstractă ar fi viaţa, dacă n-ar fi străbătută de valurile simţirii vii, ale sentimentului viu! Să privim evoluţia istoriei, câte n-au făcut să se nască în istorie pasiunea, care e numită adesea şi nobila pasiune – pe bună dreptate, nobila pasiune –, câte nu au făcut să se nască sentimentul şi simţirea. Dar noi nu suntem niciodată în stare să avem sentimente fără a intra în sfera lui Lucifer. Problema este doar să nu intrăm niciodată în această sferă fără a fi conduşi de Impulsul Christic.

Să privim în direcţia cealaltă, cât a devenit de necesar, tocmai în epoca modernă, ca oamenii să înţeleagă tot mai mult lumea, să creeze ştiinţa, să stăpânească forţele exterioare ale naturii. Stăpânul a ceea ce este ştiinţa exterioară, a ceea ce trăieşte în forţele exterioare ale naturii, e Ahriman. Şi noi am rămâne proşti şi nebuni dacă am vrea să fugim de elementul ahrimanic. Nu se pune problema să fugim de elementul ahrimanic, ci, iarăşi, să intrăm sub conducerea Impulsului Christic în acea sferă în care Ahriman domneşte în lume. Şi să nu căutăm aşa, leneşi, doar punctul de repaus, ci să trăim şi noi mişcarea vie a pendulului cosmic, să o trăim în aşa fel încât să nu facem niciun pas fără conducerea Impulsului Christic. Cunoaşterea lui Christos a devenit posibilă de-abia atunci când sufletului uman i-a devenit clar raportul Impulsului Christic faţă de puterile luciferice şi ahrimanice. De aceea, solia despre latura luciferică şi cea ahrimanică a lumii face parte din ceea ce a trebuit să-şi asimileze mişcarea noastră spiritual-ştiinţifică, deoarece ea era conştientă de faptul că

trebuie să se situeze pe solul Impulsului Christic. Şi de aceea tocmai în doctrina teosofică extracreştină nu puteţi găsi nimic despre elementul luciferic şi cel ahrimanic, pentru că acest element luciferic şi ahrimanic trebuia să apară în momentul în care a devenit necesar ca mişcarea spiritual-ştiinţifică să ia în considerare în mod serios Impulsul Christic.

Eu cred că este extraordinar de important pentru sufletul uman să simtă că ştiinţa spirituală are misiunea de a introduce cu adevărat în conştienţa umană ceva nou, ceva atât de nou încât ne este îngăduit să-l măsurăm chiar cu nişte creaţii atât de măreţe ale omenirii cum este figura lui Christos, aşa cum a fost pictată de Michelangelo în „Judecata de Apoi". Şi ceea ce trebuie să planeze în faţa sufletului nostru prin intermediul ştiinţei spirituale ne va apărea drept noua solie a Rusaliilor, în sensul just al cuvântului.

În perioada pascală noi am văzut cum unul dintre marile spirite ale epocii moderne, Goethe, s-a străduit să-l aducă pe acela pe care l-a înfăţişat drept reprezentantul omenirii, pe Faust, într-un raport cu Impulsul Christic. Şi am văzut că Goethe încă nu a fost în stare să realizeze acest lucru în tinereţe, că el a putut s-o facă numai la vârsta maturităţii. Şi astfel, în multe cazuri, viaţa spirituală, aşa cum s-a dezvoltat ea până în prezentul nostru, ne apare drept o căutare, o căutare neîncetată. Ea ne apare cu adevărat în aşa fel încât nu se poate să nu ne facă modeşti în gradul cel mai înalt, când vedem cum s-au luptat spiritele cele mai alese ale omenirii să-şi formeze reprezentări, sentimente despre ceea ce înseamnă Impulsul Christic. Ne năpădeşte atunci sentimentul care ne spune cât trebuie să fim de modeşti în căutarea umană a acestei cunoaşteri a Impulsului Christic.

Goethe a vrut – am văzut deja –, în primul rând, să facă în aşa fel încât ceea ce acţionează în jurul omului drept element luciferic şi element ahrimanic să se apropie de reprezentantul omenirii înfăţişat de el, Faust. Şi am văzut cum Goethe a amestecat elementul ahrimanic şi elementul luciferic, în aşa fel încât ele nu pot fi deosebite uşor în figura lui Mefistofel. Am arătat, în conferinţele de Paşti, că în figura lui Mefistofel sunt amestecate elementul luciferic şi cel ahrimanic, deoarece lui Goethe nu-i era încă posibilă o cunoaştere clară. Goethe a simţit, de fapt, că în el este prezentă mereu năzuinţa de a ajunge la claritate în ceea ce priveşte raportul omului faţă de Lucifer şi Ahriman. Când, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, a fost îndemnat de *Schiller* să-şi continue drama *Faust* şi a revăzut, ca bărbat matur, ceea ce scrisese în tinereţe, Goethe a numit ceea ce ţesuse la un loc, în diferite perioade, un *tragelaph* – pe jumătate animal, pe jumătate om; aşa i-a părut Faust. Şi, ca să facă înţelese dificultăţile pe care le-ar avea de întâmpinat dacă ar continua, el a numit Faust „o compoziţie barbară" [Nota 34], astfel că noi avem în faţa noastră părerea lui Goethe, care trebuia să ştie mai bine ce e cu Faust al său decât aceia care nu sunt Goethe, cum că Faust e un *tragelaph*, „pe jumătate animal, pe jumătate om", că este „o compoziţie barbară"! Ceea ce am vrut să prezint de Paşti şi care atât de uşor poate fi înţeles greşit, are punctul de pornire într-o judecată emisă de Goethe însuşi. Da, firește, nişte oameni foarte inteligenţi văd în *Faust* o operă de artă desăvârşită, văd în *Faust* ceea ce nu poate fi întrecut de nimic. Nu aceasta a fost şi părerea lui Goethe şi nu trebuie să fie, de aici înainte, nici părerea noastră. Chiar dacă vedem în *Faust* ridicarea până la ceva suprem, trebuie să ne fie, totuşi, clar, că acest *Faust* suferă înainte de toate, chiar şi în compoziţia internă, de faptul că în figura lui Mefistofel sunt

amestecaţi, într-un mod cu totul neorganic, Lucifer şi Ahriman.

Dar, în pofida acestui amestec, Goethe simţea în mod obscur: Lucifer şi Ahriman ar fi trebuit să apară amândoi pe scenă. Goethe amestecă totul şi numeşte acest amestec „Mefistofel", aşa că în diferitele scene din *Faust* Mefistofel este adesea Lucifer, sau în alte părţi este Ahriman. Dar acest lucru îi e absolut clar lui Goethe: în om se întâmplă ceva care are loc sub influenţa lui Lucifer şi a lui Ahriman, a lui Lucifer şi Mefistofel. Aşa ceva se întâmplă în om.

Să studiem puţin finalul primei părţi din *Faust* de Goethe. Cum se termină drama? Faust s-a încărcat cu cea mai grea vină posibilă, el are pe conştiinţă o viaţă umană, el a înşelat un om, s-a încărcat cu o vină grea, în raport cu sine însuşi şi cu un alt om. Şi ultimul cuvânt al primei părţi din *Faust* este: „Vino aici, la mine!", în acelaşi moment în care parcă din Cer răsună în jos un glas, hăuind: „Heinrich, Heinrich!" Noi ştim, deci, din acest final al primei părţi, unde a ajuns Faust. El a ajuns la Mefistofel. Mefistofel îl are în puterea sa. Asupra acestui lucru nu încape nicio îndoială.

Să vedem acum începutul părţii a doua. Acesta ne oferă un peisaj încântător: „Faust, culcat pe o pajişte plină de flori, obosit, neliniştit, căutând somnul." Apar nişte spirite. Şi, din ceea ce spun ele, în sufletul nostru ia naştere impresia: Avem de-a face cu o natură, da, într-adevăr, cu o natură – nu trebuie decât să ieşim în aer liber, în acest anotimp, şi avem această natură. Natura de Rusalii, probabil! Această dispoziţie de Rusalii acţionează asupra lui Faust. Şi după aceea el îşi continuă drumul vieţii.

Un învăţat a făcut o afirmaţie, în legătură cu ceea ce a spus Goethe aici, o afirmaţie care are ceva bun, cu toate că e filistină şi pedantă. Învăţatul a spus: Dacă te-ai încărcat cu o vină grea, aşa cum a făcut Faust faţă de Gretchen, du-

te într-un ţinut încântător, pe nişte pajişti înflorite, fă, eventual, o drumeţie în munţi, şi după aceea sufletul tău va fi însănătoşit, capabil de noi fapte. – Se poate spune că, înţeleasă în mod realist ahrimanic, afirmaţia acestui învăţat – Rieger [Nota 35] – spune câte ceva. Fiindcă, de fapt, tuturor oamenilor care au o concepţie pur materialistă despre lume, în sensul obişnuit al epocii actuale, ar trebui să li se pară insuportabil să lase partea a doua din *Faust* să acţioneze asupra lor, după ce în partea întâi a fost caracterizată marea, imensa vină cu care Faust şi-a încărcat sufletul. Dar, din păcate, cea mai mare operă literară a omenirii, în măsura în care ia în considerare elementul personal – uman – căci aceasta este *Faust*, deşi ea are, în prima parte, o compoziţie barbară şi este un *tragelaph* – nu e luată suficient de textual. Dacă s-ar face aceasta, oamenii ar trebui să ştie că este adevărat: „Aici, la mine!"... Mefistofel îl are pe Faust în puterea lui. Aşa cum este el în puterea lui Ahriman, Faust e culcat acum pe nişte pajişti înflorite, căutând, neliniştit, somnul. Şi, la începutul părţii a doua, noi nu trebuie să ni-l imaginăm pe Faust dezlegat de puterile Infernului. Dar Goethe a căutat o cunoaştere spirituală reală. Cât era Goethe de aproape de o cunoaştere spirituală poate să reiasă pentru dumneavoastră dintr-un pasaj al unei scrisori pe care Goethe a trimis-o cândva prietenului său, muzicianul *Zelter*. Un pasaj de scrisoare important! [Nota 36] Goethe scrie: „Gândiţi-vă că odată cu fiecare respiraţie un curent eteric din Lethe străbate întreaga noastră fiinţă, în aşa fel încât noi ne amintim de bucurii numai într-o măsură moderată, iar suferinţele aproape că nu ni le amintim." Odată cu fiecare respiraţie, un curent de viaţă eteric pătrunde, într-adevăr, interiorul nostru, dar aceasta nu înseamnă altceva decât că Goethe ştia foarte bine de

existenţa corpului eteric pe care îl are omul. Dar, firește, în epoca sa, el a vorbit despre acest lucru numai în cercul prietenilor săi.

Așa cum se raporta Goethe la entitatea umană totală, așa cum, privind această entitate umană, își spunea: Această entitate umană se poate încărca de vină, pentru că în ea locuiește ceva care se află sub influența mefistofelică, ceva care-i aparține lui Mefistofel, așa cum Goethe privea spre acest om, care aparține acestei sfere, tot astfel lui îi era clar, totodată, că în natura umană trăiește ceva care nu poate să cadă niciodată în puterea acestei influențe, ceva care poate fi ferit de influența ahrimanic-luciferică. Și ceea ce poate fi ferit de influența ahrimanic-luciferică este, în *Faust*, ceea ce ni se prezintă la începutul părții a doua. Faust, cel care s-a putut încărca de vină, Faust, care s-a lăsat atras, sub influența lui Mefistofel, în cele mai triviale, în cele mai banale plăceri ale vieții, Faust, care a sedus-o apoi pe Gretchen, Faust s-a încărcat de vină. Noi, în vorbirea noastră spiritual-științifică, am spune: Acest ceva din Faust trebuie să aștepte până la încarnarea următoare.

Dar în natura umană există ceva, care este Sinea superioară a omului, ceva care rămâne în legătură cu puterile spirituale ale lumii. De aceea, puterile spirituale ies în întâmpinarea acestui sâmbure veșnic din Faust. Pe acel Faust pe care-l vedem la începutul părții a doua nu trebuie să ni-l reprezentăm în sens realist drept Faust cel care a îmbătrânit cu atâția și atâția ani, ci el este, cu adevărat, în primă instanță, numai reprezentantul Sinei superioare din Faust. El mai are încă aceeași înfățișare. Dar această înfățișare este reprezentantul a ceva care, în Faust, nu s-a putut face vinovat. Acest ceva care, în Faust, nu s-a putut face vinovat intră acum în legătură cu slujitorii spiritului Pământului.

Dorul lui Goethe a fost, încă din tinereţe, să ajungă la o concepţie în legătură cu acest lucru: Cum e, oare, cu vina omului, cu răul din lume, şi cum se face că peste toate planează, totuşi, ceva care trebuie să aibă o influenţă compensatoare asupra vinii şi a răului. Şi astfel, Goethe, deoarece, am zice, a fost nevoit să lase una din naturile lui Faust pradă lui Mefisto – „Aici, la mine!" –, a îndrăznit să se apropie de cealaltă natură a lui Faust. Şi trebuie să ne fie absolut clar că acum, la începutul părţii a doua, nu vorbeşte, în primă instanţă, acelaşi Faust pe care-l cunoaştem din partea întâi, că vorbeşte o altă natură, o a doua natură, care mai are înfăţişarea lui Faust numai din punct de vedere exterior şi care se poate transpune în ceea ce străbate, drept element spiritual, lumea exterioară. Dar în această natură trebuie să se acomodeze ceea ce, în primă instanţă, nu are nicio legătură cu corpul fizic al lui Faust. Căci corpul fizic păstrează, bineînţeles, cât timp rămânem în această încarnare, toate semnele vinii în care am căzut. Şi se poate uni în mod just cu ceea ce este Sinea superioară numai acea parte din noi care se eliberează de corpul fizic. Şi astfel Faust trebuie să treacă prin acea transformare pe care o putem numi transformarea vinii într-o cunoaştere superioară.

Ceea ce poartă Faust drept vină el va duce cu sine până în încarnarea următoare. În această încarnare pământească el poartă vina drept izvorul unei cunoaşteri superioare care i se deschide, al unei cunoaşteri mai exacte a vieţii. Şi astfel, cu toate că el poartă, apăsându-i pe suflet, vina cea mai copleşitoare, lui Faust i se deschide posibilitatea ca Sinea lui superioară să fie în legătură cu ceea ce străbate lumea, drept spiritual, cu valurile sale şi o pătrunde cu viaţă şi urzeşte în ea.

Sinea superioară a lui Faust intră în legătură cu un Spirit al aurei Pământului. S-ar părea că Goethe a vrut să înfăţişeze acest lucru: partea cea mai înaltă din om n-a putut fi luată nicidecum în stăpânire de Mefistofel, noi am spune de Lucifer-Ahriman, ea trebuie să fie ferită, ea trebuie să intre în alte sfere, ea trebuie să poată intra în alte sfere. Şi astfel, Goethe spune în mod absolut serios că această Sine superioară a lui Faust intră acum în legătură cu ceea ce conţine lumea elementară drept entitate spirituală.

Vom vedea mai târziu cum acest lucru, la rândul său, are legătură cu ceea ce s-a spus deja în conferinţele de Paşti. Dar acum să vedem cum se leagă aceste entităţi spirituale care se află sub conducerea spiritului aerului, căci o asemenea entitate e Ariel, să vedem cum se leagă aceste spirite, pe care le putem desemna, în general, drept spirite ale aerului, de procesele exterioare ale naturii, dar aşa cum se revelează ele, drept ceva ce constituie o altă lume spirituală decât Sinea, care în natura suprapământească nu este expusă influenţei lui Lucifer şi Ahriman:

Când potop de flori se pierde Primăvara prin poieni, Când pe câmpuri harul verde Pâlpâie spre pământeni.	*Wenn der Blüten Frühiingsregen* *Über alle schwebend sinkt,* *Wenn der Felder grüner Segen* *Allen Erdgebornen blinkt,*

– deci, când natura răsare şi încolţeşte, în perioada de primăvară şi a Rusaliilor, atunci ies afară spiritele elementare. În ceea ce priveşte realitatea exterior-materială, ele sunt mici, dar sunt mari ca spirite, fiindcă se

situează mai sus decât ceea ce, în inima umană, poate să cadă sub influenţa Binelui, a Răului.

Iele mici cu suflet mare Vin s-aducă ajutor	*Kleiner Elfen Geistergröße* *Eilet, wo sie helfen kann;* *Ob er heilig, ob er böse...*

– acest lucru e lăsat în seama încarnării următoare, nu priveşte pe spiritele despre care vorbim.

Bun sau rău, pe fiecare Îl alină mila lor.	*Ob er heilig, ob er böse,* *Jammert sie der Unglücksmann...*

Spiritele au de-a face cu Sinea lui superioară, cea care rămâne ferită de ceea ce trebuie să aibă loc în karmă sau încarnare. Dar aceste spirite pot acţiona numai în elementul lor propriu, în care se află omul cu fiinţa sa după ce, ca spiritual-sufletesc, a părăsit învelişurile trupeşti exterioare. Şi acuma Goethe arată ce au de făcut aceşti elfi, la dimensiunea lor de spirite:

Voi, ce-adiaţi deasupra-i în inele, Vădiţi-vă în nobil chip de iele: Calmaţi în pieptu-i zbuciumul turbat, Goniţi săgeata-n flăcări a mustrării Şi spaima ce-n adânc i s-a-ncuibat!	*Die ihr dies Haupt umschwebt im luft'gen Kreise,* *Erzeigt euch hier nach edler Elfen Weise,* *Besänftiget des Herzens grimmen Strauß;* *Entfernt des Vorwurfs glühend bittre Pfeile,* *Sein Innres reinigt von erlebtem Graus.*

Aşa ceva nu se poate întâmpla cu Faust, care este expus influenţei lui Ahriman-Lucifer. Această purificare înseamnă: Scoateţi la lumină Sinea superioară a lui Faust, înfăţişaţi-o sub forma ei pură. – Şi acum este luat în serios

un lucru care se petrece, ca un fel de iniţiere, cu Faust, care este în afara trupului său:

Sunt patru timpi nocturni ai aşteptării,	*Vier sind die Pausen nächtiger Weile,*

– de la ora şase seara până la ora şase dimineaţa, elfii îşi îndeplinesc îndatoririle, punând sufletul în legătură, de la adormire şi până la trezire, cu ceea ce străbate existenţa pământească, drept spiritual, cu valurile şi urzirile sale:

Grăbiţi să-i umpleţi din amor curat!	*Nun ohne Säumen füllt sie freundlich aus.*

– cele patru stadii prin care sufletul trece de la adormire şi până la trezire:

Întâi aşterneţi tâmplei lui răcoare În roua Lethei să-l scăldaţi apoi! Mlădii să-i fie trup şi mădulare, Vânjos să stea în pragul zilei noi	*Erst senkt sein Haupt aufs kühle Polster nieder,* *Dann badet ihn im Tau aus Lethes Flut;* *Gelenk sind bald die krampferstarrten Glieder,* *Wenn er gestärkt dem Tag entgegen ruht;*

– după ce a privit ceea ce îi întinde spiritul care impregnează lumea, după ce acest spirit a intrat în acea parte care se păstrează în entitatea lui Faust drept Sine superioară.

La naltul rost de iele luaţi aminte: Restituiţi-l nou luminii sfinte.	*Vollbringt der Elfen schönste Pflicht,* *Gebt ihn zurück dem heiligen Licht.*

Ceea ce are loc din punct de vedere exterior între adormire şi trezire sunt procese reale, de aceeaşi natură cu o iniţiere. Şi acum noi vedem ce se petrece în cele câte trei

ceasuri, de la şase până la nouă, de la nouă până la 12, de la 12 până la trei şi de la trei până la şase. Avem, mai întâi, intervalul de la şase la nouă:

Când zefirii calzi răsfaţă Câmpul cu verdeaţă-n jur, Izuri dulci şi văl de ceaţă Stăruie-n amurgul sur. Linişti blânde-ncep să-l tragă Ca pe-un prunc în calm fluid. Peste ochii-i fără vlagă Ale zilei porţi se-nchid.	*Wenn sich lau die Lüfte füllen* *Um den grünumschränkten Plan,* *Süße Düfte, Nebelhüllen* *Senkt die Dämmerung heran;* *Lispelt leise süßen Frieden,* *Wiegt das Herz in Kindesruh,* *Und den Augen dieses Müden* *Schließt des Tages Pforte zu!*

Sufletul a plecat, despărţit de trup.

A doua parte:

Noaptea se destramă lină, Stea de stea se leagă-n zări, Mici scântei, lumină plină Ard în jur şi-n depărtări, Pâlpâie răsfrânte-n apă, Luminează-naltul vast; Sfânt sigil de linişti scapă Luna-n marele ei fast.	*Nacht ist schon hereingesunken,* *Schließt sich heilig Stern an Stern;* *Große Lichter, kleine Funken* *Glitzern nah und glänzen fern;* *Glitzern hier im See sich spiegelnd,* *Glänzen droben klarer Nacht,* *Tiefsten Ruhens Glück besiegelnd* *Herrscht des Mondes volle Pracht.*

Armonia sferelor, înţelepciunea sferelor e primită din luminile mari, în scântei mici. Şi, de asemenea, tainele Lunii, tot ceea ce noi primim, în ştiinţa spirituală, din tainele sferelor, se cufundă în Sinea superioară a lui Faust.

Partea a treia a somnului:

Orele s-au stins uşoare, Au pierit noroc şi chin; Simţi: te-ndrepţi spre vindecare; Crede-n noul ceas senin! Văi se-mbracă, ard coline. În umbrosul calm sporesc; Vălurind arginturi line Largi recolte unduiesc.	*Schon verloschen sind die Stunden,* *Hingeschwunden Schmerz und Glück;* *Führ es vor! Du wirst gesunden;* *Traue neuem Tagesblick.* *Täler grünen, Hügel schwellen,* *Buschen sich zu Schattenruh;* *Und in schwanken Silberwellen* *Wogt die Saat der Ernte zu.*

Legându-ne lăuntric de existenţa naturii; despre aceasta am vorbit deja. Citiţi ultimul ciclu de la Haga [Nota 37] şi veţi vedea cum sufletul uman, când se înalţă din trup, devine una cu unduirea şi urzirea existenţei exterioare. Dar aceasta înseamnă şi devenirea din sufletul lui Faust (*Wogt die Saat der Ernte zu*. „die Saat" – die Seele des Faust/ sămânţa – sufletul lui Faust) .

Vălurind arginturi line Largi recolte unduiesc.	*Und in schwanken Silberwellen* *Wogt die Saat der Ernte zu.*

Şi aduceţi-vă aminte cum eu am spus că în timpul somnului sufletul doreşte să intre din nou în trup. – Aceasta e ultima parte a nopţii:

Dor din dor să-ţi dea dobândă, Uite licărul din lunci!	*Wunsch um Wünsche zu erlangen,* *Schaue nach dem Glänze dort!*

Atunci Soarele poate fi presimţit deja.

Legătura ta-i plăpândă, Somnu-i văl, poţi să-l arunci!	*Leise bist du nur umfangen,* *Schlaf ist Schale, wirf sie fort!*

O propoziţie importantă! Un poet mare nu scrie fraze goale! Ce înseamnă această: Somnu-i văl, poţi să-l arunci! – Pentru cel care doarme un somn obişnuit, somnul nu e văl,

somnul e văl pentru acela care în perioada dintre adormire şi trezire primeşte tainele lumii.

Nu mai zăbovi: cutează; Mulţi ezită; singur apt, Cel ales mereu creează, Ce-a-nţeles devine fapt.	*Säume nicht, dich zu erdreisten,* *Wenn die Menge zaudernd schweift;* *Alles kann der Edle leisten,* *Der versteht und rasch ergreift.*

Şi acum vuietul uriaş care vesteşte apropierea Soarelui, amintindu-ne de ceea ce Goethe a spus deja în „Prolog în Cer", în partea întâi din *Faust*, în legătură cu aceast cântec al Soarelui:

Se-ntrece-n cântec vechiul soare Cu-al sferelor acord fratern, Iar trecerile-i necesare Ca bolţi de tunete s-aştern.	*Die Sonne tönt nach alter Weise* *In Brudersphären Wettgesang,* *Und ihre vorgeschriebne Reise* *Vollendet sie mit Donnergang.* *Ihr Anblick gibt den Engeln Stärke,* *Wenn keiner sie ergründen mag;* *Die unbegreiflich hohen Werke* *Sind herrlich, wie am ersten Tag.*

Când Soarele răsare, lumina se revarsă asupra planului fizic, şi atunci sufletul, dacă este în afara trupului, aude această apropiere a Soarelui drept muzică a sferelor, drept element deosebit în muzica sferelor. Spiritele o aud, bineînţeles. Omul nu o aude, pentru că el trebuie să audă prin corpul său fizic. Dar acesta e integrat în planul fizic, şi când Soarele e împreună cu planul fizic, e vremea când omul poate fi treaz. De aceea spiritele trebuie să se retragă. Ceea ce Ariel, Spiritul aerului, le spune acum slujitorilor săi

se referă la ivirea muzicii sferelor. Spiritele o pot auzi. Cel aflat în afara trupului său o poate auzi. Faust, deci, mai aude această ivire a muzicii sferelor. Apoi reintră în trupul său. Atunci Ariel are sarcina de a dispărea. Ariel îi învaţă pe slujitorii săi ce au de făcut: ei trebuie să dispară de pe planul fizic. Căci, dacă Soarele, care trebuie să-i găsească numai drept Soare sunător, îi atinge cu lumina lui, ei surzesc din cauza ei. Din cauza luminii ei surzesc, pe când Soarele sunător, în a cărui sunare trăiesc ei înşişi îl suportă foarte bine:

Ascultaţi! vârtej de Hore! În urechi de duhuri cor e Pasul noii aurore. Porţi de stânci pe osii crâşcă, Phoebus roţi de trăsnet mişcă. Tună razele-n extaz! Dulce ropot, sfântă larmă! Ochi orbesc, urechi se sfarmă, Neauzitul n-are glas. Dar ascundeţi-vă-n vrana Dintre stânci, şi sub coroana Florilor să staţi pitiţi: De v-atinge, asurziţi!	*Horchet! Horcht dem Sturm der Hören!* *Tönend wird für Geistesohren* *Schon der neue Tag geboren.* *Felsentore knarren rasselnd,* *Phöbus' Räder rollen prasselnd;* *Welch Getöse bringt das Licht.* *Es drommetet, es posaunet,* *Auge blinzt und Ohr erstaunet,* *Unerhörtes hört sich nicht.* *Schlüpfet zu den Blumenkronen,* *Tiefer, tiefer, still zu wohnen,* *In die Felsen, unters Laub;* *Trifft es euch, so seid ihr taub.*

Şi acum elfii dispar. Faust se întoarce în trupul său. Dar acum Faust cel încărcat de vină rămâne inconştient. Acela nu stă în faţa noastră. El a coborât adânc în subconştientul lui Faust şi se va păstra aici până la

încarnarea următoare. Acel Faust care tocmai a trăit fiinţarea împreună cu întregul Cosmos spiritual trebuie să înţeleagă acum în ce fel se raportează ceea ce a trăit el în cele patru intervale ale vieţii de somn şi ceea ce percepe el acum în lume. El trăieşte acum ca Sine superioară în trupul său.

Un om care, după ce a dormit o noapte şi nu are în el tot ceea ce are în el Faust, un om care ar spune, după ce s-a trezit dimineaţa: Tu, Pământ, ai fost statornic şi-n această noapte (*Du, Erde, warst auch diese Nacht beständig*), ar fi un prost, fiindcă niciun om nu se aşteaptă la altceva decât că Pământul a fost şi în această noapte statornic. Dar, în orice caz, dacă trăieşti ceea ce a trăit Faust, ca iniţiere cu Spiritele Pământului, ai trăit ceva care te poate face să crezi, într-adevăr, că întregul Pământ s-a transformat, atunci, dacă ai devenit, ca să zicem aşa, un om nou sau, mai degrabă, dacă în tine a fost trezit omul cel nou, îşi are îndreptăţirea ei afirmaţia: Tu, Pământ, ai fost statornic şi-n această noapte – în pofida a ceea ce eu am trăit. – Atunci lumea pare cu totul nouă, fiindcă ea îi este dată, într-adevăr, unui om nou.

Bat pulsurile vieţii- mprospătate, Slăvind aeriene zori în zare; Iar tu, Pământ, dormind întreaga noapte, Respiri odihnă-acuma sub picioare; De bucurie toate-n jur tresaltă. Şi-o aprigă dorinţă mă străbate,	*Des Lebens Pulse schlagen frisch lebendig, Ätherische Dämm'rung milde zu begrüßen; Du, Erde, warst auch diese Nacht beständig Und atmest neu erquickt zu meinen Füßen, Beginnest schon mit Lust mich zu umgeben, Du regst und rührst ein*

Să tind spre existenţa cea mai înaltă.	*kräftiges Beschließen,* *Zum höchsten Dasein* *immerfort zu streben. –*

Şi acum, când spiritul s-a eliberat de ceea ce trebuie să-şi păstreze pentru încarnarea următoare:

Deschisă-i lumea-n pragul noii zile, Pădurea-n mii de vieţi sonore saltă; Prin văi, ici-colo, neguri trec agile, Dar darul zării-n râpe se resfiră, Şi crengi şi foi, mijind, ţâşnesc fragile Din hău-nmiresmat, unde dormiră; Culoare de culoare-n vale-i trează Când stropi pe flori şi frunze se prefiră; Un rai mi-e preajma ce se-ntemeiază.	*In Dämmerschein liegt schon die Welt erschlossen,* *Der Wald ertönt von tausendstimmigem Leben,* *Tal aus, Tal ein ist Nebelstreif ergossen;* *Doch senkt sich Himmelsklarheit in die Tiefen,* *Und Zweig und Äste, frisch erquickt, entsprossen* *Dem duft'gen Abgrund, wo versenkt sie schliefen;* *Auch Färb' an Farbe klärt sich los vom Grunde,* *Wo Blum' und Blatt von Zitterperle triefen,* *Ein Paradies wird um mich her die Runde.*

Iată ce vede omul când nu spun: Treci prin iniţiere, ci: Trăieşte în iniţiere. Şi el are să vadă lumea în mod nou. Toate cuvintele pe care le rosteşte acum n-ar fi rostite dacă în el ar exista numai omul care s-a încărcat de vină şi care, în această încarnare, ar trăi sub impresia acestei vini.

Priveşte-n sus! – Purtând solemna veste A orei, munţi gigantici	*Hinaufgeschaut! - Der Berge* *Gipfelriesen* *Verkünden schon die feierlichste*

scânteiază; Ei gustă-acum luminile celeste Ce-n jos, la noi, abia târziu se-arată. Acum un licăr nou cuprinde-aceste Poieni ce-n verde-aprins încep să bată, Treptat se-ntinde blânda biruinţă Mă-ntâmpină! – şi din păcate, iată: Orbit mă-ntorc, cu ochiu-n suferinţă.	*Stunde;* *Sie dürfen früh des ewigen Lichts genießen,* *Das später sich zu uns hernieder wendet.* *Jetzt zu der Alpe grüngesenkten Wiesen* *Wird neuer Glanz und Deutlichkeit gespendet,* *Und stufenweis herab ist es gelungen; -* *Sie tritt hervor! - die Sonne nämlich - und leider schon geblendet,* *Kehr' ich mich weg, vom Augenschmerz durchdrungen.*

Sinea superioară nu e în stare acum să vadă ceea ce a fost în stare să vadă cea senzorială – Soarele. Totuşi, Faust a învăţat atât, că Soarele este acum pentru el fundamental altceva. Şi acum în interiorul lui se mişcă ceva care are legătură cu cunoaşterea umană:

Aşa e, când speranţa se-nsoţeşte Intim cu cea mai nobilă dorinţă, Şi porţile-mplinirii năpădeşte.	*So ist es also, wenn ein sehnend Hoffen* *Dem höchsten Wunsch sich traulich zugerungen,* *Erfüllungspforten findet flügeloffen.*

Ce fel de porţi ale împlinirii? Numai acelea de care el a avut parte în timpul somnului, în primă instanţă. Dar acum chiar şi lumea obişnuită îi apare ca şi cum din temeiuri veşnice ar ţâşni ceva ca o arhiabundenţă de flăcări:

Dar azi, din veşnice abisuri zboară Un vast prisos de foc, ce ne-mpietreşte; Făclia vieţii-am vrut s-aprindem iară, Şi-un flux de foc ne-ncinge, ah, ce flamă! Iubire-i? Ură?...	*Nun aber bricht aus jenen ewigen Gründen* *Ein Flammenübermaß, wir stehn betroffen;* *Des Lebens Fackel wollten wir entzünden,* *Ein Feuermeer umschlingt uns, welch ein Feuer!* *Ist's Lieb? Ist's Haß?...*

Acest lucru îl cunoşteam de mai înainte, dar ceea ce trăim acum e mai mult decât iubire şi ură.

Iubire-i? Ură? Ne cuprinde-n pară. În bucurii şi chinuri ne destramă, Încât din nou privim înspre ţărână, Să ne-nvelim în tânăra-i năframă.	*Ist's Lieb? Ist's Haß? die glühend uns umwinden,* *Mit Schmerz und Freuden wechselnd ungeheuer,* *So daß wir wieder nach der Erde blicken,* *Zu bergen uns in jugendlichstem Schleier.*

El nu poate privi deloc în Soare acum; îşi îndreaptă privirile spre cascada în care Soarele se oglindeşte şi face să apară culorile curcubeului sub formă de arc. De la Soare îşi întoarce faţa. El devine un contemplator al lumii, aşa cum străluceşte această lume drept reflex al vieţii spirituale – această lume, despre care se poate spune: Tot ce-i vremelnic e numai un simbol a ceea ce e veşnic.

Astfel în spate-mi soarele rămână!	*So bleibe denn die Sonne mir im Rücken!*

Înainte l-a contemplat. Acum el se întoarce spre cascadă.

Căderea apei, vâjâind pe	*Der Wassersturz, das Felsenriff*

stâncă. Tot mai plăcut cu ochiul meu se-ngână. Din prag în prag se sparge-acum, adâncă, Şi mii de stropi în mii de râuri varsă, Înalta spumă-n vânt şopteşte încă. Când limpede, când ca icoană ştearsă, Măreţ născut de-acest vârtej, apare Şi-o undă răcoroasă-n jur revarsă Pestriţul arc, imobil-schimbătorul...	*durchbrausend,* *Ihn schau' ich an mit wachsendem Entzücken.* *Von Sturz zu Sturzen wälzt er jetzt in tausend,* *Dann abertausend Strömen sich ergießend,* *Hoch in die Lüfte Schaum an Schäume sausend.* *Allein wie herrlich, diesem Sturm ersprießend,* *Wölbt sich des bunten Bogens Wechseldauer,*

care oglindeşte în şapte culori ceea ce, ca unitate, se află în Soare.

Când limpede, când ca icoană ştearsă, Măreţ născut de-acest vârtej, apare Şi-o undă răcoroasă-n jur revarsă Pestriţul arc, imobil-schimbătorul. Strădania umană-n el s-arată Gândind la el, se limpezeşte dorul: Viaţa-n răsfrângeri de	*Bald rein gezeichnet, bald in Luft zerfließend,* *Umher verbreitend duftig kühle Schauer.* *Der spiegelt ab das menschliche Bestreben.* *Ihm sinne nach, und du begreifst genauer:* *Am farbigen Abglanz haben wir das Leben.*

culori ni-e dată.	

În reflexul colorat noi avem viaţa! – Atât de mult a înaintat Faust după această noapte, încât el nu vrea ca Faust cel din partea întâi să se arunce în braţele vieţii, aşa cum l-a prăvălit ea în vină şi în rău, ci el îşi întoarce privirile spre reflexul colorat al vieţii. E acelaşi reflex colorat pe care noi îl numim ştiinţă spirituală, care lui doar îi pare un reflex colorat, şi prin care noi ne înălţăm treptat până la trăirea realităţii.

Ce urmează acum, partea a doua, este, în primă instanţă, un reflex colorat al vieţii. E absurd să înţelegi această a doua parte numai în mod realist. Noi îl avem pe Faust, care contemplă, cu Sinea lui superioară, viaţa, în reflexul ei colorat, prin intermediul corpului fizic; pe acesta el nu-l mai poartă acum prin viaţă decât ca pe ceva pe care îl păstrează pentru a putea ajunge să evolueze şi acel ceva din el care, ca Sine superioară, îl fereşte de ceea ce vine din încarnările ulterioare.

Lui Goethe i-a venit greu să-l continue pe *Faust*, după ce s-a făcut auzit cuvântul lui Mefistofel: „Aici, la mine!" Dar noi vedem cum Goethe se luptă să pătrundă tainele pe care noi le cunoaştem astăzi drept tainele ştiinţei spirituale. Vedem cum se apropie de ele. Şi încercaţi să urmăriţi apoi această parte a doua, cum, la început, Mefistofel îl are cu adevărat pe Faust în mână, cum Mefistofel este implicat în tot ceea ce se petrece la „curtea imperială" etc. Şi cum, prin efectele iniţierii care trăieşte în el, Faust se eliberează treptat, în cursul acţiunii din partea a doua, de cătuşele lui Mefistofel. Dar acestea sunt alte taine ale părţii a doua. Goethe însuşi a spus că el a transpus sub o formă tainică multe lucruri în această parte a doua! – Acest cuvânt n-a fost luat destul de mult în serios. Cu ajutorul ştiinţei

spirituale, oamenii vor învăţa acum treptat să ia asemenea cuvinte tot mai în serios.

Dar un lucru veţi fi reţinut din consideraţiile de astăzi, faptul că în Faust al său Goethe se străduieşte să depăşească partea întâi, să exprime în Faust ceva din dispoziţia care e sugerată cu adevărat aici, în mod simbolic, în cursul anotimpurilor.

Când se apropie Rusaliile, spiritele lumii elementare se apropie de om în aşa fel încât se poate spune despre ele:

Când potop de flori se pierde Primăvara prin poieni, Când pe câmpuri harul verde Pâlpâie spre pământeni, Iele mici cu suflet mare Vin s-aducă ajutor Bun sau rău, pe fiecare Îl alină mila lor.	*Wenn der Blüten* *Frühlingsregen* *Über alle schwebend sinkt,* *Wenn der Felder grüner Segen* *Allen Erdgebornen blinkt,* *Kleiner Elfen Geistergröße* *Eilet, wo sie helfen kann,* *Ob er heilig, ob er böse,* *Jammert sie der* *Unglücksmann.*

Dispoziţie de Rusalii! Revărsare a spiritului, în propoziţiile următoare, pe care le rosteşte corul, în cele patru stadii ale somnului, de la adormire şi până la trezire!

Astfel, noi arătăm şi prin acest *Faust*, dintr-o anumită direcţie, necesitatea ca omenirii să-i fie furnizat, încetul cu încetul, ceea ce ştiinţa spirituală vrea să-i vestească, drept nouă solie a Rusaliilor. Căci, desigur, acest *Faust* este în măsură să ne arate cât de complicat este ceea ce zace acolo, jos, în străfundul naturii umane. Acolo, jos, în natura umană, trăieşte ceea ce este expus în permanenţă puterilor ahrimanic-luciferice ale lumii, şi trăieşte, de asemenea, ceea ce omul poate găsi dacă se lasă condus de Impulsul Christic.

De ce vorbim noi de un prag? De ce vorbim despre un Păzitor al Pragului? Pentru că, printr-un har al conducerii înţelepte a lumii, sufletului uman i-a fost sustras, în primă instanţă, ceea ce luptă şi forfoteşte în străfundul cel mai adânc al sufletului uman şi duce război în viaţa noastră cotidiană. E ca şi cum am avea o suprafaţă, iar dedesubt există o forfotă şi se duce o luptă şi un război. Şi chiar şi ceea ce trăim în viaţa cotidiană e o continuă biruinţă. Numai că această biruinţă trebuie repurtată mereu, din nou. Iar în viitor ea va putea fi repurtată în mod nou numai dacă oamenii vor cunoaşte lucrurile prin care i-a condus până acum, în mod inconştient pentru ei, o călăuză plină de bunătate, de înţelepciune, a lumii. În străfundul sufletului trebuie să găsim cu adevărat acea parte de care omul nu mai este conştient în viaţa senzorială obişnuită, dar care poate să perceapă suprasensibilul. Acest ceva există în străfundurile umane, acolo unde fiinţa omului se află în legătură cu acele forţe ale lumii care, în măreţia lor spirituală, sunt dincolo de bine şi de rău.

Aş vrea să dau expresie acestui lucru sub forma unei strofe închinate Rusaliilor, în care eu am arătat în câteva versuri că omul are în străfundul fiinţei lui sufleteşti nişte puteri elementare care luptă între ele şi că ceea ce trăieşte în conştienţa sa este biruinţă asupra a ceea ce se războieşte acolo, jos, în adâncurile vieţii lui sufleteşti.

Cum se comportă lucrurile mai departe, în contextul vieţii umane – despre aceasta vom vorbi mâine, poate poimâine. Astăzi aş vrea să închei însă cu această strofă de Rusalii, care exprimă, de fapt, ceea ce trăieşte mereu drept nervul cel mai lăuntric al ştiinţei noastre spirituale şi asupra căruia am atras atenţia şi astăzi:

Unde ştiinţa simţurilor încetează, De-abia acolo-i poarta Ce deschide vieţii sufleteşti Realităţile vieţii. Cheia sufletul o creează, Dacă în sine se fortifică În lupta ce o dau puterile lumii În propriul său străfund Cu forţele umane, Când el prin proprie putere- alungă Somnul care învăluie Forţele cunoaşterii, La graniţele lui senzoriale, Cu noapte a spiritului.	*Wo Sinneswissen endet,* *Da stehet erst die Pforte,* *Die Lebens Wirklichkeiten* *Dem Seelensein eröffnet;* *Den Schlüssel schafft die* *Seele,* *Wenn sie in sich erstarkt* *Im Kampf, den* *Weltenmächte* *Auf ihrem eignen Grunde* *Mit Menschenkräften* *führen,* *Wenn sie durch sich* *vertreibt* *Den Schlaf, der* *Wissenskräfte* *An ihren Sinnesgrenzen* *Mit Geistesnacht umhüllt.*

VI. *FAUST*, CEL MAI MARE POEM AL CĂUTĂRII NĂZUITOARE DIN LUME. FANTASMAGORIA CLASICĂ

Dornach, 30 mai 1915

Dacă priviţi consideraţiile pe care le-am făcut aici, împreună cu celelalte conferinţe [Nota 38], pe care le-am ţinut acum o săptămână, veţi găsi, aş zice, o cheie importantă la multe lucruri din ştiinţa spirituală. Voi înşira, ca să ne putem orienta, numai gândurile principale, de care avem nevoie pentru consideraţiile ce urmează. În urmă cu vreo opt zile am atras atenţia asupra importanţei acelor

procese pe care le numim, din punctul de vedere al lumii fizice, procese de distrugere. Am arătat că, din punctul de vedere al lumii fizice, oamenii văd o realitate numai în ceea ce ia naştere, în ceea ce se formează, ca să spunem aşa, din neant şi ajunge la o existenţă ce poate fi observată. Se vorbeşte despre ceva real, de exemplu, când planta iese din rădăcină, dezvoltă frunză după frunză, până departe, la floare etc. Dar nu se vorbeşte tot atât de mult despre real când privirile sunt îndreptate spre procesele de distrugere, spre ofilirea treptată, spre dispariţia treptată, spre ultima curgere, aş zice, spre neant. Pentru cel care vrea să înţeleagă lumea este însă necesar, în cel mai bun sens al cuvântului, să ne îndreptăm privirile şi spre aşa-numita descompunere, spre ceea ce duce, până la urmă, din punctul de vedere al lumii fizice, la revărsarea în neant. Căci în lumea fizică nu se poate dezvolta niciodată conştienţă acolo unde au loc doar procese de germinare, de ivire a lăstarilor, ci conştienţa începe de-abia acolo unde ceea ce s-a ivit în lumea fizică este din nou descompus, nimicit.

Am atras atenţia asupra faptului că acele procese care fac ca în noi să apară viaţa trebuie să fie distruse de spiritual-sufletesc, dacă e ca în lumea fizică să ia naştere conştienţă. Este cu adevărat aşa: când noi percepem ceva în lumea exterioară, sufletesc-spiritualul nostru trebuie să declanşeze în sistemul nostru nervos procese de distrugere, iar procesele de distrugere mijlocesc apoi conştienţa. Întotdeauna când noi devenim conştienţi de un lucru oarecare, procesele conştienţei trebuie să izvorască din nişte procese de distrugere. Şi am mai arătat că cel mai important proces de distrugere, în ceea ce priveşte viaţa umană, procesul morţii, este, tocmai el, creatorul conştienţei pentru perioada pe care o petrecem după

moarte. Prin faptul că sufletesc-spiritualul nostru trece prin desprinderea totală şi dizolvarea corpurilor fizic şi eteric în fizicul general şi în lumea eterică generală, spiritual-sufletescul nostru găseşte forţa – din procesul morţii îşi scoate spiritual-sufletescul nostru forţa de a avea percepţii între moarte şi o nouă naştere. Cuvântul lui Jakob Böhme: Aşadar, moartea este rădăcina oricărei vieţi – îşi dobândeşte astfel sensul lui mai înalt pentru întregul complex al fenomenelor lumii.

Acum, poate că deseori în faţa sufletului dumneavoastră s-a ivit întrebarea: Cum stau lucrurile, de fapt, cu acea perioadă prin care trece sufletul uman între moarte şi o nouă naştere? – S-a atras atenţia adesea asupra faptului că pentru viaţa umană obişnuită perioada aceasta e foarte lungă în comparaţie cu aceea pe care o petrecem aici, în corpul fizic, între naştere şi moarte. Ea e scurtă numai la oamenii care îşi duc viaţa într-un mod ostil faţă de lume, care, aş zice, pot fi numiţi criminali într-un sens real şi adevărat, în asemenea cazuri, între moarte şi o nouă naştere trece puţin timp. Dar la oamenii care n-au căzut cu totul pradă egoismului, ci îşi duc viaţa dintre naştere şi moarte într-un mod normal, timpul dintre moarte şi o nouă naştere este de obicei relativ lung.

Dar această întrebare trebuie să ne ardă, aş zice, în suflet: După ce se orientează oare, în general, revenirea unui suflet uman pentru o nouă încarnare? – Răspunsul la această întrebare e strâns legat de tot ceea ce se poate şti în legătură cu importanţa proceselor de distrugere la care m-am referit. Ia gândiţi-vă numai la faptul că, atunci când păşim în existenţa fizică, noi ne naştem, cu sufletele noastre, în nişte condiţii absolut precise. Noi ne naştem într-o anumită epocă, suntem trimişi spre anumiţi oameni. Aşadar, noi ne naştem în nişte condiţii absolut anume.

Dumneavoastră trebuie să reflectaţi o dată în mod foarte temeinic la faptul că viaţa noastră dintre naştere şi moarte e plină, în ceea ce priveşte conţinutul, de toate lucrurile în sânul cărora ne-am născut. Ceea ce gândim, ceea ce simţim, într-un cuvânt, întregul conţinut al vieţii noastre depinde de epoca în care ne-am născut.

Dar dumneavoastră veţi înţelege, de asemenea, uşor că ceea ce ne înconjoară astfel când ne naştem în existenţa fizică depinde de cauzele anterioare, de cele petrecute înainte. Presupuneţi, dacă e să desenez lucrurile într-un mod absolut schematic, că noi ne naştem într-un anumit moment, foarte precis, şi că alergăm prin viaţă între naştere şi moarte. Dacă mai luaţi în considerare şi cele ce vă înconjoară, acestea nu sunt izolate, sunt efectul altor lucruri anterioare. Vreau să spun: Dumneavoastră sunteţi puşi în legătură cu ceea ce a fost mai demult, cu nişte oameni. Aceşti oameni sunt copiii altor oameni, iar aceştia, la rândul lor, ai altor oameni etc. Dacă privim numai aceste raporturi ale succesiunii fizice a generaţiilor, veţi spune: Când păşesc în existenţa fizică, eu îmi însuşesc ceva de la oameni, în cursul educaţiei mele îmi însuşesc multe de la oamenii din jurul meu. – Dar aceştia şi-au însuşit, la rândul lor, foarte multe de la strămoşi, de la cunoscuţi şi de la rudele strămoşilor lor etc. Tot mai departe în trecut, s-ar putea spune, acolo trebuie să caute oamenii cauzele a ceea ce sunt ei înşişi.

Dacă lăsăm gândurile să se deruleze mai departe, se poate spune că avem de urmărit, dincolo de naşterea noastră, înspre trecut, un anumit curent. Acest curent a adus cu el tot ceea ce ne înconjoară între naştere şi moarte. Iar dacă urmărim acest curent mai departe, în trecut, am ajunge undeva, la un moment în care a fost ultima noastră încarnare. Aşadar, urmărind timpul trecut, dinainte de

naşterea noastră, am avea o perioadă de timp lungă, în care am stat în lumea spirituală. În acest timp, pe Pământ s-au întâmplat multe. Dar cele întâmplate au adus cu ele condiţiile în care trăim, în care ne-am născut. Şi apoi ajungem, în cele din urmă, în lumea spirituală, şi în perioada în care am fost într-o încarnare anterioară pe Pământ. Când vorbim despre aceste raporturi, noi vorbim de raporturi care constituie media. Excepţiile sunt, bineînţeles, foarte numeroase, dar toate se află, aş zice, pe linia pe care am indicat-o adineaori pentru naturile care ajung mai repede la încarnarea pământească.

De ce depinde faptul că, după ce a trecut un timp, noi ne naştem din nou tocmai aici? Ei bine, dacă privim încarnările noastre precedente, şi odinioară, în perioada petrecută pe Pământ, ne-au înconjurat nişte condiţii, aceste condiţii şi-au avut efectele lor. Şi pe atunci am fost înconjuraţi de nişte oameni, aceşti oameni au avut copii, au transmis copiilor ceea ce erau sentimentele lor, reprezentările lor, copiii, iarăşi, celor mai tineri etc. Dar dacă urmăriţi viaţa istorică, vă veţi spune: Va veni, cu siguranţă, în cursul evoluţiei, o vreme în care la urmaşi nu se va mai putea recunoaşte nimic cu adevărat identic sau măcar asemănător cu strămoşii. Toate acestea sunt transmise, dar caracterul fundamental, care există într-o anumită perioadă, apare, la copii, estompat, la nepoţi şi mai estompat etc., până când se apropie o vreme în care nu mai există nimic din caracterul fundamental al ambianţei umane în care am fost în încarnarea anterioară. Aşadar, curentul timpului lucrează la distrugerea a ceea ce a fost caracterul fundamental al ambianţei umane de odinioară. Noi contemplăm acest proces de distrugere în perioada dintre moarte şi o nouă naştere. Iar când caracterul epocii anterioare s-a şters, când n-a mai rămas nimic din el, când

lucrurile care erau esenţiale pentru noi într-o încarnare au fost distruse, atunci vine momentul în care intrăm iarăşi în existenţa pământească. După cum în a doua jumătate a vieţii noastre viaţa este, de fapt, un fel de degradare a existenţei noastre fizice, tot aşa între moarte şi o nouă naştere trebuie să aibă loc un fel de degradare a condiţiilor pământeşti, o nimicire, o distrugere. Şi trebuie să existe nişte condiţii noi, o ambianţă nouă, în care ne naştem. Aşadar, noi ne naştem din nou atunci când toate lucrurile pentru care ne-am născut înainte au fost distruse şi nimicite. Aşa că această idee a distrugerii are legătură cu revenirile succesive ale încarnărilor noastre pe Pământ. Iar ceea ce produce conştienţa noastră în momentul morţii, când vedem corpul desprinzându-se de spiritual – sufletescul nostru, se fortifică, în contact cu acest moment, în contact cu această contemplare a distrugerii, pentru contemplarea acelui proces de distrugere care trebuie să aibă loc în condiţiile pământeşti între moartea noastră şi o nouă naştere.

Acum veţi înţelege, de asemenea, că acela care nu are absolut niciun interes faţă de ceea ce îl înconjoară pe Pământ, acela care nu are interes, de fapt, faţă de niciun om şi faţă de nicio fiinţă, ci îl interesează doar ceea ce îi cade bine lui însuşi, târându-se, pur şi simplu, de la o zi la alta, putem înţelege că un asemenea om nu e prea puternic legat de condiţiile şi lucrurile de pe Pământ. El nu are niciun interes pentru a urmări degradarea lor lentă, ci se întoarce foarte curând, pentru a corecta acest defect, pentru a trăi acum în mod real împreună cu condiţiile cu care trebuie să conviețuiască, pentru a învăţa să înţeleagă distrugerea lor treptată. Cine nu a trăit niciodată împreună cu condiţiile pământeşti nu înţelege distrugerea lor, dizolvarea lor. De aceea, oamenii care au trăit foarte intens

împreună cu caracterul fundamental al unei epoci oarecare, oamenii care s-au adâncit cu totul în caracterul fundamental al unei epoci oarecare, vor avea, înainte de toate, tendinţa, dacă nu li se pune altceva în cale, să ducă la distrugere condiţiile în sânul cărora s-au născut şi să revină atunci când a apărut ceva cu totul nou. Firește, au loc excepţii, având direcţia în sus. Şi la aceste excepţii trebuie să reflectăm noi, ca la ceva esenţial.

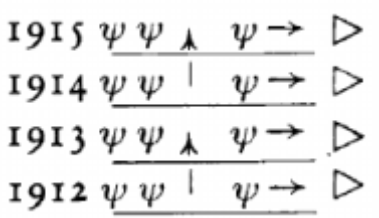
Să presupunem că un om se transpune într-o mişcare de felul celei spiritual-ştiinţifice de acum, în momentul în care ea nu e în concordanţă cu tot ceea ce există în lumea din jur, în momentul în care ea este pentru această lume ceva cu totul străin. Atunci, această mişcare spiritual-ştiinţifică nu e mediul în sânul căruia ne naştem, ci de-abia acela asupra căruia trebuie să lucrăm, pe care tocmai vrem să-l facem să intre în evoluţia culturală a Pământului. Aici e vorba, înainte de toate, să trăim cu condiţiile care sunt potrivnice ştiinţei spirituale şi să revenim pe Pământ atunci când Pământul se va fi schimbat atât de mult încât raporturile spiritual-ştiinţifice vor putea intra în viaţa culturii. Aici avem, deci, excepţia cu direcţia în sus. Există excepţii care merg în sus şi altele care merg în jos. În mod sigur, tocmai colaboratorii cei mai serioşi ai ştiinţei spirituale se pregătesc astăzi să revină cât mai curând într-o existenţă pământească, ei lucrând, totodată, în cursul acestei existenţe pământeşti, pentru ca raporturile în sânul cărora s-au născut să dispară. Astfel, vedeţi, dacă înţelegeţi acest din urmă gând, că dumneavoastră ajutaţi, într-un anumit sens, puterile care îndrumă viaţa lumii, prin faptul că vă dăruiţi unui lucru care este în intenţiile entităţilor spirituale.

Dacă observăm raporturile din epoca actuală, trebuie să spunem: Avem, pe de o parte, în mod evident, ceea ce se

îndreaptă spre decădere, spre prăbuşire. – Cei care au o inimă şi un suflet pentru ştiinţa spirituală au fost trimişi în această epocă pentru a vedea ce este copt pentru prăbuşire. Ei ajung să cunoască aici, pe Pământ, ceea ce poate fi cunoscut numai pe Pământ, dar duc acest lucru sus, în lumile spirituale, văd acum prăbuşirea epocii şi se vor întoarce când va fi momentul să se creeze o epocă nouă, lucru care zace în impulsurile cele mai lăuntrice ale eforturilor spiritual-ştiinţifice. Aşadar, aş zice, planurile conducătorilor spirituali, planurile călăuzitorilor spirituali ai evoluţiei de pe Pământ sunt stimulate prin ceea ce îşi asimilează asemenea oameni, care se ocupă cu lucruri care, ca să zicem aşa, nu fac parte din cultura epocii.

Veţi fi cunoscând reproşurile pe care le fac foarte des unii oameni ai vremurilor actuale adepţilor ştiinţei spirituale, acela că se ocupă cu lucruri care par sterile din punct de vedere exterior, care nu intervin în mod exterior în raporturile epocii. Da, există cu adevărat necesitatea ca unii oameni să se ocupe în existenţa pământească de lucruri care au, în primă instanţă, o importanţă pentru evoluţia viitoare, însă nu pentru prezentul imediat. Dacă se ridică obiecţii împotriva acestei afirmaţii, ar trebui să se reflecteze la următorul lucru. Gândiţi-vă că ar fi anii succesivi:

1915, 1914, 1913, 1912.

Am putea merge şi mai departe. Presupuneţi că aici ar fi anii succesivi, iar aici cerealele ΨΨ recoltate în aceşti

ani. Ceea ce desenez eu aici ar fi gurile ▷ care mănâncă aceste cereale. Acum, cineva ar putea să vină şi să spună: Are importanţă numai săgeata care merge de la cereale spre gurile oamenilor, →, fiindcă aceasta îi hrăneşte pe oamenii din anii succesivi. – Şi el poate să spună: Cine gândeşte în mod real are în vedere numai aceste săgeţi, care merg de la cereale spre gurile oamenilor. – Dar cerealele se sinchisesc prea puţin de această săgeată. Lor nu le pasă nicidecum de ele, ci au numai tendinţa de a dezvolta fiecare bob înspre anul următor. Boabelor de cereale le pasă numai de această săgeată, ↑, ele nu se sinchisesc deloc de faptul că sunt şi mâncate, de aceasta nu le pasă nicidecum. Acesta e un efect secundar, e ceva care se întâmplă în mod secundar. Fiecare bob are, dacă pot să mă exprim astfel, voinţa, impulsul de a trece spre anul următor, pentru a deveni din nou un bob de cereale. Şi e bine pentru gurile oamenilor că boabele au direcţia acestei săgeţi, ↑, căci dacă toate boabele ar urma direcţia acesteia, →, atunci în anul următor gura de aici nu ar mai avea nimic de mâncat! Dacă toate boabele din anul 1913 ar fi mers pe direcţia săgeţii →, atunci gurile din 1914 nu ar mai avea nimic de mâncat. Dacă cineva ar vrea să meargă în mod consecvent pe linia gândirii materialiste, el ar cerceta boabele de cereale ca să afle componenţa chimică şi să ştie că ele vor deveni nişte produse alimentare cât mai bune. Dar cu aceasta nu s-ar face un studiu corect; fiindcă în boabele de cereale nu zace deloc această tendinţă, ci în ele zace tendinţa de a asigura dezvoltarea viitoare şi de a se dezvolta ca să devină boabele din anul următor.

Dar aşa este şi cu mersul lumii. Urmează cu adevărat mersul lumii aceia care au grijă ca evoluţia să meargă mai departe, iar aceia care devin materialişti urmează gurile, care privesc numai spre aceste săgeţi →. Dar cei care au

grijă ca lumea să meargă mai departe trebuie să nu se lase intimidaţi în eforturile lor de pregătire a epocilor viitoare, tot aşa cum nu se lasă intimidate boabele de cereale în pregătirea celor din anul următor, chiar dacă gurile de aici cer nişte săgeţi orientate cu totul altfel.

În ***Enigmele filosofiei***, eu am atras atenţia asupra acestei gândiri în capitolul final, am arătat că ceea ce numim cunoştinţe materialiste poate fi comparat foarte bine cu consumarea boabelor, şi că ceea ce are loc în viaţa lumii, ceea ce are loc în mod real, poate fi comparat cu reproducerea, cu ceea ce se întâmplă cu un bob de cereale de la un an la anul următor. Din acest motiv, ceea ce se numeşte cunoaştere ştiinţifică are la fel de puţină importanţă pentru natura interioară a lucrurilor, cum mâncatul nu are nicio importanţă pentru creşterea în continuare a boabelor de cereale. Iar ştiinţa actuală, care se preocupă numai de felul în care poate face să intre în intelectul uman ceea ce se poate şti din lucruri, face exact ceea ce face un om când foloseşte cerealele ca hrană, fiindcă ceea ce sunt boabele de cereale când sunt mâncate nu are absolut nimic de-a face cu natura lor internă, şi tot pe atât de puţin are de-a face cunoaşterea exterioară cu ceea ce se dezvoltă în interiorul lucrurilor.

Am încercat astfel să arunc o dată în activitatea filosofică un gând, în legătură cu care poţi fi curios dacă va fi înţeles sau dacă nu cumva unui gând atât de plauzibil i se va replica mereu cu grotescul: Da, dar Kant a dovedit deja că cunoaşterea nu se poate apropia de lucruri. – Dar el a dovedit-o numai în privinţa acelei ştiinţe care poate fi comparată cu consumarea boabelor de cereale, dar nu şi în privinţa cunoaşterii care se ridică odată cu dezvoltarea progresivă ce are loc în lucruri. Trebuie să ne familiarizăm cu ideea de a repeta mereu epocii noastre şi epocii imediat

următoare, în tot felul de forme dar nu în forme pripite, fanatice şi nici agitatorice, care este principiul şi esenţa ştiinţei spirituale, până când ele vor fi intrat bine în capetele oamenilor. Fiindcă tocmai aceasta este caracteristica epocii noastre, că Ahriman a făcut capetele atât de dure şi de tari, şi că ele nu pot fi înmuiate decât cu încetul. Aşa că nimeni nu trebuie să se sperie de necesitatea de a sublinia mereu, în toate formele posibile, care sunt esenţa şi impulsul ştiinţei spirituale.

Dar să ne ocupăm acum de o altă consecinţă, pe care am dedus-o ieri aici, în legătură cu tot felul de premise, consecinţa că în epoca noastră trebuie să crească veneraţia faţă de adevăr, veneraţia faţă de cunoaştere, nu faţă de cunoaşterea bazată pe autoritate, ci faţă de cunoaşterea pe care ne-o cucerim. Trebuie să se dezvolte acel mod de a gândi care spune că nu trebuie să emitem judecăţi bazate pe neant, ci pornind de la cunoaşterea pe care ne-am însuşit-o despre procesele lumii.

Ei bine, prin faptul că ne-am născut într-o anumită epocă, noi suntem dependenţi de ambianţa noastră, suntem cu totul dependenţi de ceea ce este în jurul nostru. Dar, după cum am văzut, aceasta are legătură cu întregul curent al evoluţiei, cu întreaga străduinţă, care duce în sus, de a ne naşte în nişte împrejurări care sunt dependente de împrejurările anterioare. Gândiţi-vă numai cum suntem transpuşi în ele. Noi suntem transpuşi în ele, desigur, prin karma noastră, dar suntem transpuşi, totuşi, în nişte condiţii care ne înconjoară drept ceva absolut precis, drept ceva care are un anumit caracter. Şi acum gândiţi-vă cât de dependenţi suntem, din această cauză, cu judecata noastră. Acest lucru nu ne sare întotdeauna destul de tare în ochi, dar cu adevărat aşa stau lucrurile. Astfel, noi trebuie să ne spunem, chiar dacă acest lucru depinde de karma noastră:

Cum ar fi oare dacă nu ne-am fi născut într-un anumit moment, într-un anumit loc, ci cu 50 de ani mai înainte, într-un alt loc? – Atunci noi am fi primit de la celelalte condiţii ale ambianţei noastre atât forma, cât şi direcţia interioară a judecăţilor noastre, aşa cum le-am primit de la ambianţa în sânul căreia ne-am născut, nu-i aşa?

Aşa că la o autoobservare mai exactă constatăm cu adevărat că noi ne naştem într-un anumit mediu, într-o anumită ambianţă, că în judecăţile noastre, în sentimentele noastre, suntem dependenţi de acest mediu, că acest mediu reapare, într-un anumit sens, când noi emitem judecăţi. Gândiţi-vă numai cât de altfel ar fi dacă Luther s-ar fi născut în secolul al X-lea şi într-un cu totul alt loc! Aşadar, chiar şi la o personalitate care exercită o influenţă puternică asupra ambianţei sale putem vedea că preia în propriile sale judecăţi ceea ce vine de la epoca respectivă şi prin aceasta acea personalitate redă cu adevărat, de fapt, impulsurile epocii. Şi aşa stau lucrurile cu fiecare om, numai că aceia la care acest lucru se manifestă cel mai mult, îl observă cel mai puţin. Aceia la care acest lucru apare cel mai mult, aceia care nu fac altceva decât să redea impulsurile ambianţei lor, în care s-au născut, aceia vorbesc, de regulă, cel mai mult de libertatea lor, de judecata lor independentă, de lipsa lor de prejudecăţi etc. Dimpotrivă, când vedem, într-adevăr, nişte oameni care nu sunt chiar atât de dependenţi ca majoritatea oamenilor de ambianţa lor, observăm că tocmai asemenea oameni devin cel mai mult conştienţi de ceea ce îi face dependenţi de ambianţa lor.

Unul dintre aceia care n-au reuşit să scape niciodată de gândul dependenţei de ambianţa lor e marele spirit de la care tocmai am văzut o parte dintr-o piesă trecând prin faţa ochilor noştri, e Goethe. El ştia în sensul cel mai

eminent al cuvântului că nu ar fi fost aşa cum era dacă nu s-ar fi născut în 1749 la Frankfurt am Main etc. Goethe ştia că, într-un anumit sens, din el vorbeşte epoca sa. Acest lucru punea în mişcare şi încălzea extraordinar de mult comportamentul său în viaţă. El ştia: prin faptul că în casa tatălui său văzuse anumite perioade şi condiţii, şi-a format judecata. Prin faptul că şi-a petrecut studenţia la Leipzig, şi-a format judecata. Prin faptul că a ajuns la Strasbourg, şi-a format judecata. Aceasta l-a făcut să vrea atât de mult să iasă din cadrul acelor condiţii şi să intre în cu totul altele, aceasta l-a făcut, în anii '80, să dispară dintr-odată, aş zice, în noapte şi ceaţă, şi să le spună prietenilor despre dispariţia sa de-abia când era departe, peste munţi şi văi, după ce n-a mai putut fi adus înapoi, în condiţiile de atunci. El voia să iasă din acest cadru, pentru ca din el să poată spune alte lucruri. Şi, dacă luăm multe dintre afirmaţiile lui Goethe, tocmai din perioada sa de dezvoltare, vom remarca peste tot acest sentiment al dependenţei de ambianţa sa.

Da, dar spre ce ar fi trebuit să tindă Goethe, dacă în momentul în care a devenit absolut conştient de acest lucru, de faptul că, propriu-zis, omul e cu totul dependent de ambianţa sa, ar fi pus în legătură sentimentele sale de dependenţă cu gândul pe care l-am exprimat astăzi? El ar fi trebuit să spună: Da, ceea ce este ambianţa mea e dependent de întreg curentul, până hăt, departe, la strămoşi. Eu voi rămâne întotdeauna dependent. Ar trebui să mă transpun cu gândurile, cu trăirea sufletului, într-o vreme în care condiţiile actuale nu existau încă, în care domneau cu totul alte condiţii, atunci, dacă m-aş putea transpune în aceste condiţii, aş ajunge la o judecată independentă, aş ajunge să nu judec doar aşa cum judecă epoca mea despre epoca mea, ci aşa cum judec atunci când ies cu totul din epoca mea.

Aici, bineînţeles, nu poate fi esenţial faptul că un asemenea om, care resimte aceasta ca pe o necesitate, se transpune tocmai în propria sa încarnare trecută. Totuşi, în esenţă, el trebuie să se transpună într-un moment care are legătură cu o încarnare anterioară, când el a trăit în cu totul alte condiţii. Şi dacă se transpune acum în această încarnare, el nu va fi dependent, ca în trecut, pentru că raporturile au devenit cu totul altele, între timp vechile raporturi au fost distruse, ele au pierit. Este, bineînţeles, altceva să mă transpun acum într-o epocă a cărei ambianţă, al cărei mediu întreg a dispărut. Ce avem, de fapt, aici? Ei bine, trebuie să spunem: înainte trăiam în sânul vieţii, savuram viaţa; eram întreţesuţi cu viaţa. Cu viaţa care a pierit, cu viaţa unei epoci anterioare nu mai putem fi întreţesuţi, această viaţă o mai putem trăi doar în mod spiritual-sufletesc. Şi atunci am putea spune: „Viaţa-n răsfrângeri de culori ni-e dată."

Ei bine, ce ar trebui să se întâmple dacă un asemenea om, care a simţit aşa ceva, ar vrea să redea această ieşire din condiţiile epocii actuale şi atingerea unei judecăţi obiective, dintr-un unghi de vedere care astăzi nu e posibil? El ar trebui să o redea transpunându-se în trecut, în alte condiţii. Că este exact încarnarea precedentă sau nu, acest lucru nu interesează, interesează condiţiile, care au fost atunci, pe Pământ, cu totul altele. Şi el ar trebui să caute să-şi umple acum sufletul cu impulsurile care existau odinioară. El ar trebui, ca să spunem aşa, să se transpună într-un fel de fantasmagorie, să se identifice cu această fantasmagorie şi să trăiască în ea, să trăiască într-un fel de fantasmagorie care înfăţişează o epocă mai veche.

Dar spre aceasta tinde Goethe când îşi scrie mai departe al său *Faust*, în partea a doua. Gândiţi-vă că el l-a pus mai întâi pe Faust al său în condiţiile epocii prezente.

Aici, el îl face să trăiască tot ceea ce poate fi trăit în epoca prezentă. Dar la toate el are, adânc, în interior, sentimentul: Aceasta nu poate, totuşi, să ducă la o judecată adevărată, fiindcă eu sunt incitat mereu de ceea ce există în ambianţa mea; trebuie să ies afară, trebuie să mă întorc într-o epocă ale cărei condiţii au fost complet schimbate până în epoca noastră, care, aşadar, nu pot stânjeni judecata. Din acest motiv, Goethe îl pune pe Faust să parcurgă întregul drum ce duce înapoi la noaptea clasică a Walpurgiei, şi îl pune să intre în noaptea clasică a Walpurgiei, să o întâlnească.

Ceea ce poate el trăi în prezent, în sensul cel mai profund, a fost înfăţişat în noaptea nordică a Walpurgiei. Acum el trebuie să se întoarcă la noaptea clasică a Walpurgiei, fiindcă de la noaptea nordică a Walpurgiei şi până la noaptea clasică a Walpurgiei toate condiţiile s-au schimbat. Ceea ce constituia esenţialul nopţii clasice a Walpurgiei a dispărut, şi s-au ivit condiţii noi, simbolizate prin noaptea nordică a Walpurgiei. Aveţi aici justificarea întoarcerii lui Faust în epoca greacă. Întreaga parte a doua a lui *Faust* este realizarea a ceea ce poate fi numit: „Viaţa-n răsfrângeri de culori ni-e dată."

Mai întâi avem încă trecerea prin condiţiile epocii prezente, dar acele condiţii care pregătesc deja distrugerea. Noi vom vedea ce se întâmplă la „curtea imperială", unde apare diavolul în locul bufonului etc.

Vedem cum, prin crearea lui homunculus, se caută ieşirea din prezent, şi vedem cum, în actul III al lui *Faust*, intervine scena clasică. Începutul fusese scris de Goethe deja la răscrucea dintre secolele al XVIII-la şi al XIX-lea; scenele cele mai importante s-au alăturat de-abia în 1825, dar scena cu Elena era scrisă din 1800, iar Goethe o numeşte o „fantasmagorie clasică", pentru a exprima, prin

aceste cuvinte, că se gândeşte la o transpunere în nişte condiţii care nu mai sunt condiţiile fizice, reale, ale prezentului.

Acesta e lucrul important la poemul *Faust* al lui Goethe, că el este, aş zice, o operă a căutării, o operă a luptei. Eu am subliniat într-un mod cu adevărat suficient de clar în ultima vreme că ar fi o absurditate să vezi în drama lui Goethe despre Faust o operă de artă încheiată. Am făcut ce mi-a stat în puteri ca să arăt că nu poate fi vorba de o operă încheiată. Dar drama *Faust* are o importanţă foarte mare ca operă a căutării, ca operă a luptei. Putem înţelege ce şi-a cucerit Goethe, presimţind, abia când ne ocupăm de ceea ce poate să cadă ca o lumină, din ştiinţa noastră spirituală, asupra unei asemenea compoziţii şi când vedem cum Faust priveşte în interiorul epocii clasice, în mediul Antichităţii greceşti, unde, în cadrul epocii a patra postatlanteene, erau cu totul alte condiţii decât în epoca noastră, a cincea, postatlanteană. Ajungem să avem cu adevărat cea mai mare veneraţie faţă de această căutare când vedem cum Goethe a început să lucreze din tinereţe la acest *Faust*, cum el s-a lăsat în voia a tot ceea ce îi era accesibil pe atunci, fără să-l fi înţeles, de fapt, prea bine. Într-adevăr, dacă ne apropiem de *Faust* trebuie să punem la bază acest punct de vedere al ştiinţei spirituale, căci judecăţile pe care le aduce uneori lumea exterioară sunt prea prosteşti, în privinţa lui *Faust*.

Cum să nu fie frapat cercetătorul din domeniul ştiinţei spirituale, când oameni care se cred deosebit de inteligenţi vin şi citează cât de extraordinară e mărturisirea de credinţă a lui Faust şi spun: Da, în faţa a tot ceea ce atâţia oameni spun în legătură cu o oarecare mărturisire de credinţă în Dumnezeu, ar trebui să ne amintim mereu convorbirea dintre Faust şi Gretchen:

... Simţământ e totul: Numele-i fum şi zvon Înceţoşând un jar ceresc.	*...Gefühl ist alles;* *Name ist Schall und Rauch,* *Umnebelnd Himmelsglut.*

Ei bine, dumneavoastră cunoaşteţi ce discută aici Faust cu Gretchen, lucru citat ori de câte ori cineva crede că trebuie să sublinieze în mod special ce anume trebuie să considerăm adâncire religioasă şi cum trebuie să privim drept sentiment religios. Dar aici nu se ia în seamă faptul că în acest caz Faust şi-a formulat crezul religios pentru Gretchen, fetişcana de 16 ani, şi că, propriu-zis, toţi acei profesori universitari inteligenţi cer ca oamenii să nu depăşească niciodată, în concepţia lor religioasă, punctul de vedere al lui Gretchen. În momentul în care acel crez al lui Faust, rostit în faţa lui Gretchen, e prezentat drept ceva deosebit de înalt, se cere ca omenirea să nu se ridice niciodată deasupra punctului de vedere al lui Gretchen. Aşa ceva este, propriu-zis, comod şi uşor de atins. De asemenea, foarte uşor ne putem făli spunând că totul e sentiment, dar nu observăm că acesta este punctul de vedere al lui Gretchen.

Cât despre Goethe, el a căutat într-un cu totul alt fel să facă din Faust purtătorul unei căutări permanente, aşa cum am dat iarăşi de înţeles, când am vorbit de acea transpunere într-o epocă mult mai veche, pentru a ajunge la adevăr. Poate că tocmai în această perioadă, sau ceva mai devreme, când Goethe a scris această „fantasmagorie clasic-romantică", această transpunere a lui Faust în Antichitatea greacă, el a vrut să ajungă încă o dată la claritate în privinţa felului în care avea să se desfăşoare, de fapt, *Faust* al său, el a vrut să-şi dea seama de toate câte voia să le înfăţişeze în *Faust*. Şi Goethe a întocmit o schemă. Din al său *Faust* exista pe atunci: o bază de plecare, un

număr de scene ale primei părţi şi, probabil, deja şi scena cu Elena. Şi atunci Goethe şi-a notat [Nota 39]:

„Efort ideal de a acţiona asupra întregii naturi şi de a ne transpune în ea cu sentimentul."

Aşadar, când secolul se apropie de sfârşit, Goethe a reluat, la îndemnul lui Schiller, lucrul la „vechiul *tragelaph*, compoziţia barbară" [Nota 40], după cum a spus el însuşi. Aşa şi-a numit Goethe, la sfârşitul secolului, drama Faust, şi pe bună dreptate, pentru că fusese scrisă scenă cu scenă. Acum el şi-a spus: Ce am făcut eu aici, de fapt? – Şi l-a pus în faţa sufletului pe acest Faust care caută şi luptă: descotorosit de erudiţie, mai aproape de natură.

Şi el şi-a notat: „Eu am vrut, aşadar, să înfăţişez:

1. Efort ideal de a acţiona asupra întregii naturi şi de a ne transpune în ea cu sentimentul.

2. Apariţia spiritului ca geniu al lumii şi al faptei."

Aşa îşi schiţează el apariţia Spiritului Pământului.

Eu v-am arătat cum, după ce a apărut Spiritul Pământului, Wagner, care apare, e menit să fie doar un mijloc pentru cunoaşterea de sine a lui Faust, pentru ceea ce există în Faust, este o parte din Faust. Ce se ceartă oare în interiorul lui Faust? Ce face Faust acum, în timp ce în interiorul lui ceva se ceartă? El îşi dă seama: Până acum ai trăit numai în ambianţa ta, în ceea ce ţi-a oferit lumea exterioară. – El poate să vadă cel mai bine acest lucru în acea parte care se află în el, în Wagner, care e absolut mulţumit. Faust e pe cale de a-şi cuceri ceva pentru a se elibera de mediul în sânul căruia s-a născut, dar Wagner, el vrea să rămână întru totul ceea ce este, vrea să rămână ceea ce este din punct de vedere exterior. Ceea ce se manifestă în lume de la o generaţie la alta, de la o epocă la alta – ce este aceasta? E forma în care e fixată căutarea umană. Spiritele formei lucrează în afară la crearea a ceva

în care noi trebuie să intrăm. Dar omul, dacă nu vrea să moară în formă, dacă vrea să înainteze cu adevărat, trebuie să caute să depăşească această formă. „Ceartă între formă şi ceea ce e lipsit de formă", îşi notează Goethe.

„3. Ceartă între formă şi ceea ce e lipsit de formă."

Dar acum Faust priveşte forma: pe Faust în interiorul lui Wagner. El vrea să se elibereze de această formă. Este vorba de strădania de a căuta conţinutul acestei forme, de a căuta un conţinut nou, care poate izvorî din interior.

Noi, de asemenea, după ce am hotărât să înălţăm aici o clădire pentru ştiinţa spirituală, am fi putut privi toate formele posibile, am fi putut studia toate stilurile posibile, şi am fi putut construi apoi o nouă clădire, aşa cum au făcut arhitecţii secolului al XIX-lea, aşa cum întâlnim pretutindeni afară, în lume. Atunci, din forma care a apărut pe parcursul evoluţiei lumii, noi n-am fi creat nimic nou: natură de Wagner. Dar noi am preferat să luăm tocmai „conţinutul lipsit de formă". Am căutat să luăm din ceea ce este, în primă instanţă, numai conţinut, ştiinţa spirituală trăită în mod viu, şi să o turnăm în forme noi.

Asta face Faust când îl respinge pe Wagner:

Să nu râvneşti decât câştig cinstit! Nu da din clopoţei ca un smintit. Inteligenţa, bunul-simţ – puţine Efecte cer, căci se impun prin sine.	*Sei er kein schellenlauter Tor!* *Es trägt Verstand und rechter Sinn* *Mit wenig Kunst sich selber vor.*

„4. Preferinţă pentru conţinutul fără formă", îşi notează Goethe.

Şi aceasta e scena pe care o scrie, când Faust îl respinge pe Wagner:

„Preferinţă pentru conţinutul fără formă, nu pentru forma goală".

Dar cu timpul forma devine goală. Dacă după o sută de ani cineva ar înălţa o clădire exact la fel cu cea pe care o înălţăm noi astăzi, ar fi, iarăşi, o formă goală. E ceea ce trebuie să avem în vedere. De aceea, Goethe scrie:

„5. Conţinutul aduce cu sine forma."

Acesta e lucrul pe care eu aş dori să-l trăim aşa! Este ceea ce vrem noi cu clădirea noastră: conţinutul aduce cu sine forma. Şi: „forma", scrie Goethe, „nu e niciodată fără conţinut". Sigur că ea nu e niciodată fără conţinut, dar naturile de Wagner nu văd conţinutul din ea, de aceea ei primesc numai forma goală. Forma este cum nu se poate mai îndreptăţită. Dar progresul constă tocmai în faptul că vechea formă e depăşită prin noul conţinut.

„6. Forma nu e niciodată fără conţinut."

1. Efort ideal de a acţiona asupra întregii naturi şi de a ne transpune în ea cu sentimentul.

2. Apariţia spiritului drept geniu al lumii şi al faptei.

3. Ceartă între formă şi ceea ce e lipsit de formă.

4. Preferinţă pentru conţinutul lipsit de formă, nu pentru forma goală.

5. Conţinutul aduce cu sine forma.

6. Forma nu e niciodată fără conţinut.

Şi acum o propoziţie pe care Goethe şi-o notează, pentru a da lui *Faust* al său, ca să zicem aşa, impulsul, o propoziţie caracteristică în cel mai înalt grad. Căci naturile de Wagner reflectează aşa: Da, formă, conţinut – cum le pot eu fierbe împreună – cum pot eu să le amestec? – Dumneavoastră vă puteţi reprezenta foarte bine un om din epoca prezentă care vrea să fie artist şi care îşi spune: Ei

da, ştiinţa spirituală, foarte frumos. Dar pe mine nu mă priveşte ce născocesc acolo capetele acelea afurisite drept ştiinţă spirituală. Dar ei vor să-şi construiască o casă, în stil grecesc, Renaissance, gotic, cred; şi eu văd cum se transpun ei acolo în ea, cu gândul, în casa pe care şi-o construiesc, văd cum conţinutul corespunde formei. – Ne-am putea imagina că aşa ceva se va întâmpla. Şi acest lucru şi trebuie să se întâmple, dacă oamenii se gândesc să stârpească din lume contradicţiile, când, de fapt, lumea e făcută tocmai din contradicţii, şi esenţialul este să putem aşeza contradicţiile una lângă alta. Aşa că Goethe îşi notează:

„7. Aceste contradicţii, în loc să le unim, trebuie făcute mai evidente."

Adică, el vrea să înfăţişeze în *Faust* al său că acestea ies cât se poate de puternic în evidenţă: „Aceste contradicţii, în loc să le unim, trebuie făcute mai evidente." Ca să facă acest lucru, el pune încă o dată două personaje faţă în faţă, acolo unde unul din ele trăieşte cu totul în formă şi e mulţumit când poate sta lipit de formă, când sapă cu aviditate după comorile cunoaşterii şi e bucuros când găseşte râme. Noi am putea spune, în epoca noastră: Când caută cu aviditate misterul devenirii omului şi e bucuros când află, de exemplu, că fiinţa umană s-a născut dintr-o specie animală asemănătoare cu aricii şi cu iepurii noştri de casă. – *Edinger*, unul dintre filosofii cei mai importanţi ai epocii prezente, a ţinut recent o conferinţă despre faptul că fiinţa umană s-a născut dintr-o formă originară asemănătoare cu ariciul nostru şi cu iepurele de casă. Nu-i aşa, ştiinţa a depăşit deja părerea că lumea oamenilor se trage din maimuţă, din semimaimuţă şi aşa mai departe; trebuie să mergem şi mai departe în trecut, până acolo unde specia animală se desparte deja mai devreme de ramura principală a evoluţiei. Au existat

cândva strămoşi care semănau cu ariciul, cu iepurele de casă şi, pe de altă parte, noi îl avem ca strămoş pe om. Nu-i aşa, pentru că în anumite privinţe formaţiunea creierului său e cea mai asemănătoare cu aceea a ariciului şi a iepurelui de casă, trebuie că el se trage din ceva asemănător. Aceste specii de animale s-au păstrat, tot restul a pierit, bineînţeles. Aşadar, a săpa avid după comori şi a fi bucuros când găseşti iepuri de casă şi arici. Aceasta e una din căutări, căutarea exclusiv în formă. Goethe a vrut s-o înfăţişeze în Wagner, şi el ştie prea bine că aceasta e o căutare inteligentă; asemenea oameni nu sunt proşti, sunt inteligenţi. Goethe o numeşte: „Căutare ştiinţifică limpede, rece." „Wagner", adaugă el.

„8. Căutare ştiinţifică limpede, rece: Wagner."

Celălalt aspect, cel disparat, este ceea ce omul vrea să elaboreze din interior în afară, cu toate fibrele sufletului, după ce nu l-a găsit în forme. „Căutare ştiinţifică neclară, caldă", o numeşte Goethe; el o opune celeilalte şi adaugă: „Elevul". Lui Faust îi vine acum în întâmpinare, după ce i-a venit Wagner, şi elevul. Faust îşi aminteşte cum era când a fost el elev, ce şi-a asimilat drept filosofie, jurisprudenţă, medicină şi, din păcate, şi teologie. Şi cum a spus el, în legătură cu toate acestea, pe când mai era la fel ca elevul din faţa lui: „Mie astea toate îmi par aşa de prosteşti, că parcă mi se învârte în cap o roată de moară." Dar asta a trecut. Şi el nu se mai poate situa pe această poziţie. Dar toate au acţionat asupra lui. Aşadar:

„9. Căutare ştiinţifică neclară, caldă: Elevul."

Şi aşa se merge mai departe. Începând de aici, îl vedem, într-adevăr, pe Faust devenind, de fapt, elev şi cufundându-se încă o dată în tot ceea ce îşi poate lua omul din epoca prezentă.

Întreg restul părţii întâi, în măsura în care era deja gata şi urma să fie gata, Goethe îl numeşte:

„10. Savurarea vieţii persoanei văzute din exterior; în neclaritate şi pasiune, prima parte."

Atât de exact îşi clarifică Goethe ce a creat aici. Acum el vrea să spună: Cum să meargă lucrurile mai departe? Cum să iasă Faust cu adevărat din cadrul acestei savurări a vieţii persoanei şi să ajungă la o concepţie obiectivă despre lume? – El trebuie să ajungă acum la formă, dar forma trebuie s-o ia în stăpânire acum cu întreaga sa fiinţă. Şi noi am văzut cât de departe trebuie să meargă, până acolo unde domnesc cu totul alte condiţii. Acum forma îi vine în întâmpinare drept reflex. Acum forma îi vine în întâmpinare în aşa fel încât el şi-o însuşeşte acum devenind una cu adevărul, care odinioară era îndreptăţit, şi elimină, totodată, tot ceea ce a trebuit să se întâmple în acea perioadă. Cu alte cuvinte, el caută să se transpună în timp, în măsura în care acest timp nu era impregnat de Lucifer. El caută să se întoarcă la punctul de vedere divin al vechii Grecii.

Şi dacă omul se transpune în lumea exterioară în aşa fel încât să intre cu întreaga sa fiinţă în această lume exterioară, dar să nu ia cu el nimic din condiţiile în care s-a născut, atunci el ajunge la ceea ce Goethe desemnează, în cel mai înalt sens, frumuseţe. De aceea, el spune: „Savurare a faptei." Acum nu mai este: Savurare a persoanei, savurare a vieţii. Savurare a faptei, ieşire în afară, o îndepărtare treptată de sine însuşi. Transpunerea în lume este savurare a faptei înspre exterior şi savurare conştientă.

„11. Savurare a faptei înspre exterior şi savurare conştientă: frumuseţe, partea a doua."

Ceea ce Goethe n-a mai apucat să atingă, în căutarea sa, din cauză că acea epocă nu era încă aceea a ştiinţei

spirituale, a fost schiţat de el, totuşi, la răscrucea dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea. Fiindcă Goethe are nişte cuvinte extrem de importante la sfârşitul acestei schiţe pe care şi-a aşternut-o pe hârtie şi care în prima parte era o recapitulare a ceea ce făcuse până atunci. El avea de gând să mai scrie un fel de parte a treia la *Faust* al său; au fost create numai cele două părţi, care nu exprimă tot ceea ce voise Goethe, căci pentru aceasta ar fi avut nevoie de ştiinţa spirituală.

Ceea ce a vrut Goethe să înfăţişeze aici este trăirea întregii lumi create din afara omului, după ce omul a ieşit din cadrul vieţii personale. Această întreagă trăire a lumii create din afara omului, această trăire obiectivă în lumea exterioară, în aşa fel încât omul trăieşte din interior lumea creată, după ce el a dus adevărata fiinţă interioară spre exterior, Goethe şi-o schiţează, bâlbâind, aş zice, în cuvintele: „Savurare din interior a lumii create" – adică nu de pe poziţia sa, ci după ce a ieşit din el însuşi.

„12. Savurare din interior a lumii create."

Cu această „savurare din interior a lumii create", Faust intrase nu numai în lumea clasică, ci în lumea spiritualului.

Apoi, la sfârşit mai e ceva, nişte cuvinte remarcabile, care fac trimitere la scena pe care Goethe a vrut să o scrie, şi pe care ar fi scris-o, dacă ar fi trăit deja în epoca noastră, dar care i-a planat, luminoasă, în faţa ochiilor. El a scris:

„13. Epilog în haos, pe drumul spre Iad."

Am auzit oameni foarte inteligenţi vorbind despre sensul pe care l-ar putea avea aceste ultime cuvinte: „Epilog în haos, pe drumul spre Iad." Ei au spus: Aşadar, în anul 1800, Goethe mai avea cu adevărat ideea că Faust se duce în Iad şi că în haos, înainte de a sta în Iad, prezintă un epilog? El a ajuns, deci, mult mai târziu la ideea de a nu-l

lăsa pe Faust să se ducă în Iad! – Am auzit multe discuţii foarte erudite pe această temă, cum sunt unele discuţii! Aceasta însemna că în 1800 Goethe încă nu scăpase de ideea de a-l face pe Faust să se ducă, totuşi, în Iad. Dar aceşti oameni nu s-au gândit la faptul că nu Faust prezintă epilogul, ci, bineînţeles, Mefistofel, după ce Faust i-a scăpat din mână şi s-a dus în Cer!

Epilogul îi prezintă – am putea spune noi astăzi – pe Lucifer şi Ahriman, pe drumul către Iad; ei discută, pe drumul către Iad, cele trăite în legătură cu Faust cel căutător.

Am vrut să vă atrag atenţia încă o dată asupra acestei recapitulări şi asupra acestui expozeu al lui Goethe, din cauză că el ne arată, într-adevăr, în sensul cel mai eminent al cuvântului, cum Goethe a mers, cu tot ceea ce şi-a putut el cuceri în epoca sa, în direcţia căii ce duce direct spre tărâmul ştiinţei spirituale.

Vom privi opera *Faust* în sensul just numai dacă ne vom spune: De ce a rămas *Faust*, totuşi, în sâmburele său cel mai lăuntric, o operă literară imperfectă, cu toate că e cea mai mare operă literară a lumii pe tema omului căutător şi cu toate că Faust e reprezentantul întregii omeniri, prin faptul că tinde să iasă din mediul său şi chiar e dus într-o epocă mai veche? De ce a rămas *Faust*, totuşi, o operă literară nesatisfăcătoare? Pentru că ea a înfăţişat doar căutarea, străduinţa înspre ceea ce ştiinţa spirituală trebuie să integreze în evoluţia culturii umane.

E bine să ne îndreptăm atenţia tocmai spre acest fapt, că la răscrucea dintre secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea a fost creată o operă literară în care personajul central al acestei opere, Faust, urma să fie scos din toate îngrădirile care-l strâmtorează pe om, dar de care el trebuie să fie înconjurat, prin faptul că viaţa lui se manifestă sub formă

de vieţi pământeşti repetate. Important la Faust este acest lucru, faptul că el s-a ivit cu atâta intensitate din sânul poporului său, dar că a depăşit, totuşi, apartenenţa la un popor, ajungând la omenescul general. Faust nu are nimic din limitele înguste ale unui popor, ci el caută să se ridice sus de tot, la omenescul general, aşa că noi nu îl găsim doar drept Faust al epocii moderne, ci îl găsim în partea a doua drept un Faust care trăieşte ca un grec printre greci. Este un regres extraordinar în epoca noastră, când, în cursul secolului al XIX-lea, oamenii au început iar să acorde cea mai mare importanţă îngrădirilor evoluţiei umane şi chiar să vadă în „ideea naţională" o idee care ar mai putea fi o bază pentru cultura epocii noastre. Omenirea s-ar putea ridica în mod minunat până la înţelegerea a ceea ce trebuie să devină ştiinţa spirituală dacă oamenii ar vrea să înţeleagă lucruri de felul celor transpuse în mod misterios în *Faust*.

Nu degeaba i-a spus Goethe lui *Eckermann* [Nota 41], în timp ce scria partea a doua la *Faust* al său, că în *Faust* el a întreţesut în mod tainic multe lucruri care ies la lumină de-abia treptat.

Herman Grimm [Nota 42], despre care v-am vorbit, de asemenea, adeseori, a atras atenţia asupra faptului că Goethe va fi înţeles pe deplin numai peste un mileniu. Trebuie să spun: Şi eu cred la fel. – Când oamenii din epoca noastră vor fi dobândit şi mai multă profunzime, ei vor înţelege tot mai mult din ceea ce zace în Goethe. În orice caz, în primul rând, lucrurile spre care a năzuit, pe care le-a căutat, şi pe care n-a putut să le exprime. Fiindcă, dacă l-aţi întreba pe Goethe dacă ceea ce a pus el în partea a doua din *Faust* a şi fost exprimat în *Faust*, el ar spune: Nu! – Dar de un lucru putem fi convinşi, că dacă azi l-am întreba: Oare noi, cu ştiinţa spirituală, suntem pe calea pe care tu ai

căutat să mergi, aşa cum a fost posibil în acea epocă? – el ar răspunde, cu siguranţă: Ceea ce este ştiinţă spirituală se mişcă pe făgaşele mele.

Şi aşa, de vreme ce Goethe l-a făcut pe Faust al său să se întoarcă până în Antichitatea greacă, pentru a putea să-l înfăţişeze drept om care înţelege epoca prezentă, va fi îngăduit, fără îndoială, să spunem: Veneraţie faţă de adevăr, veneraţie faţă de cunoaşterea care se smulge din cadrul cunoaşterii mediului, din îngrădirea ambianţei; e lucrul pe care trebuie să ni-l cucerim. Şi asta, cu adevărat, ca un avertisment pe care ni-l dau evenimentele epocii, care ne arată cum omenirea se îndreaptă tocmai spre extrema opusă, cum ea tinde să judece lucrurile în mod cât mai îngust, şi ar prefera astăzi să meargă numai până la evenimentele anului 1914, pentru a explica tot ceea ce trăim noi astăzi drept lucruri atât de îngrozitoare.

Dar cel care vrea să înţeleagă epoca prezentă trebuie să o judece de pe o poziţie superioară celei pe care se află acest prezent însuşi.

Acesta e lucrul pe care am vrut să-l aşez aici, drept sentiment, în aceste zile, în faţa sufletului dumneavoastră, aşa cum decurge el dintr-o înţelegere cu adevărat interioară, vie, a ştiinţei spirituale, şi aşa cum a fost el căutat de cele mai mari spirite ale trecutului, printre care se numără şi Goethe.

Dacă noi nu primim ceea ce păşeşte sub forma acestor consideraţii în faţa sufletului nostru doar ca pe ceva pur teoretic, ci prelucrăm toate acestea în sufletul nostru, le facem să trăiască în meditaţia sufletului nostru, abia atunci acestea devin ştiinţă spirituală vie. Fie ca aşa să se întâmple cu multe dintre lucrurile, cu toate lucrurile care trec prin sufletul nostru drept ştiinţă spirituală!

VII ÎNĂLŢAREA LA CER A LUI FAUST

Dornach, 14 august 1915

Mâine vom avea îndrăzneala de a prezenta sub formă euritmică scena finală din *Faust*. Va părea de înţeles dacă expunerile mele de azi şi de mâine se vor referi la finalul părţii a doua din *Faust*-ul goethean. Cu întreaga parte a doua din *Faust*, dar mai ales cu scena finală, noi stăm, totuşi, în faţa celei mai mari încercări literare din evoluţia lumii, la baza căreia se află cele mai importante adevăruri spirituale. Şi totuşi, pe cât este de adevărat că pentru *Faust*-ul goethean sunt posibile diferite grade şi trepte de înţelegere, tot pe atât este de adevărat că se va putea merge mai departe în căutarea a ceea ce a intrat în *Faust*, mai ales în partea a doua a lui *Faust*, din viaţa sufletească infinit de bogată a lui Goethe.

Pe lângă aceasta, noi vom vedea că tocmai finalul părţii a doua are a ne dezvălui, de-a dreptul, atâtea adevăruri oculte, dacă intrăm în subtilităţile descrierii lor, cum niciun alt scriitor n-a mai încercat, probabil, până acum, să ne dezvăluie. Şi vom vedea că aceste adevăruri au fost transpuse de Goethe în partea a doua a lui *Faust* într-un minunat mod ştiinţific obiectiv din punct de vedere ocult – ca să folosim o expresie aparent pedantă.

Acum trebuie să vă mărturisesc deschis că n-aş îndrăzni să vorbesc despre *Faust*, în felul în care vreau s-o fac, dacă nu aş fi nevoit să privesc, din anul 1884 [Nota 43] şi până azi, la o problemă legată de Faust şi de Goethe care nu-mi dă pace niciodată. De aceea, poate că îmi va fi îngăduit să sugerez sub o formă aforistică unele lucruri care ar trebui argumentate mult mai exact în faţa cuiva care nu porneşte de la ştiinţa spirituală. Şi totuşi, eu trebuie să mărturisesc că nu sunt lipsit de o anumită sfială

la gândul de a lega nişte remarci oculte de *Faust* al lui Goethe de o operă literară, în general. Fiindcă atunci în faţa privirii mele se înalţă toate lucrurile jalnice afirmate de ocultişti şi neocultişti în interpretarea unor creaţii literare.

Trebuie să ai, într-adevăr, o mică spaimă la gândul de a discuta din punct de vedere ocult nişte creaţii literare, dacă ai în minte tot ce s-a păcătuit în lume cu privire la asemenea interpretări, fie din partea ştiinţei, fie din partea aşa-zişilor teosofi. Şi, de aceea, îngăduiţi-mi să fac mai întâi un fel de introducere, din care dumneavoastră veţi putea vedea cât de puţin sunt înclinat eu însumi să proiectez în mod uşuratic adevăruri oculte, cunoştinţe oculte, în cine ştie ce creaţii literare din evoluţia spirituală a omenirii, cât de mult mă străduiesc să prezint numai lucruri care pot fi considerate cu adevărat întemeiate.

Ei bine, când trebuie să vorbesc despre un obiect oarecare, eu obişnuiesc să mă transpun mai înainte puţin, în sens mai larg, în acel obiect. Când luăm în serios observaţiile oculte, e necesar, fără îndoială, să ne transpunem în întreaga atmosferă, în atmosfera în care e situat obiectul. Aşa că eu mă străduiam să mă transpun din nou, puţin, în goetheanism.

În acest scop, trebuia să-mi procur câteva mijloace auxiliare literare, pe care le studiasem cu decenii în urmă. Am luat iarăşi în mână *Profeţiile lui Bakis*, de Goethe. Sunt 32 de strofe-maxime, îmbrăcate într-o formă enigmatică, vreo 32 de enigme, am putea spune. Vă puteţi imagina că s-a scris infinit de mult despre ceea ce, pe deasupra, Goethe a mai şi numit „Profeţii" şi peste care a turnat, aş zice, o înţelepciune orientalizantă – acesta e un fel de mâncare deosebită pentru istoricul literar. Aşa că cei mai diferiţi oameni au văzut în cele 32 de enigme cele mai colosale taine.

Vreau să vă dau imediat un exemplu caracteristic. Sunt enigmele 29 şi 30, pe care Goethe le-a formulat în felul următor. E foarte bine să ne adâncim în acest fel de enigme versificate, înainte de a aborda scena finală a lui *Faust*:

Pe unu'l cunosc venerat, ba chiar la picioare-adorat; Pe creştet pus, de toţi e blestemat. Pe unu'l cunosc şi mulţumit apasă tare pe buză, Dar în momentul al doilea e lucrul cel mai oribil din lume.	*Eines kenn' ich verehrt, ja angebetet zu Fuße;* *Auf die Scheitel gestellt, wird es von jedem verflucht.* *Eines kenn' ich, und fest bedrückt es zufrieden die Lippe;* *Doch in dem zweiten Moment ist es der Abscheu der Welt.*

Trebuie să spunem: sună cu adevărat foarte misterios! Şi imediat, versul 30 este aşa:

Acesta este cel mai înalt, şi totodată cel mai comun! Ba cel mai frumos, îndată şi cel mai respingător, Numai sorbind zgomotos să te bucuri de asta, iar mai adânc să nu guşti: Sub spuma încântătoare, se coboară până la fund.	*Dieses ist es, das Höchste, zu gleicher Zeit das Gemeinste!* *Nun das Schönste, sogleich auch das Abscheulichste nun,* *Nur im Schlürfen genieße du das, und koste nicht tiefer:* *Unter dem reizenden Schaum sinket die Neige zu Grund.*

Înainte de a ne face o idee despre felul cum „explică" un asemenea teosof misterioasele cuvinte, să vedem ce spune un esoterist. Din spusele sale nu prea vom afla mare lucru, dar nu-i nimic, de aici se poate vedea ce înseamnă, în

acest fel, „ştiinţa”: „O întorsătură de cuvinte cum nu se poate mai demnă de luare-aminte! Goethe a ales această formă pentru a-şi încripta părerea şi pentru a o dezvălui, totodată.” Un alt exeget al lui Goethe a desemnat aceste versuri drept „libertate şi iubire”. Bunul om îl dojeneşte pe cel dintâi, spunând că e descumpănit şi vrea să atragă atenţia asupra propriei sale explicaţii: „Lucrul cel mai înalt şi cel mai respingător în acelaşi timp.” Aceasta este, după el, tinereţea. Ea savurează atât lucrurile cele mai înalte, cât şi pe cele mai respingătoare. El spune: Aşa, enigma se dezleagă de la sine.

Acesta este un esoterist! Un esoterist ar putea spune: Aşa ceva trebuie luat într-un sens infinit mai profund!

Pe unu’l cunosc venerat, ba chiar la picioare-adorat; Pe creştet pus, de toţi e blestemat. Pe unu'l cunosc şi mulţumit apasă tare pe buză, Dar în momentul al doilea e lucrul cel mai oribil din lume.	*Eines kenn' ich verehrt, ja angebetet zu Fuße;* *Auf die Scheitel gestellt, wird es von jedem verflucht.* *Eines kenn' ich, und fest bedrückt es zufrieden die Lippe;* *Doch in dem zweiten Moment ist es der Abscheu der Welt.*

Versurile de mai sus se referă la plantă, care este omul inversat, ar putea spune cineva. Ele pot fi puse în legătură cu Logosul şi cu Lucifer sau cu magia albă şi cea neagră etc.! Asemenea explicaţii sunt răspândite cu miile în literatura teosofică.

Ei bine, a te transpune în ştiinţa spirituală nu înseamnă să ştii să aplici la tot felul de lucruri ceea ce ţi-ai însuşit din ştiinţa spirituală, ci să te pui în raportul just, în cazul nostru, cu Goethe, de pildă. Ştiinţa spirituală nu trebuie să ne ducă la tot felul de fantasmagorii, ci acolo

unde izvorăşte adevărul. Şi atunci vom găsi că în primele două versuri ale poeziei amintite e vorba de un papuc, iar în ultimele două de un trabuc. Goethe ura fumul de trabuc. Da, acesta este adevărul, el nu e profund, dar acesta e lucrul pe care a vrut să-l spună Goethe. Iar dezlegarea celui de-al doilea vers este: *Spiritus*. Ca spirit, el e lucrul cel mai înalt, iar în alcool, drept, beţie, e lucrul cel mai respingător. (*Spiritus* însemna atât spirit, cât şi alcool – notă trad.) E foarte bine să derulăm câteodată un asemenea proces, pentru că nu trebuie să ne lăsăm orbiţi de arta interpretării şi de tot soiul de alte arte profunde, ci trebuie să ne lăsăm conduşi într-acolo unde este adevărul.

Unii l-au făcut pe Goethe şi naţionalist-şovin. Dar el nu era câtuşi de puţin aşa ceva. Să luăm versul al cincilea:

Doi văd! Pe cel mare! Îl văd pe cel mare! Amândoi Îl macină, cu putere vrăjmaşă, pe celălalt, de tot. Aici e stâncă şi uscat, dincolo stâncă şi valuri! Care-i cel mai mare, doar Parcele o spun.	*Zweie seh' ich! den Großen! ich seh' den Größern! Die beiden Reiben mit feindlicher Kraft, einer den andern sich auf.* *Hier ist Felsen und Land, dort sind Felsen und Wellen!* *Welcher der Größere sei, redet die Parze nur aus.*

Versurile au fost puse în legătură cu puterea continentală, cu lupta dintre Franţa şi Anglia. Comentatorul mai sus citat respinge însă această interpretare şi spune că e vorba de Revoluţia Franceză şi de poporul german. Dar aceasta e curată prostie! Aici e vorba, în realitate, de viaţă şi de moarte!

Ei bine, problema trebuie luată foarte în serios. Căci, dacă un lucru poate fi argumentat, aceasta nu e nicidecum o dovadă că el e just.

Am vrut să fac acest preambul, ca să nu credeţi cumva că am de gând să cad şi eu în aceeaşi greşeală, la interpretarea scenei finale din *Faust*. Această scenă finală ne înfăţişează ceea ce am putea numi „înălţarea la Cer" a lui Faust. După cum se ştie, Faust a trecut prin rătăciri grele, ca şi prin tot felul de erori şi încurcături în lumea mai largă, mai mare. În felul acesta, vedem: Faust trebuie să fie dus, sub influenţa lui Ahriman-Mefistofel, prin rătăcirile lumii, dar sâmburele cel mai adânc din pieptul omului, încarnat drept partea sa veşnică, nu trebuie să poată fi ruinat de ceea ce vine de la Mefisto-Ahriman. Până la urmă, Faust trebuie să poată fi primit în lumile spirituale bune. Acesta e lucrul pe care Goethe şi l-a propus, ca ţel, în drama sa *Faust*.

Cel care a cunoscut câte ceva în legătură cu lumile spirituale, prin ştiinţa spirituală, şi are puţin simţ artistic, îşi poate face, în general, o reprezentare despre felul în care ar scrie el aşa ceva. Pentru Goethe, care era o natură de artist, în sensul cel mai intim şi cel mai înalt al cuvântului, n-a fost tot atât de simplu. El nu a putut să descrie, pur şi simplu, cum Faust se ridică la Cer, şi toate acestea cu ajutorul unor plăsmuiri abstract-alegorice, pentru el aşa ceva ar fi fost simbolistică, ceva de paie, şi el nu voia asta. El voia artă. El voia ceva care să aibă consistenţă şi siguranţă în faţa realităţii adevărate, acest lucru trebuia să fie realizat. De aceea, s-a gândit: Cum să redau eu pe scenă faptul că Faust e dus în Cer? Doar nu poţi pune acolo decât, cel mult, obiecte din planul fizic, acestea nu pot să sugereze decât ceva simbolic, dar aşa ceva ar fi un lucru de paie, nu ar fi artă! Chiar şi cu tot soiul de maşinării nu s-ar putea pune pe scenă decât tot lucruri de paie. Goethe trebuia să caute mai întâi mijlocul cosmic prin care Faust se poate înălţa, ca suflet, în lumile

spirituale. În lumile spirituale nu ne putem înălţa prin aer, prin elementele fizice exterioare. Unde se află ceva real, care poate constitui mijlocul prin care sufletul se poate înălţa la Cer? Acest mijloc nu poate fi, în primă instanţă, decât ceea ce este spiritualul pe Pământ. Da, dar unde este acesta, pe Pământ? E conştienţa care primeşte în ea spiritualul! Cu alte cuvinte, Goethe trebuie să *creeze* mai întâi o realitate a conştienţei care primeşte în ea spiritualul. Şi el face aceasta prin faptul că aşază într-un decor nişte oameni despre care se poate spune dinainte că în conştienţa lor trăieşte spiritualul: nişte călugări, nişte anahoreţi, pe aceştia îi pune unul peste altul. Şi se poate spune: înălţarea unui suflet în lumile spirituale e un proces real. A înfăţişa în faţa unui decor obişnuit un proces spiritual, aşa ceva nu ar fi real, el nu îşi are rădăcinile aici; el îşi are rădăcinile în sufletele pe care le prezintă Goethe. Astfel, el a căutat să înfăţişeze mai întâi conştienţele care percep procesul spiritual. Astfel, el pune pe scenă corul şi ecoul, care pot să perceapă lumea elementară a spiritului în realitatea fizic-senzorială. Ele s-au pregătit să vadă nu numai natura fizică exterioară, ci să vadă în cadrul planului fizic şi lumea spirituală în care sufletul lui Faust trebuie să intre.

Şi acum se arată că numai călugării pot simţi acest lucru. Căci, ia luaţi numai cuvintele, ele cu adevărat nu sunt descrierile unor procese fizice:

Cetina dănţuie.	*Waldung, sie schwankt heran.*

E ca şi cum omul ar simţi cum din lucrurile naturale izvorăşte lumea elementară.

Cetina dănţuie. Piscuri ne-nlănţuie, Prinse-n granit se cer	*Waldung, sie schwankt heran,* *Felsen, sie lasten dran,* *Wurzeln, sie klammern an,*

Dese tulpini spre cer. Ape se scurg pe stânci, Peşteri se cască – adânci Leii blajini umplând Preajma cu pasul blând Locu-l cinstesc, tiptil, Sfântul Iubirii-azil.	*Stamm dicht an Stamm hinan,* *Woge nach Woge spritzt,* *Höhle, die tiefste, schützt.* *Löwen, sie schleichen stumm-* *Freundlich um uns herum,* *Ehren geweihten Ort,* *Heiligen Liebeshort.*

La acest cor există un ecou. Nu e un lucru lipsit de importanţă. El ne sugerează că ceea ce vine din natura elementară este cu adevărat multilateral.

Acum suntem conduşi, totodată, spre un lucru care la Goethe devine o gradaţie minunată. Ne sunt înfăţişaţi trei anahoreţi mai avansaţi, Pater ecstaticus, Pater profundus şi Pater Seraphicus, trei, care au atins nişte trepte de evoluţie mai înalte decât ceilalţi, care, ca anahoreţi, descriu numai procesele amintite adineaori. Dar există o gradaţie minunată de la Pater ecstaticus, prin Pater profundus, până la Pater Seraphicus.

Pater ecstaticus are de-a face cu treptele mai de jos ale desăvârşirii, cu trăirile prin simţuri, cu trăirea în propriul interior. Pater profundus a ajuns deja atât de departe încât merge din interior spre exterior, încât trăieşte ceea ce străbate, ca spirit, natura cu viaţă şi este, totodată, spirit uman. El se află pe o treaptă mai înaltă decât Pater ecstaticus, din punctul de vedere al spiritului. Putem spune: Pater profundus vede spiritul din Cosmos, care la el devine, totodată, spirit în om. Pater Seraphicus vede în mod nemijlocit în lumea spiritului, pentru el aceasta nu se revelează transpărând prin natură, ci are de-a face în mod nemijlocit cu spiritul.

De aici faptul că Pater ecstaticus devine mistic prin evoluţie interioară. Ceea ce se spune acum sunt numai stări interioare:

Arde-n veci de har, Lanţ al Iubirii-jar, Pieptul, şi chinul lui, Spuma divinului! Arc săgetează-mă, Spadă retează-mă, Ghioagă, striveşte-mă, Trăsnet loveşte-mă! Deşertăciunile Stingă-şi tăciunile, Ardă sâmbur de stea Veşnică, Dragostea.	*Ewiger Wonnebrand,* *Glühendes Liebeband,* *Siedender Schmerz der Brust,* *Schäumende Gottes-Lust.* *Pfeile, durchdringet mich,* *Lanzen, bezwinget mich,* *Keulen, zerschmettert mich,* *Blitze, durch wettert mich;* *Daß ja das Nichtige* *Alles verflüchtige,* *Glänze der Dauerstern,* *Ewiger Liebe Kern.*

Ne-am ocupat deja de Pater profundus, care trece la treapta unde omul simte prin natură spiritul.

Cum râpi şi stâncă la picioare Pe-abis adânc plutesc, greoi, Cum mii de râuri curg în soare Şi cad în spumegat şuvoi, Cum dreaptă-n propria-i pornire Tulpina creşte spre zenit: La fel puternica Iubire Susţine tot ce-a plăsmuit. În jurul meu e-un vajnic ropot,	*Wie Felsenabgrund mir zu Füßen* *Auf tiefem Abgrund lastend ruht,* *Wie tausend Bäche strahlend fließen* *Zum grausen Sturz des Schaums der Flut,* *Wie strack, mit eignem kräftigen Triebe,* *Der Stamm sich in die Lüfte trägt:* *So ist es die allmächtige Liebe,* *Die alles bildet, alles hegt.* *Ist um mich her ein wildes Brausen,* *Als wogte Wald und Felsengrund!*

Parcă-ar umbla păduri şi stânci. Şi totuşi cade-n dulce şopot Torentul plin de râpe-adânci, Chemat să ude văi zburdalnic: Iar trăsnetul, cu foc senin, Purifică văzduhul falnic De orice neguri şi venin. Sunt crainicii Iubirii vestea Eternei creaţiuni aduc. O, de-ar aprinde-n mine-acestea Gerosul spirit, când, năuc, Îl ţine-n lânced frâu simţirea Şi plâns al viziunii mi-i. O, Doamne, stâmpără-mi gândirea, Şi dă lumină inimii!	*Und doch stürzt, liebevoll im Sausen,* *Die Wasserfülle sich zum Schlund,* *Berufen, gleich das Tal zu wässern;* *Der Blitz, der flammend niederschlug,* *Die Atmosphäre zu verbessern,* *Die Gift und Dunst im Busen trug:* *Sind Liebesboten, sie verkünden,* *Was ewig schaffend uns umwallt,* *Mein Innres mög' es auch entzünden,* *Wo sich der Geist, verworren, kalt,* *Verquält in stumpfer Sinne Schranken,* *Scharfangeschloßnem Kettenschmerz.* *O Gott! beschwichtige die Gedanken,* *Erleuchte mein bedürftig Herz.*

Cu Pater Seraphicus vine perceperea nemijlocită în conştienţă a lumii spirituale în care Faust urmează să fie primit, adică perceperea unor spirite în mijlocul cărora Faust urmează să intre la început. Dar pentru aceasta iarăşi trebuie să fie descrisă, mai întâi, o conştienţă: aceasta e Pater Seraphicus; el oferă mediul prin care pot să apară

băieţii preafericiţi. Şi acum, iarăşi ceva minunat, observat, aş zice, în mod obiectiv şi concret.

Ce mic nor cu zorii vine Peste culmi de brazi pe plai! Ah! presimt ce-ascmde-n sine: Duhuri tinere-n alai.	*Welch ein Morgenwölkchen schwebet* *Durch der Tannen schwankend Haar!* *Ahn' ich, was im Innern lebet?* *Es ist junge Geisterschar.*

Goethe face să apară nişte copii care au murit imediat după naştere, gura poporului îi numeşte: născuţi la miezul nopţii.

În societatea unor asemenea copii născuţi la miezul nopţii urmează să intre mai întâi Faust; ei nu ştiu nimic despre lume, conştienţa lor de dinainte s-a întunecat prin naştere, iar despre noua lume ei nu ştiu încă nimic. Acest lucru ţine de înălţarea la Cer a lui Faust. După cum în lumea fizică fulgerul nu poate exista fără tunet, în lumea spirituală o asemenea înălţare la Cer a lui Faust nu poate avea loc fără o conştientizare de sine a băieţilor preafericiţi.

Coborâţi cât mai aproape. Când iubirea o simţiţi! Calea lumii, cu hârtoape Fericiţilor! n-o ştiţi.	*Daß ein Liebender zugegen,* *Fühlt ihr wohl, so naht euch nur;* *Doch von schroffen Erdewegen,* *Glückliche! habt ihr keine Spur.*

Entităţile spirituale nu pot vedea fizicul planului fizic decât prin ochii noştri şi prin urechile noastre, altfel ele văd numai spiritualul. Când un spirit vede o mână, el vede voinţa care pune mâna în mişcare, şi forma: dacă vrea să vadă fizicul mâinii, trebuie să se folosească de un ochi fizic.

Pogorâţi, în ochi intraţi-mi.	*Steigt herab in meiner Augen* *Welt- und erdgemäß Organ,*

În lumesc organ de lut! Văzul omenesc luaţi-mi. Şi priviţi acest ţinut! *(Îi ia în sine)* Uite arbori, uite pietre, Uite răul care-acum În căderi de sus pe vetre Şi-a scurtat abruptul drum.	*Könnt sie als die euern brauchen,* *Schaut euch diese Gegend an!* *(Er nimmt sie in sich.)* *Das sind Bäume, das sind Felsen,* *Wasserstrom, der abestürzt* *Und mit ungeheurem Wälzen* *Sich den steilen Weg verkürzt.*

Băieţii binecuvântaţi se află acum în Pater Seraphicus. El le dă din forţa lui spirituală atâta cât le este necesar pentru a se putea ridica în sfere mai înalte. De aici vedem legătura lumii spirituale cu cea fizică. Atunci când noi medităm, acest lucru le este de folos spiritelor, de aceea e bine să le citim câte ceva decedaţilor noştri. Astfel, Pater Seraphicus le dă băieţilor rodul meditaţiei sale, şi datorită acestuia ei urcă.

Mergeţi spre mai înalte sfere, Creşteţi, nevăzut, mereu. Cum în veci vă dă putere Prin prezenţa-i Dumnezeu! Căci în libertatea firii Ea-i a spiritelor hrană: Revelaţia iubirii, Fericirea suverană.	*Steigt hinan zu höhrem Kreise,* *Wachset immer unvermerkt,* *Wie, nach ewig reiner Weise,* *Gottes Gegenwart verstärkt.* *Denn das ist der Geister Nahrung,* *Die im freisten Äther waltet:* *Ewigen Liebens Offenbarung,* *Die zur Seligkeit entfaltet.*

A-l cunoaşte pe *Faust* în felul acesta, a vedea că aici Goethe a integrat unei mari opere din literatura universală un adevăr ocult dintre cele mai profunde, înseamnă a fi mai aproape de ocultism decât atâtea explicaţii „oculte”.

Acum băieţii se află în propria lor regiune. Ei au trecut din sfera spiritelor formei în sfera spiritelor mişcării.

Şi acum vin îngerii, ducând spre Cer entelehia lui Faust, adică partea nemuritoare din fiinţa sa. Ei au smuls acest mădular al lumii spirituale de sub puterea lui Mefistofel şi îl duc sus, rostind:

Un nobil duh e mântuit Aflând din rău scăparea: Cui ne-ncetat s-a străduit Putem să-i dăm salvarea. Iar dacă dragostea-i va fi Deplin din cer trimisă, Beátul pâlc îl va primi Cu inima deschisă.	*Gerettet ist das edle Glied* *Der Geisterwelt vom Bösen:* *Wer immer strebend sich bemüht,* *Den können wir erlösen;* *Und hat an ihm die Liebe gar* *Von oben teilgenommen,* *Begegnet ihm die selige Schar* *Mit herzlichem Willkommen.*

Îngerii mai tineri:

Rozele, din amoroase Mâini de sfinte păcătoase, Ne-au adus izbânda dreaptă: Împlinită-i nalta faptă, Scumpul suflet cucerit e. Sub petale risipite, Demonii-au luat-o razna. Nu din iad desprinsă, cazna, Ci iubirea le-a ars rana. Tartorul bătrân Satana I-a simţit el însuşi lava.	*Jene Rosen, aus den Händen* *Liebend-heiliger Büßerinnen,* *Halfen uns den Sieg gewinnen* *Und das hohe Werk vollenden,* *Diesen Seelenschatz erbeuten.* *Böse wichen, als wir streuten,* *Teufel flohen, als wir trafen.* *Statt gewohnter Höllenstrafen* *Fühlten Liebesqual die Geister;* *Selbst der alte Satansmeister* *War von spitzer Pein durchdrungen.*

E o frază ocultă: pentru Mefisto-Ahriman, iubirea este un foc mistuitor şi un dar îngrozitor al întunericului.

Chiuiţi! a noastră-i slava.	*Jauchzet auf! es ist gelungen.*

Acum îngerii mai desăvârşiţi:

Mai e ţărâna-rest, Cu greu purtată; De-ar fi chiar din azbest, Tot nu-i curată. Când elementele Un duh potent le Atrage-n sine...	*Uns bleibt ein Erdenrest* *Zu tragen peinlich,* *Und war' er von Asbest,* *Er ist nicht reinlich.* *Wenn starke Geisteskraft* *Die Elemente* *An sich herangerafft...*

Ce fel de rest pământesc este acesta? Sufletul nostru, când trăieşte pe Pământ, percepe, prin percepţiile, reprezentările, sentimentele sale, ceea ce se întâmplă pe Pământ; prin aceasta, am putea spune, sufletul acaparează pentru sine ceea ce trăieşte în elementele planului fizic. Şi acest lucru nu poate fi separat imediat de suflet. La fel cum mai demult cadavrele erau învelite într-o urzeală de azbest, pentru ca cenuşa să nu se risipească, tot astfel sufletul lui Faust are în el un rest din lumea senzorială, care nu e pur, chiar dacă ar fi ca azbestul, care rezistă focului.

Natura dublă, har S-o mai dezbine Un înger n-are: Sfânta Iubire doar Ar fi în stare.	*Kein Engel trennte* *Geeinte Zwienatur* *Der innigen beiden,* *Die ewige Liebe nur* *Vermag's zu scheiden.*

Îngerii îşi acoperă chipul în faţa devenirii omului. Acesta e un mister care poate fi văzut numai de acele entităţi care pot coborî mai jos decât îngerii, care nu au trecut prin procesul devenirii-om. Numai iubirea poate să facă această separaţie.

Acum îngerii îi observă pe băieţii preafericiţi. Băieţii preafericiţi primesc ceea ce e dus spre înalturi:

Nu au poverile	*Los von der Erde Druck,*
Humei de dus.	*Im Kreis gesellt,*
Ci se desfată	*Die sich erlaben*
Cu primăverile	*Am neuen Lenz und Schmuck*
Lumii de sus.	*Der obern Welt.*
Fie-le lor, un timp,	*Sei er zum Anbeginn*
Cel suitor spre nimb	*Steigendem Vollgewinn*
Frate supus!	*Diesen gesellt!.*

Băieţii preafericiţi:	*Die seligen Knaben:*
Scama, ce-l bântuie,	*Löset die Flocken los*
Cadă măruntă!	*Die ihn umgeben!*

Aici Goethe se leagă iar de nişte procese fizice, pentru a caracteriza nişte procese spirituale. Când mor, călugării benedictini sunt înveliţi într-un veşmânt special, *flocca*, de culoare cafenie; toţi benedictinii sunt înmormântaţi în aceeaşi *flocca*, de aici cuvântul *Flocken* (fulgi).

Aici eu am încercat să-mi permit o libertate în raport cu ceea ce există în mod real de jur împrejurul lui Faust. Eu am spus: Toate acestea trebuie să ni se dezvăluie printr-o conştienţă. Până acum, totul trece prin conştienţa corului, a anahoreţilor. Acum, Faust însuşi trebuie să se înalţe printr-o conştienţă, dar el trebuie să se înalţe printr-o conştienţă deplină, el trebuie să umple în întregime o nouă conştienţă, o nouă conştienţă care este însă identică cu el, fiindcă el ajunge sus ca om deplin, întreg.

Multe în *Faust* sunt nedesăvârşite, şi în mod sigur e nedesăvârşită figura lui Pater Marianus, pe care Goethe l-a numit mai târziu Doctor Marianus. Acest Doctor Marianus există pentru ca Faust să apară prin conştienţa lui, de aceea eu fac, pur şi simplu, în aşa fel încât Doctor Marianus să fie

Faust însuşi. Anahoretul Doctor Marianus e în acelaşi timp şi Doctor Marianus şi Faust.

Acum se apropie adâncul mister al iubirii, acesta fiind elementul care impregnează lumea în sensul absolut creştin al cuvântului.

În sens profan, Faust a sedus-o pe Gretchen, Gretchen a fost chiar executată, ea s-a încărcat, nevinovată, de vină, în ea există acea nevinovăţie care zace închisă în misterul omului şi iubirea ei este „veşnică stea nepieritoare". Dacă vrem să exprimăm aceasta printr-o imagine, ajungem la Mater-Dolorosa-Gloriosa. Ea aduce cu sine trei penitente, ea nu îşi îndreaptă privirile spre vina celor trei, ci spre ceea ce, în ele, e vinovat-nevinovat. Doctorului Marianus i se dezleagă acest mister.

Vaste sunt văile, Spiritu-i mare. În pâlc, femeile Zboară prin zare. Miez al eterului, În coroana de stele, Regina cerului Luceşte-ntre ele. *(Extaziat)* Doamnă-a lumii, chip nestins, Lasă-mă prin haina Cortului de cer întins Să-ţi contemplu taina! Tot ce-n pieptu-mi de bărbat	*Hier ist die Aussicht frei,* *Der Geist erhoben.* *Dort ziehen Fraun vorbei,* *Schwebend nach oben;* *Die Herrliche mitteninn* *Im Sternenkranze,* *Die Himmelskönigin,* *Ich seh's am Glänze.* *(Entzückt)* *Höchste Herrscherin der Welt!* *Lasse mich im blauen* *Ausgespannten Himmelszelt* *Dein Geheimnis schauen.* *Billige, was des Mannes Brust* *Ernst und zart beweget* *Und mit heiliger Liebeslust*

Lin şi grav mă-ncântă, Să te-ntâmpine curat Cu iubire sfântă. Când, măreaţă, porunceşti, Nimeni nu ne-nfrânge; Când duios ne linişteşti, Focul brusc se stinge. Tu, fecioară, în cel mai pur Sens, Regină-Mamă, Te-am ales noi în azur, Zeilor de-o seamă. Mici nori de fată I se prezintă: Sunt pocăitele, Gingaşa gintă...	*Dir entgegen traget.* *Unbezwinglich unser Mut,* *Wenn du hehr gebietest,* *Plötzlich mildert sich die Glut,* *Wie du uns befriedest.* *Jungfrau, rein im schönsten Sinn,* *Mutter, Ehren würdig,* *Uns erwählte Königin,* *Göttern ebenbürtig.* *Um sie verschlingen* *Sich leichte Wölkchen* *Sind Büßerinnen,* *Ein zartes Völkchen,*

Goethe face, în mod absolut adecvat realităţii, ca sufletul să izvorască la început din ceţuri – norişori –, pentru a se aduna apoi în forma încheiată.

Urmează corul penitentelor. Este măreţ, extraordinar, că Goethe a luat iubirea tocmai în forma ei senzuală, şi a transfigurat-o aici în mod religios – pentru a doua oară; Biblia a făcut-o deja o dată. Maria Magdalena a iubit mult în sensul real al cuvântului, dar ea a iubit, şi Christos vede numai iubirea, nu şi păcatul, de aceea şi ea îi aparţine lui Christos. Apoi Maria Egipteanca şi Una Poenitentium, numită de obicei Gretchen. Tot aşa s-ar putea spune: Doctor Marianus, numit de obicei Faust.

Băieţii preafericiţi îl primesc pe Faust în cercul lor. Faust caută elementul marianic în Gretchen prin Regina Cerească, de aceea unui cor mistic îi este îngăduit să

exprime cele petrecute. Acest cor mistic cuprinde marile cuvinte lapidare:

Vremelnic-sensibilul Doar ca simbol survine; Aici intangibilul Evidenţă devine; Aici genuinul ne- Rostibil s-a spus; Etern-Femininul ne Trage în sus.	*Alles Vergängliche* *Ist nur ein Gleichnis,* *Das Unzulängliche,* *Hier wird's Erreichnis;* *Das Unbeschreibliche,* *Hier ist's getan;* *Das Ewig-Weibliche* *Zieht uns hinan.*

Cu această schemă-schelet eu am vrut să vă arăt cum Goethe a înfăţişat ultima scenă într-un mod cu adevărat adecvat realităţii, pe baza unei cunoaşteri spirituale, că el a ştiut să creeze peste tot bazele reale: bazele care ţin de conştienţă.

Goethe a descris aceste lucruri ca unul care le cunoaşte, care le înţelege cu adevărat. În orice caz, trebuie să ne transpunem în ceea ce a vrut Goethe. Trebuie să fim în interiorul intenţiilor sale, să-l avem în faţa noastră pe Goethe cel mort ca şi cum ar fi viu. Fiindcă unele aspecte nu sunt atât de uşor de pătruns.

VIII CUNOAŞTERE MISTICĂ ŞI REVELARE SPIRITUALĂ A NATURII. PERCEPERE A SPIRITELOR

Dornach, 15 august 1915, după reprezentarea euritmică a scenei cu înălţarea la Cer a lui Faust

Am încercat să vă oferim nişte scene euritmice din *Faust* de Goethe, de Paşti şi de Rusalii şi de sărbătoarea Înălţării la Cer a Maicii Domnului [Nota 44]. A fost pentru noi, dintr-un anumit punct de vedere, un fel de necesitate

să terminăm prezentarea acestor scene tocmai până la sărbătoarea Ridicării la Cer a Maicii Domnului. Vă veţi aduce aminte că eu am încercat, pornind de la scenele euritmice din *Faust* de Goethe prezentate anterior, să arăt că felul în care şi-a parcurs Goethe evoluţia spirituală poate acţiona exemplar într-un grad foarte înalt, deoarece la el putem vedea că tocmai marea personalitate îşi însuşeşte încet şi treptat lucrurile pe care omul mai mărunt crede adesea că poate pune mâna repede; la el putem vedea că tocmai geniul îşi însuşeşte asemenea lucruri încet şi treptat, că el îşi croieşte drum încet şi treptat spre punctul de vedere privitor la o anumită problemă, care e în măsură să-l satisfăcă. Cum crede câte unul că e un bun creştin şi că înţelege creştinismul. Am fost nevoiţi să atragem atenţia asupra faptului că în perioada în care a aşternut pe hârtie primele zece scene din *Faust* el avea un mod de a simţi dacă nu anticreştin, totuşi, acreştin. Treceţi o dată în revistă ceea ce s-a păstrat sub numele – iertaţi-mă că folosesc titlul atât de lipsit de gust, dar el a intrat în obişnuinţă – aşa-numitul *Urfaust*, şi publicat apoi sub titlul mai nimerit de *Faust, un fragment*.

De aici putem vedea că Goethe a trebuit să ajungă destul de bătrân înainte de a fi în măsură să integreze acestor lucruri, dând glas celor mai tainice impulsuri ale sufletului său, un element creştin, într-un mod plin de sens. Acest suflet a avut nevoie de o adâncire infinită în cunoaşterea lumii şi în pătrunderea prin simţire a lumii. Iar când, în 1790, a apărut fragmentul din *Faust*, în el încă nu era conţinută acea scenă pe care Goethe a putut s-o scrie numai la o vârstă mult mai matură a vieţii sale, scena în care Faust e oprit de la pasul pe care vrea să-l facă, de la sinucidere, pentru că încep să sune clopotele de Paşti. De-abia la vârsta maturităţii s-a simţit Goethe îndemnat să

introducă acest element creştin în prima parte a lui *Faust*. Mult, mult mai mult trebuie să trăiască, să afle din experienţă proprie, până când se simte destul de matur, în felul său, pentru lucruri pentru care alţii se simt aşa de curând maturi. Şi vedem că Goethe era cu adevărat de această părere, aşa că el a integrat acestui *Faust*, pe care-l începuse în tinereţe – dar deja într-o tinereţe mai târzie – şi pe care, în ceea ce priveşte anumite scene, îl şi realizase, un element creştin, ceva din creştinism.

E semnificativ faptul că Goethe a avut nevoie, aş zice, de încă un imbold, pentru a-şi croi drum, în modul lui de a simţi şi în modul interior de a lucra al sentimentelor sale faţă de lume – pentru a-şi croi drum, aş zice, printr-o regiune a lumii din care au fost smulse impulsurile creştine, până când a putut să se apropie de creştinism şi ca poet, în modul cel nou, în acest mod care l-a satisfăcut la o vârstă mai înaintată.

V-am atras deja ieri atenţia asupra obiectivităţii şi competenţei – ca să folosesc această expresie pedantă – cu care a fost realizată întreaga construcţie a ultimelor scene, înfăţişând înălţarea la Cer a lui Faust. Dar privim şi mai adânc problema dacă ne lămurim asupra încă unui lucru, pe baza cercetărilor spirituale.

Să ne reprezentăm: în sânul unei naturi deosebit de potrivite – pustietate, prăpastie în munţi, stânci şi tot felul de alte lucruri care creează o atmosferă mistică – ne iese în cale un cor, ne putem reprezenta un cor format din călugări, care primeşte în conştienţa sa cele ce se petrec. Am auzit deja de ce apare acest cor, deoarece Goethe, pentru a situa lucrurile pe un teren real, a avut nevoie de această conştienţă din exterior, drept mediu, ca să fie primite în ea evenimentele legate de înălţarea sufletului lui Faust în lumea spirituală. Ce se petrece? La început, corul

ne atrage atenţia asupra a ceea ce se petrece. Putem spune: Corul simte ceea ce de obicei e în stare de repaus drept mişcare – lumea Spiritelor formei începe cu încetul să treacă în lumea spiritelor mişcării. Se spiritualizează, prin faptul că se pune în mişcare ceea ce ne întâmpină drept lume a fiinţelor elementare – totul, la început, în mişcare:

Cetina dănţuie. Piscuri ne-nlănţuie, Prinse-n granit se cer Dese tulpini spre cer. Ape se scurg pe stânci...	*Waldung, sie schwankt heran,* *Felsen, sie lasten dran,* *Wurzeln, sie klammern an,* *Stamm dicht an Stamm hinan,* *Woge nach Woge spritzt...*

De ce se întâmplă aceasta? Ei bine, se întâmplă pentru că trebuie să ni se arate cum un suflet urmează să se înalţe din această existenţă pământească, din planul fizic, în lumea spirituală. Un suflet urmează să fie desprins din legăturile cu planul fizic – planul fizic e şi natura –, el urmează să fie desprins din legăturile cu natura. Noi ştim că natura e împânzită de lumea elementară, că în momentul în care noi trecem de la existenţa rigidă din natură la existenţa elementară toate sunt, cu adevărat, în mişcare. Noi nu ne putem reprezenta că ni s-ar putea zugrăvi în faţa sufletului imaginea înălţării în lumile spirituale a sufletului lui Faust dacă nu ne putem aduce în faţa ochiului sufletesc, în mod viu, faptul că natura prinde viaţă pentru sufletul lui Faust şi că apoi sufletul lui Faust e lăsat să părăsească viaţa naturii. Fiindcă, trebuie să spunem o dată: Spre deosebire de multele, infinit de multele lucruri nesănătoase care se fac simţite tocmai în cadrul mişcărilor mistic-oculte, în tot ceea ce poate fi legat de ocultismul lui Goethe avem ceva cu totul sănătos, ceva care îşi are rădăcinile în terenul solid al realităţii lumii. – De aceea, Goethe nu ar fi deloc în stare să aşeze în faţa

noastră lumea spirituală altfel decât legând-o de ceea ce îi vine omului în întâmpinare în planul fizic, adică de natură, arătând, aş zice, cum în faţa simţurilor sănătoase natura se spiritualizează. Şi Goethe nu ar fi aprobat niciodată un ocultism care să nu fie legat, în unire intimă şi de o iubire adevărată pentru cunoaştere şi pentru pătrunderea naturii.

Noi putem face extraordinar de mult pentru însănătoşirea concepţiei noastre spiritual-ştiinţifice dacă ne străduim să vedem în ansamblu tainele naturii. În epoca noastră, acesta e un lucru greu, deoarece – după cum a trebuit să arătăm ieri, privitor, de exemplu, la studierea înţelepciunii lui Bakis sau a altor lucruri, care apar în faţa ochilor noştri sufleteşti în devenirea spirituală – oamenii se apropie de natură într-un mod atât de prostesc. Şi cum se face aceasta? Exact la fel ca acea explicare aparent infinit de profundă a celor opt versuri scrise de Goethe, despre care s-a spus că se referă la tot felul de lucruri, iar ele se referă, de fapt, la nişte papuci şi la nişte trabucuri, tot aşa este, în realitate, cu unele afirmaţii pe care ştiinţa le face despre natură. Dumneavoastră vedeţi cum multe dintre lucrurile care figurează astăzi drept ştiinţă despre natură se raportează la adevăr exact la fel ca ceea ce v-a fost comunicat ieri drept ştiinţă filologică, şi vedeţi cum se raportează înţelepciunea lui Goethe la lucrurile la care, de fapt, se referă. De aceea, în epoca noastră e greu să ne cucerim, pornind de la ştiinţă, acea relaţie cu natura pe care o are, de fapt, Goethe. Dar noi trebuie să ne străduim fără încetare să dăm ocultismului nostru o formă absolut sănătoasă. Şi pentru epoca noastră nu există un punct de plecare mai bun, mai demn, decât ceea ce Goethe a adăugat ocultismului.

Noi vedem cum în conştienţa corului – acesta situându-se în mod real în viaţa impersonală a naturii, prin

faptul că ecoul sună împreună cu el – se eliberează spiritualul naturii. Şi putem spera că aceeaşi conştienţă care este în stare să pătrundă natura în aşa fel încât totul să iasă din adâncul naturii contemplă şi sufletul care se înalţă. Prin simplul fapt că o vedem, noi o privim împreună cu sufletul care se înalţă în spirit, transpusă cu totul în viaţa reală. Dar cum se ajunge la perceperea acestei lumi spirituale? Am amintit deja ieri: acest lucru ne este înfăţişat în trei trepte; la conştienţa corului, care are o conştienţă generală a faptului că în natură e ascunsă entitatea spiritului, se alătură conştienţa lui Pater ecstaticus, conştienţa lui Pater profundus, conştienţa lui Pater Seraphicus: acestea sunt trepte succesive ale unei evoluţii sufleteşti. Felul cum se înalţă evoluţia mistică de la cufundarea în sine şi de la sine spre perceperea unei alte spiritualităţi a naturii decât cea pe care o poate vedea corul ne este arătat prin trecerea de la Pater ecstaticus la Pater profundus, şi apoi prin trecerea de la Pater profundus la Pater Seraphicus, felul cum sufletul se poate dezvolta în mod sănătos, cum el se poate dezvolta în mod real în aşa fel încât să poată intra în lumea spirituală, astfel încât să poată vedea în mod deschis lumea spirituală în adâncurile ei originare. Goethe primise îndrumări în acest sens foarte de timpuriu, în tinereţe, când a aflat ce fel de relaţii avea *Swedenborg* cu lumea spiritelor. Noi ştim că nu trebuie să acordăm o preţuire prea înaltă acestor relaţii, dar pentru Goethe a fost un stimulent puternic. Swedenborg povesteşte, după cum se ştie, că avea relaţii cu nişte fiinţe spirituale, că acestea se apropiau foarte mult de capul său, că îi luau în stăpânire organele de simţ, că ele, conduse de ochii săi, văd lumea şi, bineînţeles, pot comunica cele auzite şi văzute într-un cu totul alt mod decât sufletul uman. Aşa trăieşte Swedenborg lumea spirituală, prin

aceste entităţi îngereşti, care intră în organele sale de simţ. Aceasta a făcut o impresie puternică asupra lui Goethe, această intrare a spiritelor în organismul uman. Astfel, într-o anumită privinţă, el se familiarizase foarte bine cu felul în care un asemenea spirit are relaţii cu lumea spirituală. Lui Goethe, aceste lucruri îi erau foarte familiare. Ceea ce noi încă n-am putut reda aici – o vom face mai târziu, când clădirea noastră [Nota 45] va fi gata – e faptul real că Pater ecstaticus planează în sus şi în jos. Goethe scrie la 26 mai 1787 despre *Filippo Neri* [Nota 46]: „În cursul vieţii sale, în el s-au dezvoltat darurile cele mai înalte ale entuziasmului religios: darul lacrimilor, al extazului şi, la urmă, chiar acela al ridicării de pe sol şi al plutirii pe deasupra lui, care e considerat cel mai înalt dintre toate."

Aş vrea să amintesc acest lucru în mod special, deoarece trebuie să vă spun că Goethe nu l-a scris în mod inconştient sau ca pe o simplă imagine creată de fantezie, ci el era foarte priceput în asemenea lucruri, le cunoştea, le cunoştea în mod profund. Prin urmare, el nu îl pune pe Pater ecstaticus să planeze, pur şi simplu, în sus şi în jos, pentru că aşa i-a venit; trebuie să ne gândim că Goethe este acela care a vorbit astfel despre Filippo Neri. Acest lucru dă sentimentului o adâncime extraordinară. La asemenea lucruri nu sunt prea importante explicaţiile ingenioase, ci infinit mai important este să ne cufundăm în sufletul lui Goethe, să vedem cât de adânc era legată el de această înălţare a omului pe calea cunoaşterii mistice. Şi apoi vedem – ne-o arată Pater ecstaticus –, cum sufletul primeşte lăuntric, cam în felul lui Meister Eckhart sau al lui Johannes Tauler sau Suso, viaţa şi lucrarea divină, în aşa fel încât sufletul ajunge să-şi mărturisească, odată cu Meister Eckhart: „Nu eu, ci Dumnezeu în mine voieşte şi gândeşte şi

simte." Căci, dacă sufletul se înalţă şi mai sus, din lumea elementară i se revelează spiritul din natură, aşa cum o vedem la Pater profundus, a cărui fiinţă interioară se dilată extinzându-se asupra naturii ca întreg, ce pulsează şi lucrează în toate.

Apoi sufletul uman, după ce a trăit aceasta, se înalţă spre comunicarea directă cu lumea spirituală, aşa cum o vedem la Pater Seraphicus, care primeşte acum în mod real în conştienţa sa percepţia unor spirite cum sunt băieţii preafericiţi, cei născuţi la miezul nopţii, care trăiesc, ca entităţi spirituale, în întreaga urzire şi viaţă spirituală ce se dezvoltă aici între locuinţele anahoreţilor şi călugărilor.

Aşa ne vine în întâmpinare, într-un mod absolut viu – şi reprezentarea acestui viu este esenţialul –, faptul că Goethe conduce sufletul lui Faust spre înalturi, dar că pentru aceasta are nevoie de un decor spiritual. Putem presupune că natura se pune mai întâi în mişcare, că viaţa elementară se ridică din natură, că, apoi, fiinţele elementare trec în conştienţe, care sunt din ce în ce mai înalte, trec cu sufletul la îmbrăţişarea unor entităţi spirituale, cum sunt băieţii preafericiţi şi cum pot fi apoi sufletele penitentelor şi sufletul lui Faust însuşi. Toate acestea sunt conţinute în întregul decor spiritual. Şi apoi, necontenit, intensificări minunate, până în final, când *chorus mysticus* rosteşte misterul lumilor, când ochiul nostru spiritual e ridicat într-o lume spirituală. Parcurgem şi noi ascensiunea de la situarea în sânul naturii şi pe terenul solid al planului fizic, până la lumile spirituale în care e primit sufletul lui Faust.

În timpul vieţii lui Goethe, din *Faust* era publicată numai prima parte, aşa cum o avem astăzi. Apoi scena „Ţinut încântător", Faust culcat pe nişte pajişti înflorite. Pe urmă, diferite fragmente din scena „La curtea imperială",

din actul I, partea a doua. Aici, o trecere spre mersul către „Noaptea clasică a Walpurgiei", dar nu şi aceasta, apoi „Scena cu Elena".

Unii oameni şi-au bătut capul, încă în timp ce Goethe era în viaţă, în legătură cu felul în care ar putea fi terminat *Faust*. Dacă urmărim aceste gânduri – şi asemenea gânduri au şi fost tipărite –, constatăm peste tot că oamenii ştiau deja: sufletul lui Faust trebuie să fie mântuit, el trebuie să ajungă în lumea spirituală. Dar toate reprezentările pe care şi le-au făcut oamenii au ceva abstract, vag – nu se poate spune altfel –, ceva extraordinar de vag. Goethe i-a spus o dată lui *Eckermann* că a fost nevoit să apeleze la imaginile creştinismului, pentru a ajunge de la nişte reprezentări vagi la ceea ce voia el să înfăţişeze drept realitate spirituală.

Aşa se face că la vârsta cea mai înaintată a lui Goethe ne mai vine în întâmpinare acest miracol. Gândiţi-vă că Goethe aşternuse pe hârtie pasajul absolut păgân, absolut precreştin: unirea lui Faust cu Elena. Pe urmă, iarăşi, ceva care în mod sigur nu e anticreştin: actul IV al lui *Faust*; gândiţi-vă la faptul că de-abia după ce s-a cufundat încă o dată în acel element în care nu acţionează în mod direct impulsurile creştine, după ce a mai făcut încă o dată un ocol, atunci când trebuie să pună în faţa noastră enigma lui Faust, în sensul cel mai înalt al cuvântului, de-abia la vârsta senectuţii trebuie să sădească în *Faust*, ieşind din sânul a tot ceea ce e cult păgân, creştinismul. A trebuit ca Goethe să ajungă la 80 de ani ca să-şi poată spune că e în stare să folosească reprezentările creştine în aşa fel încât ele să fie o înveşmântate pentru drumul pe care trebuie să meargă sufletul lui Faust.

Goethe a parcurs cu adevărat căile pe care în ştiinţa spirituală le desemnăm drept căile ce duc la o înţelegere

din ce în ce mai adâncă a Impulsului Christic. La începuturile înţelegerii, pe care le-am putut parcurge acum, se vor alătura în viitor multe altele, când noi nu vom mai putea fi, de faţă, sau când vom putea fi de faţă în încarnări viitoare. Goethe a făcut începutul în privinţa a ceea ce trebuie să parcurgă ştiinţa spirituală: el a făcut începutul, care constă în a uni pătrunderea realităţii cu ceea ce curge în sufletul nostru prin Impulsul Christic. Şi Goethe a înfăţişat acest lucru cu o profunzime colosală, dar în aşa fel încât acesta e întotdeauna perceptibil, întotdeauna la obiect.

Natura stă în faţa noastră. Corul călugărilor, care ne întâmpină la început, indicând spre spiritual, vede izvorând din natură elementele, şi elementelor li se asociază entităţi spiritual-sufleteşti; acestea vin din natură. Goethe a resimţit aceasta drept concepţie specific creştină. În creştinism nu este esenţial să repetăm mereu: Christos, Christos şi iar Christos! în creştinism nu este esenţial să repetăm mereu dogmele creştine. El este un fel de a simţi, de a te raporta faţă de lume. Iar această simţire, această raportare faţă de lume, reiese în mod minunat din felul în care sunt redate la Goethe. Felul în care această simţire străbate cu viaţa şi urzirea ei ultimele scene din *Faust* ne întâmpină într-un mod deosebit prin faptul că întregul *Faust* – cu toate că unele fragmente şi lucruri au rămas nefinisate – este atât de măreţ din punct de vedere artistic, e conceput într-un mod atât de grandios, încât numai încetul cu încetul ajungem să ne dăm seama de grandioasa concepţie artistică.

Şi în faţa noastră se aşterne întinsa existenţă naturală a planului fizic, pe care o vedem, într-un sens cu adevărat creştin, trecând în existenţa elementară şi în cea veritabil spirituală. În sânul acesteia e dus Faust, după ce a trăit

unirea cu Elena, cu lumea spirituală a Antichităţii. Şi aici ne aflăm în faţa unor entităţi spirituale. Elena e adusă sus, din lumea subpământeană. Faust se întâlneşte cu aceste entităţi. Elena e înconjurată de un cor de 12 persoane. Când Elena se întoarce în lumea subpământeană, iarăşi avem corul, şi corul ni se arată la acest sfârşit al actului III drept nematurizat încă până la treapta de om, sub formă de fiinţe elementare. Şi cum dispare corul în actul III al părţii a doua din *Faust* de Goethe? E foarte interesant! Şi aici avem de-a face cu nişte fiinţe elementare. Iar când Elena dispare, dispare şi corul acestor entităţi elementare. Corul se împarte în patru părţi. Una dintre părţile corului, ce devine ea? Ei bine – câte trei persoane din cor descriu ele însele cum dispar: ele dispar în sânul naturii. Acolo unde Goethe descrie ceea ce ţine de lumea păgână, el ne prezintă entităţile elementare, care stau în jurul Elenei sub forma unui cor constând din 12 persoane, care dispar acum; ele intră în sânul naturii. Încercaţi să simţiţi că prima parte a corului intră în sânul naturii:

Noi în mii de crengi cu freamăt, în şoptit – ţesutul susur. Cu alint, din rădăcină, ispitim izvorul vieţii În lăstari; curând cu frunze, şi cu floare- mbelşugată Despletitele cosiţe le-om lăsa să joace-n vânt.	*Wir, in dieser tausend Äste* *Flüsterzittern, Säuselschweben,* *Reizen tänzelnd, locken leise,* *wurzelauf des Lebens Quellen* *Nach den Zweigen; bald mit* *Blättern, bald mit Blüten* *überschwenglich* *Zieren wir die Flatterhaare frei* *zu luftigem Gedeihn.*

Cu alte cuvinte, aceste fiinţe ale corului devin copaci, devin natură. Lor le este îngăduit să ne vină apoi în

întâmpinare – când vin din nou spre noi – din sânul impulsurilor creştine, drept

Cetina dănţuie...	*Waldung, sie schwankt heran.*

Spiritele elementare păgâne dispar în sânul naturii, şi ele reapar acolo unde Impulsul Christic s-a unit în mod viu cu Pământul. Oh, ce minunat dispare aici acest cor, împreună cu Elena, şi apoi – o ştim din ultima scenă – ies din sânul naturii drept entităţile care, ca băieţi preafericiţi, au primit Impulsul Christic. Şi luaţi de îndată cealaltă parte a corului:

Noi, de-aceşti pereţi de stâncă-n licăr neted de oglindă	*Wir, an dieser Felsenwände weithinleuchtend glattem Spiegel*
Ne lipim, ca valul leneş unduind, ne linguşim;	*Schmiegen wir, in sanften Wellen uns bewegend,*
Soarbem, prindem orice zvonuri, tril de păsări, 'nai de trestii.	*schmeichelnd an; Horchen, lauschen jedem Laute, Vogelsingen, Röhrigflöten.*
Iar când strigă Pan, sălbatic, ştim răspunsul pregătit.	*Sey es Pans furchtbarer Stimme, Antwort ist sogleich bereit;*
Susură, noi susurăm; când tună, şi noi scoatem tunet	*Säuselt's, säuseln wir erwidernd, donnert's, rollen unsre Donner*
Înmulţindu-l chiar, de două, trei, de zece ori ecou.	*In erschütterndem Verdoppeln, dreyfach zehnfach hinten nach.*

Cu adevărat, sunt aceleaşi stânci în care au intrat aceste fiinţe elementare, care apoi „stau agăţate" şi din care ne ies mai târziu în întâmpinare fiinţele lumii spirituale care vin din sânul Pământului, după ce au primit Impulsul Christic.

Aici vedeţi cât de adânc e simţit acest poem despre Faust, vedeţi cum în el mai există şi alte corelaţii decât cele

remarcate în mod obişnuit. Şi aceste corelaţii sunt atât de importante. Goethe era conştient de acest lucru. Faptul că era conştient de acest lucru reiese dintr-o observaţie absolut precisă pe care Goethe a vrut s-o relateze, pe când încă nu era gata cu actul III al părţii a doua din *Faust*. Îl terminase cam până în momentul când Elena dispare şi până la „Intrarea în natură" a entităţilor elementare din cor, exact până la această scenă, cam până unde am citit eu acum. Apoi, el a vrut, lucru pe care, într-un anumit sens, l-a făcut în finalul actului III, să facă în aşa fel încât din Phorkyas să se nască Mefisto, şi acum Mefisto urma să spună ceea ce voia Goethe, de fapt, în încheierea dramei sale *Faust*, cu acest Faust. Dacă el face ca acest lucru să fie rostit prin gura lui Mefisto, se întâmplă din motive scenice, pentru că, într-un anumit sens, Mefisto este acela care face să fie creat actul III. Actul III a fost integrat dramei *Faust* drept fantasmagorie clasic-romantică. Mefisto este, într-un anumit sens, acela care, printr-un soi de magie spiritistă de laborator, începe actul III, el trebuie să spună ce vrea Goethe, de fapt, continuându-l pe *Faust*. Într-o perioadă în care Goethe îşi dă seama deja că trebuie să-i integreze Impulsul Christic, el vrea să spună, prin gura lui Mefistofel: Desigur, au existat întotdeauna epoci care ştiau că pe fundalul existenţei senzoriale zace o existenţă spirituală. Ne putem întoarce în trecut, la mistica vechii Indii, a vechiului Egipt: aici s-a ştiut şi s-a arătat că pe fundalul existenţei naturale este ceva spiritual. Dar noi nu se cuvine – voia Goethe să spună – să concepem astăzi acest spiritual aşa cum era conceput el de vechea mistică. Impulsul Christic a adus în lume ceva fundamental nou, în raport cu întreaga mistică veche şi cu întreaga înţelepciune străveche. Vechiul nu ne mai poate fi de folos. – Acesta e lucrul pe care voia Goethe să-l spună. Şi eu nu doar afirm

că el a vrut să-l spună, acum el nu mai e cuprins în *Faust*, dar pasajul s-a păstrat, conceput de Goethe şi prevăzut cu corecturi făcute de un copist, dar la indicaţiile lui Goethe. Acolo se spune, la sfârşitul actului III, că el cere tocmai pentru *Faust* al său Impulsul Christic modern, că el nu vrea o înţelepciune străveche oarecare, ci ceva absolut nou, în sensul Impulsului Christic. Fiindcă, apărând în faţa publicului, Mefisto trebuia să rostească următoarele cuvinte [Nota 48]:

Destul că îl puteţi vedea,	*Genug, ihr seht ihn,*

– e vorba de Euphorion –

chiar dacă e mai grav decât pe britanice scene	*ob es gleich viel schlimmer ist*
Unde creşte un mic copil uşor şi lent, spre a fi erou.	*Als auf der britischen Bühne, wo ein kleines Kind*
Aici e chiar cu mult mai năzdrăvan.	*Sich nach und nach herauf zum Helden wächst.*
Abia de-i procreat e şi născut.	*Hier ist's noch toller. Kaum*
El sare, dănţuie, vorbeşte vorbe fine.	*ist er gezeugt, So ist er auch geboren,*
Mulţi doar acuză aceasta;	*Er springt, tanzt und spricht*
Alţii gândesc că totuşi nu-i numai simplist de înţeles	*ein zierlich Wort. Tadeln viele das,*
Şi grosolan şi că în spate adânc ceva se ascunde.	*So denken andere, dies sei nicht so grad*
Se pot adulmeca misterii, ba chiar	*Und gröblich zu verstehen, dahinter stecke was.*
Mistificaţiuni din Indii şi Egipt,	*Man wittert wohl Mysterien, vielleicht auch gar*
Iar cine le combină toate şi le frământă,	*Mystifikationen, Indisches und auch*
Le fermentează şi se zbate cu	*Ägyptisches, und wer das*

pasiune etimologic ici şi acolo Acela este omul potrivit.	*recht zusammenkneipt,* *Zusammenbraut,* *etymologisch hin und her* *Sich zu bewegen Lust hat, ist* *der rechte Mann.*

Goethe presimte deja ceva din acele învăţături care au venit şi au făcut din toate o fiertură etimologică, dar el nu vrea să ştie nimic de toate acestea, fiindcă lasă aici să se spună:

O spunem şi noi, iar profundul sens al nostru Va fi al noii simbolici discipol fidel.	*Wir sagen's auch und unseres* *tiefen Sinnes wird* *Der neueren Symbolik treuer* *Schüler sein.*

Iată ce spune Goethe: Nu egiptean, sau indic, ci „va fi al noii simbolici discipol fidel”!

Pe urmă, el a ajuns – nu numai introducând ici şi colo câte un element creştin, ci transpunând în fluxul activităţii sale creatoare întregul mod de a se raporta la lume al sufletului – să integreze în Faust, în acest fel, Impulsul Christic. Şi, după cum vedem, el face acest lucru. Vedem că el cunoaşte cu adevărat cursul misticii, din gradaţia celor trei patres, şi găsim, pe de altă parte, că separă într-un mod absolut minunat corul de îngeri, unitar la început, în două grupe: corul îngerilor mai tineri şi corul îngerilor mai evoluaţi. Şi, dacă citim ce spun îngerii mai tineri şi ce spun îngerii mai evoluaţi, găsim, iarăşi, ceva demn de toată atenţia. Luaţi mai întâi ceea ce spun îngerii mai tineri:

Rozele, din amoroase Mâini de sfinte păcătoase,	*Jene Rosen, aus den Händen* *Liebend-heiliger Büßerinnen*

– trebuie să ne amintim scena precedentă –

Ne-au adus izbânda	*Halfen uns den Sieg gewinnen*

dreaptă: Împlinită-i nalta faptă, Scumpul suflet cucerit e. Sub petale risipite, Demonii-au luat-o razna. Nu din iad, deprinsă, cazna, Ci iubirea le-a ars rana. Tartorul bătrân Satana I-a simţit el însuşi lava. Chiuiţi! a noastră-i slava.	*Und das hohe Werk vollenden,* *Diesen Seelenschatz erbeuten.* *Böse wichen, als wir streuten,* *Teufel flohen, als wir trafen.* *Statt gewohnter Höllenstrafen* *Fühlten Liebesqual die Geister;* *Selbst der alte Satansmeister* *War von spitzer Pein* *durchdrungen.* *Jauchzet auf! es ist gelungen.*

Dar îngerii pot fi percepuţi deja în scena precedentă. Sunt, acum, îngerii mai tineri. Este imposibil să exprimi ce adânc poţi fi mişcat dacă laşi să acţioneze asupra ta o asemenea descriere, în obiectivitatea ei. Îngerii mai tineri – de ce avem aşa ceva, îngeri mai tineri? Aceasta înseamnă: ei sunt mai tineri, încă nu au prea multă legătură cu lumea pământească.

În epocile precreştine, îngerii sunt acele fiinţe care îşi acoperă chipul în faţa devenirii omului pe Pământ, care, în epocile precreştine, nu se amestecă în ceea ce se petrece acolo, jos, din punct de vedere pământesc. Ele rămân sus de tot, în sferele spirituale.

Gândiţi-vă acum cât de caracteristici sunt aceşti îngeri mai tineri, care n-au găsit încă legătura cu sfera creştină, ci sunt acolo, sus, încă n-au coborât în timpul sferei creştine; cât de caracteristici sunt ei! Gândiţi-vă cum sunt caracterizaţi Elohimii când e creată lumea. După ce ni se descrie crearea lumii, de la o zi la alta, ni se spune, la sfârşit: „Şi ei au văzut că era bine”, sau „frumos”. E greu de tradus cuvântul folosit acolo. Adică, Elohimii sunt nişte entităţi spirituale care mai întâi creează lucrurile şi după

aceea văd au făcut ceva frumos. Acesta este esenţialul. Acesta este celălalt fel de entităţi, care şi-au atins desăvârşirea pe vechea Lună şi trec acum, în mod spiritual, în existenţa pământească; ele mai întâi acţionează şi pe urmă privesc şi percep că e ceva reuşit. Aceşti îngeri mai tineri trebuie să aibă percepţia acestor entităţi spirituale, ei trebuie să spună mai întâi ce au făcut. Acum ei îşi dau seama că au presărat trandafiri din mâinile penitentelor, că l-au chinuit ei înşişi pe vechiul meşter Satan.

Atât de obiectiv scrie Goethe, încât el ştie: Entităţile care nu au ajuns în atingere cu lumea creştină recunosc numai ulterior frumuseţea, bunătatea a ceea ce au făcut:

Rozele, din amoroase Mâini de sfinte păcătoase Ne-au adus izbânda dreaptă...	*Jene Rosen, aus den Händen* *Liebend-heiliger Büßerinnen* *Halfen uns den Sieg* *gewinnen...*

Că biruinţa a fost repurtată, vine mai pe urmă. Vedeţi, eu nu fantazez!

Ceaţa-a colinelor, Astfel mi-apare Viaţa seninelor Duhuri în zare. Clari nouraşi plutesc; Pâlc fericit zăresc, Tineri în ceată; Nu au poverile Humei de dus, Ci se desfată Cu primăverile Lumii de sus. Fie-le lor, un timp Cel suitor spre nimb	*Nebelnd um Felsenhöh5* *Spür' ich so eben,* *Regend sich in der Näh'* *Ein Geisterleben.* *Die Wölkchen werden klar;* *Ich seh' bewegte Schar* *Seliger Knaben,* *Los von der Erde Druck,* *Im Kreis gesellt,* *Die sich erlaben* *Am neuen Lenz und Schmuck* *Der obern Welt.* *Sei er zum Anbeginn* *Steigendem Vollgewinn*

Frate supus!	*Diesen gesellt!.*

Băieţii preafericiţi sunt de mult aici, şi ei au ceva de-a face cu apariţia acestor îngeri, dar îngerii observă că ei sunt aici abia când totul a fost pus în scenă. De toate acestea Goethe e deplin conştient. Ei nu duc spre sufletul lui Faust lucruri care sunt în legătură cu Pământul, pe acestea trebuie să le ducă cei care au devenit puţin mai vârstnici, mai desăvârşiţi, care, prin Misteriul de pe Golgotha, au coborât şi ei mai jos, odată cu acesta, şi au ajuns în atingere cu pământescul.

Mai e ţărâna-rest,	*Uns bleibt ein Erdenrest.*

– spun îngerii mai evoluaţi, nu cei tineri –

Cu greu purtată; De-ar fi chiar din azbest, Tot nu-i curată.	*Zu tragen peinlich,* *Und war1 er von Asbest,* *Er ist nicht reinlich.*

Şi pe urmă ei arată că, datorită Misteriului de pe Golgotha, au ajuns deja la înţelegerea lucrului faţă de care ceilalţi îngeri îşi acoperă chipul, şi anume, că forţa spirituală se uneşte cu elementele care sunt amestecate în natura vieţii pământeşti. E cu totul grandios, impresionant, să vezi cât de obiectiv şi cât de competent descrie Goethe, cum ştie să caracterizeze în mod just diferitele părţi ale lumii spirituale. Dacă am compara neroziile pestriţe, insipide, pe care le lipesc la un loc alţii, când vor să descrie şi ei nişte spirite, am avea impresia pe care ne-ar crea-o cineva care ar vrea să descrie natura exterioară şi ar spune: Ah, am cutreierat nişte păduri şi nişte pajişti, am văzut pe pajişti nişte trandafiri albaştri minunaţi şi nişte minunate flori de cicoare galbene şi nişte viorele minunate, roşii şi galbene etc. – tot lucruri care nu se potrivesc.

Acela care cunoaşte lumea spirituală resimte unele descrieri drept nespus de stângace, pentru că nimic nu se potriveşte cu realitatea. La Goethe, totul se potriveşte! Acesta este esenţialul, să percepi nu o interpretare născocită, ci să percepi cum e înrădăcinat acest suflet în lumea spirituală în momentul în care îşi propune să descrie acum din el însuşi un eveniment spiritual de felul înălţării în lumea spirituală a lui Faust. Şi, în plus, caracterul artistic, elementul artistic compoziţional întemeiat în spiritual!

Am încercat cândva să vă arăt că, abstracţie făcând de ceea ce este în rest Evanghelia după Ioan, în dispoziţia Evangheliei după Ioan există, pur şi simplu, ceva care face ca ea să fie, totodată, una dintre cele mai mari opere de artă. Amintiţi-vă ciclul de la Kassel, despre ***Evanghelia după Ioan***! [Nota 49] Asemenea încercări artistice, care tind să creeze în spiritual ceva desăvârşit din punct de vedere artistic, găsim cu adevărat peste tot în *Faust*, dar în aşa fel încât artisticul, fiind artistic, este în acelaşi timp just din punct de vedere spiritual. Acesta este aspectul important. Fiindcă esenţialul este ca lumea să-şi dea seama tot mai mult că ceea ce e cunoscut şi trăit cu adevărat din spirit este just, chiar şi atunci când e transpus în lume. Ceea ce este născocit din spiritual se prezintă în lume, de obicei, ca o căsuţă făcută din cărţi de joc. Dar ceea ce a fost cunoscut din spiritual poate fi transpus în lume.

Aşa ceva am căutat să facem cu întreaga arhitectură a clădirii noastre, am căutat ca ea să fie zămislită cu adevărat din spiritual. De aceea totul poate fi realizat în mod concret. Şi cu atât mai puţine probleme ne facem dacă din când în când vin oameni care spun: Asta şi asta nu ne plac. Există asemenea oameni, care au ceva de criticat la clădirea noastră. Dar când cunoşti puţin lumea şi ştii că oamenii fac parte sau în ce măsură fac oamenii parte din corul celor

care îl interpretează pe Goethe la fel ca domnul despre care v-am povestit, atunci nu te sinchiseşti de toată dojana lor, fiindcă domnul acela, de exemplu, ar putea să spună orice despre clădirea noastră etc., el nu ne-ar face nicio impresie. Şi de un asemenea spirit sunt, la urma urmelor, oamenii. Dar ceea ce e născut din spirit devine posibil, pentru că este în acelaşi timp spirit şi artă.

Şi aici aş dori măcar să atrag atenţia asupra încă unui lucru. Ne ies în întâmpinare trei penitente, împreună cu penitenta numită de obicei Gretchen. Ei bine, artistul nu procedează niciodată – artistul veritabil, adevărat – în aşa fel încât să spună: Ei bine, eu vreau să fac să apară pe scenă trei penitente. Unde există oare trei penitente? – În orice caz, se poate întâmpla să cunoaştem şi în viaţă tot felul de oameni. Există, astfel, unii oameni, există cu adevărat asemenea oameni, care iau un lexicon de rime şi scriu poezii cu ajutorul lui – se poate deschide după alfabet – ce anume cu ce rimează – şi apoi vine versul al doilea etc. Am cunoscut şi asemenea oameni. Dar poetul adevărat, care e artist, nu face nici măcar atât, să ia trei penitente la întâmplare, ci aici el aduce iarăşi – acest lucru iese în mod deosebit de caracteristic în evidenţă la Goethe – una dintre acele gradaţii minunate, un caz de compoziţie interioară minunată, care este în acelaşi timp la obiect şi justă. Ce e cu aceste trei penitente: mai întâi, Maria Magdalena, apoi samariteanca de la fântână şi apoi chiar Maria Egipteanca, oare ce e cu ele, ce rost au? Ei bine, v-am dat deja de înţeles. Ele trebuie să ne arate că în natura feminină există ceva veşnic – *ewiger Liebe Dauerstern* (a iubirii veşnice stea nepieritoare) –, că acest element, într-un anumit sens, nu poate fi atacat, vrea Goethe să spună, atunci când cu sufletul feminin, şi cu vina, se uneşte iubirea, acea iubire pe care a adus-o Christos, cu toate că în viaţa exterioară nu

fuseseră nicidecum nişte oameni exemplari, dar sufletul lor era în aşa fel făcut încât puteau înţelege iubirea. Dacă gândim în mod just acest lucru, putem spune: Da, aşa ceva, care, la fel ca Impulsul Christic, se răspândeşte în lume, mai întâi ia în stăpânire ceea ce este în imediata apropiere, apoi ia în stăpânire ceea ce este mai departe, apoi ia în stăpânire ceea ce se află cel mai departe. – Şi ar fi frumos acum dacă impulsul iubirii lui Christos s-ar răspândi ca un val, dacă el i-ar lua în stăpânire şi pe cei încărcaţi cu vină şi dacă ar radia peste cei împovăraţi de vină, în cercuri din ce în ce mai largi. Aşadar: Maria Magdalena, evreica, venind direct din ţinutul care, în iudaism, era intim legat de Christos Iisus: ambianţa cea mai apropiată e cuprinsă de iubirea christică. Apoi, El, Christos, iese, fireşte, din sfera iudaismului, dar încă numai în regiunea imediat învecinată, la samariteni, o populaţie care nu întreţinea relaţii cu evreii: al doilea cerc. Apoi el ajunge la cercul al treilea. Dumneavoastră ştiţi că ceea ce este reprezentat ca fiind departe de creştinism e reprezentat prin lumea egipteană: Maria Egipteanca. Ea vine dintr-un mediu situat şi mai departe, şi mai străin, din lumea păgână, şi care e cuprins acum într-un mod îndepărtat, respins ca de o mână nevăzută, din cauza păcatului, de la atingerea crucii, şi doar ispăşind vina printr-o penitenţă de 40 de ani: cât de departe, în afară, bat aici valurile iubirii!

Noi vedem cu adevărat valurile iubirii, cum se răspândesc, şi înţelegem ceva din ceea ce se cristalizează la un loc în reprezentarea lui Goethe, formând ceea ce el va desemna în final drept „etern – femininul", în modul de a concepe acest „etern-feminin" trebuind să rămână departe orice umbră de josnicie.

Iubirii ce se răspândeşte îi corespunde perfect, aş zice, intonaţia, întregul fel în care Goethe spune cuvintele.

Încercaţi o dată să găsiţi acea gradaţie minunată care trăieşte în sentimentul deosebit, în dispunerea ritmică a cuvintelor:

Pe iubirea ce vărsat-a Lacrimi, ca balsam văpăii, Pentru Fiul tău, când – roata Îl huleau toţi fariseii; Pe urciorul plin ce-i dete Dulci arome-n strop cuminte, Şi pe gingaşele plete Ce-au zvântat picioare sfinte...	*Bei der Liebe, die den Füßen* *Deines gottverklärten Sohnes* *Tränen ließ zum Balsam* *fließen,* *Trotz des Pharisäerhohnes;* *Beim Gefäße, das so reichlich* *Tropfte Wohlgeruch hernieder;* *Bei den Locken, die so* *weichlich* *Trockneten die heil'gen Glieder* –

Simţim în preajmă ceva, ca un susur:

Pe fântâna unde-şi strânse Mai demult Avram cioporul, Pe urcioru-n care-şi stinse Buzele Mântuitorul; Pe izvorul pur şi darnic Ce ţâşnind acolo sprinten, Veşnic viu, adapă harnic Lumile de pretutindeni...	*Bei dem Bronn, zu dem schon* *weiland* *Abram ließ die Herde führen,* *Bei dem Eimer, der dem Heiland* *Kühl die Lippe dürft' berühren;* *Bei der reinen, reichen Quelle,* *Die nun dorther sich ergießet,* *Überflüssig, ewig helle,* *Rings durch alle Welten fließet* –

Imaginaţi-vă cum se extinde! Ne aflăm, propriu-zis, cu întreaga reprezentare, în imediata apropiere a persoanei lui Christos. Apoi în reprezentarea naturii mai sunt luate lumi întregi. Şi pe urmă, când ajungem la Maria Egipteanca:

Pe sfinţitul loc în care-a Fost Iisus înmormântat; Pe-acel braţ şi- amenințarea Ce din prag m-au alungat...	*Bei dem hochgeweihten Orte,* *Wo den Herrn man niederließ;* *Bei dem Arm, der von der.* *Pforte* *Warnend mich zurücke stieß;*

E atins în mod nemijlocit invizibilul, spiritualul. Încă o potenţare! Nu e nevoie să constatăm mai întâi cu intelectul că aceste trei cercuri există în mod real. Trebuie să le simţim, în timp ce sunt rostite aceste cuvinte. Acesta e lucrul important aici.

Să ne gândim acum la următoarele. Noi am făcut cunoştinţă, în cursul unor expuneri de mulţi ani, cu faptul că înainte de evoluţia noastră pământească a mai existat un stadiu saturnian, apoi un stadiu solar, apoi un stadiu lunar şi că noi ne aflăm acum în stadiul Pământ. S-ar putea spune că omul a trăit toate câte au avut loc în cursul acestor stadii de evoluţie. În ce constă esenţialul acestor stadii? El constă în faptul că aceste stadii au existat şi iar au trecut, şi că a răsărit stadiul pământesc. Dar, înainte de stadiul pământesc, omul a mai trecut prin stadiile saturnian, solar şi lunar şi el poartă în interiorul său efectele acestor stadii. Dacă îl cercetăm pe omul actual cu mijloacele ştiinţei spirituale, vom constata că corpul fizic, al cărui prim germene a fost pus pe Saturn, se dezvoltă în continuare, trecând prin perioada solară şi cea lunară, până la perioada, de pe Pământ, când s-a unit în mod nou cu nişte puteri cosmice, ca să primească în fiinţa lui ceva nou. Experienţele prin care a trecut corpul fizic al omului de-a lungul celor trei stadii – şi aici atingem poala unui mister important –, în măsura în care au fost experienţe ale corpului fizic, au ajuns să se exprime pe Pământ drept efectul cel mai clar în constituţia organelor sexuale

feminine. Interiorul organizării feminine, atât al organizării fizic – trupeşti, cât şi a tot ceea ce, în legătură cu corpul fizic, se exprimă şi drept suflet, poartă în sine în modul cel mai pregnant efectele evoluţiei de pe Saturn, Soare şi Lună. Nu degeaba se povesteşte în Biblie că Elohimii au luat pulbere, adică ceea ce s-a adăugat evoluţiei abia pe Pământ, precum şi aer şi apă – prin „pulbere" se înţelege elementul pământesc –, ca să-l creeze pe Adam, bărbatul. Din Cosmos, elementului macrocosmic, pe care femeia îl aduce cu sine de pe Saturn, Soare şi Lună, i se adaugă elementul masculin. Un mister adânc planează asupra a ceea ce stă faţă în faţă, pe Pământ, drept masculin şi feminin. Cele spuse acum se referă, bineînţeles, numai la ceea ce exprimă, în organizarea omului, masculinul şi femininul. Şi acest mister are legătură cu întreaga lume pământească, are legătură cu facultăţile care îi sunt proprii femeii numai ca femeie, în cursul evoluţiei pământeşti, şi cu faptul că în interiorul femeii este adus aici elementul macrocosmic al evoluţiilor de pe Saturn, Soare şi Lună şi e primit în microcosmosul femeii, pe când macrocosmosul evoluţiei pământeşti imediat precedente e primit în microcosmosul bărbatului. Elementul feminin şi cel masculin poartă în ele, într-un mod cu totul deosebit, întregul Cosmos. Iar dacă eu am spus aici adesea că omul, în general, poartă în el întregul macrocosmos, pot să spun că organizarea feminină şi cea masculină îl poartă în două moduri diferite.

Lui Goethe i se revelează un gând cosmic, atunci când le pune pe penitente lângă Mater gloriosa. Căci, ce este pentru el Mater gloriosa? Aceea care a adus cu sine, în modul cel mai pur, în perioada pământească, efectele rămase de la perioadele saturniană, solară şi lunară, pe care le-a lăsat neatinse de pământesc şi s-a unit cu

macrocosmosul, fiindu-i hărăzit să îl pregătească pe Christos pentru Pământ. Elementul macrocosmic, etern femininul, ne trage-n tării. Ce trage în tării? Ce am mai putea noi spune ca să dăm răspuns la această întrebare? Numai repetând ceea ce spune *chorus mysticus*.

La aceasta s-a referit Goethe – numai că el nu vrea să folosească o expresie comună, aceasta a vrut să spună:

Vremelnic-sensibilul Doar ca simbol survine; Aici intangibilul Evidenţă devine; Aici genuinul ne- Rostibil s-a spus; Etern-Femininul ne Trage în sus.	*Alles Vergängliche* *Ist nur ein Gleichnis;* *Das Unzulängliche,* *Hier wird's Erreichnis;* *Das Unbeschreibliche,* *Hier ist's getan;* Die Mater gloriosa *Zieht uns hinan.*

Ceea ce a fost făcut, ceea ce s-a desfăşurat în faţa noastră, trage în sus în tării, totodată, întreaga lume spirituală.

Opera vieţii lui Goethe se încheie într-un mod profund creştin. De la aceste observaţii aforistice – aşa trebuia să fie – vom trece apoi la ceea ce urmează.

IX ÎMPĂRĂŢIA MUMELOR. MATER GLORIOSA

Dornach, 16 august 1915

Să ne întoarcem privirile înapoi, spre o scenă mai de la începutul părţii a doua din Faust-ului lui Goethe, scena pe care am amintit-o adesea, în anumite contexte, unde lui Faust urmează să-i fie creată posibilitatea de a se uni cu Elena. Cum e înfăţişată, în cadrul întregii drame despre Faust, această posibilitate a unirii lui Faust cu Elena?

Noi ştim că, pentru a putea realiza unirea cu Elena, Faust trebuie să se ducă în acea regiune în care nu poate intra nici Mefistofel însuşi, în împărăţia numită „împărăţia mumelor". Am subliniat adesea că Mefistofel-Ahriman e în stare numai să-i dea lui Faust cheia pentru împărăţia „În necălătorit e, Dar nu-n străbatere; prin nedorit e, Dar nu spre ce-ar-fi-de-dorit". Şi am amintit, de asemenea, că în această împărăţie a mumelor poate fi găsit ceea ce este veşnic în Elena, şi am spus că Goethe a încercat să dezlege enigma reintrării Elenei în lumea pământească. Am găsit exprimat de Goethe acest mister prin faptul că el face să ia naştere homunculus, că homunculus parcurge prin evoluţie dezvoltarea pământească, recuperând, am putea spune, această evoluţie a dezvoltării pământeşti, şi că apoi, dizolvându-se în elemente, homunculus trece în lumea spirituală elementară, astfel încât, unindu-se cu arhetipul Elenei, pe care Faust îl aduce de la mume, rezultă, aş zice, fiinţa reîncarnată cu care se poate uni acum Faust. Faust a fost ridicat, s-ar spune, pe marea scenă a istoriei, el o caută pe Elena. De ce are nevoie, ca să o caute pe Elena? Elena, tipul frumuseţii greceşti, Elena, femeia care a adus atâta nenorocire în lumea greacă, dar pe care Goethe o înfăţişează în aşa fel încât şi ea ne apare – o spun referindu-mă la Gretchen –, în sensul vechilor greci, drept nevinovat-vinovată. Fiindcă aşa apare Elena pe scenă la începutul actului III: nevinovat-vinovată. Prin fapta ei a fost

produsă multă vină. Numai că Goethe caută în fiecare fiinţă umană veşnicul şi, acolo unde vrea să descrie evoluţia omenirii în sens superior, el nu poate avea în vedere vina, ci poate avea în vedere numai necesitatea.

Dacă ne întrebăm acum ce îl pune pe Faust în situaţia de a se ridica în acele împărăţii spirituale în care o poate găsi pe Elena, spre noi răsună:

Sunt Mumele! Mume!	*Die Mütter sind es!* *Mutter!*

Şi Mefistofel îi dă cheia ce deschide accesul la mume. Ni se explică într-un mod caracteristic că Faust trebuie să coboare la mume, s-ar putea spune la fel de bine să urce, fiindcă în această împărăţie nu este important să se facă deosebire, în sens fizic, între „în jos" şi „în sus".

Ah, Mume! Mume! cât de straniu sună.	*Die Mütter! Mütter! - 's klingt so wunderlich!*

Auzim cuvântul din *Faust*. Şi dacă ne amintim cum e descrisă această împărăţie a mumelor, cum stau ele aşezate în jurul trepiedului de aur, dacă încercăm să cuprindem cu privirea întregul decor din împărăţia mumelor, cum ar putea fi exprimată această intrare a lui Faust în împărăţia mumelor? Ce sunt acestea, mumele, care domnesc veşnic, dar – înfăţişate ca figuri feminine – reprezintă forţele de la care Faust a scos partea veşnică, nemuritoare, a Elenei? Dacă am vrea să exprimăm, în locul unde Faust e trimis la Elena, întreaga situaţie, ar trebui să spunem: Faust va trebui să exprime imboldul său puternic de a merge la Elena şi la mume prin faptul că spune: Etern-femininul ne trage-n tării, sau în jos – nu acesta este esenţialul, acum. Am putea şti la fel de bine că acest ultim motiv, care ne vine în întâmpinare în finalul lui *Faust*, e folosit acolo unde Faust coboară la mume. Dar noi ne situăm, împreună cu

Faust, în drumul său către mume şi către Elena, pe solul vechii lumi păgâne, al lumii precreştine, al lumii care a precedat Misteriul de pe Golgotha. Iar la sfârşitul lui *Faust*? Ne vedem în faţa unui mers al lui Faust asemănător cu mersul lui Faust cel îndrăgostit, care vrea să se apropie de sufletul lui Gretchen, dar ne situăm acum împreună cu el pe solul evoluţiei care a urmat după Misteriul de pe Golgotha. Şi spre ce tinde el acum? Tot spre mume? Nu mai tinde spre mumele în număr de trei. Ci spre Mama unică, spre Mater gloriosa, care urmează să-i netezească „drumul spre ceea ce niciodată n-a fost călcat cu piciorul, spre ceea ce nu poate fi călcat cu piciorul", acolo unde se află sufletul lui Gretchen. Mumele, tot un element etern-feminin, sunt în număr de trei, Mama, Mater gloriosa, este una singură. Iar năzuinţa de a ajunge la mume, care ne transpune în epoca de evoluţie anterioară Misteriului de pe Golgotha, şi năzuinţa de a ajunge la Mamă, la Mater gloriosa, care ne transpune în evoluţia de după Misteriul de pe Golgotha, oare nu ne arată, într-un mod minunat, grandios, din punct de vedere poetic, copleşitor de grandios, ceea ce a adus omenirii Misteriul de pe Golgotha? Din triada gândirii, simţirii şi voinţei, încă astrale, în *Faust* omenirea năzuieşte spre tripartiţia etern-femininului. Noi am arătat adesea că unitatea în eu a fiinţei interioare a omului a venit asupra omenirii prin Misteriul de pe Golgotha. Din cele trei mume se formează Mama unică, Mater gloriosa, prin faptul că omul a înaintat în modul cunoscut nouă până la pătrunderea sa interioară cu eul.

În drama *Faust* e încarnat întregul mister al evoluţiei omenirii înainte de Misteriul de pe Golgotha. Iar această trecere de la etern-femininul triadei la etern-femininul unităţii e una dintre gradaţiile cele mai mari, mai minunate, mai frumoase, în ceea ce priveşte modelarea

artistică, din câte întâlnim în această parte a doua. Dar, oricât de adânc am privi în misterele lui *Faust*, pretutindeni găsim acel lucru pe care l-am exprimat pedant, dar nu l-am gândit pedant, când am spus: Totul sună atât de la obiect şi de competent.

Am atras atenţia deja mai demult asupra faptului că, dacă vrem să înţelegem total complexul fiinţei umane, trebuie să arătăm că omul, în primă instanţă, are legătură, ca om, cu macrocosmosul, că în om macrocosmosul se găseşte, drept copie, în microcosmos. Dar trebuie să ne amintim că evoluţia pământească a omului rămâne de neînţeles dacă nu ştim că omul poartă în interiorul său ceva care, în primă instanţă, în această evoluţie pe de Pământ, e trecător, dar care pentru evoluţia omului e permanent, ceva care s-a dezvoltat, intrând în natura umană, în cursul trecerii prin stadiile de evoluţie de pe vechiul Saturn, vechiul Soare şi vechea Lună. Noi ştim că primul germene al corpului fizic uman s-a format deja în timpul vechii evoluţii saturniene. Şi ştim că el s-a plăsmuit mereu mai departe şi mai departe, de-a lungul evoluţiei solare şi lunare, până la evoluţia pământească. Ceea ce s-a unit cu omul în cele trei trepte pregătitoare ale evoluţiei, ale evoluţiei prepământeşti, s-a integrat în moduri diferite – am arătat deja mai demult acest lucru – în formaţiunea pământească exterioară a omului.

Am putut doar sugera în treacăt acea parte pe care o aveam de spus adineaori în legătură cu această problemă, şi cu atâta trebuie să rămânem. Eu am spus: Atingem poala unui mister important. – Şi e foarte natural ca aceste lucruri să poată fi doar sugerate. Cine vrea să le urmărească mai departe trebuie să facă o meditaţie pe tema celor spuse pe scurt. Şi el va găsi, cu siguranţă, ceea

ce îi pare de dorit să ştie, chiar dacă, poate, o să dureze cam mult timp.

Noi trebuie să ne lămurim însă asupra faptului că omul, în momentul în care s-a încheiat evoluţia lunară, când a început evoluţia pământească, a traversat, la această trecere de la evoluţia lunară la evoluţia pământească, un fel de dizolvare, de spiritualizare, un fel de noapte cosmică, şi abia pe urmă s-a plăsmuit din nou în materie. Desigur, germenii pe care şi i-a format de-a lungul evoluţiilor de pe Saturn, Soare şi Lună i-au rămas, germenii corpului fizic. Dar el i-a luat şi în spiritual şi i-a plăsmuit apoi din nou din spiritual, astfel că trebuie să ne imaginăm, pe parcursul evoluţiei pământeşti, o perioadă în care omul încă nu era fizic.

Dacă facem abstracţie de toate celelalte lucruri care au legătură cu faptul că în existenţa sa fizică de pe Pământ omul se plăsmuieşte, în existenţa sa fizică pământească, în formă masculină şi feminină, putem spune, în general: Aşa cum a intrat omul în existenţa pământească, el a intrat mai întâi ca om eteric. – Sigur, în acest om eteric existau deja germenii omului fizic, care s-au dezvoltat în timpul evoluţiilor de pe Saturn, Soare şi Lună, dar ei erau plăsmuiţi, totuşi, în eteric. Am dat de înţeles ceva mai exact acest lucru deja în cartea ***Ştiinţa ocultă***. Iar fizicul trebuie să se dezvolte abia apoi din eteric. Dar la acest proces de evoluţie înspre exterior Lucifer şi Ahriman îşi joacă rolul lor. Căci, chiar dacă în timpul evoluţiei pământeşti influenţa lor reapare, Lucifer şi Ahriman interveniseră deja mai înainte în întreaga evoluţie a omenirii, în cursul evoluţiei lunare şi chiar în cursul evoluţiei ce ducea spre cea lunară.

Acum trebuie să spun un lucru care e greu de înţeles – mai puţin greu de înţeles, cred eu, pentru mintea umană

şi mai greu de înţeles pentru întreaga simţire umană –, dar care, totuşi, trebuie înţeles odată cu adevărat. Să ne reprezentăm: cândva, în cursul evoluţiei pământeşti, omul era eteric, înainte de a fi luat, cu încetul, începând cu era lemuriană şi trecând prin cea atlanteană, o formă fizică, iar din acest eteric s-a format cu timpul partea fizică a fiinţei sale. Aşadar, omul era eteric. Ei bine, noi ştim [Nota 50] că etericul e cvadripartit. Noi cunoaştem eterul ca pe o entitate formată, într-un anumit sens, din patru părţi. Dacă mergem de jos în sus, cunoaştem eterul drept: eterul căldurii, eterul luminii, eterul cu natură materială sau şi eterul chimic, dar care îşi are natura materială prin faptul că materia mai umple lăuntric sunetul, armonia cosmică, armonia sferelor, fiindcă substanţele sunt substanţe datorită faptului că sunt expresia armoniei cosmice. În primă instanţă, trebuie să ne reprezentăm lumea ca armonie. Unul dintre sunete, sunând prin lume, condiţionează, să zicem, aurul, alt sunet condiţionează argintul, un al treilea sunet condiţionează cuprul etc. Fiecare substanţă este expresia unui anumit sunet, aşa că putem spune, bineînţeles, şi eter al sunetului, numai că nu trebuie să ne reprezentăm eterul ca şi cum ar fi perceptibil din punct de vedere fizic, ci drept sunet ce se stinge încă în sfera eteric-spirituală. Iar ultimul eter este eterul vieţii. Aşa că omul, dacă ni-l reprezentăm încă drept fiinţă etherică, este plăsmuit ca fiinţă etherică prin faptul că aceste patru eteruri se întrepătrund. Putem spune, aşadar: Omul apare acolo unde evoluţia de pe Pământ se pregăteşte să facă să iasă treptat din omul eteric omul fizic; el apare, înainte de a deveni fizic, drept un organism eteric în care sunt organizate unul într-altul eterul căldurii, eterul luminii, eterul material sau al sunetului şi eterul vieţii.

La acest întreg proces prin care omul devine o fiinţă fizică iau parte Lucifer şi Ahriman. Ei sunt întotdeauna de faţă. Ei iau parte la această întreagă evoluţie. Îşi exercită influenţa. Există, bineînţeles, puncte speciale, în care ei îşi exercită influenţa destul de puternic, dar sunt întotdeauna prezente aceste puncte speciale; găsiţi subliniat acest lucru în ***Ştiinţa ocultă***. După cum, aş zice, întreaga forţă vegetală e prezentă întotdeauna în plantă, dar se manifestă când ca frunză verde, când ca floare, tot aşa Lucifer şi Ahriman au fost întotdeauna de faţă, în timp ce omul s-a dezvoltat de-a lungul diferitelor epoci din evoluţia Pământului, ei sunt de faţă, aş zice, la tot ce se întâmplă.

Dacă faceţi abstracţie de tot restul – nu le putem înşira mereu pe toate –, vă puteţi reprezenta acest fizic al omului care ia naştere din organizarea eterică – incluzând toate celelalte lucruri pe care le-am descris în ***Ştiinţa ocultă*** şi, în general, bineînţeles –, vă puteţi reprezenta că apare forma feminină şi cea masculină. Facem abstracţie de ceilalţi factori care conlucrează aici, dar ia naştere forma feminină şi cea masculină. Dacă n-ar fi participat la acest proces Lucifer şi Ahriman, n-ar fi apărut o formă feminină şi una masculină, ci ceea ce am descris la München [Nota 51]: ceva intermediar. Aşa că noi putem spune cu adevărat: Lui Lucifer şi lui Ahriman trebuie să le atribuim faptul că pe Pământ forma umană a fost diferenţiată într-una masculină şi una feminină. – Şi anume, dacă ne reprezentăm acum starea în care omul se apropie de Pământ, care se densifică treptat prin regnul mineral, dacă ne mai reprezentăm că se formează planeta Pământ, că ea se densifică devenind fizică, şi că în ambianţa sa se află eterul, care împânzeşte Pământul, atunci ne putem imagina că omul se plăsmuieşte din eterul Pământului întreg şi, cu aceasta, se apropie, în caracterul

său, de fizicul Pământului, că în el, am putea spune, eteric-mineral – fizicul se întâlneşte cu mineral-fizicul Pământului. Dar Lucifer şi Ahriman sunt de faţă, ei participă în mod activ. Ei au multe mijloace prin care pot să-şi exercite influenţa asupra evoluţiei omenirii. Şi de aceste diferite mijloace se servesc pentru a provoca nişte procese sau altele.

Lucifer are, înainte de toate, tendinţa de a dezvolta spiritul imponderabilităţii; de fapt, el ar vrea mereu să nu-l lase pe om să devină cu totul pământesc, ar vrea să nu-l lase să coboare total pe Pământ. Lucifer a rămas, după câte ştim, la evoluţia lunară, şi el ar vrea să-i câştige pe oameni pentru sine, să nu-i lase să intre în evoluţia pământească. Şi încearcă să facă acest lucru folosindu-se în special de forţele eterului căldurii şi ale eterului luminii. Lucifer foloseşte aceste forţe în felul său, în unele procese care au loc acum, în timp ce omul devine fizic. În principal, el are putere asupra eterului căldurii şi asupra eterului luminii, pe acestea le stăpâneşte cu precădere. El s-a pregătit bine în acest scop deja în cursul evoluţiei lunare, pe acestea le organizează în felul său. Astfel, el poate influenţa pe o altă cale devenirea omului. Făcând ca, din eter, omul să devină fizic, el poate, tocmai prin faptul că pune stăpânire pe eterul căldurii şi pe eterul luminii şi manifestându-şi puterea în ele, într-un alt mod decât s-ar fi întâmplat fără intervenţia sa, să facă să apară forma umană. Prin felul în care lucrează şi urzeşte Lucifer în eterul căldură-lumină, prin această lucrare şi urzire nu apare omul intermediar, care ar lua naştere fără Lucifer, ci forma feminină a omului. Forma feminină a omului n-ar fi apărut niciodată fără Lucifer. Ea este expresia apariţiei din eter, prin faptul că Lucifer s-a făcut stăpân tocmai pe eterul căldură-lumină.

Peste eterul sunetului şi peste eterul vieţii stăpâneşte în mod deosebit Ahriman. Ahriman este, totodată, spiritul greutăţii.

Ahriman are tendinţa de a lucra în sens opus lui Lucifer. Echilibrul se stabileşte, într-un anumit sens, prin faptul că zeii care lucrează în mod înţelept, zeii progresului, opun puterii luciferice, care vrea să-l ridice pe om deasupra pământescului, puterea ahrimanică. Ahriman vrea, de fapt, să-l atragă pe om jos, în fizic. El vrea să facă din om o fiinţă mai fizică decât ar deveni acesta, ca om intermediar. Ahriman e pregătit în acest scop prin faptul că are putere în mod deosebit asupra eterului sunetului şi asupra eterului vieţii. Iar în eterul sunetului şi în eterul vieţii lucrează şi urzeşte el, Ahriman. Şi astfel, forma fizică umană, ieşind din eter şi intrând în fizic, devine fizică într-un alt mod decât ar fi devenit prin lucrarea zeilor ce vor numai progresul, devine forma masculină. Forma masculină n-ar putea fi concepută deloc, ea n-ar fi posibilă fără influenţa lui Ahriman. Aşa că putem spune: Forma feminină e scoasă de Lucifer din eterul căldurii şi eterul luminii, Lucifer insuflând acestei forme, din punct de vedere eteric, o anumită tendinţă de a se înălţa. Forma masculină e modelată de Ahriman în aşa fel încât în ea se sădeşte o anumit tendinţă de a coborî spre Pământ.

Această situaţie, care este voită acum, am spune, din macro – cosmicul evoluţiei lumii, poate fi observată în mod real în om prin cercetare spiritual-ştiinţifică. Dacă luăm, aşadar, forma feminină, prezentată schematic, putem spune: Aici au fost întreţesute de către Lucifer, în mod eteric, căldură şi lumină. – Prin urmare, forma fizică feminină e ţesută în aşa fel încât în eterul luminii şi în eterul căldurii nu şi-au dezvoltat forţele numai zeii care parcurg o evoluţie normală, ci în acest corp eteric feminin

sunt întreţesute forţe luciferice. Să presupunem acum că în acest corp eteric apare ceea ce a dat în mod special Pământul, conştienţa eului, că această conştienţă care menţine coerenţa este diminuată, că apare un fel de conştienţă estompată, pe care unii oameni o numesc „clar – vedere", un fel de percepţie vizuală de vis, de transă; într-un asemenea caz iese la suprafaţă ceea ce Lucifer a întreţesut în eterul luminii şi în cel al căldurii, într-un fel de aură, în aşa fel încât, tocmai când femeile vizionare se află în stările lor profetice, ele sunt înconjurate de o aură în care există forţe luciferice, şi anume, acelea ale eterului căldurii şi ale eterului luminii. Acum problema este că această aură, care învăluie trupul feminin când apar stări vizionare pe cale medială, nu e percepută ca atare. Fiindcă, bineînţeles, când trupul feminin este în mijlocul acestei aure, organismul feminin vede în interiorul acestei aure şi el proiectează de jur împrejur ceea ce vede în această aură. El vede ceea ce este în propria sa aură. Privitorul obiectiv vede ceva ce el ar putea numi: Omul radiază imaginaţiuni, el are o aură formată din imaginaţiuni. Acesta este un proces obiectiv, care nu-i face nimic celui care-l priveşte. Cu alte cuvinte, dacă această aură imaginativă e privită din exterior, de altcineva, acesta va vedea, pur şi simplu, în mod obiectiv, o aură, aşa cum vede un alt lucru; dar dacă această aură e privită din interior, de către văzătoarea însăşi, aceasta vede numai ceea ce răspândeşte Lucifer în ea însăşi. Este o mare deosebire dacă vedem ceva noi înşine, sau dacă lucrul respectiv e văzut de alţii. O deosebire extraordinar de mare!

Cu aceasta are legătură faptul că, atunci când la femeie apare starea vizionară, există un mare pericol dacă această clarvedere vizionară apare sub formă de imaginaţiuni. Aici se cere din partea femeii o prudenţă cu

totul deosebită. Şi trebuie să existe întotdeauna premisa ca ea să-şi ia în mod energic evoluţia în propriile mâini, ca ea să aibă o evoluţie sănătoasă. Ea nu trebuie să se oprească la tot ceea ce vede, nu-i aşa, fiindcă poate fi, pur şi simplu, aura propriu-zis luciferică, privită din interior, care a fost necesară la plăsmuirea trupului feminin. Unele lucruri pe care le descriu femeile vizionare sunt interesante dintr-un cu totul alt motiv decât acela pentru care ele le consideră astfel. Dacă descriu asemenea lucruri sau le privesc ca şi cum ar fi o lume obiectivă interesantă, atunci ele se înşeală cu totul, sunt cu totul în eroare. Dar dacă această aură e privită din exterior, atunci ea este ceea ce tocmai a făcut să fie posibilă crearea formei feminine, din sânul eterului, în evoluţia Pământului. Aşa că noi putem spune: Femeia trebuie să fie deosebit de precaută, când la ea începe sau apare elementul vizionar, clarvederea imaginativă, pentru că aici poate uşor pândi un pericol, pericolul de a cădea pradă erorii.

Organismul masculin e altfel. Dacă studiem organismul masculin, constatăm că în aura lui şi-a întreţesut forţa Ahriman, dar acum în eterul sunetului şi în eterul vieţii. Şi, după cum la femeie există în special eterul căldurii, la bărbat există în special eterul vieţii. La femeie există în special eterul căldurii, în care acţionează Lucifer, iar la bărbat eterul vieţii, în care acţionează Ahriman. Când bărbatul iese din conştienţa sa, când coeziunea care se exprimă în el drept conştienţă a eului e estompată, când la bărbat apare un fel de stare pasivă, atunci iarăşi se poate vedea cum aura din jurul lui se face simţită, aura în care îşi are puterea Ahriman.

Dar acum este o aură care conţine în special eterul vieţii şi eterul sunetului. În ea există sunet în vibraţie, aşa că, de fapt, nu vedem aura bărbatului într-un mod atât de

nemijlocit imaginativ, ci e ceva dintr-un sunet care vibrează, înconjurându-l pe bărbat. Toate acestea au de-a face, bineînţeles, cu forma umană, nu cu sufletul; toate acestea au de-a face cu bărbatul, în măsura în care el este ceva fizic. Aşa că acela care priveşte această aură din exterior poate vedea: bărbatul radiază – se poate spune acum – intuiţii. Sunt aceleaşi intuiţii din care a fost plăsmuită, de fapt, forma sa fizică prin care el există în lume ca bărbat. În jurul lui se aud sunete ce vibrează în mod viu. De aceea, pentru bărbat există un alt pericol, atunci când conştienţa e estompată spre pasivitate, pericolul de a auzi această aură proprie, de a auzi lăuntric. Bărbatul trebuie să fie deosebit de atent să nu se lase dus de valuri, când aude în mod spiritual propria sa aură, fiindcă atunci îl aude pe Ahriman care lucrează în el. Fiindcă Ahriman trebuie să fie acolo.

Vedeţi acum că în lume n-ar exista masculinul şi femininul dacă n-ar fi acţionat Lucifer şi Ahriman. Am vrea să ştim cum ar putea scăpa femeia de Lucifer, cum ar putea scăpa bărbatul de Ahriman! Predica: Trebuie să fugim de ele, de aceste puteri – am subliniat-o adesea –, e absolut prostească, fiindcă ele fac parte din ceea ce trăieşte în evoluţie, după ce evoluţia este deja aşa cum este.

Dar noi putem spune acum: Da, prin faptul că bărbatul stă pe Pământ aşa, ca bărbat, într-o încarnarea masculină, el îşi parcurge viaţa, iar ceea ce este el ca bărbat, ceea ce poate el vieţui ca bărbat, ceea ce este, într-un anumit sens, experienţa masculină, provine de la faptul că în el există eter al vieţii sunător, că în el există întotdeauna nişte coruri ale vieţii – *Lebechöre* –, în orice caz, nişte coruri ale vieţii amestecate de Ahriman, care construiesc, de fapt, forma lui de bărbat. El are în jur, în

sine, coruri ale vieţii, care devin vizibile în jurul său numai când dobândeşte însuşiri mediumnice.

Să presupunem că avem de-a face cu nişte oameni care au murit imediat la naştere, care vor să exprime faptul că nu au devenit „bărbaţi" aici, în cursul încarnării lor. Ce ar spune ei oare? Ei ar spune că acest lucru nu a acţionat la naşterea lor, că, ce-i drept, au avut condiţiile de a deveni în această încarnare bărbaţi, dar că ceea ce face ca un bărbat să fie bărbat nu a acţionat. Au fost îndepărtaţi imediat de la ceea ce ar fi făcut ca ei să fie, în încarnarea fizică, bărbaţi. Într-un cuvânt, ei ar spune:

Noi repede-am plecat Din coruri de viaţă!	*Wir wurden früh entfernt* *Von Lebechören.*

Asta spun băieţii preafericiţi.

Noi repede-am plecat Din coruri de viaţă; Dar el a învăţat,	*Wir wurden früh entfernt* *Von Lebechören;* *Doch dieser hat gelernt,*

adică: el, Faust, a făcut experienţa. El a trecut prin viaţa cea lungă, prin lunga viaţă pământească. El este acela care ne poate comunica ceva în legătură cu această viaţă de pe Pământ.

Acum ne-nvaţă.	*Er wird uns lehren.*

Aşa că noi trebuie să privim în străfundurile cele mai adânci ale cunoaşterii oculte, dacă vrem să înţelegem de ce stă scris, tocmai în această operă, un cuvânt sau altul. Comentatorul vine apoi şi spune: Ei da, poetul alege aşa un cuvânt: coruri ale vieţii (*Lebechöre*) etc. – Un asemenea om e mulţumit cu toate, numai să nu fie nevoit să se supună necesităţii incomode de a învăţa ceva. Prin asemenea lucruri eu aş vrea să vă spun cât de la obiect şi de competentă, în sensul concepţiei spirituale despre lume,

este această operă a lui Goethe, să vă arăt ce zace, de fapt, în această creaţie a lui Goethe.

Poate că v-am întristat inima, într-o direcţia sau alta – am spus imediat: Acest lucru are ceva greu de înţeles pentru inima umană –, prin faptul că am atras din nou atenţia asupra unor puncte caracteristice, în care Ahriman şi Lucifer acţionează în lume în aşa fel încât nu le putem scăpa. Fiindcă putem aranja lucrurile cum vrem, când ne pregătim pentru o încarnare – trebuie să o trăim fie într-o încarnare masculină, fie într-o încarnare feminină, nu avem altă posibilitate: dacă în ea nu e Lucifer, atunci în ea e Ahriman. Aşadar, nu se poate să împingem lucrurile atât de departe încât să spunem: Trebuie să scăpăm de amândoi. – Eu v-am întristat inima, nu-i aşa, pe lângă aceasta, şi arătându-vă că a observa aura proprie, a privi, aş zice, în această aură proprie, implică un anumit pericol. Dar înţelepciunea infinită a lumii constă tocmai în faptul că viaţa nu e făcută să fie ca un pendul în stare de repaus, că pendulul oscilează. Şi, aşa cum pendulul oscilează spre stânga sau spre dreapta, la fel şi viaţa, nu numai a omenirii, ci a lumii întregi, oscilează în direcţie ahrimanică şi în direcţie luciferică. Iar viaţa e posibilă numai datorită faptului că ea pendulează încolo şi încoace, între influenţele ahrimanice şi cele luciferice, că ea menţine între ele echilibrul şi posedă această forţă a echilibrului. De aceea, lucrului pe care l-am prezentat acum ca fiind periculos i se opune ceva. Dacă el e luciferic, i se opune ceva ahrimanic. Dacă e ceva ahrimanic, i se opune ceva luciferic.

Să luăm, aşadar, din nou, organismul femeii. El radiază, aş zice, o aură luciferică. Dar, prin faptul că o radiază, el îndepărtează eterul vieţii sau al sunetului, aceasta face ca în jurul organismului feminin să se formeze

un fel de aură ahrimanică, aşa că organismul feminin are în mijloc aura luciferică, iar în exterior, pe cea ahrimanică. Dar organismul feminin, dacă nu este atât de inactiv încât să se oprească la perceperea vizuală a propriei aure, se poate dezvolta mai departe. Şi tocmai acesta este esenţialul, să nu ne oprim într-un mod nesănătos la primele imaginaţiuni care s-au format, ci să aplicăm întreaga voinţă pentru a răzbate prin aceste imaginaţiuni. Pentru că, în cele din urmă, trebuie să ajungem atât de departe încât să nu ne apară prima aură, ci să ne apară ceva reflectat, aş zice, de o placă-oglindă, care este acum o aură ahrimanică. Nu avem voie să privim în interiorul aurei proprii, ci trebuie să avem reflectat de aura exterioară ceea ce există în aura proprie. Vedeţi astfel că organismul feminin este în situaţia următoare: el primeşte elementul luciferic reflectat de cel ahrimanic şi tocmai prin aceasta e neutralizat, tocmai prin aceasta e menţinut în echilibru. El nu este, aşadar, nici ahrimanic, nici luciferic, ci e defemininizat, devine general-uman. Cu adevărat, el devine general-uman.

Vă rog, încercaţi să simţiţi foarte intens că, într-adevăr, atunci când omul se înalţă în spiritual, prin faptul că scapă fie de puterea luciferică, fie de cea ahrimanică, a propriei aure, tocmai că nu priveşte în interiorul elementului luciferic sau ahrimanic, ci lasă ca unul dintre ele să se oglindească şi, în acest fel, îl primeşte înapoi, în mod asexuat, fără să fie masculin sau feminin. Elementul feminin e neutralizat, devenind masculin, în contact cu cel ahrimanic, iar elementul masculin e neutralizat, devenind feminin, în contact cu cel luciferic. Fiindcă, exact la fel cum aura feminin-luciferică este înconjurată de aura ahrimanică, aura masculin-ahrimanică este înconjurată de aura luciferică şi reflectă ceea ce omul are în el, exact la fel

ca în cazul organizării feminine. Vedem aceasta ca imagine de oglindă.

Să presupunem, aşadar, că cineva vrea să descrie acest proces. Când ar putea ajunge el în situaţia de a-l descrie? Ei bine, ceea ce se întâmplă în cazul clarvederii se întâmplă şi după moarte. Omul este în aceeaşi situaţie. În cazul clarvederii, femininul trebuie să se neutralizeze prin masculin, masculinul, prin feminin. Tot aşa se petrec lucrurile şi după moarte. Ce fel de reprezentări trebuie să apară acum? Ei bine, să presupunem că un suflet care s-a aflat într-un organism feminin a trecut prin moarte, că după moarte el trebuie să treacă prin tot felul de trăiri, care sunt o compensare a vinii pământeşti cu care el s-a încărcat. Un asemenea suflet va căuta acum, cu încetul, să ajungă la neutralizarea lucrurilor de care a fost legat pe Pământ. Femininul va căuta să realizeze neutralizarea prin masculin. Neutralizarea va consta în faptul că el va năzui spre masculinul suprem, ceea ce va fi pentru el o eliberare. Dacă vom întâlni după moarte femei penitente, pentru ele va trebui să fie caracteristic faptul că, în lumea spirituală, dorul lor e plin de năzuinţa spre elementul masculin aducător de echilibru. Cele trei penitente – Magna peccatrix, Mulier Samaritana, Maria Aegyptiaca – se află, în orice caz, în suita lui Mater gloriosa, dar ele trebuie să năzuiască spre neutralizare, spre realizarea echilibrului. De aceea, ce-i drept, Mater gloriosa acţionează în aură; acest lucru este exprimat în mod foarte clar, faptul că Mater gloriosa poate să acţioneze în aura lor, că ea are propria ei aură. Ia ascultaţi:

Mici nori în faţă I se prezintă: Sunt pocăitele,	*Um sie verschlingen* *Sich leichte Wölkchen,* *Sind Büßerinnen,*

Gingaşa gintă; Îngenunchează Sorbind eter, Graţie cer.	*Ein zartes Völkchen,* *Um Ihre Kniee* *Den Äther schlürfend,* *Gnade bedürfend.* *Dir, der Unberührbaren,* *Ist es nicht benommen,* *Daß die leicht Verführbaren* *Traulich zu dir kommen.*

Dar ele sesizează acest lucru numai aşa, ca pe o conştienţă. Nu le vine în întâmpinare ca ceva care sună spre ele drept culmea înaltă a vieţii. Ci spre ele sună ceea ce ele trebuie să vieţuiască, prin Christos, în legătură cu Mater gloriosa. De aceea, vedem pretutindeni cum cuvintele celor trei penitente sunt îndreptate spre elementul masculin, spre Christos:

Pe iubirea ce vărsat-a Lacrimi, ca balsam văpăii, Pentru Fiul tău, când – roata Îl huleau toţi fariseii; Pe urciorul plin ce-i dete Dulci arome-n strop cuminte, Şi pe gingaşele plete Ce-au zvântat picioare sfinte...	*Bei der Liebe, die den Füßen* *Deines gottverklärten Sohnes* *Tränen ließ zum Balsam fließen,* *Trotz des Pharisäer-Hohnes;* *Beim Gefäße, das so reichlich* *Tropfte Wohlgeruch hernieder;* *Bei den Lokken, die so weichlich* *Trockneten die heil'gen Glieder.*

Iar la samariteană, la Maria:

Pe fântâna unde-şi strânse	*Bei dem Bronn, zu dem schon weiland*

Mai demult Avram cioporul, Pe urcioru-n care-şi stinse Buzele Mântuitorul...	*Abram ließ die Herde führen;* *Bei dem Eimer, der dem Heiland* *Kühl die Lippe durft' berühren;*

Iar aici, spiritualizat:

Pe izvorul pur şi darnic Ce ţâşnind acolo sprinten, Veşnic viu, adapă harnic Lumile de pretutindeni...	*Bei der reinen, reichen Quelle,* *Die nun dorther sich ergießet,* *Überflüssig, ewig helle,* *Rings durch alle Welten fließt.*

Christos se numeşte El însuşi, în faţa samaritencei: apa cea adevărată.

Iar la Maria Egipteanca avem deja de-a face cu punerea în mormânt:

Pe sfinţitul loc în care-a Fost Iisus înmormântat; Pe-acel braţ şi-ameninţarea Ce din prag m-au alungat; Pe căinţa ce-n pustiu o Am trăit ani patruzeci; Pe-acel bucuros adio Ce-n nisip l-am scris pe veci.	*Bei dem hochgeweihten Orte,* *Wo den Herrn man niederließ:* *Bei dem Arm, der von der Pforte,* *Warnend mich zurükke stieß;* *Bei der vierzigjähr'gen Buße,* *Der ich treu in Wüsten blieb:* *Bei dem sel'gen Scheidegruße,* *Den im Sand ich niederschrieb.*

Vedem că în cele trei femei trăieşte ceea ce vrea să iasă, din aura proprie, spre ceea ce se neutralizează.

Iar dacă întrebăm ce găseşte acum bărbatul, drept element care îl neutralizează, care îl ridică din sfera masculinului, aflăm că e dorul după femininul care străbate lumea cu valurile sale.

Vaste sunt văile, Spiritu-i mare.	*Hier ist die Aussicht frei,* *Der Geist erhoben.*

În pâlc, femeile Zboară prin zare. Miez al eterului, În coroana de stele, Regina cerului Luceşte-ntre ele.	*Dort ziehen Fraun vorbei,* *Schwebend nach oben;* *Die Herrliche mitteninn* *Im Sternenkranze,* *Die Himmelskönigin,* *Ich seh's am Glänze.*

În primă instanţă, el nu e atras, ca penitentele, în mod direct, de etern-masculinul din Christos, ci de ceea ce ţine de Christos drept element etern-feminin. Iar acesta îl duce, la rândul său, spre ceea ce, în sufletul lui Gretchen, e karmic legat de el, îl duce iarăşi la femeie. Vedeţi aici întreţesut în operă în mod delicat misterul adânc al felului în care se raportează omul la lumea spirituală.

Fiindcă, aş zice, cum să nu avem un sentiment consternam de adânc atunci când ne apare în faţa ochilor starea de fapt ocultă: sufletul destrupat, care mai are în el elementele – natură, care trebuie mai întâi separată de el –, care trebuie să se neutralizeze prin elementul feminin. Şi vedem cum, încercând să realizeze neutralizarea, care îl duce în sus, pentru că avem de-a face cu masculinul, cu Faust, trebuie să se facă simţit elementul feminin, drept „atragere spre sine". E descris ceva cu totul minunat în această operă. Şi ni se dă de înţeles clar şi lămurit că acest ceva trebuie să fie prezent în ea. Faust va năzui, aşadar, prin gura Doctorului Marianus, spre elementul feminin, adică spre etern – femininul spiritual, dar spre taină, spre mister. Când ajunge să o vadă în spirit pe Mater gloriosa, el spune:

Doamnă-a lumii, chip nestins,	*Höchste Herrscherin der* *Welt!*

Lasă-mă prin haina Cortului de cer întins Să-ţi contemplu taina! Tot ce-n pieptu-mi de bărbat Lin şi grav mă-ncântă, Să te-ntâmpine curat Cu iubire sfântă.	*Lasse mich im blauen,* *Ausgespannten Himmelszelt* *Dein Geheimnis schauen.* *Bill'ge, was des Mannes Brust* *Ernst und zart bewegt* *Und mit heil'ger Liebeslust* *Dir entgegen trägt!*

Să ne reprezentăm, aşadar: Faust căutând să se apropie de lumea spirituală, dorind intens să vadă în Mater gloriosa misterul femininului. Cum va putea fi realizat acest lucru? Ei bine, acest lucru va putea fi realizat prin faptul că lumina e neutralizată de radiaţiile sale ce se revarsă în sens opus, adică prin faptul că apare aura de lumină şi căldură feminină care este radiată în sens opus, nu aşa cum se revarsă ea în mod nemijlocit. Aceasta trebuie neutralizată, trebuie să fie unită cu faptul că această lumină are o contraradiaţie. Pe bolta cerească deschisă e perceput în mod spiritual misterul: femeia înveşmântată cu aura, cu Soarele. Când lumina e reflectată de Lună: femeia având la picioare Luna. Dumneavoastră cunoaşteţi această imagine, cel puţin ar trebui ca ea să vă fie cunoscută. Îl vedem astfel pe Faust însuşi dorind cu intensitate să vadă, până la urmă, pe bolta deschisă a Cerului, misterul: Maria, femeia, înveşmântată cu Soarele, având la picioare Luna, care reflectă lumina. Şi, ceea ce ştie el, de altfel, despre Mater gloriosa, formează, împreună cu acest mister, cu această taină, pe bolta deschisă a Cerului, conţinutul afectiv şi de sentiment al lui *chorus mysticus*. Fiindcă şi ceea ce mai are formă umană în Mater gloriosa este o parabolă, fiindcă aceasta e partea pieritoare, ceea ce mai ţine, în ea, de forma umană, şi toate acestea constituie o parabolă. Inaccesibilul, adică ceea ce, în dorul uman, este

inaccesibil, aici devine realizare. Aici ajungem să percepem sub o formă solară radiaţia aurei [Nota 52], a cărei lumină acţionează, reflectată, trimisă înapoi de către Lună: indescriptibilul, aici a fost atins. Ceea ce în viaţa fizică nu poate fi înţeles – faptul că e căutat ceea ce, din sine, radiază în reflectarea lipsită de egoism – aici a fost atins. – Apoi, totul rostit, sub o formă corespunzătoare sentimentului, din gură de bărbat sau pentru urechi de bărbat:

Etern-Femininul ne trage în sus.	*Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan.*

Trebuie să spunem, desigur: A lăsa ca *Faust* să acţioneze asupra noastră înseamnă cu adevărat, în ceea ce priveşte multe părţi din *Faust*, o intrare directă într-o atmosferă ocultă. – Şi, dacă eu aş vrea să vă spun tot ce ar fi de spus despre *Faust* din punct de vedere ocult, atunci ar trebui să mai rămânem împreună încă mult timp. Ar trebui să audiaţi multe conferinţe pe această temă. Dar, în primă instanţă, acest lucru nu e deloc necesar, fiindcă nu e atât de important să ne însuşim cât mai multe idei şi noţiuni, ci e foarte important, în primă instanţă, în ceea ce ne priveşte, să dăm profunzime sentimentelor noastre. Şi dacă noi dăm profunzime sentimentelor noastre faţă de această operă a literaturii universale, în aşa fel încât să fim cuprinşi de o veneraţie adâncă faţă de ceea ce a făcut geniul în a cărui activitate şi creaţie sunt prezente cu adevărat lucruri oculte, atunci noi facem un bine lumii şi nouă înşine. Dacă suntem în stare să avem faţă de ceea ce e mare din punct de vedere spiritual sentimentul de veneraţie just, atunci acesta e o cale importantă ce duce spre poarta ştiinţei spiritului.

Să spunem încă o dată: E mai puţin important să fantazăm cu gândirea, şi e mai important să dăm

profunzime sentimentelor. – Şi eu aş da prea puţin pe faptul că am putut să vă spun, de exemplu, că ceea ce spun băieţii preafericiţi, şi anume că le-au fost răpite corurile vieţii, duce în asemenea adâncuri oculte, eu aş da prea puţin pe această simplă idee, dacă aş şti că inima dumneavoastră, că simţirea dumneavoastră, că simţul dumneavoastră lăuntric e cuprins, la rostirea unuia asemenea adevăr, de o emoţie atât de puternică încât simţiţi ceva din forţele profunde şi sfinte care trăiesc în lume, care se revarsă în activitatea creatoare a omului, când această activitate creatoare a omului e unită, într-adevăr, cu tainele lumii. Dacă ne putem înfiora cu privire la un asemenea fapt, la faptul că într-o operă poetică pot fi cuprinse lucruri atât de adânci, atunci această înfiorare prin care a trecut sufletul nostru, simţirea noastră, inima noastră, e mai valoroasă decât simpla cunoaştere a faptului că băieţii preafericiţi spun că nu s-au unit cu corurile vieţii. Nu bucuria cauzată de spiritualitatea ideii este aceea care trebuie să ne trezească emoţia, ci bucuria provocată de faptul că lumea e astfel ţesută din spiritual încât în inima umană acţionează lucrarea spiritului în aşa fel încât o asemenea activitate creatoare poate trăi în evoluţia spirituală a omenirii.

X ÎNŢELEPCIUNE – FRUMUSEŢE – BUNĂTATE MICHAEL – GABRIEL – RAFAEL

Dornach, 19 august 1916, după reprezentarea euritmic-dramatică a pasajelor „Închinare”şi „Prolog în Cer”

Am vorbit în ultimele săptămâni despre cele trei idealuri mari, supreme, ale omenirii [Nota 53], şi am desemnat aceste trei idealuri, aşa cum sunt ele înfăţişate din vremuri îndepărtate, drept idealurile înţelepciunii, frumuseţii şi bunătăţii.

Ei bine, în epocile moderne, aceste trei idealuri supreme ale omenirii au fost puse mereu în legătură cu cele trei forţe sufleteşti umane cunoscute nouă şi studiate din cele mai diferite puncte de vedere. Idealul înţelepciunii a fost pus în legătură cu gândirea sau cu activitatea de reprezentare, idealul frumuseţii cu simţirea, idealul bunătăţii cu voinţa.

Omul poate avea înţelepciune numai sub formă de reprezentări clare, într-o gândire clară. Ceea ce este obiectul artei, frumosul, frumuseţea, nu poate fi sesizat în acelaşi fel. Simţirea este acea forţă a sufletului care are de-a face în special cu frumuseţea, aşa spun, de multă vreme, cercetătorii sufletului, psihologii. Iar ceea ce se înfăptuieşte în lume drept bine are legătură cu voinţa. Se pare că e cât se poate de convingător ceea ce au spus psihologii, cunoscătorii sufletului, despre legătura dintre cele trei idealuri ale omenirii şi diferitele forţe sufleteşti. Şi mai putem adăuga, ca un fel de completare, că *Kant* a scris trei critici [Nota 54], dintre care una, *Critica raţiunii pure*, e menită să servească înţelepciunii, pentru că îşi propune să critice facultatea de reprezentare. O altă critică a fost numită de Kant *Critica puterii de judecată* şi la el ea are două părţi: „Critica puterii de judecată estetice” şi „Critica puterii de judecată teologice”. De fapt, când vorbeşte despre puterea de judecată, Kant se referă tot la ceea ce e

cuprins în cunoaşterea bazată pe sentiment, prin care spunem că da, ceva e frumos sau urât, folositor sau dăunător. Aşa că am putea vorbi – ca un fel de subîmpărţire tocmai în acest sens al lui Kant, şi alţii au păstrat cuvintele folosite de el – despre faptul că puterea de judecată, în cazul căreia nu ne gândim doar la judecata bazată pe reprezentări, ci la faptul că judecata vine din inimă, are o legătură cu modul de a înţelege frumosul. Iar o a treia critică a lui Kant este *Critica raţiunii practice*, care se referă la voinţă, la năzuinţa de a face binele.

Cele spuse de mine acum pot fi găsite la toţi psihologii, cu excepţia unui psiholog care a început să-şi ţină prelegerile în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi care a fost de părere că această întreagă împărţire în forţe sufleteşti umane nu merge, nu e în acord cu observarea lipsită de prejudecăţi a sufletului uman. Şi că la fel de puţin corespunde realităţii repartizarea marilor idealuri ale omenirii câte unei forţe sufleteşti, reprezentare, simţire şi voinţă, în aşa fel încât activităţii de reprezentare i se asociază, drept ideal suprem, înţelepciunea, simţirii – frumuseţea, voinţei – bunătatea. Psihologul la care mă refer, *Franz Brentano* [Nota 55], era de părere că trebuie să răstoarne întreaga teorie pe care am schiţat-o eu aici şi, aş zice, să prezinte fundamental altfel structura vieţii sufleteşti umane. El asociază activitatea de reprezentare – hai să pornim de aici – cu frumosul. Dumneavoastră vedeţi, în timp ce toţi ceilalţi asociază frumuseţea cu simţirea, respectiv cu puterea de judecată, cu puterea de judecată estetică, cu puterea de judecată, în general, Brentano asociază frumuseţea cu activitatea de reprezentare, înţelepciunea, în măsura în care ea este ceva pe care omul îl dobândeşte, este asociată de Brentano cu puterea de judecată, el nu spune chiar simţire, ci puterea de judecată.

Iar voinţa, ciudat!, el chiar o trunchiază, prin faptul că nu îşi îndreaptă deloc privirea spre manifestarea voinţei, spre impulsul de voinţă, ci spre ceea ce stă la baza impulsului de voinţă: simpatia şi antipatia. – E ceva să priveşti lucrurile în felul acesta. De exemplu, vorbirea însăşi ne face uneori să stabilim o legătură între impulsul de voinţă şi simpatie sau antipatie. Când noi spunem, de exemplu, a simţi aversiune faţă de ceva! – Aici noi nu voim absolut deloc, dar simţim antipatie faţă de ceva. Şi astfel, Brentano ciunteşte, aş zice, voinţa, reducând-o la simpatie şi antipatie, el repartizează voinţei această simpatie şi antipatie, a spune „da" sau „nu" în legătură cu ceva. El nu merge până la impulsul de voinţă, ci numai până la ceea ce stă la baza voinţei: a spune Da sau Nu unui lucru, a aproba sau a nega ceva.

Prin activitatea de reprezentare, spune Brentano, nu se ajunge niciodată la o concepţie adevărată, adică înţeleaptă, ci numai la o concepţie, pur şi simplu. El spune să ne reprezentăm, de exemplu, un cal înaripat. Nu se poate obiecta nimic împotriva faptului de a ne reprezenta un cal înaripat. Dar nu este – să nu uităm că Brentano trăieşte în era materialismului – înţelept să ne reprezentăm un cal înaripat, pentru că un cal înaripat nu are nicio realitate. Ar trebui să se mai adauge ceva, când ne formăm o reprezentare. Ar trebui să se adauge recunoaşterea sau nerecunoaşterea reprezentării de către puterea de judecată, de-abia atunci ar ieşi ceva înţelept.

Noi ne putem întreba: Ce stă la baza unei asemenea răsturnări totale a forţelor sufleteşti? Ce l-a făcut pe Brentano să asocieze forţele sufleteşti frumuseţii, bunătăţii şi înţelepciunii cu totul altfel decât o fac ceilalţi psihologi? Dacă încercăm să vedem din ce cauză a ajuns Brentano la această altă împărţire a vieţii sufleteşti umane, nu putem

găsi un răspuns decât dacă avem în vedere evoluţia proprie, personală, a lui Brentano. Ceilalţi psihologi din epoca modernă sunt nişte oameni care au provenit, în majoritatea cazurilor, din sânul evoluţiei moderne a modului de a concepe lumea. E o particularitate a filosofilor moderni, a tuturor filosofilor, aceea că ei cunosc relativ foarte bine filosofia greacă – în felul lor, bineînţeles – şi apoi filosofia începe, de fapt, din nou, cu Kant. Iar despre ceea ce se află între filosofia greacă şi Kant, filosofii moderni nu ştiu prea multe. Kant însuşi nu a ştiut despre tot ceea ce a existat între filosofia greacă şi el, mult mai mult decât ceea ce citise la *Hume* şi la *Berkeley* [Nota 56]; el nu ştia nimic despre întreaga dezvoltare a filosofiei medievale. Kant a fost total ignorant în privinţa a ceea ce numim scolastica Evului Mediu. Iar aceia care fac totul în felul lor comod, găsesc un motiv serios tocmai în faptul că filosoful Kant nu ştia nimic despre scolastică, pentru a considera că scolastica, în general, e o adunătură de prostii pedante şi pentru a nu o mai studia. Faptul că n-a ştiut nimic despre scolastică nu l-a oprit, pe lângă aceasta, să nu ştie nimic nici despre filosofia greacă. Alţii au ştiut mai mult decât el în acest domeniu. – Brentano a fost un cunoscător temeinic al scolasticii, un cunoscător temeinic al filosofiei medievale şi, în plus, un cunoscător temeinic al lui Aristotel. Cât despre aceia care concep lumea filosofiei împreună cu Kant, ei nu sunt nişte cunoscători ai lui Aristotel, nu sunt nişte cunoscători ai lui, fiindcă Aristotel, marele grec, a fost maltratat cel mai mult în istoria dezvoltării vieţii spirituale moderne. Brentano a fost, aşadar, un cunoscător temeinic al lui Aristotel şi al scolasticii, dar nu ca unul pe care-l numim doar un cunoscător istoric, unul care ştie ce a scris Aristotel, şi ce au scris scolasticii, fiindcă pentru o asemenea cunoaştere

îţi poţi face tot felul de gânduri dacă parcurgi istoria filosofiei! Brentano a fost, din interior, un om care se transpusese atât în filosofia lui Aristotel, cât şi în filosofia scolasticii, în această gândire singuratică, desfăşurată în chiliile mănăstirilor, secole de-a rândul, în această gândire care lucra cu o tehnică temeinică a lumii noţiunilor, cu acea tehnică temeinică a lumii noţiunilor pe care gândirea modernă a pierdut-o cu totul. De aceea, cei care au urmărit în anii ’70, '80 prelegerile de psihologie ale lui Brentano [Nota 57] au audiat, propriu-zis, un cu totul alt ton al gândirii umane decât se putea auzi şi se poate auzi la alţi filosofi din epoca modernă. În Brentano trăia cu adevărat ceva ca un subton a ceea ce a vorbit din sufletele scolasticilor. Şi acest lucru e important, pentru că pe baza acestei alte gândiri a făcut el această împărţire în alt fel. Astfel, noi putem spune: Avem în faţa noastră faptul ciudat că toţi gânditorii moderni pentru care scolastica era şi este o simplă ţesătură de noţiuni inconsistente, descriu sufletul uman şi raportarea lui la înţelepciune, frumuseţe şi bunătate în felul următor:

Înţelepciune : Reprezentare

Frumuseţe : Simţire

Bunătate : Voinţă

În Brentano trăia întreaga simţire, trăiau toate impulsurile interioare care au existat într-o inimă de scolastic, în măsura în care aşa ceva e posibil în epoca prezentă. El a trebuit să gândească aşa, el a trebuit să împartă altfel sufletul uman, cu forţele sale, şi să le raporteze altfel la marile idealuri ale omenirii. De unde vine aceasta?

Dacă astăzi dumneavoastră v-aţi fi putut hotărî să-i întrebaţi pe îngerii de sus, de pe scenă – şi mai ales pe cei trei arhangheli –, cum fac ei împărţirea sufletului şi cum îl

raportează la marile idealuri, atunci ei v-ar fi răspuns, desigur, într-un mod mult mai desăvârşit decât a putut-o face Brentano, printr-un răspuns asemănător celui dat de el. Rafael, Gabriel, Michael n-ar înţelege, ei înşişi, deloc acea împărţire, dar s-ar transpune fără greutate în ea, doar că ar da o formă mai desăvârşită împărţirii pe care a dat-o Brentano. Atingem aici un fapt important din istoria spirituală a omenirii. Oricât de departe ne-am ţine azi de modul de a gândi al Evului Mediu scolastic, la baza acestui mod de a gândi se afla ceva care poate fi descris cam în felul următor: Când scolasticul vorbea despre lucrurile supreme, el nu căuta să se oprească la ceea ce se desfăşoară nemijlocit pe planul fizic, ci căuta să-şi pregătească sufletul pentru ca din el să poată vorbi entităţile spirituale ale lumii superioare. În multe privinţe, acesta va fi doar un bâiguit al sufletului uman, deoarece sufletul uman nu poate descrie niciodată decât în mod imperfect ceea ce este vorbirea spiritelor mai înalte, situate pe o treaptă superioară celei umane. Dar aşa au vrut să vorbească scolasticii, până la un anumit grad, despre problemele spirituale ale omului, aşa cum trebuie să vorbească un suflet care se dăruieşte lucrurilor pe care le au de spus spiritele suprasensibile.

Aici, pe planul fizic, noi ne obişnuim să ne formăm o părere aprobatoare sau dezaprobatoare faţă de ceea ce face ca o reprezentare să fie înţeleaptă, orientându-ne după lumea fizică exterioară, de când era materialismului este era propriu-zisă a omenirii. Noi spunem că un cal înaripat nu este o reprezentare valabilă, pentru că nu am văzut niciodată un cal înaripat. Materialismul consideră că o reprezentare e înţeleaptă atunci când ea este în concordanţă cu ceea ce dictează lumea exterioară.

Dar ia transpuneţi-vă în sfera îngerilor. Ei nu au această lume fizică exterioară, deoarece aceasta e condiţionată, în esenţă, de sălăşluirea într-un corp fizic, de existenţa unor organe de simţ fizice, pe care îngerii nu le au. În ce fel dobândesc îngerii posibilitatea de a vorbi despre reprezentările lor ca despre nişte reprezentări valabile, adevărate? Prin faptul că intră în relaţie cu alte entităţi. Fiindcă, de îndată ce ai trecut pragul lumii spirituale, lumea senzorială încetează să se mai întindă aşa cum se întinde ea în faţa simţurilor. Am caracterizat adeseori acest lucru, faptul că de îndată ce trecem pragul lumii spirituale ajungem într-o lume constituită numai din entităţi. Şi de felul în care ne ies în întâmpinare entităţile depinde dacă o reprezentare pe care ne-o facem e valabilă sau nu. Aşa că Brentano, când vorbeşte numai despre o putere de judecată, nu gândeşte în mod cu totul just. El ar trebui să vorbească despre o revelare fiinţială. Atunci s-ar ajunge la înţelepciune. Îndată ce am trecut pragul spre lumea spirituală, noi nu putem ajunge la înţelepciune dacă nu intrăm într-o relaţie justă cu entităţile care se găsesc dincolo de acest prag. Cine nu-şi poate crea o relaţie justă cu entităţile elementare, cu entităţile diferitelor ierarhii, poate crea numai nişte reprezentări confuze, dar nu poate crea nişte reprezentări juste, bazate pe înţelepciune. De faptul că privim în mod just fiinţele de dincolo de pragul spre lumea spirituală depinde reprezentarea justă dincolo de prag, de acest fapt depinde înţelepciunea privitoare la lumile spirituale, cărora le aparţine şi sufletul uman. Pentru că atunci – găsiţi descris acest lucru în cartea mea ***Teosofie***, în ultimul capitol – omul nu are niciun punct de sprijin într-o realitate fizică exterioară, el trebuie să se sprijine, în ceea ce priveşte înţelepciunea, pe comunicările făcute de entităţile elementare, de entităţile ierarhiilor

superioare etc. Intrăm aici într-o lume foarte vie, nu în lumea în care noi devenim doar nişte fotografi ai realităţii.

Brentano a dat, s-ar putea spune, ultimul reflex abstract al vorbirii îngerilor. Îngerii ar spune: înţelepciunea e ceea ce izvorăşte din contextul comunicărilor făcute de fiinţele aflate dincolo de pragul lumilor spirituale. – Nu e suficient să ne facem o reprezentare, ci această reprezentare trebuie să fie în concordanţă cu ceea ce revelează fiinţele spirituale aflate dincolo de prag. Simpla activitate de reprezentare nu are voie, aşadar, dincolo de prag, să servească înţelepciunii. Cui are voie să-i servească? Aparenţei, în care trăieşte frumuseţea. Dacă, dincolo de prag, aplicăm realităţii, fără nicio rezervă, activitatea de reprezentare, atunci nu ajungem la o reprezentare justă. Dar aparenţei în care acţionează şi trăieşte frumuseţea avem voie să i-o aplicăm. Aici Brentano a vorbit chiar într-un mod absolut just când a raportat reprezentarea la frumuseţe. Pentru că, atunci când vor să formeze reprezentări, îngerii îşi vor spune întotdeauna: Ce fel de reprezentări avem voie să ne formăm? Nu avem voie să formăm niciodată reprezentări urâte, ci întotdeauna numai reprezentări frumoase. – Dar aceste reprezentări, pe care ei şi le formează şi pe care şi le formează conform cu idealul frumuseţii, nu vor corespunde realităţii care le iese în întâmpinare în lumea spirituală. Activitatea de reprezentare trebuie asociată aici, cu adevărat, numai cu frumuseţea. Îngerii au idealul de a forma reprezentări în aşa fel încât întreaga lor lume de reprezentare să fie împânzită şi străluminată de idealul frumuseţii. Dumneavoastră nu trebuie decât să citiţi acel capitol din cartea mea ***Teosofie*** care tratează despre lumea sufletelor şi să studiaţi acolo cele două forţe sub forma în care le găsim dincolo de pragul care duce în lumea

spirituală, cele două forţe, simpatia şi antipatia, şi veţi găsi atunci că acolo raportul dintre simpatie şi antipatie stă la baza impulsurilor de voinţă. Aici, lucrurile iar coincid, dintr-un anumit punct de vedere. Numai că trebuie să le raportăm la viaţa sufletului, la sufletul omului actual, aşa cum această viaţă venind din subconştient e produsă încă din lumea sufletelor. Vedeţi aici că un filosof modern, pentru că păstrează în inima sa, într-un mod atavic, aş zice, scolastica Evului Mediu, caută să vorbească folosind terminologia îngerilor, desigur, în limbajul imperfect al materialismului. E un fapt extraordinar de interesant. Altfel nu înţelegem deloc de ce Brentano s-a opus întregii psihologii moderne, în aşa fel încât a făcut deosebire între forţele sufleteşti într-un cu totul alt mod decât ceilalţi psihologi şi le-a asociat în alt mod idealurilor supreme ale omenirii.

Dar luaţi ceea ce se spune, cu toate consecinţele pe care le are acest lucru. Ţineţi seama de toate consecinţele. Când trecem de pragul ce dă în lumea spirituală, noi trăim într-o lume de entităţi, aşa am spus, în măsura în care vorbim despre realitate. Aici noi nu putem forma în acelaşi sens nişte noţiuni atât de abstracte ca cele pe care le obţinem aici, în lumea fizică, atunci când vorbim despre realitate. Trebuie să avem fiinţe. Când vorbim despre realitate, trebuie să spunem: Nu e deloc posibil ca înţelepciunea, frumuseţea şi bunătatea să aibă dincolo, în lumea spirituală, acelaşi sens şi aceeaşi importanţă ca aici, în lumea fizică. Atunci ele ar fi tot nişte noţiuni abstracte, aşa cum le putem aplica aici, în lumea fizică. Dincolo trebuie să există nişte entităţi. – Aşadar, de îndată ce vorbim în sensul înţelepciunii înseşi, adică de îndată ce căutăm ceva real, dincolo trebuie să existe nişte entităţi, nu numai ceea ce desemnăm *in abstracto* prin înţelepciune,

frumuseţe şi bunătate. Când vorbim în lumea spirituală despre frumuseţe, ne putem spune: Frumuseţea este prezentă aici, în lumea spirituală, ca maya, ca aparenţă. – Exact la fel cum în lumea fizică sunt întipărite frumuseţe şi înţelepciune când noi înfăţişăm, de exemplu, frumuseţea plină de înţelepciune într-o dramă sau în alte opere de artă, sau cum înfăţişăm binele în frumuseţe într-o dramă sau în alte opere de artă, aşa cum toate acestea intră în legătură unele cu altele, tot astfel acţionează înţelepciunea, frumuseţea şi bunătatea în împărăţia frumuseţii, dincolo, de partea cealaltă a pragului. Dar atunci noi nu avem voie să vorbim niciodată despre ele ca reprezentări, nu trebuie să le folosim dincolo aşa cum le folosim aici. Să presupunem, aşadar, că cineva ar vrea să vorbească de dincolo, şi că, de dincolo, el ar vrea să vorbească aplicând acea forţă a sufletului care corespunde forţei de reprezentare, atunci el nu ar avea voie să spună: înţelepciune, frumuseţe, tărie, pentru că acestea sunt nişte idei abstracte, el ar trebui să menţioneze, să numească nişte entităţi. Dincolo, înţelepciunea ar trebui să se înfăţişeze drept entitate.

Ceea ce explic eu acum a fost ştiut foarte bine în limba vechilor Misterii, şi de aceea au fost introduse şi nişte denumiri care pot exprima acest lucru, care nu atrag doar atenţia asupra unor simple idei abstracte, ci asupra a ceva fiinţial real. Ceea ce este aici înţelepciune ar trebui să fie, dincolo de prag, o fiinţă. Dacă reflectaţi puţin, veţi putea găsi fără greutate că o fiinţă pe care o putem numi văzătorul de Dumnezeu, cel care îl vede pe Dumnezeu, ar putea fi o fiinţă care dincolo corespunde înţelepciunii: văzătorul de Dumnezeu.

O fiinţă care corespunde frumuseţii, ideii abstracte de frumuseţe, valabilă pentru planul fizic, ar trebui să se

reveleze. Frumuseţea se revelează, ea este aparenţă, e ceea ce apare, ceea ce pare. În momentul în care trecem peste prag, apare ceea ce e mult mai viu decât aici, pe planul fizic. Când e vorba despre frumos, despre frumosul fiinţial-real, nu e vorba despre ceva atât de mut sau care trăieşte în abstracţiunile auditive sau lingvistice pur umane, fizice, aşa cum e cazul aici, pe Pământ. Totul este revelare, revelare vie. Şi dacă luaţi împreună cele spuse acum şi ceea ce am spus mai înainte, veţi înţelege că vechile Misterii au creat un cuvânt pentru ceea ce dincolo de prag corespunde frumuseţii, şi care poate fi desemnat drept vestire a lui Dumnezeu. Cuvânt al lui Dumnezeu (*Gottes Wort*), sau cel ce îl exprimă pe Dumnezeu, vestitor al lui Dumnezeu. S-ar putea spune şi Cuvânt al lui Dumnezeu (în germană: *Wort Gottes*).

Tot aşa, trebuie să existe o fiinţă pentru voinţă: Cel care îl vrea pe Dumnezeu (*der Gottwollende*). Nu abstracţiunea pe care o avem noi în sufletul nostru drept voinţă, ci dincolo de prag trebuie să existe o fiinţă pentru voinţă. Cel care vrea Dumnezeu – dacă este îngăduit să formăm acest cuvânt. De ce să se formeze mereu numai cuvinte care se folosesc deja toată ziua, de vreme ce aici intrăm în împărăţia pentru care nu s-au format deloc cuvintele! Am putea spune Cel care vrea Dumnezeu (*der Gottwoller*). Dumnezeu nu are în El doar o voinţă – dacă îl luăm pe Dumnezeu ca nume generic pentru entităţile spirituale ale ierarhiilor superioare –, doar o voinţă, cum avem noi în sufletele noastre, ci o entitate care voieşte, un voitor (*ein Woller*): aceasta are o realitate fiinţială. Ceea ce la noi sunt numai cele trei forţe sufleteşti: reprezentare, simţire, voinţă, la Dumnezeu sunt fiinţe: Cel care îl vede pe Dumnezeu – văzătorul de Dumnezeu –, cel care îl vesteşte pe Dumnezeu – vestitorul de Dumnezeu –, cel care voieşte

în Dumnezeu – voitorul de Dumnezeu. Şi dacă am mai amintit adesea, în alte împrejurări, câte s-au întâmplat cu traducerile în decursul timpului, dacă luăm vechile expresii ebraice, ele corespund întru totul cuvintelor pe care am încercat să le creez aici. Desigur, dumneavoastră nu veţi găsi în niciun dicţionar ebraic traducerea acestor cuvinte, aşa cum e dată ea mai sus, dar dacă ne transpunem în ceea ce se înţelegea prin ele, atunci vechile cuvinte ebraice ar trebui să fie astăzi traduse, de fapt, prin aceste cuvinte, şi anume, în aşa fel încât văzătorul de Dumnezeu ar trebui să însemne în limba noastră exact acelaşi lucru ca Michael; vestitorul lui Dumnezeu – exact acelaşi lucru ca Gabriel; cel ce voieşte în Dumnezeu – exact acelaşi lucru ca Rafael. În timp ce în lumea fizică noi acţionăm prin cele trei forţe sufleteşti ale noastre, fiinţele ierarhiilor superioare acţionează prin entităţile înseşi. Când noi acţionăm prin reprezentare, simţire, voinţă, atunci acţionează un zeu prin Michael, Gabriel şi Rafael. Iar aceasta înseamnă pentru un zeu acelaşi lucru ca şi: Eu acţionez prin Michael, Gabriel, Rafael – ceea ce pentru sufletul nostru înseamnă: Eu acţionez prin gândire, simţire şi voinţă. Eu acţionez prin Michael, Gabriel, Rafael este, pur şi simplu, traducerea din limba oamenilor în limba care ar trebui să fie vorbită – dacă am vorbi limba reală, care domneşte acolo – dincolo de pragul spre lumea spirituală. Dacă vă adânciţi în unele descrieri din Biblie, veţi putea simţi, de altfel, pretutindeni – dacă simţiţi cât de cât obiectiv şi nu simţiţi aşa cum corespunde interpretării actuale a Bibliei, care este o răstălmăcire, din multe din puncte de vedere –, veţi putea simţi cât de real trebuie gândit aici ceea ce se referă la Michael, Gabriel şi Rafael.

Înţelepciune:	Putere de judecată – Văzătorul de

	Dumnezeu: Michael Revelare fiinţială
Frumuseţe:	Reprezentare – Vestitorul de Dumnezeu: Gabriel Putere de judecată
Bunătate:	Simpatie, aprobare/ antipatie, negare – Voitorul din Dumnezeu: Rafael

Amintiţi-vă acum, punând la bază cele spuse adineaori, felul cum vorbesc Gabriel, Michael, Rafael în „Prolog în Cer" de Goethe. Se poate spune numai că eşti zguduit în cel mai adânc străfund al sufletului văzând cu ce siguranţă instinctivă se sugerează în acest „Prolog în Cer" faptul că fiinţa de voinţă a Dumnezeirii se manifestă prin Rafael, fiinţa văzătoare a Dumnezeirii prin Michael, fiinţa ce se dezvăluie plină de frumuseţe, fiinţa ce se revelează, fiinţa ce se vesteşte, a Divinităţii, prin Gabriel. Voinţa Divinităţii trăieşte în acordul armonios al sferelor, trăieşte în ceea ce se exprimă în marile mişcări ale corpurilor cereşti şi în ceea ce se întâmplă în timp ce corpurile cereşti se mişcă:

Se-ntrece-n cântec vechiul soare Cu-al sferelor acord fratern, Iar trecerile-i necesare Ca bolţi de tunete s-aştern. Privind sorb îngerii putere.	*Die Sonne tont nach alter Weise* *In Brudersphären Wettgesang,* *Und ihre vorgeschriebne Reise* *Vollendet sie mit Donnergang.* *Ihr Anblick gibt den Engeln Stärke,*

S-ar putea spune, de asemenea: bunătate, care e tăria vieţii supramorale de dincolo de prag. De aceea, unii desemnează cele trei forţe sufleteşti: înţelepciune, frumuseţe, bunătate, drept înţelepciune, frumuseţe, tărie.

Dar nu-ndrăznesc a-l iscodi – a-l scruta.	*Wenn keiner sie ergründen mag;*

Ne smulgem părul din cap, dacă încercăm să-i surprindem pe comentatorii lui *Faust* la acest vers: *Wenn keiner sie ergründen mag*. Cei mai mulţi spun: „O, da, Goethe a vrut să spună: deşi sau chiar dacă sau cu toate că nimeni nu le poate scruta. Dar un poet cu adevărat mare nu vorbeşte aşa – am amintit adesea acest lucru, tocmai cu privire la Goethe. Scrutarea ţine de înţelepciune, aşa cum trăieşte ea în cadrul lumii fizice umane. Dincolo de prag, totul este cunoştinţa cu nişte entităţi spirituale, pe care le întâlnim aşa cum întâlnim aici nişte oameni, care trebuie să aibă şi ele o voinţă interioară pe care n-o putem scruta în întregime. Această scrutare, în sensul în care o facem noi aici, pe Pământ, pentru îngeri nu există deloc. Ei au în faţa lor realitatea spirituală; ei nu iscodesc, nu scrutează; ei privesc, pentru că fiecăruia îi este repartizat şi ceva din puterea văzătoare a lui Michael. Fiecare are ceva din forţa celuilalt, aşa cum fiecare forţă sufletească are ceva din cealaltă, de exemplu, activitatea de reprezentare are ceva din voinţă, căci dacă atunci când desfăşurăm o activitate de reprezentare n-am putea voi, noi am visa mereu etc. Tot aşa şi Rafael are în sine, bineînţeles, ceva din Michael şi Gabriel.

Înalt-urzitele mistere Au gloria din prima zi.	*Die unbegreiflich hohen Werke* *Sind herrlich wie am ersten Tag.*

Încercaţi să simţiţi aceste două versuri cu toată bogăţia de sentimente pe care le puteţi avea din ştiinţa spirituală!

Înalt-urzitele mistere	*Die unbegreiflich hohen Werke*

– care sunt descrise aici –

Au gloria din prima zi.	*Sind herrlich wie am ersten Tag.*

Ce înseamnă aceasta? Ele nu sunt *glorioase* şi *splendide* ca în ziua aceasta, ci au gloria din prima zi, sunt splendide ca în ziua cea dintâi. Aşa cum le-au apărut ele îngerilor, splendide, adică exteriorizându-se, revelându-se, ele sunt încă luciferice. Fiindcă ceea ce a rămas în urmă e luciferic. Trebuie să aplicăm cu adevărat sentimentele pe care ni le cucerim prin ştiinţa spirituală. Stelele strălucesc luciferic ca în ziua cea dintâi. Ele nu au progresat; îşi păstrează caracterul iniţial – încă un motiv pentru ca îngerii să nu le scruteze, ci să le privească. Pentru îngeri, ceea ce e luciferic poate fi văzut. Ei, îngerii, nu devin răi din această cauză. Eu am desemnat adesea elementul luciferic drept o necesitate a evoluţiei cosmice. Aici el vă este înfăţişat drept ceva ce stă deschis în faţa privirii îngerilor: Lucifer – nu aşa cum acţionează el pentru oameni, ci aşa cum menţine el în mod splendid *înalt-urzitele mistere, indescriptibil de înaltele lucrări*, aşa cum au fost ele în prima zi. Şi noi suntem conduşi, într-un limbaj sublim, până acolo unde ni se arată cum se manifestă elementul luciferic în Univers şi cum îngerilor le este îngăduit să-l vadă, ca în prima zi. Acest lucru e îndreptăţit. Numai că el nu trebuie să coboare în lumea fizică, până la om, aşa cum trăieşte de obicei sus, în lumea de dincolo de prag. Iar lumea care e străbătută de vuietul, de bubuitul voinţei cosmice, e vestită de-abia pe Pământ. Acolo, sus, ea trebuie să rămână de necercetat, acolo ea nu trebuie să fie iscodită sau scrutată. Pământul de aici, cu forţele care i-au fost repartizate omului, există pentru ca ceea ce e de necercetat pentru îngeri să fie cercetat prin înţelepciune umană. Dar Gabriel, vestitorul lui Dumnezeu, Cuvântul lui Dumnezeu, poate explica acest lucru numai aşa cum îl vede din afara

Pământului. Amintiţi-vă profundul cuvânt din Biblie: În faţa misterului devenirii umane ei şi-au acoperit chipul. – În acest profund cuvânt al Bibliei se exprimă totul despre ceea ce e de necercetat pentru îngeri în lumile care-i sunt accesibile omului prin înţelepciunea dezvoltată pe Pământ. Şi aici, în „Prolog în Cer", se vorbeşte în limbajul îngerilor, de aceea Gabriel, vestitorul lui Dumnezeu, caracterizează din exterior ceea ce pe Pământ se dezvăluie drept înţelepciune.

Cu zor şi zel ascuns îşi plimbă Pământul marile-i splendori; Lumini de paradis preschimbă Cu nopţi adânci vărsând fiori.	*Und schnell und unbegreiflich schnelle* *Dreht sich umher der Erde Pracht;* *Es wechselt Paradieses-Helle* *Mit tiefer schauervoller Nacht;*

Aşa se prezintă lucrurile văzute din exterior: elementul în care trăim aici, a cărui enigmă încercăm s-o dezlegăm, şi care acţionează asupra noastră în ambianţa senzorială. Acolo, afară, e minunata alternanţă dintre zi şi noapte:

Cu spuma-n fluvii larg prelinse.	*Es schäumt das Meer in breiten Flüssen*

De aceasta depinde binele şi suferinţa umană; acolo, afară, se dezvăluie numai ceea ce, spumegând, alcătuieşte Pământul sferic.

Izbeşte marea-n prundul gol, Şi stânci şi mare-n veci sunt prinse	*Am tiefen Grund der Felsen auf,* *Und Fels und Meer wird fortgerissen*

De-al sferelor grăbit ocol.	*In ewig schnellem Sphärenlauf.*

În acesta e legat întregul nostru destin pământesc, legat de viaţa senzorială. Vestitorul lui Dumnezeu îl caracterizează din afara Pământului.

Iar sensul Pământului, cum se dezvăluie el oare? Prin faptul că nu privim doar spre ceea ce e valabil pentru sfera simţurilor umane, ci şi spre ceea ce îşi trimite efectul afară, în Univers. Ce-i drept, Gabriel descrie Pământul aşa cum se vede el din afară, dar descrie ceea ce, în sfera simţurilor, are importanţă pentru om. Michael, văzătorul lui Dumnezeu, descrie ceea ce radiază afară, în Univers, şi îşi are importanţa sa şi pentru lumea din jurul Pământului, pentru întreaga sferă cerească. De aceea, el începe la periferie, nu jos, acolo unde curge marea, unde curg râurile, ci la periferie. El priveşte periferia.

Se-ntrec furtunile-n vârtejuri	*Und Stürme brausen um die Wette,*

Un cuvânt profund!

Din larg spre ţărm, din ţărm spre larg, Şi-nchipuie-n turbate vrejuri Efecte ce-n adânc se sparg.	*Vom Meer aufs Land, vom Land aufs Meer,* *Und bilden wütend eine Kette* *Der tiefsten Wirkung rings umher.*

Imaginaţi-vă, să zicem, văzute din afară, vânturile alizee, care bat acolo, afară, în curgere regulată. Ştiinţa noastră despre natură descrie toate acestea aşa, descrie ce are loc în aceste fenomene atmosferice, dar ea este limitată. Dacă cercetăm regularităţile din fenomenul atmosferic, găsim o legătură profundă între aceste fenomene atmosferice regulate şi fazele Lunii, fenomenele

lunare, dar nu pentru că Luna provoacă ceea ce are loc în atmosferă, ci pentru că, în egală măsură, mergând în paralel, Luna mai e dominată încă şi astăzi de vechile legi lunare şi pentru că fenomenele atmosferice au rămas de la vechile legi lunare. Nu e adevărat că Luna guvernează fenomenele atmosferice şi fluxul şi refluxul, ci amândouă sunt guvernate, sunt dominate, în paralel, de nişte cauze extrem de îndepărtate în timp. Ceea ce are loc în atmosferă are importanţă, de aceea, nu numai pentru ceea ce acţionează asupra omului în cercul lumii senzoriale, ci are importanţă şi pentru ceea ce are loc afară, în Univers. Noi privim în sus, spre fulger, auzim tunetul. Dar şi zeii privesc fulgerul şi aud tunetul, din cealaltă parte. Fulgerul şi tunetul mai înseamnă pentru ei şi cu totul altceva – am putea vorbi despre aceasta altă dată – decât pentru noi, oamenii de aici, care nu înţelegem tocmai tunetul şi fulgerul. Dar văzătorul lui Dumnezeu, Michael, înţelege în legătură cu Pământul tocmai ceea ce se manifestă de cealaltă parte în fulger şi în tunet, ceea ce a fost descris de mine – amintiţi-vă prima conferinţă [Nota 58] pe care am ţinut-o tot aici vara aceasta – drept partea subpământească a sufletului uman, drept furtunile sufletului uman, pe care vi le-am expus aplicate la caracterul lui *Weininger*, care a murit de tânăr. Ceea ce corespunde, în atmosferă, acestor furtuni din sufletul uman, aceasta acţionează în exterior. Şi, la fel cum ceea ce sunt în noi furtunile sufleteşti se armonizează, se îmblânzeşte, când facem să se reverse asupra lor forţele noastre sufleteşti superioare, pentru lumea de afară, ceea ce vuieşte drept furtună şi tună şi e haotic în meteorologie devine înspre Univers ceva regulat, plin de armonie. După cum noi, dacă evoluăm, nu rămânem la furtunile pustiitoare, ci înaintăm spre viaţa armonioasă a sufletului. Acolo jos, domnesc fulgerul şi tunetul.

Dar solii tăi	*Doch deine Boten,*

– îngerii –

Cinstesc, Stăpâne, Al zilei tale dulce mers.	*Herr, verehren* *Das sanfte Wandeln deines Tags.*

Aici, totul se grupează sub semnul blândeţii, al armoniei, văzut din sfera îngerilor, din afară.

Privind sorb îngerii putere,	*Der Anblick gibt den Engeln Stärke,*

– adică, le fortifică voinţa –

Dar nu-ndrăznesc iscodi,	*Da keiner dich ergründen mag,*

– dar tocmai aici nu e vorba de a iscodi, de a scruta (*ergründen*), ci de a contempla, de a privi!

Înalt-urzitele mistere Au gloria din prima zi.	*Und alle deine hohen Werke* *Sind herrlich wie am ersten Tag.*

Cu alte cuvinte, ele sunt luciferice, există pentru îngeri, numai că nu trebuie să acţioneze asupra omului în acelaşi fel. Lucifer este un element neîndreptăţit în lumea oamenilor în măsura în care el îşi transferă câmpul său de activitate, îndreptăţit în exterior pentru lumea spirituală, în lumea oamenilor şi aplică acolo aceleaşi legi pe care ar trebui să le aplice doar afară, în lumea spirituală.

Şi amintiţi-vă cum v-am explicat în alte conferinţe referitoare la *Faust*-ul lui Goethe confuzia care mai domnea în sufletul lui în timp ce lucra la *Faust*. V-am spus atunci că Goethe încă nu ştia să facă distincţie între Lucifer şi Ahriman. Mefistofel este, de fapt, Ahriman, care a rămas în urmă în alt fel decât Lucifer. Dar posibilitatea de a face această distincţie e dată de-abia prin ştiinţa spirituală modernă. Goethe face mereu confuzie între Lucifer şi Ahriman; îi pune în aceeaşi oală, astfel încât Mefistofel al său este, în această privinţă, o plăsmuire confuză, el are

trăsături luciferice şi trăsături ahrimanice. Dacă Goethe ar fi cunoscut deja ştiinţa spirituală, această nefericită confuzie privitoare la caracterul lui Mefistofel nu ar fi apărut. Am spus deja atunci: Vă rog, nu mă acuzaţi că nu-l venerez îndeajuns pe Goethe sau că îl critic într-un mod meschin, pentru că spun acest lucru. – Dacă spunem un adevăr, nu înseamnă că venerăm mai puţin un geniu sau altul, decât în cazul în care îi înălţăm doar osanale. Eu cred că nimeni nu mă poate acuza că îl venerez prea puţin pe Goethe, după cele ce am scris, după cele ce am spus despre el. Dar că Mefistofel, aşa cum l-a creat Goethe, e un caracter spiritual confuz, acest lucru trebuie să-l subliniez ori de câte ori vorbesc din impulsul ştiinţei spirituale. Dacă Goethe ar fi ştiut ceea ce e absolut just, atunci după versurile:

Înalt-urzitele mistere Au gloria din prima zi.	*Und alle deine hohen Werke* *Sind herrlich wie am ersten Tag.*

ar fi apărut mai întâi Lucifer, cel care acţionează transpărând prin aparenţa lumii sferelor, prin frumuseţea lumii sferelor. Şi, pentru că Lucifer îl are drept tovarăş al său pe Ahriman, pe Mefistofel – care e identic cu Ahriman – , ar veni apoi şi Mefistofel, sau Lucifer ar ieşi din scenă şi ar păşi pe scenă Mefistofel. Iată ce ar fi făcut Goethe, dacă ar fi avut deja ştiinţa spirituală în forma de azi. Am văzut azi mai întâi un Lucifer roşu [Nota 59], şi de-abia apoi un Ahriman negru-cenuşiu, pe Mefistofel cel negru-cenuşiu. Dar Goethe n-a ajuns atât de departe. De aceea, el face să apară numai Mefistofel, care reuneşte în sine, în felul său, şi însuşirile rămase în urmă care trebuie să acţioneze acolo, sus, în lumea spirituală, şi nu într-un mod uman, asupra vieţii umane. Goethe a simţit acest lucru, l-a simţit în mod just. De aceea, nu chiar totul corespunde realităţii,

la acest Mefistofel, şi totuşi corespunde. Aici, sentimentul lui Goethe acţionează cu mult mai sigur decât a acţionat concepţia despre lume a lui Goethe. Multe dintre ispitele care se apropie de Faust vin, într-adevăr, de la Mefistofel, dar altele nu pot fi raportate prea bine la Mefistofel. Faptul că Faust trebuie să găsească ispitire în pasiunile inferioare nu prea poate veni de la Ahriman, ci poate veni numai de la Lucifer. Şi când Ahriman-Mefistofel spune aceasta, Goethe îşi aduce aminte, în mod subconştient, că nu prea merge aşa. Aici, Mefistofel ar trebui să-l aibă alături, de fapt, pe Lucifer. De aceea şi spune Mefistofel: „Să mănânce pulbere", adică va trăi în pasiuni inferioare, „ca muma mea, vestitul şarpe". (În limba germană, *die Schlange* = şarpele, e de genul feminin – nota trad.) Acesta e Lucifer. Aici, el aminteşte de muma sa, de buna mătuşă Lucifer! Aveţi aici reminiscenţa lui Lucifer, care trebuie, de fapt, să fie prezent.

Vedeţi, aşadar, că în acest „Prolog în Cer" zac mistere nespus de adânci ale lumii, eu neavând intenţia de a spune că Goethe a vrut să le descrie aşa cum le simţim noi astăzi în ştiinţa spirituală. Dar înţelepciunea instinctivă e adeseori mult mai adâncă decât cea care stă deschisă în faţa noastră. Iar în vremurile vechi exista numai înţelepciune instinctivă, şi aceea era cu adevărat o înţelepciune mai înaltă decât cea pe care o produce azi ştiinţa cea limitată despre natură.

Prin urmare, Mefistofel-Ahriman a pătruns în lumea fizică, unde el n-ar trebui să pătrundă. Ceea ce are el de spus se potriveşte, de altfel, destul de rău cu lumea fizică şi cu intenţiile pe care Dumnezeu le are în lumea fizică. El vrea să domnească asupra lumii, dar găseşte că „Totul este ca-ntotdeauna rău". El trebuie să fie altfel decât ceilalţi, decât fiii veritabili ai zeilor, fiindcă el trebuie să fie aici, în lumea fizică,

unde urmează să fie cercetate lucrările. Dat fiind faptul că Mefistofel pătrunde în lumea fizică, pentru el nu e valabil cuvântul că nu trebuie să cerceteze lumea, el trebuie să o cerceteze. Numai că pe Pământ el este o jumătate de natură, ca fiinţă spirituală, el nu îşi are locul, de fapt, aici. El trebuie să cerceteze – şi nu poate să cerceteze. De aceea găseşte că „Totul este ca-ntotdeauna rău". În ce măsură există el pentru a crea, despre aceasta vom mai vorbi mâine, în contextul altor învăţături ale ştiinţei spirituale. Azi vrem să spunem numai următorul lucru.

Aşadar, acest Ahriman-Mefistofel, aici, în lumea fizică, este altfel decât fiii veritabili ai zeilor. Aici, el trebuie cu adevărat să fie folosit în alt scop. El trebuie să acţioneze asupra a ceea ce este real în lumea fizică altfel decât fiii veritabili ai zeilor. Aceştia nu trebuie să aibă în reprezentările lor realul pământesc. Ei trebuie să se bucure „de duhul bogat al frumuseţii", de frumuseţea din reprezentările lor. Aici este o discrepanţă între îngeri, adevăraţii fii ai zeilor, şi Ahriman-Mefistofel. Pentru ei e valabil cuvântul: îngerii nu pot face la fel ca Mefistofel, ei se bucură de duhul bogat al frumuseţii.

Tot ce devine, ce lucrează-n veci şi-i viu, Vă-nfăşure în gingaşă iubire.	*Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,* *Umfaß' euch mit der Liebe holden Schranken.*

Aici avem, probabil, pasajul cel mai profund al prologului. Amintiţi-vă ceea ce am spus despre cosmosul înţelepciunii şi despre cosmosul iubirii. Şi amintiţi-vă încă o dată cuvântul: Ei şi-au acoperit chipul în faţa misterului devenirii umane. – Iubirea nu trăieşte pentru fiii zeilor de dragul înţelepciunii, cum trăieşte pentru oameni: ei sunt fiinţe în cadrul înţelepciunii; aici există nişte bariere

pentru adevăraţii fii ai zeilor. Şi, prin faptul că trăiesc în maya cea mare, în splendoarea lumii luciferice, ei îi întreţes „formă şi durată prin gândire", prin gânduri durabile, care sunt, la rândul lor, nişte fiinţe, nu nişte idei abstracte, sunt nişte fiinţe, nu simple gânduri.

E foarte ciudat, de fapt, că în anul 1797 acest „Prolog în Cer" a fost creat, aş zice, nu în limbajul oamenilor, ci în limbajul zeilor, şi că omenirea va mai avea nevoie de mult timp până va aprecia toate profunzimile acestui prolog. E posibil, cred eu, să ne transpunem puţin în sentimentele care trăiau în Goethe atunci când, îndemnat de *Schiller*, a reluat, în 1797, munca la *Faust*, pe care îl începuse cu mulţi ani înainte. Acolo, drama începea cu *Habe nun, ach, Philosophie, Juristerei...* – „O viaţă-ntreagă, ah! Filosofia, dreptul şi medicina-am studiat...", şi aşa mai departe. Apoi lipsesc trei părţi: „Închinare", „Preludiu în teatru" şi „Prolog în Cer". Apoi lipsea întreaga scenă cu plimbarea din dimineaţa zilei de Paşti. Câteva scene au fost scrise apoi în cursul călătoriei prin Italia, în 1787, şi, la îndemnurile entuziaste ale lui Schiller, Goethe şi-a continuat lucrul la *Faust*. Aici se va fi gândit la vremea în care nu îl luase pe Faust într-un sens atât de profund, ci îl luase doar, chiar dacă, deja, foarte profund, drept acela care caută să iasă din lumea realităţii fizice, să ajungă dincolo de prag, să intre în lumea spirituală, la Spiritul Pământului etc. Dar pe atunci el, tânărul Goethe, în vârstă de 20 de ani, nu-l putuse lua aşa cum l-a luat acum, la sfârşitul secolului, în 1797, când simţea el însuşi că nu înţelege, într-adevăr, într-un mod abstract, multe dintre lucrurile pe care le avea de spus în „Prolog în Cer". Fiindcă acolo domneşte vorbirea îngerilor. Cei care auziseră primele cânturi din *Faust* ar fi trebuit să evolueze împreună cu Goethe aşa cum a evoluat Goethe însuşi, dacă ar fi vrut să înţeleagă ce devenise în sufletul

său, până în anul 1797, întreaga lume bogată a lui Faust. Devenise altceva. Lui i s-a arătat într-o sferă mai înaltă ceea ce crease în tinereţe. Şi a trebuit să simtă, în parte, ceva din acea privire coborâtă din sfera spiritelor aflate dincolo de prag în lumea pământească, prin care cutreiera şi Faust, cel care spune: „O viaţă-ntreagă, ah! Filosofia, dreptul şi medicina-am studiat" etc. „Temeinic şi cu zel înflăcărat". Şi atunci Goethe a avut dreptul să spună că a gustat odinioară împreună cu camarazii altceva decât ceea ce deveniseră acum aceste lucruri în interiorul lui. (Joc de cuvinte în limba germană: *Genossen* = camarazi; *genossen* = gustat – nota trad.) Şi va fi simţit ceva din neputinţa de a-l înţelege a celor din jur. Fiindcă Goethe a simţit, fără îndoială, începând sfârşitul anilor '90 ai secolului al XVIII-lea, că trebuie să vină ceva de felul unei ştiinţe spirituale, dacă e să fie înţeles pe deplin ceea ce el a simţit drept înţelepciune cosmică şi frumuseţe cosmică şi tărie cosmică.

Ei n-aud noul cântec ce-i îmbie. Cei scumpi, cărora-ntâiul le-am cântat; S-a spart prietenească vălmăşie, Şi ah! ecoul prim s-a spulberat.	*Sie hören nicht die folgenden Gesänge,* *Die Seelen, denen ich die ersten sang;* *Zerstoben ist das freundliche Gedränge,* *Verklungen ach! der erste Widerklang.*

Ecou din sufletele cărora le citise, pe când avea 20 de ani, primele scene din *Faust*: primul ecou. Înţelegere, în orice caz, pe atunci – fiindcă acum şi această epocă a pierit deja, în era materialismului – pentru trecerea pragului, la un caracter ca acela al lui Faust, înţelegere pentru apelarea la Spiritul Pământului, care trăieşte şi plăsmuieşte „În val de viaţă, în viscol de fapte". Dar o oprire la această

înţelegere, o neputinţă de a se ridica până la lucrurile spre care Goethe a trebuit să-şi croiască drum. De aceea – când domneşte o vorbire a îngerilor şi totul e privit dintr-un alt punct de vedere – acum nu se mai aude vechiul ecou. S-a stins, ah! acest vechi ecou! S-au prefăcut în pulbere, s-au risipit sufletele pentru care el intonase primele cânturi. Acea suferinţă prin care trece fiecare dintre aceia care vor cu adevărat să vadă lumea spirituală Goethe o cunoştea şi ştia că e singur, în epoca sa, cu această suferinţă.

Cântarea mea-n mulţimi străine-adie, De-aplauze chiar mi-e pieptu-nfricoşat, Iar cei ce mi-au sorbit pe vremuri cântul, De mai trăiesc, i-a risipit pământul.	*Mein Lied ertönt der unbekannten Menge,* *Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang,* *Und was sich sonst an meinem Lied erfreuet,* *Wenn es noch lebt, irrt in der Welt zerstreuet.*

Astăzi situaţia nu s-a schimbat prea mult, te pot îngrijora aplauzele pe care oamenii le dăruiesc lui *Faust*. Fiindcă ce mai aud azi oamenii din comorile de înţelepciune adânci care pulsează în *Faust*, în afară de nişte lucruri exterioare?

Goethe va fi spus, însă, când a simţit că trebuie să-şi înalţe cântecul, cântecul despre suferinţa sa, în sfera împărăţiei spiritelor: Ceea ce odinioară era pentru mine realitate, se înalţă în zbor spre mari depărtări, iar ceea ce odinioară dispărea, se transformă în realităţi – împărăţia tăcută, plină de gravitate, a spiritelor, de care te apropii cu acel fior pe care-l simţi când începi să bănuieşti ceva despre forma cu totul diferită pe care lumea o are de partea cealaltă şi de partea aceasta a pragului. Şi aşa se face că şi această „închinare" a izvorât, la Goethe, dintr-o

presimţire profundă a posibilităţilor viitoare. Dacă şi în asemenea cazuri ştiinţa spirituală ar putea să dea profunzime inimilor umane, pentru ca ele să poată lua într-un sens cu adevărat adânc ceea ce trebuie luat în sens adânc, atunci ştiinţa spirituală şi-ar îndeplini una dintre sarcinile ei. Fiindcă adevărat, profund adevărat este cuvântul pe care l-am citat aici cu puţin timp în urmă [Nota 60]: „Lumea este adâncă şi mai adâncă decât ziua e gândită", adică decât acea zi care ne arată numai lumea înconjurătoare fizic-senzorială. Lumea e adâncă, aşa cum ne este ea revelată de acea noapte care, în raport cu ziua fizică e, ce-i drept, noapte şi întuneric, în care noi introducem însă acea lumină pe care o aprindem în propriul nostru suflet drept far şi căreia trebuie să-i dăm noi înşine lumină. Lumea este adâncă, şi ea trebuie cercetată de o lumină pe care ne-o aprindem de-abia prin eforturile noastre spirituale pentru ca ea să poată străluci în lumea spirituală. Atunci ea va străluci precum lumina în ceea ce este mereu în devenire, care lucrează şi trăieşte şi în care trebuie să se desfete fiinţele lumii superioare, pentru ca lor să li se reveleze ceea ce le este necesar pentru a consolida prin gânduri durabile ceea ce planează în apariţie fluctuantă.

Din acest punct ne vom continua mâine expunerea.

Aş mai dori numai să-i rog pe prietenii noştri din Basel ca mâine să nu aducă copii cu ei. Suntem nevoiţi să vă adresăm această rugăminte pentru că această scenă, din cauza prezenţei personalităţilor din Iad care v-au fost prezentate astăzi, nu sunt potrivite pentru fanteziile şi visele copiilor, aşa că vă rugăm ca mâine să nu aduceţi persoane care încă n-au împlinit 15, 16 ani.

XI IMPORTANŢA ISTORICĂ A LUI *FAUST*

Dornach, 20 august 1916,după câteva scene reprezentate sub formă euritmic-dramatică: „Închinare", „Preludiu în teatru", „Prolog în Cer"

Am spus ieri şi am mai vorbit adesea despre faptul că, în realitate, Mefistofel, aşa cum l-a creat Goethe, este o figură contradictorie. Noi ştim deja, de asemenea, de ce este el o figură contradictorie. În el sunt reunite însuşiri de caracter mefistofelice, ahrimanice şi luciferice, amestecate de-a valma, am putea spune. Goethe încă nu s-a priceput – s-ar putea spune, în primă instanţă – să facă distincţie între aceste însuşiri de caracter. Dacă, pe de o parte, cineva acordă unei opere de artă un loc atât de înalt cum aţi văzut că fac eu cu *Faust*, atunci lui îi este îngăduit, desigur, să atragă atenţia asupra unor asemenea lucruri reale. Rămâne bizar, în orice caz, faptul că sunt observate într-o măsură atât de mică din opera însăşi – în câteva cazuri izolate s-a făcut acest lucru –, de fapt, contradicţiile. Şi acesta este un semn care arată cum se iau astăzi lucrurile, de multe ori, un semn care arată că lucrurile nu sunt abordate cu suficientă participare interioară. Dacă s-ar proceda aşa, ar trebui să fie remarcate în curând, de exemplu, contradicţiile interne din figura lui Mefistofel.

Să luăm, pentru început, o contradicţie care nu e totală, dar, oricum, e foarte puternică, şi care ar putea să sară imediat în ochi, atunci când Mefistofel vorbeşte, în scena care tocmai a trecut prin faţa sufletelor noastre.

Văd doar că oamenii se chinuiesc. Măruntul zeu al lumii năravul şi-l păzi, La fel e de ciudat ca-n prima zi.	*Ich sehe nur, wie sich die Menschen plagen.* *Der kleine Gott der Welt bleibt stets von gleichem Schlag,* *Und ist so wunderlich als wie am ersten Tag.*

Putea ceva mai bine să trăiască, De nu-i dădeai sclipirea ta cerească. El zice că-i Raţiune, dar prin ea Nici fiara, decât el, nu e mai rea.	*Ein wenig besser würd' er leben,* *Hätt'st du ihm nicht den Schein des Himmelslichts gegeben;* *Er nennt's Vernunft und braucht's allein,* *Nur tierischer als jedes Tier zu sein.*

Ce fel de sentiment trebuie să avem când Mefistofel impută faptul că omul face aşa? Ei bine, nimeni nu-i va atribui lui Mefistofel nişte trăsături foarte adânci, altruiste. El nici nu poate să fie deloc aşa, deja după prima scenă a „Prologului în Cer". Fiindcă, ce vrea, de fapt, Mefistofel? El vrea să-l aibă pe Faust, nu-i aşa, vrea să-l aibă pentru el, şi de aceea va trebui, în fond, să găsească, totuşi, că e bine – bine în sensul lui – tot ceea ce face Faust, pentru a se întâlni cu el, pentru a-l înhăţa, pentru a-l prinde. A prinde înseamnă în acest caz „a înhăţa", „a captura", nu a „înţelege"; nu e spus în sens noţional, abstract. „De poţi să-l prinzi" – poţi să-l înhaţi. (Vezi în limba germană *ergreifen* = a pune mâna pe cineva, a captura, a prinde, şi *begreifen* = a prinde sensul, a înţelege – nota trad.) Şi Mefistofel va pune totul în joc pentru a-şi atinge acest scop. Şi atunci lui i-ar fi foarte binevenit dacă Faust ar avea toate acele însuşiri care l-ar duce drept în ghearele lui Mefistofel!

Să deschidem cartea la un alt pasaj, acolo unde Mefistofel stă faţă în faţă cu Faust însuşi, în camera de studiu, acolo unde Faust vorbeşte despre felul în care se raportează el la raţiune şi la ştiinţă. Faust pleacă; Mefistofel rămâne, în veşmântul lui cel lung. Ne putem gândi că acum va fi sincer cu el însuşi acest Mefistofel. Şi iată că el spune:

Da, scuipă pe Ştiinţă şi	*Verachte nur Vernunft und*

Raţiune, Pe înalta forţă-a omeneştii minţi; Părintelui minciunii te supune. Cu vrăji şi cu iluzii să te minţi, Şi-al meu, fără condiţii, ai să fii!	*Wissenschaft,* *Des Menschen allerhöchste Kraft,* *Laß nur in Blend- und* *Zauberwerken* *Dich von dem Lügengeist* *bestärken,* *So hab' ich dich schon unbedingt.*

Aşadar, lui i-ar conveni de minune ca omul să nu folosească raţiunea şi ştiinţa în sensul just, ci dacă el le-ar folosi pentru a fi mai animalic decât orice animal. Aici el îi va ţine o predică Domnului, nu-i aşa:

De nu-i dădeai sclipirea ta cerească. El zice că-i Raţiune, dar prin ea Nici fiara, decât el, nu e mai rea.	*Hätt'st du ihm nicht den Schein des* *Himmelslichts gegeben;* *Er nennt's Vernunft und braucht's* *allein,* *Nur tierischer als jedes Tier zu sein.*

Repet, nu este o contradicţie totală, dar pentru simţire este o contradicţie puternică.

În scena pe care tocmai am menţionat-o, când Mefistofel stă faţă în faţă cu faust, în camera de studiu, e clar, acolo el vorbeşte franc drept Ahriman-Mefistofel. Dar în pasajul pe care l-aţi ascultat astăzi:

El zice că-i Raţiune, dar prin ea Nici fiara, decât el, nu e mai rea.	*Er nennt's Vernunft und* *braucht's allein,* *Nur tierischer als jedes Tier zu* *sein.*

apare o trăsătură luciferică. Lui Lucifer nu poate să-i convină ca Faust să folosească foarte mult raţiunea la

aţâţarea pasiunilor animalice. Dar lui Ahriman ar trebui să-i convină foarte mult ca Faust să se comporte în felul criticat aici de Mefistofel. Aici avem, în orice caz, nu o jumătate de contradicţie, ci deja trei sferturi de contradicţie!

Dar cu un alt pasaj, ce să facem oare cu acela?

Domnul: Cât timp trăieşte colindând pământul. De nimeni nu vei fi împiedicat. Greşeşte omul, câtă vreme-aspiră Mefisto: Vă mulţumesc; căci nu mă prea inspiră Să am doar morţi tot timpul ca vecini. Mai mult îmi plac obrajii fragezi, plini; Pentru-un cadavru nu ofer nimica: S-a săturat de şoricei pisica.	*Der Herr:* *Solang' er auf der Erde lebt,* *Solange sei dir's nicht verboten.* *Es irrt der Mensch, solang' er strebt.* *Mephistopheles:* *Da dank' ich Euch; denn mit den Toten* *Hab' ich mich niemals gern befangen.* *Am meisten lieb' ich mir die vollen, frischen Wangen.* *Für einen Leichnam bin ich nicht zu Haus,* *Mir geht es wie der Katze mit der Maus.*

Dacă vom compara acest pasaj cu scena pe care poate că o vom putea prezenta cândva sub o formă dramatic-euritmică, scena în care Mefisto se străduieşte atât de mult, la sfârşit, să acapareze sufletul, în partea a doua, când cadavrul zace în faţa noastră, cum s-o scoatem la capăt aici? Diavolul porneşte tocmai la vânătoare de suflete şi aici el spune exact contrarul! Asemenea contradicţii sunt numeroase. Eu am vrut să dau numai cele două exemple;

primul: o contradicţie pe trei sferturi, care se găseşte în opera însăşi. Cauza unor asemenea contradicţii trebuie căutată în faptul că cele două însuşiri de caracter, lucifericul şi ahrimanicul, sunt amestecate.

Acum în noi se poate ivi întrebarea: Cum se face că Goethe îl pune alături de Faust tocmai pe Ahriman, că îndreaptă întreaga atenţie asupra lui Ahriman-Mefistofel şi că, într-un anumit sens, îl reprimă încă total pe Lucifer? – Aceasta trebuie să constituie o problemă. Prin faptul că Goethe a fost indus în eroare de către impulsurile epocii sale să-l pună alături de Faust pe Mefistofel, el a preluat şi nişte trăsături luciferice, legând astfel de Mefistofel-Ahriman tot ceea ce ar fi trebuit să fie repartizat la două personaje. Trebuie să existe, aşadar, în epocă, unele motive de a-i acorda mai multă atenţie lui Mefistofel decât lui Lucifer. Tratând materialul oferit de legenda lui Faust, Goethe se întoarce până acolo unde Evul Mediu se ciocneşte cu epoca modernă. Şi el şi-a însuşit, în esenţă, acele impulsuri ale epocii care au rezultat din ciocnirea Evului Mediu cu epoca modernă. Dacă studiem nişte creaţii literare ceva mai vechi, nişte opere care dau curs unor impulsuri mai vechi, găsim confuzia diametral opusă. Am putea vorbi cândva şi despre aceasta. Dar astăzi vreau să mă refer la ea doar pe scurt. În *Paradisul pierdut* [Nota 61] al lui *Milton* constataţi că s-a făcut eroarea diametral opusă.

Aici, tot ceea ce ar trebui să-i fie atribuit lui Ahriman-Mefistofel a fost încărcat în spinarea lui Lucifer, chiar dacă nu într-un mod atât de grosolan în care s-a făcut acest lucru în *Faust*. Cum am spus, vom vorbi cândva despre aceasta. Este eroarea pe care a făcut-o Evul Mediu, îndreptându-şi atenţia mai ales spre Lucifer. Iar eroarea pe care o face epoca modernă este aceea de a-şi îndrepta privirile mai ales spre Ahriman-Mefistofel. Trăim într-o

epocă în care oamenii trebuie să înţeleagă tot mai bine raportul just dintre cele două puteri cosmice, Mefistofel şi Lucifer. De aceea a fost creat grupul nostru statuar, făcut pentru clădirea de aici şi care e menit să arate sub formă de imagine, în raportul just al unuia faţă de celălalt, ahrimanicul şi lucifericul – pe Mefistofel şi pe Lucifer.

Dacă vreţi să înţelegeţi despre ce e vorba, propriu-zis, aici, trebuie să studiaţi ceva care azi îi mai pare omului absolut paradoxal, dar care cândva, dacă oamenii nu vor alunga cu adevărat ştiinţa spirituală din existenţa Pământului, va fi înţeles în profunzime. În epoca modernă, noi trăim în sânul unor impulsuri cu totul speciale, în cadrul cărora trebuie să trăim. E bine că trăim în sânul acestor impulsuri. Numai că aceste impulsuri trebuie cunoscute. Nu avem voie să le nesocotim. Am arătat eu însumi adeseori că la începutul epocii moderne a trebuit să apară concepţia copernicană despre lume, am arătat că ea este îndreptăţită, profund îndreptăţită. Noi, ce-i drept, stăm în faţa acestei concepţii copernicane despre lume cu nişte sentimente puţin diferite, în comparaţie cu acelea ale lumii din afară. Căci, dacă observăm sentimentele cu care stă lumea din afară în faţa concepţiei copernicane despre lume, nu prea ajungem la o altă concepţie decât la aceea pe baza căreia oamenii spun: Ei da, Evul Mediu şi Antichitatea, oamenii aceia erau proşti, iar noi am ajuns să fim deştepţi, iar dacă cei din Evul Mediu şi din Antichitate erau proşti, ei au crezut că Soarele se mişcă şi au construit în mod imaginar tot felul de cicluri şi epicicluri – concepţia ptolemeică despre lume – şi au crezut apoi acest lucru, au presupus mişcările corpurilor cereşti în funcţie de ceea ce se vede cu ochii. – Într-un anumit sens, acest mod de a privi lucrurile chiar era just, pentru Evul Mediu, şi anume, pentru Evul Mediu târziu, fiindcă atunci pătrunseseră deja nişte idei confuze în ceea ce apăruse drept concepţie

ptolemeică despre lume. Dar concepţia despre lume ptolemeică originară nu a fost aşa, ea constituia o parte din vechea revelaţie originară, ea ajunsese în sufletele umane pe calea vechilor Misterii şi nicidecum prin simplă percepţie vizuală exterioară, se baza, aşadar, pe revelaţie. Această revelaţie a fost alungată de epoca modernă şi epoca modernă şi-a pus întrebarea: Oare cum trebuie să observăm Cerul, pentru a ajunge să-l cunoaştem pe el şi mişcările sale? – *Copernic* a fost primul care a făcut calculul, el a încercat să facă un calcul simplu în legătură cu mişcările corpurilor cereşti, pentru a arăta apoi că poziţiile calculate coincid în mod real cu poziţiile corpurilor cereşti. Şi aşa a inventat el, pe calea calculelor, sistemul său copernican; a stabilit trei principii [Nota 62], care pot fi găsite în operele lui Copernic însuşi, referitoare la mişcările corpurilor cereşti în raport cu Pământul nostru. Dintre aceste trei principii, unul a fost omis, în orice caz, şi aşa s-a născut concepţia despre lume copernicană confuză din epoca actuală, care nu e concepţia lui Copernic însuşi. Cel de-al treilea era incomod – acesta a fost omis! Aşa se face că acela care învaţă concepţia copernicană despre lume numai din cărţile de uz curent nu cunoaşte nicidecum concepţia lui Copernic. Dar, ei bine, aşa trebuia să se întâmple. A trebuit ca mai întâi Copernic să creeze o teorie cu mult mai justă, cu cele trei principii, a trebuit ca apoi să vină teoria noastră, care se bazează pe două principii ale lui Copernic, şi de-abia după ce totul va fi pătruns cu ajutorul ştiinţei spirituale va ieşi la lumina zilei concepţia justă.

Au venit pe urmă aceia care au căutat pe o cale mai exterioară, nu prin calcule, să descopere mişcările corpurilor cereşti şi legile lor. A fost inventat telescopul. Oamenii au învăţat să cerceteze spaţiul ceresc aşa cum se cercetează pe Pământ lucrurile. Şi în felul acesta a apărut astronomia

modernă, astrofizica modernă, o ştiinţă care ia naştere în întregime prin faptul că se cuprinde sub formă de legi ceea ce a fost observat; cu alte cuvinte, se încearcă să se ajungă la explicarea Cerului prin observarea Cerului. Şi ce ar putea fi mai firesc decât aceasta? Trebuie să fie nebun de legat cel care – aşa gândeşte omul modern – ar vrea altceva decât să ajungă la cunoaşterea Cerului prin observarea Cerului. E cu totul de la sine înţeles, nu-i aşa? Şi totuşi, nu e just, şi totuşi, e una dintre cele mai mari amăgiri. E ceva care în viitor va deveni cu totul altfel. Şi în viitor va fi întrebat Cerul, şi anume, într-o măsură mai mare decât în prezent, oamenii vor voi să cunoască ceea ce trăieşte şi urzeşte, drept mişcări, în corpurile cereşti, se va citi exact, se va studia exact Cerul, dar se va şti un lucru pe care azi oamenii nu-l ştiu încă, şi care li se pare absolut paradoxal, când este exprimat: Nu aflăm absolut nimic în legătură cu Cerul când îl observăm. Metoda cea mai greşită de a încerca să cunoşti Cerul şi mişcările sale este aceea de a-l observa aşa cum se procedează în zilele noastre. Eu spun, nu-i aşa, un lucru absolut ciudat. Dar noi trebuie să ne comportăm faţă de lucrurile bizare altfel decât s-a comportat bunul Christian von Ehrenfels [Nota 63], asupra căruia am atras atenţia acum opt zile. Oamenii vor observa Cerul, îl vor observa tot mai amănunţit şi vor aştepta ca el să le spună tainele sale. Dar ce vor dezvălui aceste taine unui viitor care va veni? Ele vor dezvălui ceea ce se petrece aici, pe Pământ. Asta vor dezvălui. Oamenii vor observa Cerul, ce-i drept, dar din ceea ce vor recunoaşte pe Cer ei vor explica felul cum cresc plantele pe Pământ, cum iau naştere animalele pe Pământ, tot ceea ce se formează pe Pământ, tot ceea ce urzeşte şi trăieşte pe Pământ. Despre aceste lucruri va da lămuriri ceea ce revelează Cerul. Nimănui nu-i va mai da prin minte să întrebe Cerul în legătură cu Cerul, ci oamenii vor întreba Cerul pentru a găsi lămuriri despre Pământ. Iar

legile cele mai importante care vor fi aflate de la Cer vor fi folosite pentru a dezvălui tainele existenţei pământeşti. Vechea astrologie, care nu mai e cunoscută azi aproape deloc în sensul ei originar, care a devenit în cea mai mare parte ceva diletant, ba chiar o şarlatanie, va reînvia într-o formă cu totul nouă. În mişcările stelelor şi în legile spaţiului ceresc nu vor mai fi căutate doar destine pământeşti, ci legile vieţii pământeşti, ceea ce urzeşte şi trăieşte, acestea vor fi explicate din legile corpurilor cereşti. Nu se va şti din ce cauză sarea cristalizează sub formă cubică, din ce cauză diamantul cristalizează în octaedru etc., înainte de a se fi explicat din poziţiile corpurilor cereşti ceea ce are forme aici, pe Pământ. Şi nu se va cunoaşte misterul vieţii animalelor, a plantelor, a oamenilor, ca mister al vieţii, înainte de a se explica din mişcările corpurile cereşti, al căror efect e viaţa, ceea ce urzeşte şi trăieşte aici, pe Pământ. Pământul se explică din Cer. Oricum, ceea ce vor şti oamenii despre Cer va lua o formă destul de diferită în comparaţie cu ceea ce pretind ei a şti astăzi. Vor fi cercetate legile poziţiilor şi mişcării corpurilor cereşti. Dar apoi oamenii se vor lăsa stimulaţi pe cale meditativă prin ceea ce se va cerceta astfel, pentru a intra, aş zice, în contact cu fiinţele care trăiesc în stele. Ei vor lăsa ca fiinţele care trăiesc acolo să le spună ceea ce va fi necesar să ştie pentru viaţa de pe Pământ.

Aceasta este o perspectivă de viitor [Nota 64]. Dumneavoastră ştiţi acum că, într-un mod asemănător cu acela al lui *Copernic*, *Galilei*, *Kepler*, în mintea cărora, de altfel, se mai revărsaseră nişte concepţii vechi, oamenii au încercat să afle prin observarea Cerului legile de mişcare ale Cerului, şi că cercetările au fost continuate, în sensul lor, în epoca modernă, ştiţi că *Darwin*, *Lamarck*, *Haeckel*, au încercat să găsească legile vieţii pământeşti. Şi ce ar fi aici, iarăşi, mai firesc, decât să se ajungă la cunoaşterea

Pământului studindu-se Pământul! Călătorim prin lume, cum a făcut Darwin, facem observaţii la microscop, cum a făcut Haeckel, facem deducţii raţionale, cum a făcut Lamarck, în legătură cu fiinţele de pe Pământ, şi căutăm să aflăm legile care domnesc în viaţa de pe Pământ. Şi iarăşi, poţi fi considerat nebun de legat dacă nu crezi că aşa ceva este de la sine înţeles. Viitorul nu va mai crede absolut deloc că aşa ceva este de la sine înţeles! Dacă observăm drumul drept, frumos, pe care a mers evoluţia biologiei moderne, de la Darwin până la Haeckel şi la discipolii lui Haeckel, vom constata că acest drum a dus la formularea anumitor legi în legătură cu viaţa embrionară. Aşa-numita lege biogenetică fundamentală, conform căreia omul retrăieşte în viaţa embrionară treptele fiecărei specii animale, joacă un rol important. Dumneavoastră ştiţi că eu am atras atenţia adeseori asupra legii biogenetice fundamentale. Pentru ca aceasta să fie descoperită s-au făcut observaţii prin care se spera să se afle ceva în legătură cu viaţa fiinţelor vii. Se poate spune că epoca actuală lucrează deja din nou la gâtuirea acestor concepţii, numai că cercurile profane observă prea puţin acest lucru. Astronomia copernicană e pusă deja la îndoială de câte unii cercetători mai ageri la minte. Iar *Oscar Hertwig* [Nota 65], discipolul lui Haeckel, a spus în ultimele sale cărţi lucruri care sunt în măsură să pună foarte mult sub semnul întrebării tot ceea ce a scos la iveală teoria darwinist-haeckeliană. Dacă ne luăm informaţiile studiind ceea ce se petrece în cadrul ştiinţei de specialitate, ne vom forma o altă părere decât studiind ce se oferă publicului, în conferinţele de popularizare – nu am voie să spun în stilul lui Mauthner [Nota 66], cum să spun oare? –, ei bine, aşadar, ce oferă publicului conferenţiarii obişnuiţi. Deja azi se petrec multe lucruri în ştiinţa de specialitate propriu-

zisă, şi se pregăteşte deja ceea ce e indicat aici drept perspectivă de viitor. Numai că va fi necesar să se ajungă la ştiinţa spirituală, pentru ca cele ce au loc astfel să nu devină confuze, ci într-adevăr conforme cu realitatea.

Şi iarăşi sunt nevoit să spun un lucru paradoxal. Prin observarea a ceea ce are loc pe Pământ nu ajungem să aflăm absolut nimic despre Pământ, Pământul îl vom cunoaşte cândva, atunci când vom citi din stele ce se petrece pe el. Dar aflăm ce se petrece, de fapt, afară, în spaţiul ceresc, de exemplu, prin observarea embriologiei etc. Această observaţie poate fi tratată, şi ea, în felul la care m-am referit adineaori, prin observarea mişcărilor cereşti se poate intra în contact cu entităţile elementare care reglementează aceste mişcări în cadrul proceselor de pe Pământ. Aşa cum oamenii vor întreba cerul, pentru a explica Pământul, ei vor întreba Pământul, pentru a explica Cerul. După cum am spus, astăzi e o afirmaţie paradoxală, dar aşa se va întâmpla, într-un fel oarecare va veni asupra Pământului momentul în care această concepţie justă se va încetăţeni. Astronomii vor pune bazele biologiei cu mijloacele ştiinţei lor, iar biologii vor pune bazele astronomiei cu mijloacele ştiinţei lor. Iar o biologie întemeiată în sensul veritabil cu mijloacele astronomiei va fi o ştiinţă spirituală a biologiei, iar o astrologie întemeiată cu mijloacele embriologiei veritabile va fi o ştiinţă spirituală despre Cer. Dacă reflectaţi la acest lucru, va trebui să spuneţi: Omenirea nu merge încă pe o linie dreaptă de evoluţie, ci înaintează sub formă ondulatorie, pe o linie ondulatorie, în sus şi în jos. – Şi, pentru a putea fi pregătită în mod corect concepţia spirituală justă care trebuie să vină, a fost necesar să apară eroarea care constă în faptul că în epoca modernă oamenii vor să explice Cerul

cu ajutorul Cerului, Pământul cu ajutorul Pământului. Sub această impresie au trăit oamenii.

Dar Goethe nu trăia cu totul sub această impresie, nu cu totul, într-un anumit sens, Goethe se darwinizase înainte de Darwin, dar un darwinism mult mai spiritual. El nu şi-a îndreptat atenţia doar spre succesiunea senzorială exterioară a fenomenelor, ci spre planta originară şi spre animalul originar. Şi eu m-am referit adesea la cunoscuta convorbire dintre Goethe şi Schiller, în cursul căreia, după ce amândoi văzuseră la botanistul *Batsch* din Jena cum sunt studiate plantele, aşa, una lângă alta, şi Schiller găsise că acest lucru este nesatisfăcător, Goethe a desenat din câteva linii aşa-numita plantă originară. Acest desen făcut de Goethe nu s-a păstrat. Eu am încercat să schiţez imaginea acestei plante originare a lui Goethe în ***Introducerea la scrierile de morfologie ale lui Goethe*** [Nota 67], din seria „Literatura naţională germană" a lui Kürschner, pe care am redactat-o deja în anii '80. O puteţi găsi acolo, aşa cum am schiţat-o eu. Schiller însă a spus: Aceasta nu e o realitate, aceasta e o idee. – Goethe a spus: Atunci eu îmi văd ideile cu ochii. – Lui îi era clar faptul că aceasta era o percepţie, ceva trăit, nu născocit, nu ceva dedus pe cale raţională. Şi, dacă ajungi să-l cunoşti pe Goethe în felul acesta, într-un mod foarte intim, fie prin încercările sale poetice, în legătura lor cu cele ştiinţifice, fie invers, în încercările sale ştiinţifice, în legătura lor cu cele poetice – eu am căutat să fac aceasta tocmai interpretându-l pe Goethe –, vezi că Goethe nu se simte tocmai în largul lui când e vorba să explice Cerul prin Cer şi Pământul prin Pământ, şi că în ideile sale acest principiu al epocii moderne e încălcat mereu. De aceea teoria goetheană a culorilor este înţeleasă încă şi astăzi atât de greu, pentru că ceea ce vrea Goethe este, de fapt, o explicare astronomică a

misterului culorilor. Iar dacă citiţi foarte atent morfologia goetheană, veţi vedea că acolo sunt implicate anumite lucruri care îşi au originea în primele începuturi ale unei astronomii. Simţi transpărând acest lucru mai ales dacă studiezi articolele scrise de Goethe despre tendinţa plantelor de a se dezvolta în spirală. Ei bine, aceasta ne-ar duce spre nişte detalii asupra cărora azi nu pot decât să atrag atenţia; nu vreau decât să le semnalez.

Să ne punem acum întrebarea: Cum se face că această epocă modernă, pe care o socotim acum de la ciocnirea Evului Mediu cu epoca modernă, de la apariţia copernicanismului, a galileismului, a keplerismului, şi pe care le putem urmări mai departe, până la darwinism, la haeckelism, la lamarckism, cum se face oare că această epocă încearcă să explice Cerul cu ajutorul Cerului, Pământul cu ajutorul Pământului, în loc să încerce să explice Pământul cu ajutorul Cerului şi Cerul cu ajutorul Pământului? Cum vine asta? – Vine printr-o dublă inducere în eroare, prin faptul că atât Ahriman cât şi Lucifer îi induc în eroare pe oameni. În Evul Mediu, când au fost pregătite aceste lucruri, când se naviga în direcţia copernicanismului, a darwinismului, se desfăşura în special o activitate luciferică, acţionau nişte impulsuri luciferice, care au pregătit aceasta. Iar după ce copernicanismul ajunsese la apogeu, a acţionat în special ispitirea ahrimanică. Ahriman este acela care trăieşte, în principal, în oameni, realizând această inversare de sens a oamenilor, la care m-am referit. Fiindcă, la urma urmelor, tocmai ştiinţa modernă se află în întregime sub influenţa lui Ahriman. Şi Goethe l-a perceput în mod just, când l-a simţit pe Ahriman aproape de om, pe Mefistofel, în epoca modernă. Pentru el era mai puţin important să observe relaţia lui Lucifer cu omul, şi era mai important să vadă relaţia lui Ahriman cu omul. Spre ea trebuia să se îndrepte atenţia sa în

mod cu totul deosebit. Pentru el intra mai puţin în considerare influenţa luciferică. Fiindcă Faust e prezentat de la bun început astfel în istorie, drept omul epocii moderne. Diferitele rătăciri ale teologiei de la sfârşitul Evului Mediu au fost provocate de Lucifer. Faust apare însă de la bun început în aşa fel încât îşi pune Biblia sub pat şi vrea să devină om de lume şi medic, adică el vrea să explice Pământul cu ajutorul Pământului, Cerul cu ajutorul Cerului, nu aşa cum era cazul la vechii teologi de la sfârşitul Evului Mediu, care, pe baza unei ultime licăriri atavice, mai căutau să explice minunile Pământului cu ajutorul revelaţiilor date de teologie, aşadar, să le explice din direcţia Cerului. Ahriman a venit să meargă alături de om în epoca modernă. Aceia care, ce-i drept, simţeau acest lucru, dar nu erau pătrunşi de necesitatea lui, ci erau cuprinşi doar de frica de diavol, l-au anatemizat, de aceea, pe Faust, care nu făcea decât să dea curs impulsurilor epocii moderne. Şi aşa s-a născut legenda lui Faust din secolul al XVI-lea, care îl arată pe Faust arzând în focul Iadului, din cauză că a căzut pradă lui Ahriman. Cei care mai trăiau sub impulsurile atavice ale Evului Mediu au dat legendei, într-un anumit sens, această formă. Goethe nu mai era sub influenţa Evului Mediu. De aceea, el n-a putut face în aşa fel încât Faust al său să ardă în focul Iadului. Dar în el s-a născut marea întrebare: Ce trebuie să facem, de fapt?

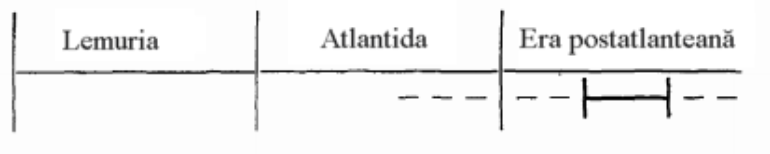
Să luăm o dată întreaga situaţie în mod absolut concret. Ce face omul, propriu-zis, când explică Pământul cu ajutorul Pământului? Să încercăm să înţelegem acest lucru printr-un exemplu, care, poate, pentru că se ridică puţin din sfera ştiinţei obişnuite, ne este mai aproape. Să luăm un mit sau o operă literară şi să ne gândim la un comentator sau la un interpret de felul celor pe care i-am criticat adesea – vă aduceţi aminte! Să presupunem că un asemenea comentator, interpretul unui mit, al unei legende

sau creaţii literare, vine în faţa noastră şi ne explică, după cum spune, opera poetică din opera poetică; el caută legile operei literare în creaţia literară sau în mit. El poate fi foarte inteligent. Există interpreţi foarte inteligenţi ai miturilor şi operelor literare. Dar ei toţi păcătuiesc, pentru că un mit sau o operă literară nu pot fi niciodată explicate aplicând asupra lor intelectul. Ah, câte n-au scris comentatorii lui *Hamlet*, pentru a-l interpreta pe *Hamlet*. Câte n-au scris şi comentatorii lui *Faust* înşişi pentru a-l interpreta pe *Faust*! Câte n-au făcut teosofii, pentru a interpreta tot felul de mituri! Dar ajungem la temeiul cel mai adânc al mitului, al operelor literare, numai dacă ştim să ne îndreptăm privirea în direcţia de unde vin miturile şi operele literare – în direcţia Cerului. Acest lucru arată deja, la rândul său, spre perspectiva de viitor amintită. Aici ne este mai la îndemână, decât în cazul ştiinţei, să arătăm spre aceasta. Citătm miturile, ilustrând, aş zice, cu ajutorul lor, atunci când ne-am dat seama care sunt marile corelaţii din universul ceresc; şi lăsăm ca ele să fie, cel puţin, reflectate de mit. Iar dacă am ajuns să pătrundem legile cosmice care domnesc aici, nici nu vom ajunge la nişte arte interpretative intelectualiste cu care să abordăm creaţiile poetice. Căci, dacă descojim din mit şi din opera poetică ceea ce obţin asemenea exegeţi intelectualişti, ce apare atunci, de fapt? Da, putem avea întotdeauna în faţa ochilor o anumită imagine, când se iveşte un asemenea exeget al miturilor sau un asemenea comentator literar, în felul obişnuit de astăzi. Atunci apare ceva asemănător cu acela care s-a ivit sub forma sa de liliac [Nota 68], ceva cenuşiu, asemănător, într-adevăr, cu un liliac, deosebindu-se de viaţa vie care domneşte în poezie şi în mit. Aşa ceva face cunoştinţă, desigur, şi cu Ahriman-Mefistofel.

Ceea ce am explicat acum cu ajutorul unui asemenea exemplu ar putea fi extins la întreaga activitate de pe tărâmul ştiinţei, pe care eu nu o critic. Tocmai vreau să vă arăt necesitatea ca situaţia să se prezinte în acest fel. A fost necesar ca Ahriman să intervină o vreme, căci altfel modul în care au acţionat oamenii în cursul Evului Mediu ar fi devenit o activitate care i-ar fi făcut în curând pe oameni să-şi pierdă vigoarea. Oamenilor le place foarte mult liniştea necondiţionată, de aceea lumea

li-l trimite pe diavol alături, care lucrează şi ademeneşte şi, ca diavol, trebuie să lucreze – acesta incită şi ademeneşte şi lucrează. E necesară această intervenţie a lui Ahriman. Şi e o absurditate completă ca, dacă ai auzit câte ceva despre Ahriman şi Lucifer, să întrebi: Poate că aceasta este o influenţă ahrimanică? O fi influenţă luciferică? Trebuie să ne ferim de ei!

Ce rol joacă Ahriman – Goethe înţelegea acest lucru! Dar de ce a fost necesar ca Ahriman să joace un asemenea rol în epoca modernă? De ce a trebuit să intre Ahriman-Mefistofel în sfera omului? Noi ştim, nu-i aşa, că evoluţia se desfăşoară [Nota 69] în aşa fel încât avem aşa-numita eră lemuriană, era atlanteană, era noastră post-atlanteană. Noi ştim că în era lemuriană eul uman, cu alte cuvinte, conştienţa, era încă foarte puţin în activitate, era încă prea puţin activ; el începe să acţioneze, de fapt, abia aici.

Dar omul se lămureşte numai treptat în privinţa a ceea ce trăieşte şi urzeşte în el drept impuls al eului. Numai treptat îşi vor da seama oamenii cum se raportează ei la

Lucifer şi Ahriman, prin faptul că eul locuieşte în ei, numai treptat acest lucru le va fi clar lor, oamenilor. Dacă studiem ceea ce trebuie să fie principiul epocii viitoare, se arată, sugerat numai în mod schematic [Nota 70]: indicând spre Pământ, pentru a descoperi misterele Cerului; indicând spre Cer, pentru a descoperi misterele Pământului. Dacă procedăm invers, dacă procedăm numai în sensul epocii noastre, nu găsim misterele Pământului, ci din direcţia Pământului vine, în locul legilor cereşti, în locul misterelor cereşti, care ar trebui să iasă la lumină, elementul ahrimanic, care se apropie de om, care încearcă să se apropie de om. El trebuie respins, pentru că în Pământ nu trebuie căutat în mod intelectualist ceea ce dă Pământul, ci ceea ce revelează el pentru Cer. Din direcţia spaţiului cosmic vine Lucifer; el trebuie să cedeze locul. Dacă Lucifer s-ar apropia de om, atunci s-ar căuta afară, în spaţiul cosmic, ceea ce nu poate fi găsit în el: misterele Cerului însuşi. Această legătură trebuie să fie înţeleasă.

Odinioară a fost necesar să se înţeleagă cât de aproape e Lucifer de om. Le-a fost dată oamenilor posibilitatea de a înţelege acest lucru sub forma unui simbol, care e mult mai mult decât un simbol, sub forma unui simbol care trimite în profunzimea misterelor lumii spirituale. Dacă vrem să caracterizăm ceea ce este Lucifer pentru omul luat în totalitate, n-o putem face într-un mod mai intim decât arătând cum de forţele femeii se apropie Lucifer, cum acţionează el asupra lumii cu ajutorul forţelor specific feminine şi cum apoi bărbatul e dus în ispită de către femeie cu ajutorul lui Lucifer. A fost necesar ca acest simbol să fie pus în faţa omenirii şi a fost necesar ca el să stea în faţa ei, când a fost epoca a patra postatlanteană, când trebuia ca oamenii să înţeleagă mai întâi legătura lui Lucifer cu omul, să simtă această legătură, să devină

conştienţi de ea. Şi prin nimic nu puteau ei deveni mai conştienţi de legătura lui Lucifer cu omul decât studiind începutul Bibliei, unde se arată cum şarpele se apropie de femeie, cum o ia în stăpânire în forţele ei, şi cum în felul acesta a început ispitirea, atragerea pe căi rătăcite a lumii. Acest simbol important a fost cel mai eficient pentru epoca a patra postatlanteană, chiar dacă el a existat şi înainte. În acest simbol e conţinut misterul lui Lucifer.

Epoca a cincea postatlanteană a avut sarcina de a-l face pe om să înţeleagă în mod conştient misterul ahrimanic-mefistofelic. Aici trebuia să se alăture un alt simbol. După cum în cartea religioasă care se referă la lumea spirituală în frunte se află simbolul ispititorului luciferic al femeii, iar bărbatul este dus şi el în ispită prin vicleniile pe care Lucifer le pune în joc folosindu-se de femeie, în epoca a cincea trebuia să ia naşterea imaginea contrară: Ahriman, care se apropie de bărbat, care-l duce în ispită mai întâi pe bărbat şi, cu ajutorul bărbatului, pe femeie. Chiar dacă lucrurile n-au reuşit într-un mod chiar atât de grandios în prima formă care a fost dată dramei *Faust*, caracterul profund zguduitor al tragediei lui Gretchen are la bază în multe privinţe faptul că, exact la fel cum Adam e dus în rătăcire de către Lucifer prin intermediul Evei, Gretchen a fost dusă în rătăcire de către Ahriman-Mefistofel prin intermediul lui Faust. Necesitatea lăuntrică a situaţiei a cerut să-i fie opusă cărţii teologice o carte lumească: cel dus în ispită şi ispititoarea; cea indusă în ispită şi ispititorul; Lucifer, Ahriman. Legătura lui Lucifer cu femeia, pe de o parte, a lui Ahriman cu bărbatul, pe de altă parte. Aceasta este o corelaţie spirituală cu adânci semnificaţii.

Şi de aceea s-a născut, pe baza unui impuls spiritual interior, această carte lumească, *Faust*, în opoziţie cu cartea

teologică. Iar epoca modernă are misiunea de a găsi căile între Ahriman şi Lucifer. Fiindcă toate forţele prin care acţionează Lucifer asupra lumii sunt, dacă nu identice, totuşi, asemănătoare cu forţele prin care Lucifer a reuşit s-o ducă pe femeie în rătăcire. Toate forţele prin care Ahriman acţionează asupra lumii sunt asemănătoare cu forţele prin care Ahriman îl duce în rătăcire pe bărbat. Şi, după cum noi ne imaginăm în mod just ispitirea luciferică, aşa cum ne-o înfăţişează Biblia, dacă ne gândim că ea a avut loc în era lemuriană, pe Ahriman trebuie să-l căutăm într-un loc al Bibliei care n-a mai fost clarificat, pentru că în Biblie misterul ahrimanic nu e dezvăluit în acelaşi fel ca misterul luciferic. Dacă noi transpunem misterul luciferic în era lemuriană, misterul ahrimanic trebuie transpus, după cum am arătat adesea, în era atlanteană. Aici Biblia nu face decât o trimitere vagă [Nota 71], nu o imagine atât de clară, care să strălucească până departe, cum este aceea a ispitirii din Grădina Raiului. În Biblie scrie numai că fiii zeilor le-au găsit plăcute lor pe fiicele oamenilor. Aceasta nu este decât o indicare vagă a ceea ce intră în lume drept impuls ahrimanic.

Faust are, fără îndoială, o anumită importanţă istorică. Importanţa sa istorică e cuprinsă în ceea ce am încercat să vă dau azi sub formă schiţată. Dacă vrei să atragi atenţia asupra a ceea ce ştiinţa spirituală vrea şi urmează să devină pentru omenire trebuie să spui astăzi multe lucruri paradoxale, lucruri care multora le par curioase. Ele sunt, totuşi, adevărate. Când oamenii vor fi din nou

astfel alcătuiţi încât ştiinţa lor va aminti iarăşi de revelaţia originară, ei explicând viaţa Pământului din misterele Cerului, când ştiinţa de pe Pământ va fi în aşa fel constituită încât, de exemplu, din forma dezvoltării

embrionare vor fi recunoscute misterele cele mai adânci ale Cerului, omenirea va fi găsit legătura justă cu Ahriman şi cu Lucifer, şi atunci, într-un anumit sens, în omenire se va manifesta ceea ce urmează să fie înfăţişat în grupul nostru statuar din clădirea Goetheanum, în care Reprezentantul Omenirii e aşezat între Ahriman şi Lucifer, făcând gestul potrivit.

Oamenii vor avea sarcina de a înţelege tot mai profund şi mai profund ceea ce zace în *Faust*. Dar va fi necesară o înţelegere liberă de orice autoritate. Acei oameni care vor să ajungă la o cunoaştere numai făcând mereu, aşa cum s-a exprimat cândva o doamnă din societatea noastră, „o mutră lungă până la burtă" („*immer ein Gesicht machen bis ans Bauch*"), pentru a-şi exprima dispoziţia sufletească, nu-şi vor atinge ţelul. Era o doamnă care nu vorbea bine limba germană, şi care, de aceea, a făcut această greşeală. (În limba germană, cuvântul Bauch e de genul masculin, nu neutru, de aceea ar fi fost corect: *bis an den Bauch*, nu *bis ans Bauch* – nota trad.) Dar nu acesta este esenţialul. Ea voia să atragă atenţia asupra acelor oameni cărora le lipseşte orice posibilitate de a avea umor în modul de a înţelege lumea. Dacă cineva nu poate avea umor, situaţia poate deveni, uneori, foarte proastă. Prin urmare, acest lucru va trebui să vină neapărat, în sensul că oamenii trebuie să se orienteze în lume în felul caracterizat adineaori. Acei oameni care vor să se apropie de lucrurile lumii numai într-o dispoziţie sentimentală vor prefera, desigur, să înţeleagă şi o lucrare cum e *Faust* de Goethe numai făcând la fiecare pas „o mutră lungă până la burtă". Dar va trebui ca oamenii care vor să-l înţeleagă pe *Faust* să-l primească într-un mod care să nu se bazeze deloc pe autoritate. Şi atunci va fi necesar ca ei să-şi croiască drum printre contradicţii, dar acest fapt, de a-şi

croi drum printre contradicţii, le va da posibilitatea de a înţelege. „Prologul în Cer" nu e chiar o joacă de copii! Dacă te fereşti prea mult de o anumită ironie şi de un anumit umor faţă de lume, cazi prea uşor în ghearele celui mai mare umorist, un tovarăş al celui care ne întâmpină în Mefistofel al lui Goethe, care îi e Domnului o povară mai mare decât ghiduşul, care e un spirit ceva mai periculos din soiul celor ce ştiu să spună „nu".

Aş vrea să dau un îndemn pentru ca asemenea lucruri, care ocupă un loc de excepţie în evoluţia spirituală a omenirii, să fie înţelese din nou mai profund. Fiindcă ele sunt, totodată, o cale prin care se poate ajunge la misterele de dincolo de prag, unde toate sunt altfel decât de această parte a pragului, unde toate sunt de aşa natură încât trebuie să te familiarizezi cu faptul că unele dintre lucrurile rostite din conştienţa acelor stări de fapt care există dincolo de pragul lumii spirituale sună paradoxal. Epoca actuală nu vrea să ştie multe despre misterele aflate dincolo de pragul lumii spirituale. Ce-i drept, cele mai multe dintre spiritele epocii actuale au fost convinse întotdeauna că noi am făcut progrese atât de minunate. „Vezi înţelepţii cum gândeau cândva, şi-apoi ce minunat i-am întrecut azi noi."

Ei bine, eu nu ştiu până unde vor reuşi oamenii să ducă această convingere şi de-a lungul prezentului nostru celui mai apropiat, care a făcut progrese atât de minunate şi care trăieşte, totuşi, numai din consecinţele a ceea ce a crezut pe parcursul secolelor. Dar, chiar dacă astăzi mai sună încă paradoxal ceea ce ne este vestit de pe tărâmul aflat dincolo de prag, e necesar să se dezvolte din ce în ce mai multă înţelegere faţă de aceste mistere ale existenţei. Şi mult din dezvoltarea prosperă a omenirii înspre viitor

depinde de faptul că oamenii vor găsi sau nu înţelegere faţă de ceea ce, în atâtea cazuri, sună astăzi paradoxal.

Poate că astăzi pare o nebunie să spui în faţa lumii că Pământul trebuie să fie explicat cu ajutorul Cerului, Cerul, cu ajutorul Pământului. Cine priveşte în interiorul a ceea ce determină orice destine umane, în interiorul a ceea ce se revelează de dincolo de prag, acela ştie că ceea ce în faţa oamenilor pare atât de nebunesc şi de paradoxal este, totuşi, înţelepciune în faţa spiritualului şi a lumii. Şi ne este îngăduit să declarăm acest lucru deja astăzi, fără a deveni lipsiţi de modestie, pentru că, dacă îl spunem din conştienţa lumii spirituale, găsim în noi smerenia necesară de a o fac, deoarece în inimă domneşte deja această smerenie, deşi, poate, trebuie să depunem efort pentru ca un lucru pe care am prefera să-l prezentăm cu gestul smereniei să-l prezentăm, totuşi, cu gestul forţei necesare, ceea ce poate că va trezi impresia de trufie. Dar numai o concepţie ahrimanică ar putea găsi că aşa stau lucrurile, dacă ar confunda, în acest caz, smerenia cu trufia. Vom mai vorbi despre aceasta altă dată.

XII „PUNEREA ÎN MORMÂNT". NATURA LEMURILOR, A DIAVOLILOR GRAŞI ŞI A CELOR SLABI, USCĂŢIVI

Dornach, 4 septembrie 1916

Vom prezenta acum acea scenă din partea a doua a dramei *Faust* care precede scena finală, prezentată deja aici, după cum ştiţi. Acea scenă care începe cu cuvintele:

Cetina dănţuie. Piscuri ne-nlănţuie,	*Waldung, sie schwankt heran,* *Felsen, sie lasten dran,*

Ea e numită de Goethe „Înălţarea la Cer a lui Faust", iar scena care o precede e numită de obicei „Punerea în mormânt". Dar noi vom începe deja de acolo unde această punere în mormânt a lui Faust e descrisă într-un sens mai larg.

Când ajungi la diferitele pasaje din *Faust* de Goethe, nu poţi să nu cazi într-un fel de uimire, văzând profunzimea infinită care există mai ales în partea a doua a dramei goetheene, prin faptul că avem de-a face cu o obiectivitate a descrierii lumii spirituale ce poate fi justificată prin ştiinţa spirituală. Şi demn de toată atenţia e faptul că Goethe a descris cu o asemenea obiectivitate lumea spirituală într-o epocă în care ştiinţa spirituală ca atare încă nu exista. Nu e nevoie să ne ocupăm prea mult de întrebarea care mi-a fost pusă odată, când am ţinut, în urmă cu mulţi ani [Nota 72], o conferinţă despre *Basmul despre şarpele cel verde şi frumoasa floare de crin* de Goethe, şi o autoritate în teosofia de şcoală veche m-a întrebat dacă sunt de părere că Goethe ştia tot ceea ce s-a spus în ştiinţa spirituală pentru justificarea misterului mai profund al basmului despre şarpele cel verde şi frumoasa Lilie. Eu am putut răspunde doar întrebând dacă respectivul crede că şi planta ştie foarte exact ceea ce botanistul află despre ea, pentru a putea creşte în mod just, conform legilor botanice. Când auzi o asemenea întrebare, îţi dai seama, de obicei, cât de inteligent se crede cel care întreabă. Dar, dacă reflectezi la o asemenea întrebare în

contextul ei, îţi dai seama ce infinit de proşti sunt uneori oamenii care se cred atât de inteligenţi. Aşadar, nu e nevoie să ne preocupe întrebarea dacă Goethe va fi studiat undeva ştiinţa spirituală, aşa cum o putem studia noi astăzi, chiar dacă foarte uşor pot fi ridicate obiecţii tocmai de pe o poziţie care ia în atenţie această întrebare.

Ne sunt prezentate, la început, trei feluri de personaje, în afară de acelea pe care le cunoaştem din restul dramei *Faust*. Ne sunt puse în faţă trei feluri de personaje care au de-a face cu acel interval care se scurge între moartea lui Faust şi înălţarea sufletului său în regiunile spirituale. Primul fel de personaje care ne sunt prezentate sunt lemurii; al doilea fel de personaje care ne sunt prezentate sunt diavolii graşi, cu un corn scurt, drept, iar al treilea fel sunt diavolii slabi, uscăţivi cu un corn lung, curbat; ambele genuri de diavoli sunt „De viţă veche, din drăceşti vigoarne" („*vom alten Teufelsschrot und -korne*").

Ei bine, noi putem spune: Cărui instinct spiritual, cărei înţelepciuni mai profunde, s-ar putea spune, la fel de bine, îi corespunde faptul că Goethe ne înfăţişează aceste trei feluri de personaje când descrie punerea în mormânt şi înălţarea la Cer a lui Faust? Căci această „punere în mormânt" începe arătându-se că Faust a îmbătrânit în evoluţia sa, şi anume – după cum a indicat Goethe însuşi – a atins vârsta de 100 de ani. Prin urmare, aici, la începutul acestei scene, avem de-a face cu bătrânul Faust, ajuns la 100 de ani, care încă mai este încătuşat de Mefistofel, dar în aşa fel încât Faust poate crede acum că Mefistofel a devenit slujitorul său. Faust a luat hotărârea de a smulge mării o bucată de pământ, de a cultiva această bucată de pământ, pentru a crea astfel baza unui teritoriu plin de binecuvântări pentru omenire, pe care această omenire, o parte a omenirii, să poată evolua în pace şi libertate.

Aşadar, într-un anumit sens, pentru că a fost smulsă mării prin munca lui Faust, această bucată de pământ este creaţia lui Faust. Ea mai trebuie îmbunătăţită prin faptul că apa unei mlaştini aflate acolo urmează să fie abătută în altă parte, prin construirea unui şanţ, pentru ca şi aerul să fie purificat, pentru ca aburii otrăvitori ai mlaştinii să nu pună în pericol sănătatea oamenilor, care trebuie să trăiască în pace şi libertate. Faust crede că Mefisto a devenit un supraveghetor care desfăşoară o muncă dătătoare de binecuvântări şi că el comandă ceata care urmează să execute ultima lucrare. Faust a orbit deja, lucru descris în scena precedentă. Aşadar, el nu vede ce ravagii face Ahriman pe planul fizic exterior şi de aceea se poate înţelege, de asemenea, de ce va face el apoi confuzie între cuvintele *graben* = a săpa şi *Grab* = mormânt. În timp ce Faust crede că se sapă un şanţ care va duce apa mlaştinii spre mare, pentru a purifica aerul, Mefistofel îi pune pe lemurii săi să sape mormântul lui Faust. La vârsta de 100 de ani, Faust mai este încă înşelat, e împleticit în plasa de minciuni a lui Mefistofel, care porunceşte să fie săpat mormântul şi trezeşte în Faust, prin sonoritatea asemănătoare a cuvintelor, reprezentarea amăgitoare că se sapă un şanţ.

Aici sunt ascunse multe taine. Azi nu aş vrea să mă ocup de aceste lucruri, le vom putea discuta, eventual, altă dată. Dar aş dori să ajungem să înţelegem, mai ales, de ce natură sunt aceste trei feluri de fiinţe. Chiar la începutul scenei despre care vorbim, şi care are loc în curtea din faţa palatului pe care şi l-a ridicat Faust, apare Mefistofel, după cum am spus, drept supraveghetor al cetei de lucrători pe care Faust crede că i-a adunat, în timp ce Mefistofel îi cheamă pe lemurii săi. El nu îi caracterizează pe lemuri printr-o observaţie scenică specială, ci în scena însăşi:

Poftiţi, intraţi! Poftiţi, lemuri! Voi şleampăte persoane! Cârpeală-a falnicei naturi, Din oase, zgârci, tendoane!	*Herbei, herbei! Herein, herein!* *Ihr schlotternden Lemuren,* *Aus Bändern, Sehnen und Gebein* *Geflickte Halbnaturen!*

Prin urmare, ei sunt descrişi drept nişte fiinţe care au fost îmbinate numai din ligamentele care ţin la un loc părţile trupului uman, din tendoane şi oase anatomice. Aşadar, ceea ce nu a ajuns să devină muşchi în organismul uman ţine la un loc forma acestor făpturi, din aşa ceva au fost ele cârpăcite. Ele nu sunt nişte naturi depline, nişte naturi întregi, sunt nişte jumătăţi de natură, deoarece nu au ceea ce sunt sângele, muşchii, nervii, ci au doar ceea ce sunt tendoanele, ligamentele şi oasele. Din acestea sunt ele cârpăcite. Şi ne mai sunt caracterizate prin faptul că ulterior se exprimă ele însele în cor. Iar ceea ce spun ele arată două lucruri. În primul rând, felul cum au ajuns să facă acolo o muncă sub supravegherea lui Mefistofel; dar aceasta ne spune, totodată, ceva despre natura lor. Lemurii se exprimă în aşa fel încât îi auzim în succesiuni de sunete bălăngănite:

Venirăm, iute de picior, Căci umblă vestea-n lume Despre-un ţinut încăpător Ce ni s-ar da anume.	*Wir treten dir sogleich zur Hand,* *Und, wie wir halb vernommen,* *Es gilt wohl gar ein weites Land,* *Das sollen wir bekommen.*

Aşadar, şi lemurii sunt, la început, în prada amăgirii: ei au auzit pe jumătate că urmează să le fie repartizată o bucată de pământ. În concepţia lui Mefistofel, ei trebuie să sape mormântul. Dar ei au auzit, pe jumătate şi nu în întregime, că urmează să primească o bucată întinsă de pământ. De aceea, ei aduc pentru lucru nişte ţăruşi ascuţiţi.

Adus-am lanţ, de măsurat. Şi pari, de-nfipt ca ţinte; Dar pentru ce ne-ai fost chemat, Zău, nu mai ţinem minte.	*Gespitzte Pfähle, die sind da,* *Die Kette lang zum Messen;* *Warum an uns der Ruf geschah,* *Das haben wir vergessen.*

În semi-natura lor, făcută din tendoane, ligamente şi oase, cârpăcite împreună, sună şi clămpăne încă ceva dintr-o chemare. Dar care este conţinutul chemării, ce au ei, propriu-zis, de făcut, asta au uitat. Acest lucru îi caracterizează cu adevărat. Se poate spune că ei sunt aici, dar nu ştiu de ce sunt aici. Ştiu pe jumătate de ce sunt aici, au auzit ceva, dar nu ştiu ce au auzit. Ei au perceput o chemare, dar apoi iar au uitat-o. Aşa stau ei în faţa noastră, aşadar, aceşti lemuri, şi Mefisto îi pune imediat la punct. El spune: Nu e nimic cu pământul întins pe care aţi vrut să-l aveţi; faceţi totul numai conform cu măsura voastră proprie, conform cu măsurile care se potrivesc celui format numai din oase şi ligamente.

Nu-i vorba-aici de lucru năzdrăvan! O să luaţi chiar după voi măsura: Lungească-se de-a lungul un Lungan.	*Hier gilt kein künstlerisch Bemühn;* *Verfahret nur nach eignen Maßen!* *Der Längste lege längelang sich hin.*

Aşadar, unul dintre lemuri trebuie să se aşeze de-a lungul, şi acum el le spune cum trebuie să sape mormântul.

În următorul cor al lemurilor ni se spune că în ei mai zace încă ceva dintr-o semiamintire a faptului că au fost cândva ceva asemănător cu oamenii, că se trag din ceva de felul oamenilor:

Ce tânăr iubăreţ eram	*Wie jung ich war und lebt' und*

Şi ştiu că dulce-mi fuse! La cânt, în horă, la bairam Zorit picior mă duse.	*liebt',* *Mich däucht, das war wohl süße;* *Wo's fröhlich klang und lustig ging,* *Da rührten sich meine Füße.*

Acest lucru l-au lăsat deja în urmă, e semiconştient:

Dar anii plini de perfidii M-au pus în cârje, iată; Şi-n pragul gropii nimerii: De ce-o fi stând căscată!	*Nun hat das tückische Alter mich* *Mit seiner Krücke getroffen;* *Ich stolpert' über Grabes Tür,* *Warum stand sie just offen!*

Adică, ei îşi amintesc pe jumătate că se trag din oameni decedaţi. Cu aceştia a încercat mai întâi Mefisto să se descurce, de ei are, în primă instanţă, nevoie.

Acum vă rog să vă aduceţi aminte că eu am spus, în orice caz, adeseori, că noi nu purtăm corpul nostru fizic ca pe ceva lipsit de importanţă şi nu îl aruncăm doar ca pe un înveliş gol. El nu e doar învelişul nostru, am spus eu, ci şi instrumentul nostru. El conţine forţele prin care noi suntem uniţi cu pământul mineral. Acum, eu vă rog să luaţi seama la următorul lucru: În privinţa felului în care stăm aici, între naştere şi moarte, cu corpul nostru fizic, noi am fost plăsmuiţi pe Saturn, Soare, Lună şi Pământ. – Să ne reprezentăm tot ceea ce a fost sădit în fiinţa noastră de-a lungul evoluţiilor de pe Saturn, Soare, Lună şi Pământ, indicat în mod sumar, aş zice, prin tot ceea ce schiţez eu aici, ceea ce este integrat fiinţei noastre prin faptul că în stadiul Pământ primim drept instrument un eu, că în fiinţa noastră e integrat, ca instrument fizic, acest eu. Să ne transpunem acolo, în interior.

În timpul evoluţiei de pe Pământ, corpul nostru fizic primeşte din nou ceea ce a fost depus în el ca germene pe Saturn, şi care s-a dezvoltat apoi în timpul evoluţiilor de pe Soare şi Lună. Dar, prin faptul că în el lucrează eul, omului îi este integrat ceva ce el nu posedă datorită evoluţiilor de pe Saturn, Soare şi Lună, ci numai datorită evoluţiei de pe Pământ, care este expresia fizică exterioară a eului. Din acesta iese eul afară, în momentul morţii. Ceea ce ne-a rămas de pe Saturn, Soare şi Lună nu are în viaţa pământească nicio existenţă, nu are nimic comun cu forţele evoluţiei de pe Pământ. Forţele fizice ale evoluţiei de pe Pământ nu ar produce muşchii noştri, a fost necesar ca ei să fie produşi prin forţele fizice ale evoluţiei de pe Lună. Dar în cursul evoluţiei pământeşti, prin impulsurile eului, s-au format, firește, oasele, aşa cum abia în cursul evoluţiei atlanteene, datorită depunerilor de sare din Marea Atlantică, s-au format ligamentele, tendoanele. Toate acestea sunt integrate numai prin forţele pământeşti. Aşa că noi purtăm Pământul în fiinţa noastră, în oasele noastre, în tendoanele şi ligamentele noastre. În ele trăieşte Spiritul Pământului. În ele trăiesc aceleaşi forţe care există în întreaga activitate minerală a naturii sau tehnice a

Pământului. În modul de îmbinare a oaselor, tendoanelor şi ligamentelor noastre trăieşte tot ceea ce poate proveni din activităţile mineral-fizice ale naturii Pământului şi din cele tehnice. Când trecem prin poarta morţii, noi lăsăm în urmă partea saturniană, solară, lunară a fiinţei noastre. Oasele, tendoanele, ligamentele trebuie să fie distruse de forţele Pământului însuşi, indiferent că omul putrezeşte sau că e incinerat; nu e nicio deosebire, aici trebuie să distrugă forţele speciale ale Pământului.

După ce Faust a murit, partea în care lucrează forţele speciale ale Pământului sunt predate Pământului, acelui Pământ căruia i-au fost predaţi toţi ceilalţi oameni decedaţi, în măsura în care ei sunt făcuţi din oase, ligamente şi tendoane. O profundă înţelegere spirituală a naturii se exprimă în forma pe care a dat-o Goethe acestei scene, o cunoaştere infinit de profundă a naturii! Fiindcă nu trebuie să credem nicidecum că am epuizat ceea ce rămâne din noi, spunând: Ei bine, corpul fizic se desprinde de pe noi şi partea sufletească a fiinţei noastre – aşa cum am descris mereu – merge mai departe, spre lumile spirituale. – Nu, în întregul corp fizic există forţe spirituale ascunse, care-i rămân Pământului. Dar Pământul nu poate reţine ceea ce n-a produs el însuşi, el păstrează pentru sine numai forţele din oase, ligamente şi tendoane. Când dumneavoastră îl îngropaţi pe om şi îl lăsaţi în seama procesului de putrezire sau când îl incineraţi – în însuşi corpul Pământului rămâne pentru totdeauna, pentru întreg viitorul, în pofida putrezirii sau a arderii, ceea ce acţionează, ca forţe, în oase, ligamente şi tendoane! Scheletul nostru, am putea spune, pe acesta îl predăm Pământului, rămâne aici, până când Pământul însuşi va fi ajuns la ţinta evoluţiei sale. Scheletul nostru e primit de scheletele tuturor oamenilor decedaţi mai înainte, el intră

în comunitatea oamenilor decedaţi mai înainte. Ar fi o concepţie superficială aceea care ar spune: Aici toate sunt pieritoare. – Numai forma e pieritoare. Forţele care acţionează în ea sunt păstrate în activitatea Pământului. Şi dacă dumneavoastră luaţi astăzi forţele fizice active ale Pământului, veţi vedea că, dacă priviţi tocmai în interiorul Pământului, în pământ se află forţele care au intrat în el prin faptul că în pământ au fost îngropaţi oameni sau că ei au fost distruşi într-un fel oarecare, că trupurile lor au fost distruse într-un fel oarecare. Forţele care l-au format pe om se află acum în interiorul Pământului, acţionează în interiorul Pământului, ele sunt acolo, ele s-au păstrat.

Aşadar, noi putem spune: Mefisto e pus, pentru început, în faţa sarcinii de a se confrunta cu căile corpului fizic, cu calea, cu drumul pe care vrea s-o ia corpul fizic. – Şi aici are nevoie de lemuri, aş zice, care nu sunt nişte fiinţe fantomatice, ci subfantomatice, nişte fiinţe-fantomă, care sunt mereu unite cu corpul pământului, drept resturi ale oamenilor decedaţi. De ei are el nevoie.

Ştiţi ce s-ar întâmpla dacă ar pieri ceea ce, începând cu era atlanteană, ne este propriu drept oase, ligamente şi tendoane? Deja astăzi Pământul ar fi aproape de situaţia – şi în curând ar fi şi mai aproape de situaţia ca toţi oamenii să vină pe lume cu aşa-numitele „membre englezeşti”, cu nişte membre lipsite de măduvă şi de forţă. Oamenii ar veni pe lume rahitici, fiindcă Pământul are numai un anumit fond din forţa care zace în mişcările oaselor noastre şi care se dezvoltă în tendoanele noastre. Şi ceea ce noi restituim la moarte trece pe o cale misterioasă în corpurile oamenilor de mai târziu. Altfel, oamenii ar veni pe lume rahitici. Iar când un om vine pe lume rahitic, acesta e un semn că el nu a înnodat relaţia justă, în karma sa globală, cu acele forţe pe care Pământul le dă mereu şi

pe care le primeşte mereu înapoi, de la oasele, ligamentele şi tendoanele omenirii.

Aşadar, o idee infinit de profundă, spirituală, despre natură, se exprimă în faptul că Mefisto a chemat aceste fiinţe-fantomă, aceste fiinţe subfantomatice, în ale căror rânduri intră şi fantoma lui Faust. Noi trebuie să înţelegem scena, firește, într-un mod absolut spiritual. Comentatorii dramei *Faust* au crezut întotdeauna că aici umblă de colo-colo nişte schelete. Dar sunt numai forţele care zac în oase, ligamente şi tendoane, forţele suprasensibile. Scena trebuie înţeleasă în mod absolut spiritual, numai prin percepţie spirituală, în felul percepţiei spirituale. Iată ce au în fiinţa lor aceşti lemuri, ei au ceea ce poartă omul în el datorită faptului că are un eu. Dar eul este în afara lor. Tot aşa, toate însuşirile care au venit abia prin eu sunt departe, sunt prezente numai pe jumătate, numai ca ecouri. De aceea, ele sunt aici şi, totuşi, nu sunt aici. Noi, oamenii, suntem aici abia atunci când trimitem eul nostru înăuntrul oaselor, ligamentelor şi tendoanelor. Acest lucru ei nu-l mai au. Noi înţelegem ce am auzit abia când prin oase, ligamente şi tendoane trimitem eul nostru înăuntru. Ei au numai ecoul; ei aud şi nu ştiu ce aud; ei au auzit o chemare şi au auzit-o numai pe jumătate, au uitat-o, din cauză că memoria lor zace în sistemul care e alcătuit din oase, ligamente şi tendoane. Aşadar, prin faptul că Mefistofel trebuie să se confrunte mai întâi cu căile pe care le parcurge corpul fizic al lui Faust, el, care este o fiinţă spirituală, dar vrea să-şi impună drepturile pe Pământ, ajunge la necesitatea de a se ocupa de lemuri, aşa cum îi înţelegem noi aici, fiindcă de la ei ar putea fura spiritualul corpului fizic al lui Faust. Căci şi la baza corpului fizic se află ceva spiritual. Pe acest ceva spiritual vrea el să pună mâna.

Amintiţi-vă acum, ca să înţelegeţi totul, un lucru pe care îl putem găsi într-un capitol al cărţii ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, unde e vorba de Păzitorul Pragului. Veţi găsi explicat acolo faptul că, atunci când omul parcurge o dezvoltare superioară, în direcţia spiritualului, diferite forţe care de obicei, în cazul cunoaşterii obişnuite, sunt unite în el, acum se despart. Acolo eu le-am caracterizat după facultăţi. Voinţa, simţirea şi gândirea se despart, fiecare devine ceva independent. Mefisto, care a rămas în urmă cu propria sa fiinţă pe treapta de evoluţie lunară, mai era familiarizat cu evoluţia lunară. Aşa trebuie să-l concepeţi. El, Mefisto, e familiarizat, în modul lui practic de a concepe viaţa, cu evoluţia lunară. Dar şi în percepţia atavică a Lunii exista acest lucru, părţile constitutive ale omului erau separate, încă nu erau unite prin intermediul eului. Dacă Mefisto vrea, în felul lui, să acapareze partea spirituală din Faust, el trebuie s-o acapareze în caracterul ei trinitar. El trebuie s-o acapareze drept spiritualul corpului fizic; aici, el trebuie să se confrunte cu lemurii. Apoi, trebuie să vrea s-o acapareze ca pe o a doua parte constitutivă, în corpul eteric, cel care se desprinde la puţin timp după moarte. El îl cunoaşte, el trebuie să vrea să-l acapareze. Şi apoi trebuie să vrea să-şi însuşească acest spiritual în ceea ce trece în lumea spirituală şi s-a desprins de corpul eteric. Ceea ce este menţinut împreună de către eu nu corespunde împărăţiei sale, aici el încă nu este acasă, Mefisto, el are încă starea de separare. Aşadar, el trebuie să pună preţ, în mod instinctiv, pe obţinerea a ceea ce este spiritualul corpului fizic; şi de aceea trebuie să-i pună la lucru pe lemuri. Dar, pentru că el cunoaşte sufletescul numai în starea de separaţie, vrea să acapareze din ceea ce este separat – nu ştie ce –, corpul eteric, care iese afară prin partea constitutivă inferioară a

omului. Şi atunci îi aduce pe diavolii graşi, ca să fure corpul eteric. Pe urmă – nu ştie ce va mai fi. Poate va reuşi să înhaţe spiritualul lui Faust în cea de-a treia parte constitutivă, în aceea care vrea să se înalţe în lumea spirituală? Acum îi aduce pe diavolii slabi. Şi aşa vrea să ia în stăpânire spiritualul lui Faust. Dar el trebuie să reunească, aş zice, cu instinct diavolesc, triada care îi poate mijloci corpul fizic în mod direct în spiritualitatea sa – corpul eteric, spiritual-sufletescul.

Corp eteric – vedeţi dumneavoastră, cu eterul care există aici, fizica nu prea o scoate la capăt, pentru că eterul are o însuşire ciudată, care îl deosebeşte de materialitatea obişnuită. El nu e greu, nu are greutate. Greutatea pământească obişnuită, ea nu poate să reţină eterul. Mefisto vrea să-l reţină. Vrea să-l reţină cu ajutorul unor entităţi spirituale. Pentru că a devenit deja spiritual, eterul, el trebuie să fie reţinut tot de nişte entităţi spirituale. Pentru aceasta are nevoie de diavolii graşi, care, ca entităţi spirituale, au o anumită greutate. De aceea, ei trebuie să fie nişte găgăuţi burtoşi, cu nişte corpuri foarte grase – mici de statură, bineînţeles, fiindcă, dacă ar fi înalţi, ar ajunge prea mult în regiunile de sus. Ei trebuie să fie scunzi, graşi, la ei spiritualul trebuie să fie înrudit cu Pământul, trebuie să fie de aşa natură încât să poată reţine pe Pământ ceea ce vrea să zboare spre spirit. Trebuie să fie, aşadar, mici şi îndesaţi, şi tot ceea ce este la ei expresie fiziognomică a omenescului trebuie să fie greoi, grosolan. Ei trebuie să posede nişte forţe uriaşe în corpul lor scurt şi îndesat. De aceea, la ei acele membre care sunt mai spiritualizate sunt mici; în realitate, ei trebuie să aibă mâini mici, nişte cioturi de braţe. E greu să interpretezi aşa ceva, aşa ceva poate fi redat pe scenă numai dacă actorii se străduiesc, pe cât posibil, să-şi pună în mişcare numai partea inferioară a

braţelor; acest lucru, bineînţeles, trebuie exersat şi învăţat [Nota 73]. Dar şi nasul merge înspre greutate. El e dezvoltat; nasul, care la diavoli a devenit un corn, merge înspre greutate; nasul a devenit, împreună cu fruntea, un organ greu, care nu-l uneşte pe om cu aerul, ci acţionează prin greutatea proprie.

De asemenea fiinţe are nevoie Mefisto, pentru ca ele să poată reţine în restul sferei pământeşti corpul eteric, despre care noi ştim pe ce căi o ia, pentru că nu are greutate pământească. Pe aceştia, Mefisto trebuie să-i pregătească în aşa fel încât, când din regiunile inferioare ale trupului lui Faust apare corpul eteric, ei să-l poată apuca. De aceea, el îi îndeamnă:

Hai, iute-acum! Cu pasul mai vioi! Voi, domni cu drepte, domni cu strâmbe coarne. De viţă veche, din drăceşti vigoarne. Aduceţi gura iadului cu voi! Desigur, iadul are guri o mie, înghite după rang şi vrednicie; Cu timpul însă, şi-acest ultim joc N-o să mai fie scrupulos deloc. (Înfiorătoarea gură a Infernului se deschide.) Mari colţi se cască; de pe cerul gurii Vâlvoarea flăcărilor saltă-n	*Nur frisch heran!* *verdoppelt euren Schritt,* *Ihr Herrn vom graden,* *Herrn vom krummen Hörne,* *Vom alten Teufelsschrot und -körne* *Bringt ihr zugleich den Höllenrachen mit.* *Zwar hat die Hölle Rachen viele! viele!* *Nach Standsgebühr und Würden schlingt sie ein;* *Doch wird man auch bei diesem letzten Spiele* *Ins künftige nicht so bedenklich sein.* (Der greuliche Höllenrachen tut sich links

furii, Şi văd prin aburii ce-adâncu-l cern Cetatea focului cu jar etern. Cei osândiţi înoată-n ele-acum.	auf.) *Eckzähne klaffen; dem Gewölb des Schlundes* *Entquillt der Feuerstrom in Wut,* *Und in dem Siedequalm des Hintergrundes* *Seh' ich die Fiammenstadt in ewiger Glut!*

Acesta este, firește, același oraș în flăcări pe care-l întâlnim la *Dante*!

Vârtejul roşu ş.a.m.d.	*Die rote Brandung...* und so weiter.

Acum se apropie, ei, diavolii cei graşi, cu cornul scurt, drept! El îi descrie:

Mişei burduhănoşi cu buci de pară!	*Nun, wanstige Schuften mit den Feuerbacken!*

Aşadar, ei încă mai au constituţia în care fiinţele de pe Lună respirau foc. Ei sunt „Mişei burduhănoşi cu buci de pară!", care „Voi ardeţi drept, de sulfuri îngrăşaţi".

Vi-e ceafa scurtă, groasă şi vulgară!	*Klotzartige, kurze, nie bewegte Nacken!*

Aşadar, totul e în nemişcare; mişcarea este deja pe jumătate ceva spiritual. La ei, totul e grosolan şi stângaci; totul este de aşa natură încât silesc spiritul să cadă în puterea greutăţii, pentru că trebuie să reţină eterul cel uşor. Şi el îi postează acolo:

Pe jos, un licăr de fosfor căutaţi;	*Hier unten lauert, ob's wie Phosphor gleißt:*

– să vadă dacă iese afară corpul eteric pe care trebuie să-l prindă –

E sufleţelul, Psyche- ntraripata;	*Das ist das Seelchen, Psyche mit den Flügeln,*

– el îl priveşte drept suflet! –

De-l jupuiţi, e-un viermişor scârbos...	*Die rupft ihr aus, so ist's ein garstiger Wurm;*

Dar el vrea să aibă corpul eteric sub formă de balaur, nu-i aşa.

Îi pun frumos pecetea mea şi – gata! O zvârl în sfredelul de foc de jos!	*Mit meinem Stempel will ich sie besiegeln, Dann fort mit ihr im Feuerwirbelsturm!*

El spune acum, într-un mod foarte nimerit, în timp ce-i postează acolo pe diavolii graşi:

Ia, scotociţi prin părţile inferioare, E rolul vostru, puhavi muşterii! Acolo-i place-a locui, se pare; Dar totuşi sigur nu prea poţi să fii.	*Paßt auf die niedern Regionen, Ihr Schläuche, das ist eure Pflicht; Ob's ihr beliebte, da zu wohnen, So akkurat weiß man das nicht.*

Şi cum ar putea să o ştie, căci doar el are cele trei părţi ale sufletului; el nu ştie prea bine spre ce să se năpustească!

El în buric se simte ca acasă.	*Im Nabel ist sie gern zu Haus,*

E regiunea prin care corpul eteric trebuie să iasă mai întâi din om.

Vegheaţi şi fiţi atenţi, când o să iasă.	*Nehmt es in acht, sie wischt euch dort heraus.*

Aici îi avem, aşadar, pe diavolii graşi, cu cornul scurt, drept, care vor să încerce să dea spiritualului o asemenea formă, încât el să dezvolte greutate pământească.

Partea a treia, Mefisto vrea să şi-o însuşească folosindu-i pe diavolii slabi. Ei trebuie să fie nişte tipi foarte uscăţivi, iarăşi greu de interpretat! Foarte slabi, la ei totul a devenit spiritual, aşadar, nasul şi fruntea s-au unit formând un corn, care învinge materia cât se poate de mult, o învinge în mod diavolesc, deci, curbat şi lung, pentru că scopul pe care ei trebuie să-l atingă este acela de a deveni foarte spirituali, de a învinge în întregime greutatea pământească. De aceea ei sunt *Firlefanze*, ca titirezul, se mişcă repede, ca titirezul. Ei trebuie puşi acum să prindă ceea ce trece în lumea spirituală – a treia parte. Ei trebuie să gonească, aşadar, după forţele care se dezvoltă tocmai din sânul greutăţii. Ceea ce ei nu trebuie să aducă sub influenţa greutăţii pământeşti trebuie să fie dezvoltat de ei, aşadar, ca un titirez – opus greutăţii –, cu ajutorul membrelor lor lungi, mobile, care ar trebui, de fapt, să crească din ei. Aşa trebuie să se dezvolte aceşti diavoli. Aşa îi trimite Mefisto la treabă:

Voi ăştia, namile şi găgăuţi. Scurmaţi prin aer! nu vă stingeţi zborul! Cu braţe-ntinse	*Ihr Firlefänze, flügelmännische Riesen!* *Greift in die Luft, versucht euch ohne Rast;* *Die Arme strack,*

– *strack* înseamnă, în acest caz, lung, faptul că ele devin subţiri şi lungi –

Cu braţe-ntinse şi cu gheare iuţi	*Die Arme strack, die Klauen scharf gewiesen,*

– aşadar, ies afară, în loc de degete, nişte gheare lungi –

Să-mi prindeţi fluşturatic- zburătorul...	*Daß ihr die Flatternde, die* *Flüchtige faßt..*

– sufletul, care trece în lumile spirituale –

În casă veche nu prea stă supus; Şi-apoi, oricum, ca geniu trage-n sus.	*Es ist ihr sicher schlecht im* *alten Haus,* *Und das Genie, es will gleich* *obenaus*

– în opoziţie cu corpul eteric: geniul, care este întotdeauna de natură sufletesc-spirituală –

Şi-apoi, oricum, ca geniu trage-n sus.	*Und das Genie, es will gleich* *obenaus.*

Aici vedeţi cum, în conformitate cu constituţia omului, funcţia lemurilor e circumscrisă în mod clar la corpul fizic, aceea a diavolilor graşi la corpul eteric, aceea a diavolilor slabi la sufletesc-spiritual!

Acum se apropie ceata cerească, armata fiinţelor cereşti, adică a fiinţelor care aparţin lumilor spirituale. Şi lucrurile sunt descrise în aşa fel încât toţi aceia care îi slujesc lui Mefisto – lemuri, diavoli graşi şi diavoli slabi – dau greş, nu realizează nimic. Apare ceata cerească:

Voi, soli ca miliţii. Cu ceru-nrudiţii, Purtaţi blând în zbor: Greşelii – iertarea, Ţărânii – suflarea! Făpturilor toate Cu har însemnate Lărgiţi-le zarea, Să urce uşor!	*Folget Gesandte,* *Himmelsverwandte,* *Gemächlichen Flugs;* *Sündern vergeben,* *Staub zu beleben;* *Allen Naturen* *Freundliche Spuren* *Wirket im Schweben* *Des weilenden Zugs.*

Acestea sunt, aşadar, nişte entităţi care, ce-i drept, nu au trecut prin experienţele pământeşti, dar nu au pretenţia

de a acţiona asupra sferei pământeşti, ci acţionează numai asupra spiritual – sufletescului uman. Mefisto e de-a dreptul deplasat, el a rămas un spirit, un spirit lunar, şi acţionează asupra Pământului. Entităţile amintite au rămas în sfera lor. De aceea, ele trebuie să-i apară ca nişte oameni care nici măcar n-au devenit oameni, ci mai sunt încă pe o treaptă anterioară oamenilor, care nu au ajuns la majorat, mai puţin decât sunt copiii.

Falsete-aud, stridentă zdrăngăneală Se lasă-n jos cu nimbul nedorit; O băieţos-fetească cârpăceală, Cum gustului bigot i-a convenit.	*Mißtöne hör5 ich, garstiges Geklimper,* *Von oben kommt's mit unwillkommnem Tag;* *Es ist das bübisch-mädchenhafte Gestümper,* *Wie frömmelnder Geschmack sich's lieben mag.*

Şi aşa mai departe. Înrudirea profundă, în calitate de fiinţă spirituală, pe care o are cu îngerii, Mefisto o cunoaşte, desigur, foarte bine. Au rămas şi unii şi alţii fiinţe spirituale. De aceea, el îi numeşte diavoli de felul lui, dar diavoli deghizaţi.

Şi ei sunt diavoli însă travestiţi. De pierdem azi ruşinea de veci o să ne-ajungă; Păziţi deci groapa! Fiţi atenţi pe dungă!	*Es sind auch Teufel, doch verkappt.* *Hier zu verlieren, wär' euch ew'ge Schande;* *Ans Grab heran und haltet fest am Rande!*

Acum începe lupta dintre această ceată de îngeri şi diavolii graşi şi cei slabi, uscăţivi, care se străduiesc să acapareze sufletul lui Faust. Mefisto stă acolo, el trebuie să participe la această luptă. El le dă indicaţii diavolilor săi, căci adulmecă ceva. Ce adulmecă el, de fapt? Ei bine, el

cunoaşte triada drept ceva sufletesc. Dar acest sufletesc nu e capabil să perceapă unitatea eului. El nu crede că la Faust unitatea eului e atât de puternică încât să menţină coeziunea triadei. Aceasta e marea sa eroare. În timp ce el vorbeşte mereu de faptul că sufletul are trei părţi, se face simţită, în acest moment, din direcţia lumii spirituale, unitatea sufletului, care menţine coeziunea a tot şi a toate. Dacă această unitate, această unitate a eului, nu ar exista, atunci lemurii ar putea atrage la ei, pentru ei, spiritualul corpului fizic, fără ca acesta să rămână în legătură cu marele tot al lumii, cu întregul cosmic, diavolii slabi ar putea acapara sufletul, geniul. Dar, datorită faptului că la omul pământesc ele sunt ţinute împreună de către eu, între naştere şi moarte, fiecare merge, ce-i drept, pe drumul său: trupul o ia spre Pământ, corpul eteric spre regiunea eterică, iar ceea ce este sufletul, spre regiunea spirituală, dar ele rămân predestinate unul pentru celălalt. Rămâne o legătură. Şi de îndată ce există legătura creată de caracterul eului, diavolul nu mai poate face nimic. Dar el se pregăteşte de treabă în mod absolut corect.

Ce tresăriţi şi vă pitiţi? Aşa-i în iad?	*Was duckt und zuckt ihr? ist das Höllenbrauch?*

– diavolii graşi şi cei slabi simt că aici se apropie un alt element.

Staţi nemişcaţi, lăsaţi-le să cadă.	*So haltet Stand und laßt sie streuen.*

Căci ei presară trandafiri, ca simbol al iubirii spirituale, care vine de sus:

Păstrează-ţi locul, nătăfleţ răsad! Ei s-au gândit că pot cu-	*An seinen Platz ein jeder Gauch!* *Sie denken wohl, mit solchen Blümeleien*

aşa zăpadă Să facă diavolii fierbinţi grămadă; Suflaţi – şi toate se topesc şi cad.	*Die heißen Teufel einzuschneien;* *Das schmilzt und schrumpft vor eurem Hauch.*

Acum ei încep, pentru că el le-o porunceşte:

Hai, suflă, Foale-aprins.	*Nun pustet, Püstriche! –*

Ei suflă acum departe ceea ce are loc în jurul lor drept chin al iubirii. Pentru ei, acesta e jar fierbinte, pe care nu-l suportă. Ei suflă, dar suflă prea tare, pentru că nu pot găsi măsura justă. Ei n-au fost învăţaţi pentru ceea ce se formează prin evoluţie pământească.

– Destul! Opreşte!... Dacă nu ştiţi măsura nicidecum!	*– Genug, genug! . . .* *Daß ihr doch nie die rechten Maße kennt!*

Şi el o cunoaşte numai atâta cât o observă pe Pământ; din propria sa fiinţă, nici el n-o cunoaşte, dreapta măsură. Dar, prin faptul că a fost aşa mult timp împreună cu Faust şi a văzut de ce are nevoie Faust, el cunoaşte iarăşi, pentru un timp, măsurile oamenilor.

– Destul! Opreşte! Nici chiar aşa! Închideţi nas şi bot! Prea aţi suflat vijelios de tot. Dacă nu ştiţi măsura nicidecum! Nu numai se zbârcesc, ci ard, sunt scrum! Plutesc ca flăcări limpezi, veninoase:	*– Genug, genug!* *Vor eurem Brodem bleicht der ganze Flug. –* *Nicht so gewaltsam! Schließet Maul und Nasen!* *Fürwahr, ihr habt zu stark geblasen.* *Daß ihr doch nie die rechten Maße kennt!* *Das schrumpft nicht nur, es bräunt sich, dorr't, es brennt!*

Hai, strângeţi rândurile numeroase! Dar unde-s forţa şi curajul lor? Simt dracii-un straniu jar ispititor.	*Schon schwebt's heran mit giftig klaren Flammen;* *Stemmt euch dagegen, drängt euch fest zusammen! –* *Die Kraft erlischt! dahin ist aller Mut!* *Die Teufel wittern fremde Schmeichelglut.*

Pentru el, iubirea e numai linguşeală, el transpune totul în sfera egoismului. Şi vedem astfel cum, prin această luptă, care se încinge aici, prin reprezentarea lui Mefisto – fiindcă totul se desfăşoară în reprezentarea lui Mefisto, care se transpune pentru un timp în vechea sa perioadă lunară – se arată posibilitatea de a avea sufletul în stare de disociere, în trei, pe când, de fapt, el i-a fost smuls prin unitate.

Interesant este că tocmai în această scenă găsim şi conştienţa evoluţiei spirituale interioare a omenirii. Ia gândiţi-vă la ceea ce am spus adesea: numai o anumită minte îngustă poate crede că, dacă ne întoarcem în trecut, de când există oameni, ei au arătat mereu la fel; aşadar, din punct de vedere sufletesc ni-i imaginăm pe vechii romani, greci, egipteni, pe toţi, mai mult sau mai puţin, aşa cum sunt oamenii de astăzi, pe când, de fapt, au fost făcuţi paşi mari în evoluţie. Oamenii care se gândesc numai la secolele cele mai recente nu ştiu nimic despre lucrurile prin care au trecut oamenii, în evoluţie, de-a lungul secolelor. Dar fiinţele spirituale observă aceasta, pentru că ele privesc totul în mod spiritual. Şi de aceea e atât de frumos că din cuvintele lui Mefisto noi vedem aici, la Faust, tocmai ceea ce el, Mefisto, care este, bineînţeles, un flăcău bătrân, a făcut de-a lungul întregii evoluţii pământeşti –

dumneavoastră ştiţi că el spune undeva că a găsit odată un „neam omenesc cristalizat”! [Nota 74] – da, Mefisto vede aici că lucrurile s-au schimbat.

Stă corpu-ntins. Când duhul va zbura, i-arăt Înscrisul iscălit cu sânge.	*Der Körper liegt, und will der* *Geist entfliehn,* *Ich zeig' ihm rasch den* *blutgeschriebnen Titel; –*

Aşadar, ce vrea el, de fapt? Faust a murit. Sufletul îl vrea, din care el cunoaşte numai triada. Ne amintim că Faust a încheiat cu Mefisto un pact, care chiar a fost scris cu sânge, un contract. Ce vrea acum Mefisto, de fapt, Mefisto-Ahriman? Ce vrea el oare? El vrea să invoce pactul său. Dacă în momentul în care sufletul iese afară arată pactul, atunci, crede el, sufletul nu-i poate scăpa. Ei bine, începând cu acest punct, eu prefer să nu vorbesc mai departe, având în vedere unele cuvinte ruşinoase care au fost rostite în aceste vremuri agitate [Nota 75]. După ce prietenii noştri au fost învinuiţi că nu gândesc cum trebuie în legătură cu contractele, nu vreau să emit acum o teorie asupra contractelor, care ar putea fi şi ea exploatată. Poate că ar fi posibil să se spună, chiar dacă în această scenă nu trec tocmai de partea lui Mefisto, ci de partea lui Faust: Faust ar fi, în ceea ce priveşte modul lui de a înţelege contractul, un adevărat pangermanist! – Nu vreau să vorbesc mai departe despre mizeria în care am putea ajunge, fiindcă ar trebui fie să luăm partea lui Mefisto-Ahriman, fie să ne expunem pericolului, deoarece Faust nu dă curs titlului scris cu sânge, de a ni se pune aceasta în cârcă drept concepţie pangermanică. Aşadar, mai bine să tăcem în legătură cu toate acele înţelepciuni mai adânci pe care ar trebui să le dezvoltăm, dacă am vorbi despre pactul dintre Faust şi Mefisto. Să lăsăm asta!

Dar evoluţia, cu sensul ei, ne iese în întâmpinare la cuvintele lui Mefisto, care atrage atenţia asupra faptului că vremurile se schimbă şi, odată cu ele, impulsurile care există în evoluţia omenirii. Mai demult, el se pricepea încă destul de bine să înhaţe sufletele, astăzi îi spunem superstiţie, dar noi ştim că erau vremurile întru câtva clarvăzătoare – pe când existau vremurile vechi. Pe atunci, sufletele mai trăiau cu uşurinţă ca triade; şi pe atunci el mai putea înhăţa sufletele, dacă lucrurile fuseseră bine pregătite, şi, la urma urmelor, el le pregătise foarte bine în cazul lui Faust. Dar acum, când se apropie a cincea epocă postatlanteană şi unitatea sufletului e realizată prin intermediul eului, el încă nu şi-a parcurs întreaga instruire.

Vai! azi în fel şi chip îl poţi constrânge Pe-un drac, şi sufletele-i poţi fura. Cu vechiul meu sistem, scandalu-i sigur, Cu unul nou, te compromiţi uşor.	*Doch leider hat man jetzt so viele Mittel,* *Dem Teufel Seelen zu entziehen.* *Auf altem Wege stößt man an,* *Auf neuem sind wir nicht empfohlen.*

În epoca a cincea postatlanteană trebuie cu adevărat să se atragă atenţia asupra naturii lui Mefistofel-Ahriman, şi aici el va fi, de fapt, „prost observat şi nici recomandat”. El nu este prea bine observat şi recomandat, diavolul, el nu e observat, pentru că nu e recunoscut, atunci când e prezentat undeva drept Mefistofel-Ahriman se consideră că el nu e de rang.

Mârlanii nu-l adulmecă pe dracul. Nici când acesta-i gâdilă la gâlci.	*Den Teufel spürt das Völkchen nie,* *Und wenn er sie beim Kragen hatte.*

El este, totuşi, aici, dar nu este observat. Şi de aceea îşi aduce complicii, despre care crede că îl vor putea ajuta să obţină ceea ce vrea: sufletul, în constituţia lui tripartită. Dar faptul că acesta nu mai există ca triadă, cum era în forma sa iniţială, face să-i scape lui Mefisto.

E ceva curios cu acest Mefisto-Ahriman. Vin fiinţele care fac parte din lumea spirituală, ele coboară în sfera lui şi, ei bine, el se îndrăgosteşte, propriu-zis, de aceste fiinţe. Goethe descrie foarte corect o scenă de dragoste dintre Mefisto şi îngeri. Diavolul are minte. Iar o iubire între Mefisto şi îngeri este cu adevărat o relaţie amoroasă absurdă, aşa o numeşte şi Mefisto. Dar cum se face că acest amor absurd îl poate, totuşi, cuprinde? Cum se face că în el iau naştere sentimente de iubire? Dacă nu ar fi trăit atât timp alături de Faust şi n-ar fi vrut să-l zăpăcească, prin faptul că a incitat în el asemenea sentimente sub o formă deosebit de seducătoare, ele n-ar fi trecut asupra lui. Şi astfel aveţi aici, iarăşi, o înţelepciune adâncă, o înţelepciune minunată. Diavolul nu are, de fapt, niciun fel de iubire erotică sau de alt fel, în sensul pământesc al cuvântului. Nu are aşa ceva. Amorul este, firește, absurd, în ceea ce-l privește, căci noi ştim, Pământul este cosmosul iubirii. El, diavolul, este din cosmosul înţelepciunii. Dar el e deplasat, el umblă pe suprafaţa Pământului şi vrea mereu să integreze Pământul în împărăţia sa. Şi astfel el ajunge mereu în situaţia de a-şi integra lui însuşi nişte însuşiri care se dezvoltă pe Pământ şi care acum nu se mai potrivesc cu natura sa. Pentru a putea ajunge să spere că va captura un suflet, el trebuie să pregătească acel suflet pentru diavol, adică să-l facă apt de a asimila acele însuşiri pe care Lucifer le-a sădit la început. Dar în felul acesta se molipseşte el însuşi de acea însuşire şi devine iarăşi incapabil de a reţine acel suflet. Vedeţi aici, dezvoltat în

mare, la diavol, ceea ce se petrece în mic. Gândiţi-vă numai, şi omul e făcut în aşa fel încât să incite pasiuni, dar dacă el le dezvoltă până la un anumit punct, ele îi distrug, totodată, organismul. Aşa că acest lucru poate fi dus până la o anumită limită. Diavolul trebuie să aspire în el ca un vampir, aş zice, nişte însuşiri omeneşti, pentru a putea să incite patimile în Faust. Dar cu aceasta el distruge în sine însuşi adevărată sa natură de diavol. Şi de aceea este posibil să ia naştere amorul absurd faţă de îngeri şi ca el să devină neatent şi să nu observe deloc că îngerii îi luau sufletul pe care voia să-l înhaţe el. La el trebuia să aibă loc această întunecare a conştienţei, această trecere a conştienţei în subconştient.

Dat fiind faptul că azi vom mai avea spectacol, nu pot spune mai mult. Cred că, deocamdată, s-a spus destul, pentru a mijloci cât de cât înţelegerea triadei care apare în această scenă! Eu cred că noi vedem, tocmai când ne dăruim unei asemenea expuneri, ce infinit de adânci sunt lucrurile despre care Goethe spune că le-a întreţesut în mod tainic în partea a doua din *Faust*.

Asemenea oameni, care au putut trezi în ei reprezentarea că evoluţia omenirii e străbătută de înţelepciune spirituală, numai că aceasta s-a retras puţin, în epoca noastră, că această înţelepciune spirituală nu mai odihneşte adeseori decât ca o umbră în tot felul de societăţi oculte îndreptăţite sau nu, asemenea oameni izolaţi au ştiut mereu ce înţelepciune adâncă zace în *Faust*-ul lui Goethe, o înţelepciune reală, o înţelepciune cosmică concretă. De aceea, ei au vorbit în acest sens. Şi un asemenea om le-a închinat, de sărbătoarea Sânzienelor, în 1880, manilor lui Goethe, o scurtă poezie, în care a vrut să arate cât de mult se simţea el însuşi una cu Goethe întru înţelepciunea spirituală, un bărbat care, prin erudiţia erei

materialiste, nu mai avea, în fond, decât foarte puţin din Goethe, foarte puţine lucruri concrete. Şi, pentru că ştiinţa spirituală nu se născuse încă, în vremea în care scria acest bărbat, el a avut doar un sentiment vag al faptului că această ştiinţă trăieşte în Goethe ca un instinct. Comentariul la *Faust* [Nota 76] pe care el, *Oswald Marbach*, l-a scris, nu a fost prea important. Dar în poezia pe care el a închinat-o, la marea sărbătoare a înţelepciunii francmasonice, manilor lui Goethe – aşa s-a spus întotdeauna, în trecut, când cineva se adresa părţii nemuritoare a omului, manii, în care trăieşte acelaşi spirit care trăieşte în manas –, în această poezie se arată că, într-un mod pe jumătate conştient, am zice, numai în câteva suflete singuratice a existat, totuşi, mereu legătura cu lumile mari care au trăit în opera poetică a lui Goethe. Şi de aceea, bărbatul care se simţea unit cu manii lui Goethe, cu individualitatea lui Goethe, a spus, de sărbătoarea Sânzienelor, de sărbătoarea masonică, în 1880:

Ţie – tu – frate – tată – prea sublim maestru!
Căruia după-un secol, astăzi, noi, ca semn,
Al celei mai fidele iubiri, în unirea spiritelor libere,
Mâinile noastre strâns împreunate le întindem; –
Dintre spirite cel mai măreţ şi dintre liberi cel mai liber!
Spre tine, sus, noi năzuim, să-ţi semănăm;
Ţie, ne dedicăm! Ţie, pe-ai noştri fii ţi-i închinăm,
Pentru ca desăvârşirea să încununeze cândva
clădirea noastră!
Tu ai năzuit la fel ca noi; dar căutarea ta
După cunoaşterea de sine, ce duce la înţelepciune,
A fost mereu însufleţită de o viaţă nespus de sănătoasă,
De tărie de creator, ce spre fapte înaintează,

Spre lucruri care spre lumină te ridică,
În jurul cărora a frumuseţii strălucire veşnică se întinde;
Tu te-ai luptat ca Israel, cu Dumnezeu,
Până când, ca învingător, pe Tine însuţi te-ai învins!
Ceea ce tainic cu Tine ne uneşte
Nu le e trădat celor neiniţiaţi cu niciun cuvânt;
Dar fie vestit cu voce tare poporului întreg
Prin ale celei mai pure iubiri niciodată obosită de fapte,
Prin lumină clară, ce spiritul în spirit o aprinde,
Prin ale vieţii veşnice mereu verzi semănături,
Înainte, o, maestre! Acolo unde Tu te-ai dus,
Ne-atrage, după Tine, dorul nostru cel mai aprins.
Fie să vină o vreme în care asemenea cuvinte să fie şi să poată fi adevărate!

XIII PRIVIRILE ARUNCATE DE GOETHE ÎN MISTERELE EXISTENŢEI UMANE

Dornach, 9 septembrie 1916, după reprezentarea euritmic-dramatică a scenelor „Miezul nopţii" şi „Punerea în mormânt"

Am făcut din nou să treacă prin faţa sufletului nostru o parte din *Faust*-ul goethean. Am încercat să dezvolt aici, în ultima conferinţă, câteva dintre lucrurile care ne pot introduce, pe baze spiritual-ştiinţifice, în înţelegerea acestei opere, când am vorbit despre fiinţa lemurilor, a diavolilor graşi şi a celor slabi. Cu o asemenea ocazie noi ne străduim întotdeauna să căutăm nu numai ceva care să ne ajute la înţelegerea acestei opere, ci şi, pornind de la ea, să ne cucerim şi câteva adevăruri în sens spiritual-ştiinţific general, să ne deschidem nişte perspective spre acele

realităţi adevărate pe care Goethe a încercat să le dobândească în *Faust*-ul său.

Astăzi aş vrea să leg câteva gânduri pornind tocmai de la ceea ce a trecut adineaori prin faţa sufletului nostru. Ne poate părea important faptul că scena pe care am văzut-o la sfârşit nu este ultima scenă din *Faust*, că ea e urmată, după câte ştim, de o altă scenă, discutată de noi aici cu câtva timp înainte. Vă amintiţi: Prăpăstii în munţi, pădure, stâncă, pustietate, anahoreţi sfinţi, cor, ecou, codru care se apropie clătinându-se etc., spre care suntem conduşi prin meditaţia plină de evlavie a lui Pater ecstaticus. Pater profundus, Pater Seraphicus, prin corul băieţilor preafericiţi, unde iarăşi ne vin în întâmpinare îngerii, îngerii care în scena văzută de noi astăzi duc partea nemuritoare a lui Faust spre regiunile superioare, unde ne ies apoi în cale triada penitentelor, Doctor Marianus, Mater gloriosa, drept călăuzitoare a lui Gretchen, până la corul final, corul mistic propriu-zis.

Vremelnic-sensibilul Doar ca simbol survine; Aici intangibilul Evidenţă devine; Aici genuinul ne- Rostibil s-a spus; Etern-Femininul ne Trage în sus.	*Alles Vergängliche* *Ist nur ein Gleichnis,* *Das Unzulängliche,* *Hier wird's Erreichnis;* *Das Unbeschreibliche,* *Hier ist's getan;* *Das Ewig-Weibliche* *Zieht uns hinan.*

Toate acestea urmează după scena pe care am văzut-o astăzi, şi care înfăţişează lupta dată de spiritele luminii şi spiritele întunericului pentru sufletul lui Faust.

Adeseori, când se încearcă o explicare a lui *Faust*, se merge de la o scenă la alta, nu se pun nişte întrebări care ar putea fi puse, şi care, de-abia ele, ar arunca lumină asupra

acestei creaţii poetice mari, grandioase. – Noi am văzut astăzi cum a avut loc punerea în mormânt a lui Faust, cum Mefistofel-Ahriman a pierdut jocul, cum sufletul a fost dus în sus, în regiunile spirituale. Dintr-un anumit punct de vedere, ne-am putea pune întrebarea: Oare drama *Faust* nu s-ar putea încheia aici? Oare nu ştim acum, de fapt, tot ce trebuie luat aici în considerare? Nu ştim că Mefistofel a pierdut pariul, că toate eforturile pe care le-a putut face de-a lungul vieţii lui Faust, pe care a putut s-o însoţească, au fost zadarnice, că sufletul lui Faust a fost primit în regiunea Luminii, că s-a împlinit, aşadar, cuvântul rostit tot la adresa unei drame *Faust* [Nota 77] de *Lessing*, faţă de spiritele întunericului: „Voi nu trebuie să ieşiţi învingătoare”? Nu am putea crede că odată cu aceasta s-a terminat totul, că drama *Faust* a ajuns la sfârşitul ei? În faţa sufletului nostru se iveşte întrebarea: De ce mai urmează finalul cunoscut de noi, după scena pe care am văzut-o astăzi? – Şi, punându-ne această întrebare şi ocupându-ne cu găsirea răspunsului la ea, intrăm în atingere cu nişte mistere importante ale vieţii umane, în legătura ei cu întregul Cosmos. Faptul că Goethe a creat acest final al lui *Faust* arată cât de adânc privea el în străfundurile vieţii sale, într-o epocă în care ştiinţa spirituală încă nu exista, în misterele existenţei umane. Multe sunt conţinute în scena care a fost reprezentată astăzi, şi încă şi mai mult zace în faptul că această scenă e urmată de alte scene din final. Mult din ceea ce dovedeşte că Goethe cunoştea unele dintre cele mai adânci mistere ale existenţei, dar că a fost nevoit, de asemenea, să le prezinte într-un mod care le face accesibile numai celui ce vrea să se cufunde mai adânc cu entitatea sa în viaţa spirituală. Goethe a spus în mod cu totul intenţionat multe lucruri învăluindu-le, le-a întreţesut în mod misterios, cum singur spune, în drama *Faust*. El a spus

numai învăluit, aş zice, multe dintre lucrurile care, la oamenii obtuzi, care, din frică şi comoditate, nu vor să se apropie de cunoaşterea lumii spirituale, declanşează ură şi duşmănie; de aceea multe dintre aceste lucruri el le-a sugerat în mod voalat. În orice caz, din această cauză drama *Faust* a rămas mai mult sau mai puţin neînţeleasă, timp de 84 de ani, şi ea i se va dezvălui omenirii, în profunzimea ei, numai treptat, dacă vom putea trăi mergând în întâmpinarea viitorului. Ba, se poate spune chiar că abia cunoaşterea spiritual-ştiinţifică va putea trezi acele sentimente artistice care pot înlesni înţelegerea poemului *Faust*.

Să privim, pentru început, înapoi, spre scena zguduitor de impresionantă în care Faust le vede pe cele patru femei cenuşii: Sărăcia, Vinovăţia, Nevoia, Grija. Să ne fie clar că Faust are această trăire cu cele patru femei cenuşii după ce a trecut în viaţă prin multe experienţe spirituale, mai bine zis experienţe de viaţă care au făcut să se nască în el o înţelegere spirituală. Goethe şi-l reprezintă pe Faust al său, în perioada care e descrisă prin această scenă finală, ca având 100 de ani; el a atins vârsta de 100 de ani, a spus Goethe însuşi. Astăzi Faust se prezintă în faţa noastră cu toate aceste experienţe spiritualizate în sufletul său, când stă în balconul căminului pe care şi l-a făcut într-un loc de muncă unde a vrut să lucreze pentru viitorul omenirii. Noi privim spre sufletul lui în aşa fel încât în sentimentele sale se sintetizează, aş zice, toată mulţumirea pe care el o simte, tot ceea ce i-a fost îngăduit să realizeze pentru omenire, prin faptul că a smuls mării o ţară liberă pentru oameni liberi.

Se stinge cea din urmă stea,	*Die Sterne bergen Blick und Schein,*

Scăzutul foc mai arde-abia; Un vânt îl mai stârneşte-acum Suflând spre mine scrum şi fum. Porunci pripite, fapt pripit!	*Das Feuer sinkt und lodert klein;* *Ein Schauerwindchen fächelt's an,* *Bringt Rauch und Dunst zu mir heran.* *Geboten schnell, zu schnell getan!*

Acum, în mod aparent, în faţa privirii sale, de fapt, în cadrul unei viziuni interioare, are loc ceea ce reprezintă apariţia celor patru femei cenuşii:

Ce umbre-n zbor m-au potopit?	*Was schwebet schattenhaft heran?*

Noi trebuie să ne reprezentăm că, prin profunzimea pe care şi-a cucerit-o sufletul lui Faust, acest suflet a devenit capabil să aibă, din însuşi adâncul ghimpe interior, viziunea celor patru figuri feminine – Sărăcia, Nevoia, Grija, Vinovăţia. – Această „scenă de la miezul nopţii” este trăire lăuntrică în cel mai adevărat sens al cuvântului, trăire lăuntrică aşa cum e trezită ea în Faust prin faptul că sufletul începe să se desprindă cu încetul de trup. Căci acesta e lucrul remarcabil, misterios, pe care Goethe l-a intenţionat în mod absolut evident, că din momentul în care cele trei femei cenuşii rostesc cuvintele:

Se-nvolbură norii şi stelele pier! Din urmă, departe, departe-n eter, Se-apropie-o soră, se-apropie – Moartea,	*Es ziehen die Wolken, es schwinden die Sterne!* *Dahinten, dahinten! von ferne, von ferne,* *Da kommt er, der Bruder, da kommt er, der – Tod,*

din acest moment moartea se aşterne cu adevărat peste viaţa lui Faust. Şi noi înţelegem cum trebuie această scenă numai dacă din acest moment ni-l reprezentăm pe Faust drept muribund, drept om al cărui suflet se desprinde cu încetul de trup. Şi ar fi nejust să credem că ceea ce urmează acum e conceput doar într-un sens realist senzorial-exterior. Nu este aşa. Când îl vedem pe Faust în odaia din palatul său, în care a intrat Grija, găsim, din felul cum stă acolo, că sufletul s-a desprins deja, într-un anumit sens, de trup, că acum confluează experienţele corpului fizic cu experienţele pe care le face sufletul când s-a desprins deja de trup. Şi înţelegem frazele împletite una într-alta într-un mod foarte adânc numai dacă luăm seama la această intervenţie a lumii spirituale, în care Faust se transpune deja, cu sufletul său pe cale de a se desprinde, această întrepătrundere a lumii spirituale cu lumea fizic-senzorială în care Faust se mai află încă, pentru că sufletul e pe cale de a se desprinde, dar încă nu s-a desprins. Sărăcia, Nevoia, Vinovăţia, n-au putut face nimic, ele au fost doar vestitoarele morţii. Dar Grija cea mistuitoare rămâne, acolo unde viziunea se transformă în aşa fel încât este deja viziune a sufletului desprins de trup:

Veniră patru, văd plecând doar trei; Dar tâlcul celor spuse nu ştiu ce-i. Nevoia, parcă-şi zise o căruntă. Iar cealaltă, parcă, Moartea cruntă. Scobit răsunet, fantomatic-strâmt.	*Vier sah ich kommen, drei nur gehn;* *Den Sinn der Rede könnt ich nicht verstehn.* *Es klang so nach, als hieß es – Not,* *Ein düstres Reimwort folgte – Tod.* *Es tönte hohl, gespensterhaft gedämpft.*

Dacă ştim ce simţea Goethe la cuvântul „fantomatic”, el, care simţea cuvintele în mod mult mai concret decât materialiştii greoi din zilele noastre, atunci nici versul:

Scobit răsunet, fantomatic-strâmt	*Es tönte hohl, gespensterhaft* *gedämpft* –

nu-l luăm cu uşurinţă, ci drept ceva important şi esenţial, şi căutăm sentimentul pe care l-a avut Goethe când a pus aceste cuvinte în gura lui Faust. La Goethe se găseşte, printre altele, un frumos cuvânt [Nota 78], în care el exprimă următoarele. El spune: „Uneori viaţa îmi pare ca şi cum nişte evenimente uitate, foarte vechi, ar intra în conştienţa de acum şi atunci tot ceea ce a trecut de mult apare ca o fantomă ce se transpune în prezent.” Goethe avea o noţiune foarte concretă a ceea ce numea „fantomatic”. Atunci în faţa lui stăteau, sub formă vizionară, epoci vechi de secole ale propriei sale vieţi, despre care credea adesea că le vede pătrunzând ca nişte fantome în viaţa sa actuală. Acestea nu sunt nişte afirmaţii pe care eu le fac în mod arbitrar, ele pot fi dovedite cu rigurozitate din ceea ce a spus Goethe însuşi, când s-a exprimat în mod intim în legătură cu experienţele vieţii sale interioare.

Ei bine, acum concepţiile, gândurile pe care le-a avut Faust, situându-se pe jumătate în lumea spirituală, pe jumătate trăind încă pe planul fizic, se contopesc. Pentru Faust este ca şi cum dumneavoastră v-aţi reprezenta întrepătrunderea acestor două lumi. El trăieşte acum ceva care poate fi trăit, de fapt, numai în cadrul acestei întrepătrunderi dintre cele două lumi, ceva care nu s-ar petrece dacă el s-ar fi îndepărtat mai mult de corpul său fizic. El mai simte încă evenimentele de dincolo de prag legate de evenimentele vieţii fizice:

Dar eu în libertate nu mă simt.	*Noch hab' ich mich ins Freie nicht gekämpft.*

Şi acum, vorbirea ieşită din comun, care unora le va părea o simplă absurditate, devine uşor de înţeles dacă vom concepe această trăire în sensul că ea are loc între viaţa fizică şi viaţa spirituală. Faust a căutat, de-a lungul întregii sale vieţi, să ajungă în lumea spirituală. Ştiinţă spirituală propriu-zisă încă nu exista pe atunci. El a încercat să cunoască lumea spirituală pe calea magiei preluate de la Evul Mediu, a acelei magii pe care eu am pus-o în legătură cu Ahriman-Mefistofel, aşa cum am discutat adesea şi, de asemenea, în ultima conferinţă. Această magie prin care el a ajuns în lumea spirituală nu poate fi separată de Mefistofel. Dacă priviţi în trecut, la cele petrecute în jurul lui Faust, veţi vedea peste tot că Mefistofel este acela care a pus în scenă actele magice. Şi de aceea nu putem spera că Faust vrea să rămână la această magie, acum, când se situează pe jumătate în lumea spirituală:

O, de m-aş smulge din vrăjitorie, Să uit orice formulă de magie.	*Könnt' ich Magie von meinem Pfad entfernen,* *Die Zaubersprüche ganz und gar verlernen.*

Acele *formule de magie*, pe care şi le-a luat din nişte cărţi vechi, şi care, pentru că s-au păstrat din vremuri vechi, au devenit luciferice şi ahrimanice. Pe această cale, el constată acum, când păşeşte în mod real în lumea spirituală, că ceea ce a obţinut nu era, totuşi, ceea ce căutase. Şi acum el priveşte înapoi. Începe deja să privească înapoi, aşa cum priveşte omul când legătura sufletului cu trupul a slăbit. Acum el începe să privească înapoi, spre viaţa care tocmai s-a încheiat. Clipa stă vie în

faţa lui, clipa dinainte de a fi deschis cărţile medievale, dinainte de a fi rostit cuvintele fatale:

Iată de ce m-am consacrat magiei.	*Drum hab' ich mich der Magie ergeben.*

Nişte forţe bune, care l-au călăuzit cu multă îndurare, în sensul „Prologului în Cer", l-au ferit de roadele acelei magii pe care el ar fi trebuit să le culeagă, dacă această activitate plină de îndurare a unor forţe deosebite nu i-ar fi străbătut drumul vieţii. Acum el priveşte deja în lumea spirituală, acum el înţelege lucrurile altfel. Acest lucru joacă un anumit rol. Cu ceea ce înţelege acum, el şi-ar parcurge drumul altfel:

Doar om să stau. Natură, în faţa ta, Efortul de-a fi om ar merita.	*Stund' ich, Natur! vor dir ein Mann allein,* *Da wär's der Mühe wert, ein Mensch zu sein.*

Înainte, cât timp legătura sufletului său cu trupul nu slăbise încă, el nu putea s-o spună în acest fel. A fost necesar să parcurgă întreaga cale a erorii şi rătăcirii. Acum, el priveşte înapoi, vede că a fost, totuşi, drumul care trece prin tenebrele lui Mefistofel. El priveşte mai întâi spre acea perioadă a vieţii sale în care Mefistofel nu-i ieşise încă în cale:

Aşa am fost...	*Das war ich sonst,*

– numai un om –

...cât n-am cercat anume-a Huli în beznă rostul meu şi lumea. Acum, văzduhul de năluci e plin,	*eh' ich's im Düstern suchte,* *Mit Frevelwort mich und die Welt verfluchte.* *Nun ist die Luft von solchem Spuk so voll,*

Şi nu-i scăpare câtuşi de puţin.	*Daß niemand weiß, wie er ihn meiden soll.*

Întreaga greutate a evenimentelor îi apasă acum sufletul.

Chiar dacă-o dreaptă zi senin surâde. În mreji de vise noaptea ne închide! Venim voioşi din câmpul plin de zvon.	*Wenn auch ein Tag uns klar vernünftig lacht,* *In Traumgespinst verwickelt uns die Nacht;* *Wir kehren froh von junger Flur zurück,*

Aşa şi-a petrecut el viaţa, pe jumătate numai în lumea fizică, pe jumătate deja – deşi în corp fizic – transpus de către Mefistofel în lumea spirituală, privind în interiorul lumii spirituale, dar fiind nevoit mereu şi mereu să se întoarcă în lumea fizică, deoarece Mefistofel nu poate găsi, şi nici nu-i poate da calea de acces, pentru că el găseşte că întregul lumii nu e cum trebuie.

Cobeşte-un corb. A ce? A ghinion!	*Ein Vogel krächzt; was krächzt er?* *Mißgeschick.*

Pe această cale poate fi găsită numai superstiţia.

În zori şi-amurg, tentaţi de superstiţii, Ne-apar vedenii, semne, premoniţii! Ne temem, ne ferim de ipochimeni; O poartă scârţâie, nu intră nimeni.	*Von Aberglauben früh und spat umgarnt –* *Es eignet sich, es zeigt sich an, es warnt –* *Und so verschüchtert stehen wir allein.*

În calea lui Faust, în calea, în orice caz, grea, pe care el a putut merge, în virtutea propriei sale naturi puternice, s-a amestecat mereu superstiţia. Şi acum, el are acea viziune

care ar putea să-i rămână, când sufletul lui se desprinde tot mai mult de trup: viziunea Grijii. Încercaţi să simţiţi ce face Goethe să se audă aici, în cuvintele sale, drept lucruri dintre cele mai înalte care pot fi spuse. S-ar putea spune că întreaga istorie a lumii apasă pe sufletul nostru, când simţim greutatea acestor cuvinte. Grija se furişează în el. E cineva aici? – întreabă Faust.

E cineva aici?	*Ist jemand hier?*

Răspunsul sună:

Întrebarea cere Da!	*Die Frage fordert Ja!*

Nu e un răspuns simplu: Da! întrebarea cere Da! Eu am spus: întreaga istorie a lumii pătrunde năvalnic în sufletul nostru, deja prin modul de a îmbina cuvintele. Cum am putea face altfel, la aceste cuvinte, decât să ne gândim la acea scenă grandioasă în care, în faţa tribunalului, Christos Iisus e întrebat: „Tu eşti Fiul lui Dumnezeu?" Nici El nu răspunde pur şi simplu: Da, ci: „Tu o spui!"

Acum nu se spune, într-un cuvânt simplu, pe cine percepe acum Faust:

Sunt cea din faţa ta.	*Bin einmal da.*

Dar ea este în el. Are loc, de fapt, o convorbire cu sine însuşi. Şi e o convorbire profundă cu sine însuşi. Omenirea va afla abia treptat, prin trăiri interioare, întreaga greutate şi importanţă a acestei convorbiri cu sine însuşi. Prin ceea ce urmează să fie sădit în omenire drept ştiinţă spirituală, în omenire vor veni şi acele cunoştinţe care vor fi asociate cu nişte sentimente adânci despre viaţă, cu nişte sentimente de care materialismul somnolent, obtuz, nici nu visează, şi nu visează la aceste cunoştinţe şi sentimente nici acea concepţie despre lume, uşor dobândită şi cucerită, care crede că a obţinut totul prin nişte definiţii şi principii

în care e caracterizat elementul fizic sau realitatea spirituală. Asemenea principii există. Despre asemenea principii se ştie că au fost cucerite prin trăiri interioare. Omul le adăposteşte în sufletul său, le poartă cu el prin viaţă. Dar ele nu sunt ceea ce pot şi trebuie cu adevărat să fie pentru sufletul uman, dacă nu sunt însoţite de tot felul de dispoziţii, de acele dispoziţii care fac adeseori ca viaţa sufletului să ne apară ca şi cum ar plana peste un abis. Şi, după ce ne-am cucerit nişte cunoştinţe spirituale, nu ne poate părăsi niciodată grija care ne năpădeşte în legătură cu raportul dintre cunoştinţele spirituale şi realitatea vieţii luată în ansamblul ei. Omul trebuie să simtă, tocmai când intră în lumea spirituală, că e o atitudine superficială să vorbeşti, într-o falsă asceză, despre faptul că această viaţă pământească e numai ceva inferior, de care am prefera să scăpăm. Omul simte întregul sens profund pe care această viaţă pământească îl are pentru veşnicie, tocmai pe baza cunoştinţelor spirituale; el simte că trebuie să trăim această viaţă pământească pentru ca ceea ce ea ne dă să poată fi integrat impulsurilor pe care noi le ducem prin moarte în sfera veşniciei. Dar cum ar putea fi altfel decât ca, la capătul unei vieţi de încercări, tocmai într-un asemenea moment, când sufletul a ieşit aproape de tot din trup, omul să devină conştient, cu o îngrijorare serioasă, gravă, de ceea ce poate deveni viaţa pe care tocmai a trăit-o, când urmează să treacă acum, cu sufletul său, prin lumea spirituală, care pot fi roadele acestei vieţi încheiate acum. Dar el e mare prin faptul că acum, când tocmai a intrat în lumea spirituală şi se află pe jumătate în ea şi pe jumătate se mai simte încă legat de trecut, de existenţa pământească fizică, în comparaţia extraordinar de importantă ce rezultă între lumea fizică şi lumea spirituală, într-o asemenea stare de viaţă-moarte, el ştie:

Eu mi-am trăit în goană viaţa toată; Tot ce-mi făcea plăcere înhăţam, Ce nu mă-ndestula abandonam, Ce-mi luneca din mâini lăsam să treacă. Aveam numai dorinţi; doar lor slujind, Doream din nou; iar viaţa mi-a fost jind Înviforat: întâi imens, fierbinte, Apoi tot mai prudent şi mai cuminte.	*Ich bin nur durch die Welt gerannt;* *Ein jed' Gelüst ergriff ich bei den Haaren,* *Was nicht genügte, ließ ich fahren,* *Was mir entwischte, ließ ich ziehn.* *Ich habe nur begehrt und nur vollbracht* *Und abermals gewünscht, und so mit Macht* *Mein Leben durchgestürmt; erst groß und mächtig,* *Nun aber geht es weise, geht bedächtig.*

Încercaţi să simţiţi acordul a ceea ce învie acum în sufletul său: faptul că el a traversat mica lume şi marea lume, după cum se spune în *Faust*, şi, printr-o privire de ansamblu, care tocmai acum se deschide, ca în importanta retrospectivă a vieţii, abia acum, de când simte, din lumea spirituală, o lumină de sus în raza vederii sale, el poate privi în mod înţelept şi meditativ, într-o panoramă generală, toate evenimentele trăite în goana vieţii. Iar acum: Ce vede el? Ce începe să vadă în mod spiritual? – El începe să vadă în mod spiritual tot ceea ce a trăit în cercul vieţii de pe Pământ. Aduceţi-vă aminte tot ce am discutat despre retrospectiva care vine asupra sufletului la începutul vieţii ce urmează după moarte şi care vine acum lent asupra lui Faust. Gândiţi-vă la această retrospectivă. El îşi vede viaţa pământească. O vede exact în aşa fel încât trebuie să-şi spună:

Întregul glob l-am cunoscut de-ajuns.	*Der Erdenkreis ist mir genug bekannt.*

El percepe acum prin vedere spirituală ceea ce trăise în cercul vieţii pământeşti. El se află deja pe jumătate în lumea spirituală. Din sânul acestei dispoziţii simţiţi cuvintele:

Ce-i dincolo, rămâne nepătruns.	*Nach drüben ist die Aussicht uns verrannt.*

Acest lucru putem să-l spunem când privim înapoi, spre viaţa pământească. Aceasta nu este o mărturisire filosofică de adeziune la materialism, ci o trăire nemijlocită, după ce deja moartea a cuprins pe jumătate sufletul. Unii nătângi, care au devenit comentatori ai lui *Faust*, au interpretat acest pasaj spunând că, la vârsta sa foarte înaintată, Faust ar mai ajunge o dată adeptul unei concepţii materialiste. Dar acum, în această situaţie, Faust ar fi cu adevărat un nebun dacă ar vrea să răstoarne retrospectiva vieţii şi să privească, mijindu-şi ochii, spre acea lume spirituală care e descrisă adeseori de acei nătângi care construiesc lumea spirituală în aşa fel încât inventează deasupra norilor una pe măsura lor, aşa cum se face în cadrul multor confesiuni religioase. Pe rezultatul obţinut de el în viaţă, pe acesta vrea Faust să stea, solid ancorat. Şi acum sunt rostite cuvinte cu un sens foarte profund, în faţa cărora trebuie să dispară orice umbră de materialism. Cei care practică o mistică vagă, confuză, acei mistici îngrozitori, care vorbesc mereu de contopirea cu Universul, de încercarea de a găsi veşnicia pe cale mistică în haoticul întuneric universal, pe care îl numesc lumină universală, vor să hoinărească prin veşnicie. Acela care vrea să perceapă în mod concret viaţa spirituală, o percepe acolo unde ea poate fi percepută, în concreteţea ei, el nu devine

un prostănac care înoată în depărtări nedefinite, în depărtări care, de fapt, nu conţin nimic altceva decât vid şi spaţiu gol şi în care sufletul se transpune printr-un soi de visare, el nu e ispitit să hoinărească prin asemenea veşnicii, ci se simte îndemnat să ia cunoaşterea în stăpânire în mod concret. Ceea ce ajunge el să cunoască poate fi luat în stăpânire:

Aşa să-şi treacă ziua lui acum.	*Er wandle so den Erdentag entlang.*

Ia gândiţi-vă ce minunată devine această propoziţie („A mers aşa de-a lungul zilei pământeşti"), dacă reflectăm la faptul că începe retrospectiva asupra vieţii pământeşti: percepţia spirituală vizuală merge de-a lungul zilei pământeşti. Acum, el se află în punctul în care poate găsi raportul just faţă de acele spirite bântuitoare spre care l-a ademenit aici Mefistofel.

Printre vedenii...	*Wenn Geister spuken,*

– acum în retrospectivă –

... vadă-şi calm de drum, Mergând nainte-afla-va har şi chin Cel niciodată-împăcat-deplin!	*geh' er seinen Gang;* *Im Weiterschreiten find' er Qual und Glück,* *Er! unbefriedigt jeden Augenblick.*

Noi trebuie să ne reprezentăm retrospectiva care încă nu e împlinită complet, dar care începe acum, acea retrospectivă încă plină de grijă prin care roadele din ziua pământească trăită pot fi introduse în lumea spirituală. Şi mereu aşa: dincolo – dincoace. Trăire spirituală, dar, pentru că el încă mai e legat de trup, şi trăire fizică, aşa îl găsim pe Faust. Grija îl mai ţine încă lângă corpul fizic. El

trebuie să intre conştient în lumea spirituală, trebuie să devină conştient tocmai prin grija cea apăsătoare. De aceea, el se ridică înspre lumea spirituală în aşa fel încât, purtând deja lumea spirituală în sufletul său, încă mai crede că poate porunci lumii fizice. Oamenii care au banala părere a epocii prezente că omul a fost, în esenţă, aşa cum este acum, nu ştiu că mulţi greci au murit aşa cum moare Faust, mai bine zis, aşa cum îl arată Goethe murind. Putem arăta din literatură că pentru greci această moarte era ceva de-a dreptul de dorit, să mai trăieşti încă ceva din existenţa fizică, drept ecou, în timp ce deja ţi-ai degajat sufletul. La Sofocle puteţi găsi cuvinte care sugerează acest lucru, că grecul vedea ceva deosebit într-o asemenea moarte, într-o moarte care nu survine brusc, ci e un proces lent, conştienţa stingându-se deja pe jumătate, pentru lumea fizică, ceea ce intră însă în conştienţa fizică drept amurg fiind luminat încetul cu încetul, pentru ca ea să poată privi plenar în lumea spirituală. Şi Goethe a încercat să preia tocmai în partea a doua din *Faust* al său multe lucruri din spiritualitatea greacă. Ne este îngăduit să gândim că el a vrut să facă ceva din ceea ce ar putea fi caracterizat în sensul că a vrut să-l înfăţişeze pe Faust ca pe un grec murind. Aşa se face că din lumea spirituală se revarsă deja sentimentele pe care el le pune în cuvinte, chiar dacă şi aici încă mai porunceşte. Şi noi putem urmări în continuare cum Goethe descrie în mod absolut conştient lucrurile despre care v-am vorbit.

L-aţi văzut pe Faust venind la locul unde se sapă deja mormântul. Şi din nou ne este îngăduit să spunem: Nu sunt nişte oameni cu foarte mult bun-gust acei comentatori ai lui Goethe care spun despre el că este lipsit de bun-gust pentru că arată cum se sapă mormânt lui Faust, în timp ce Faust mai trăieşte! – Aceasta ar fi, desigur, o simplă lipsă de

bun-gust. Noi îl vedem pe Faust murind. Atunci nu este o lipsă de bun-gust, atunci este o imaginaţiune minunată, dacă lângă Faust murind vedem şi cum e săpat mormântul de către acele fiinţe pe jumătate spirituale despre a căror natură am vorbit recent, de către lemuri. Dar cum vorbeşte Faust? Ei bine, vreau să trec, pentru început, peste cuvintele rostite de el, în timp ce, ieşind din palat, încearcă să înainteze pipăind uşciorul uşii. Vreau să vă atrag atenţia asupra cuvintelor pe care le rosteşte Faust, poruncind să fie săpat şanţul care avea să abată în altă parte apele mlaştinii otrăvitoare. În primă instanţă, am putea crede că totul e înţeles în sens fizic. Dar Goethe era perfect conştient de faptul că Faust vorbeşte pe jumătate din conştienţa spirituală, şi aşa vrea să fie înţelese aceste cuvinte. Şi ce se revelează din această conştienţă fizic-spirituală, spiritual-fizică? La început, în Faust, un minunat sentiment de tihnă. Gândiţi-vă la ceea ce spune Faust:

O mlaştină sub munte s-a întins Spurcând tot ce-am durat prin stăruinţă; Să scurg infectul smârc de pe cuprins Ar fi cea de pe urmă biruinţă. Atâtor milioane-aş deschide perspective, Nu sigur să trăiască, dar libere şi-active.	*Ein Sumpf zieht am Gebirge hin,* *Verpestet alles schon Errungene;* *Den faulen Pfuhl auch abzuziehn,* *Das Letzte war' das Höchsterrungene.* *Eröffn' ich Räume vielen Millionen,* *Nicht sicher zwar, doch tätig-frei zu wohnen.*

Frumos, dar acum urmează alte cuvinte:

Un câmp mănos şi verde! Om şi turme	*Grün das Gefilde, fruchtbar;* *Mensch und Herde*

Tihnit pe noul sol să lase urme, Lăcaş aflând sub falnicul pripor Zidit de-un harnic şi-ndrăzneţ popor. Aici în centru-o ţară ca un rai: Dincolo bată-n ţărm al mării-alai!	*Sogleich behaglich auf der neusten Erde,* *Gleich angesiedelt an des Hügels Kraft,* *Den aufgewälzt kühn-emsige Völkerschaft.* *Im Innern hier ein paradiesisch Land,*

Aceste cuvinte sunt puse aici în mod perfect conştient, conştient din fizic-spiritual, din spiritual-fizic. Ţinutul paradisiac este împletirea spiritualului în conştienţa fizică, apoi iar înapoi, în fizic:

Iar când sălbatic va muşca să-l spargă.	*Da rase draußen Flut bis auf zum Rand.*

Sigur, înseamnă şi situaţia exterioară, dar aceste cuvinte au fost alese, acest lucru a fost făcut de Goethe în mod perfect conştient. Şi acum:

Mulţimi s-astupe-n grabă strunga largă.	*Da rase draußen Flut bis auf zum Rand.*

Şi acum, nişte cuvinte demne de luare-aminte:

Da! gându-acesta o să-mi fie sfetnic, Cu el înţelepciunea s-a sfârşit: De libertate şi viaţă-i vrednic Doar cel ce zilnic şi le-a cucerit! Şi-astfel să stea, de risc	*Ja! diesem Sinne bin ich ganz ergeben,* *Das ist der Weisheit letzter Schluß:* *Nur der verdient sich Freiheit wie das Leben,* *Der täglich sie erobern muß.* *Und so verbringt, umrungen von Gefahr,*

pândiţi pe runc, Destoinici ani bărbat, moşneag şi prunc. Să văd asemenea-mbulzeală vreau, Pe-un liber plai cu-un liber neam să stau! Atunci aş zice clipei care-aleargă: Opreşte-te, că prea frumoasă eşti! Nici în eoni nu poate să se şteargă Sigiliul zilei mele pământeşti.	*Hier Kindheit, Mann und Greis sein tüchtig Jahr.* *Solch ein Gewimmel möcht' ich sehn,* *Auf freiem Grund mit freiem Volke stehn.* *Zum Augenblicke dürft' ich sagen:* *Verweile doch, du bist so schön!* *Es kann die Spur von meinen Erdetagen* *Nicht in Äonen untergehn.*

Trebuie să auzim repetat acest cuvânt, mereu, drept cuvânt frumos pe care-l rosteşte Faust, pentru că el simte: Tu ai făcut ceva pentru binele general, tu ai fost activ. – Şi acum îl năpădeşte sentimentul uriaş al faptului că toate acestea vor continua să acţioneze de-a lungul eonilor, că el şi-a întemeiat gloria, am zice, prin faptele sale, şi el se lasă în voia sentimentului său de plăcere. Auzim citat adesea acest cuvânt. Eu l-am auzit citat chiar de unii oameni care voiau să le spună altora ceva frumos şi citau aceste cuvinte. Şi tu poţi spune: Nici în eoni nu poate să se şteargă sigiliul zilei mele pământeşti – adică sigiliul zilei *tale* pământeşti. – Şi totuşi, oricât de mult ar fi înţeles acesta drept un cuvânt frumos, să ne fie clar că el este un cuvânt pur luciferic, un sentiment de beatitudine datorat gloriei. Simţim încă o dată cum sufletul lui Faust e ispitit, parcă, de Lucifer, nu numai privindu-şi faptele, ci simţind într-un mod spiritual-

egoist gloria de-a lungul eonilor. Egoismul ia proporţii uriaşe şi el mai e pecetluit, acest egoism fără măsură:

În presimţirea ce-n harul pur tresaltă Eu gust acuma clipa cea mai naltă.	*Im Vorgefühl von solchem hohen Glück* *Genieß' ich jetzt den höchsten Augenblick.*

Cu adevărat, diavolul nu e un prostănac. După o asemenea izbucnire luciferică, am putea crede deja că diavolul l-a înhăţat, fiindcă mai are, încă o dată, un sentiment luciferic de voluptate, cea mai mare aviditate de veşnicie. Şi nu ne este îngăduit să ne gândim la un diavol prost, ci la inteligentul Mefistofel-Ahriman, când el spune un lucru absolut exact:

Plăceri, noroc – nimic nu-l mulţumea, Năluci fugare-i îmboldeau aleanul; Doar clipa cea din urmă, goală, rea, Ar fi dorit s-o-nlănţuie, sărmanul.	*Ihn sättigt keine Lust, ihm genügt kein Glück,* *So buhlt er fort nach wechselnden Gestalten;* *Den letzten, schlechten, leeren Augenblick,* *Der Arme wünscht ihn festzuhalten.*

Sufletul s-a desprins cu totul, dar el s-a despărţit de trup având în el ceva luciferic. Aceasta se asociază foarte bine cu cuvintele pline nu mai puţin de voluptate interioară pe care le rosteşte Faust, în timp ce iese din palat şi încearcă să înainteze, pipăind uşciorul uşii:

Ce zvon de târnăcoape! îmi pare bine! Este mulţimea, ce mi s-a supus...	*Wie das Geklirr der Spaten mich ergetzt!* *Es ist die Menge, die mir fronet.*

Nu trebuie să credem că aceasta nu este o ispitire, a te mai gândi încă o dată, în ultima clipă, că mulţimea ţi se supune! Ispitirea luciferică mai este încă o dată prezentă, prezentă în mod clar. Şi Mefistofel nu e prost, când crede că acum a sosit momentul care poate fi asociat cu acea convorbire în care Faust a făcut pactul cu el. Acolo ei au stat de vorbă: ne amintim partea întâi, pasajul în care Faust rostește, încă nu din conştienţa spirituală pe jumătate cucerită, ci din conştienţa fizică, următoarele cuvinte:

Cu Dincolo nu-mi chinuiesc eu ţeasta. Să faci întâi în ţăndări lumea-aceasta. Şi-apară-n urmă-i altele mai noi. Acest pământ îmi bucură fiinţa. Aici îmi port sub soare suferinţa, Întâi să scap de ele mi-e dorinţa. Şi-ntâmple-se orice apoi. Nimic din mine nu mai vrea să ştie Că tot iubiri şi ură domni-vor ne-ntrerupt, Că-n viitor pe-acele tărâmuri or să fie Tot un Deasupra sau un Dedesubt.	*Schlägst du erst diese Welt zu Trümmern,* *Die andere mag darnach entstehn.* *Aus dieser Erde quillen meine Freuden,* *Und diese Sonne scheinet meinen Leiden;* *Kann ich mich erst von ihnen scheiden,* *Dann mag, was will und kann, geschehn.* *Davon will ich nichts weiter hören,* *Ob man auch künftig haßt und liebt,* *Und ob es auch in jenen Sphären* *Ein Oben oder Unten gibt.*

S-ar putea crede că, privind înapoi, spre acea vreme, Faust spune deja:

Eu mi-am trăit în goană viaţa toată...	*Ich bin nur durch die Welt gerannt.*

Aici, Mefistofel spune:

Dacă-i pe-aşa, asumă-ţi îndrăzneala. Semnează! Dacă facem învoiala, O să-mi admiri talentul ne-ntrecut: Iţi dau ce niciun om n-a mai văzut	*In diesem Sinne kannst du's wagen.* *Verbinde dich; du sollst in diesen Tagen* *Mit Freuden meine Künste sehn,* *Ich gebe dir, was noch kein Mensch gesehn.*

Faust:

Ce vrei să-mi dai, biet drac? A fost încalte Vreun duh uman, în rosturile-i nalte. Cândva, de cei ca tine înţeles? Ai hrană ce nu satură? Mi-ai dres Un aur roşu ce dispare-adesea Din mână, ca argintul, lunecând? Un joc, la care nu câştigi nicicând? O fată care, când la piept o ţin, I-a şi zvârlit vecinului ocheade? Al gloriei frumos fior	*Was willst du armer Teufel geben?* *Ward eines Menschen Geist, in seinem hohen Streben,* *Von deinesgleichen je gefaßt?* *Doch hast du Speise, die nicht sättigt, hast* *Du rotes Gold, das ohne Rast,* *Quecksilber gleich, dir in der Hand zerrinnt,* *Ein Spiel, bei dem man nie gewinnt,* *Ein Mädchen, das an meiner Brust* *Mit Äugeln schon dem Nachbar sich verbindet,* *Der Ehre schöne Götterlust,* *Die, wie ein Meteor, verschwindet?*

divin Ce fulgerând ca meteorul scade? Dă-mi fructul, încă crud, ce-a putrezit, Şi pomul care zi de zi-nfrunzeşte!	*Zeig mir die Frucht, die fault, eh' man sie bricht,* *Und Bäume, die sich täglich neu begrünen!* *Ein solcher Auftrag schreckt mich nicht,*

Răspunde Mefistofel:

Cu-asemenea comori vei fi servit! Dar cred, amice, că puţină tihnă Ne-ar prinde bine; ce zici de-un ospăţ?	*Mit solchen Schätzen kann ich dienen.* *Doch, guter Freund, die Zeit kommt auch heran,* *Wo wir was Gut's in Ruhe schmausen mögen.*

Şi acum, cuvântul plin de importanţă pe care îl rosteşte Faust:

De-oi sta tihnit pe patul de odihnă, Acela fie-mi ultimul răsfăţ! De-o să mă minţi cândva prin linguşire Pe plac eu mie însumi să-mi pot fi. De-o să mă-nşeli cu bunuri peste fire, Aceea fie ultima mea zi! Primeşti pariul?	*Werd' ich beruhigt je mich auf ein Faulbett legen,* *So sei es gleich um mich getan!* *Kannst du mich schmeichelnd je belügen,* *Daß ich mir selbst gefallen mag,* *Kannst du mich mit Genuß betrügen;* *Das sei für mich der letzte Tag!* *Die Wette biet ich!*

Ei bine, cum nu ar fi împlinit acest lucru? E prezentă plăcerea cea mai deplină, chiar cu presentimentul unei glorii veşnice.

Mefistofel:

Palma! *Top!*

Faust:

Bate-aici! Dacă voi zice clipei repezi: Frumoasă eşti! nu trece-n zbor!	*Und Schlag auf Schlag!* *Werd' ich zum Augenblicke sagen:* *Verweile doch! du bist so schön!*

– N-o spune el oare? –

În fiare-atunci poţi să mă lepezi. Atunci m-aş bucura să mor! Atunci al morţii clopot bată, Atunci tu nu-mi mai eşti supus, Şi ceasul stea, şi limba cadă, Iar timpul meu să fie-apus.	*Dann magst du mich in Fesseln schlagen,* *Dann will ich gern zu Grunde gehn!* *Dann mag die Totenglocke schallen,* *Dann bist du deines Dienstes frei,* *Die Uhr mag stehn, der Zeiger fallen,* *Es sei die Zeit für mich vorbei!*

Mefistofel:

Măsoară-ţi vorbele! vom ţine minte!	*Bedenk' es wohl, wir werden's nicht vergessen.*

Şi el nu uită. El, Mefistofel, o spune acum, după ce Faust a gustat clipa supremă:

Plăceri, noroc – nimic nu-l mulţumea,	*Ihn sättigt keine Lust, ihm gnügt kein Glück,*

Năluci fugare-i îmboldeau aleanul; Doar clipa cea din urmă, goală, rea, Ar fi dorit s-o-nlănţuie, sărmanul. Pe cel ce m-a ţinut în aspru ştraf Timpu-i stăpân, moşneagul zace-n praf. Iar ceasul stă.	*So buhlt er fort nach wechselnden Gestalten;* *Den letzten, schlechten, leeren Augenblick,* *Der Arme wünscht ihn festzuhalten.* *Der mir so kräftig widerstand,* *Die Zeit wird Herr, der Greis hier liegt im Sand.* *Die Uhr steht still –*

Cu desăvârşire împlinirea situaţiei; căci Faust spune:

i ceasul stea, şi limba cadă.
Iar timpul meu să fie-apus.

ie Uhr mag stehn, der Zeiger fallen.

Mefistofel:

Iar ceasul stă.	*Die Uhr steht still –*

Corul lemurilor:

... Iar ceasul stă Ca miezul nopţii-i amuţit. Şi limba cade.	*Steht still! sie schweigt wie Mitternacht.* *Der Zeiger fällt.*

S-a întâmplat ceea ce a fost dinainte stabilit, la încheierea prinsorii. Mefisto poate să presupună că opera lui a fost împlinită:

A căzut! S-a săvârşit.	*Er fällt, es ist vollbracht.*

Din gura lui Mefistofel se aud cuvintele de pe Cruce: „S-a săvârşit” Dar, imediat, corul lemurilor, redă vocea Pământului:

Da, a trecut.	*Es ist vorbei.*

Aceste cuvinte cad ca ceva groaznic în sufletul lui Mefisto. El spusese: „S-a săvârşit". Corul lemurilor îi răspunde: „Da, a trecut". Aceasta e uriaşa deosebire. „Trecut" – el nu acceptă acest cuvânt:

Trecut! stupid cuvânt. Trecut, de ce? Trecut sau pur neant: tot una e!	*Vorbei! Ein dummes Wort.* *Warum vorbei?* *Vorbei und reines Nichts, vollkommnes Einerlei!*

La aceste cuvinte, aici trebuie să încercăm să aflăm despre ce este vorba. La început, Mefistofel dialoghează cu lemurii săi; el crede că lucrul a fost săvârşit, dar numai a trecut. Şi acum el cugetă la sine însuşi: contradicţia: săvârşit, terminat – el vrea s-o înţeleagă:

Trecut sau pur neant: tot una e! Creaţia din veac, la ce-mi slujeşte? Ce s-a creat, nimicul îl răpeşte. „Trecut!" Mai poţi afla aici vreun rost? Este la fel, că dacă n-ar fi fost, Parcă şi cum ar fi, se-nvârte greşnic Încerc! Nu, mie-mi place Golul veşnic.	*Vorbei und reines Nichts, vollkommnes Einerlei!* *Was soll uns denn das ew'ge Schaffen!* *Geschaffenes zu nichts hinwegzuraffen!* *«Da ist's vorbei!» Was ist daran zu lesen?* *Es ist so gut, als war es nicht gewesen,* *Und treibt sich doch im Kreis, als wenn es wäre.* *Ich liebte mir dafür das Ewigleere.*

În aceste cuvinte zace, cred eu, după cum am spus deja, ceea ce trebuie căutat. Faptul că Goethe a ales asemenea cuvinte, că a construit scena pe baza savurării

clipei supreme, aşa cum e înfăţişată ea, că îl arată pe Mefistofel dialogând astfel cu lemurii dovedeşte că Goethe a fost în stare să spună un adevăr dintre cele mai profunde, un adevăr profund, de care nici astăzi nu ne putem apropia prea bine, fiindcă în el zace motivul pentru care trebuie să urmeze scena finală. Dacă ar fi aşa cum au spus mulţi comentatori ai lui *Faust*, că Mefistofel a înţeles, pur şi simplu, greşit, că el a fost tras pe sfoară, atunci cu adevărat n-ar fi nevoie să mai urmeze scena finală. Atunci ar fi destul de simplu, atunci ar fi adevărat că Goethe nu s-a gândit că poate exista o plăcere atât de înaltă ca aceea exprimată în cuvintele:

Nici în eoni nu poate să se şteargă Sigiliul zilei mele pământeşti.	*Es kann die Spur von meinen Erdetagen* *Nicht in Äonen untergehn*

Nici Mefisto nu se gândise la asta; niciunul dintre ei nu se gândise la asta. Niciunul nu se gândise că Faust va spune vreodată clipei: „*Verweile doch, du bist so schön*" (Opreşte-te, că prea frumoasă eşti!) Dar, pentru că a simţi clipa în acest fel e ceva mai important, diavolul cel prost e păcălit în prinsoarea pe care a făcut-o: cam aşa explică lucrurile toţi comentatorii lui Faust. – Ei bine, atunci diavolul ar fi pierdut, pur şi simplu, sufletul, îngerii l-ar fi preluat – totul ar fi în ordine. N-am avea nevoie de scena finală. Şi, în mod absolut sigur, Goethe n-ar fi scris-o, fiindcă el era un om al economiei poetice. Dar nu-l înţelegem pe *Faust* dacă îl luăm într-un mod atât de superficial. Îl înţelegem numai dacă ne lămurim pe deplin asupra unui lucru: Da, aici Goethe vrea ca de Faust să se apropie încă o dată o ispitire luciferică, atunci când moartea se apropie deja de el, o ispitire luciferică

veritabilă. – Şi Lucifer este încă o dată prezent, în momentul în care Faust rosteşte:

În presimţirea ce-n harul pur tresaltă Eu gust acuma clipa cea mai înaltă.	*Im Vorgefühl von solchem hohen Glück* *Genieß' ich jetzt den höchsten Augenblick.*

Urmează punerea în mormânt propriu-zisă şi pregătirile pe care le face Mefisto pentru a captura sufletul, împreună cu spiritele Iadului. Îngerii sosesc şi obţin victoria asupra diavolilor. În aparenţă, sufletul e mântuit, el e dus de acolo, dar drama nu s-a încheiat. Ce se petrece aici, de fapt? Ei bine, Goethe nu putea spune chiar aşa, de-a dreptul, ce se petrece aici. Dar există multe cuvinte prin care el s-a exprimat destul de clar, pentru cel ce vrea să înţeleagă. Numai că nu corespunde realităţii reprezentarea pe care oamenii şi-o fac uşor despre acel cor de îngeri care se apropie pentru a lua cu ei sufletul. Nu e chiar atât de neadevărat că îngerii care se apropie sunt mult prea curtenitori şi că ei se cred acum cele mai depline spirite ale luminii şi că pe diavoli doar îi dispreţuiesc – pe diavolii graşi şi pe cei slabi –, că ei se cred acum foarte cuminţi, foarte evlavioşi. Goethe a sugerat că nu voia să aibă această reprezentare punându-l pe Mefisto, pe care nu-l prezintă deloc ca pe un diavol prost, să spună cuvintele care sunt presărate într-un loc:

Dar aerul de popă nu te prinde,	*Die Pfaffenmiene will dich gar nicht kleiden,*

şi mai ales cuvântul important:

Şi ei sunt diavoli, însă travestiţi.	*Es sind auch Teufel, doch verkappt.*

Şi ei sunt din neamul lui Lucifer. Acest lucru nu stă scris aici ca amuzament! – în ce măsură stă scris aici în mod serios, vom vedea mâine, atât cât se poate spune, când vom studia lucrurile mai departe.

XIV PERSPECTIVE ASUPRA ADEVĂRATELOR REALITĂŢI CĂUTATE DE GOETHE

Dornach, 10 septembrie 1916

Voi încerca azi şi mâine, pornind de la drama *Faust*, să spun câte ceva în legătură cu anumite raporturi ale omului faţă de lumile spirituale. Cel care se adânceşte în mod real, înarmat cu ceea ce ne oferă ştiinţa spirituală, în drama *Faust*, poate să presupună că Goethe a vrut să spună, tocmai în aceste ultime scene, unul dintre lucrurile cele mai adânci pe care şi le cucerise prin trăire interioară, de-a lungul întregii sale vieţi, drept concepţia sa despre lume. Concepţia despre lume, înţeleasă aici şi în sensul că Goethe a făcut aceste scene oarecum în mod instinctiv, ca un adaos de la sine înţeles, în aşa fel încât din ele să putem simţi cu adevărat poziţia sa faţă de evoluţia omenirii, faţă de impulsurile din evoluţia omenirii, în măsura în care ele erau accesibile cunoaşterii sale. Dacă apropiem nişte idei spiritual-ştiinţifice de personajele create de Goethe în poemul său *Faust*, acest lucru trebuie conceput, bineînţeles, într-un anumit mod. Ar fi absolut greşit să credeţi că Goethe a pus mai întâi la baza operei sale ideile prezente în ea şi că apoi a agăţat de ele replicile şi caracterele lor, aşa cum agăţăm hainele pe un cuier. Nu aşa stau lucrurile. Când vorbim, deci, aşa cum vrem să vorbim noi acum despre personajele dramei *Faust*, trebuie s-o luăm în sensul că Goethe cunoştea aceste personaje, aş zice, ca de la om la om, şi că el le-a caracterizat aşa cum le-a

putut caracteriza, dar că ştiinţa spirituală este în măsură să pătrundă, cu deplină îndreptăţire, şi mai adânc în problemă. Nu-i aşa, când întâlniţi un om, pe care îl vedeţi, poate, pentru întâia oară, nu vă veţi da seama imediat de tot ceea ce există în sufletul lui. Dar acestea se află, totuşi în sufletul lui. Dacă, după prima întâlnire cu acest om, îl descrieţi, se poate întâmpla să prezentaţi numai câteva laturi ale fiinţei sale, poate ceva absolut exterior. Este, totuşi, acel om, pe care dumneavoastră înşivă, după ce l-aţi văzut mai des, sau altcineva, care e în măsură să vadă mai în adâncul lucrurilor, va trebui să-l caracterizaţi apelând la nişte idei mult mai profunde. Dacă eu, pentru a putea exprima azi şi mâine lucrurile importante care pot fi spuse în legătură cu *Faust*, pun mai întâi întrebarea: Ce este Mefistofel pentru Goethe? – nu ne putem imagina că Goethe a avut în conştienţa lui şi ideile pe care trebuie să le dezvolt în faţa dumneavoastră când vorbesc despre Mefistofel. Goethe l-a caracterizat pe Mefistofel, pur şi simplu, aşa cum îl cunoştea, dar totuşi, Mefistofel, aşa cum este el în realitate, rămâne un anumit personaj care poate fi caracterizat şi cu ajutorul unor idei spiritua-ştiinţifice; şi important e tocmai faptul că prin aceste idei spiritual-ştiinţifice noi putem privi mai adânc în individualitatea lui Mefistofel sau a altor personaje din drama *Faust*.

În orice caz, în sensul ştiinţei spirituale, trebuie să ne reprezentăm un personaj cum e Mefistofel ca fiind rămas, într-un anumit sens, pe treapta vechii evoluţii lunare. Aceasta este premisa, aş zice, premisa spiritual-ştiinţifică a faptului că Mefistofel este o fiinţă care nu a trecut prin forma corespunzătoare a evoluţiei, prin care ar fi trebuit să treacă, de pe Lună sau poate chiar de pe Soare, mergând spre Pământ, chiar dacă el, acest Mefistofel, ne vine în întâmpinare – în orice caz, în mod spiritual-vizionar – sub

formă umană pământească. Noi am greşi, totuşi, dacă l-am concepe în aşa fel încât am spune: În raport cu evoluţia umană, el a rămas în urmă pe Lună. El, Mefistofel, se situează pe Pământ în mod clar mai sus decât se situează omul, în privinţa evoluţiei sale, fireşte, nu a talentului său de a face rău. Dacă vreţi, puteţi spune şi că e situat mai jos, prin faptul că Mefistofel are acest geniu al răului. Dar el este, într-un anumit sens, o fiinţă dintr-o ordine ierarhică mai înaltă decât omul, acest lucru, la urma urmei, se înţelege de la sine. Dacă ne-am întoarce, aşadar, la vechea evoluţie lunară, am constata că acolo omul se situează, bineînţeles, sub nivelul evoluţiei lui Mefistofel, acea fiinţă din care a provenit Mefistofel de pe Pământ. Aşadar, trebuie să căutăm în Mefistofel o fiinţă superioară, o fiinţă care a rămas, pur şi simplu, în urmă, pe treapta de evoluţie lunară, având nişte facultăţi superioare celor pe care le-a avut omul vreodată. Cum ne-am putea face o impresie, printr-o analogie, despre felul cum e construită, de fapt, o asemenea fiinţă?

Să presupunem că ne îndreptăm privirile spre actuala noastră evoluţie pământească. Constatăm că şi în cursul evoluţiei noastre pământeşti actuale unii oameni sunt mai departe în evoluţia lor decât alţi oameni, ba noi vorbim, în cursul evoluţiei pământeşti, despre anumiţi oameni care au parcurs calea iniţierii, care, aşadar, privesc deja – ceea ce nu este cazul, în ciclul actual al evoluţiei pământeşti, pentru omenire, în general – în lumea situată dincolo de prag. Există, bineînţeles, şi o evoluţie ce avansează în mod corespunzător pentru asemenea oameni avansaţi. Dar se poate şi ca aceşti oameni să rămână în urmă, într-un anumit fel, pe treptele evoluţiei lor pământeşti şi să treacă spre stadiul Jupiter în aşa fel încât, când evoluţia jupiteriană devine acută, ei să spună: Dacă totul ar merge

pe drumul parcurs de evoluţia cosmică normală, atunci noi am trece acum, pe Jupiter, prin experienţele cutare sau cutare, dar nu vrem aşa ceva, noi rămânem la punctul de vedere pe care ni l-am cucerit în cursul evoluţiei pământeşti. – Poate că acel punct de vedere este superior celui care a putut fi cucerit de către om în cursul evoluţiei pe Pământ; e un punct de vedere prin care, poate, în cursul evoluţiei pământeşti e anticipată deja evoluţia jupiteriană. Dar aceste fiinţe – oameni, în cazul de faţă – rămân, totuşi, la punctul de vedere pe care îl avem pe Pământ şi se situează în această evoluţie jupiteriană cu acea evoluţie jupiteriană prin care au trecut deja în cursul stadiului pământesc. Aşadar, ei au rămas în urmă, în raport cu propriile lor etaloane, dar nu au rămas în urmă în raport cu evoluţia generală. Atâta doar că ei nu parcurg evoluţia aşa cum o vor parcurge pe urmă oamenii pe Jupiter, ei rămân fiinţe pământeşti, oameni pământeşti, dar poartă deja de pe Pământ în ei evoluţia jupiteriană.

Trebuie să vă fie absolut clar că diferitele procese ale evoluţiei sunt cu adevărat foarte complicate, şi că există în mod real procese ale evoluţiei de felul celor caracterizate. Dacă transferaţi acum cele spuse în legătură cu raportul Pământ-Jupiter asupra raportului Pământ-Lună, veţi obţine aproximativ reprezentarea a ceea ce este Mefistofel din *Faust* al lui Goethe. El trebuie trecut în rândul ierarhiilor ahrimanice din cauză că a parcurs deja, anticipând, pe vechea Lună, evoluţia pământească a omului, dar acum se situează în aşa fel încât nu aduce în evoluţia de pe Pământ raţiune pământească, intelect pământesc, individualitate pământească, aşa cum sunt date acestea de către Pământ, ci aşa cum le-a luat, cum le-a primit, în mod anticipat, pe vechea Lună. De aceea se simte el în „Prolog în Cer” atât de superior omului Faust. Şi el chiar îi este superior omului

Faust, fiindcă omul Faust trebuie să fie, în sens goethean, un adevărat om pământesc, care n-a rămas, însă în regiunea celor obtuzi, ci clădeşte în întregime pe baza unor forţe pământeşti, pe baza unor impulsuri pământeşti, ceea ce trebuie să dezvolte în sufletul său. Faust este un om pământesc, un luptător pământesc. Mefistofel îi vine în întâmpinare drept omul lunar care se simte mult superior în raport cu el, pentru că şi-a însuşit deja în regiunea spirituală a Lunii raţiunea şi ştiinţa pe care, de obicei, o au oamenii pământeşti pe Pământ. De aceea, Mefistofel poate fi, bineînţeles, numai o fiinţă spirituală. Dacă ar lua formă umană, ca orice alt om, atunci ar trebui să se adapteze şi evoluţiei pământeşti. Dar el nu face aceasta. Vedem, aşadar, în Mefistofel o fiinţă care se poate simţi situat extraordinar de sus în raport cu omul pământesc. Dar, pentru că abia în cursul evoluţiei pământeşti apare posibilitatea de a avea impulsuri morale – aduceţi-vă aminte de conferinţele pe care le-am ţinut chiar în aceste săptămâni [Nota 79] –, pentru că impulsurile uman-morale apar abia în cursul stadiului Pământ, şi anume, tot ceea ce izvorăşte din impulsul iubirii, Mefistofel, care a rămas la evoluţia sa lunară, nu poate avea, pur şi simplu, aceste impulsuri ale iubirii. El este, aşadar, o fiinţă spirituală, aparţinând unei ierarhii care, din cauză că a rămas în urmă şi a urcat foarte sus deja în alte epoci mai vechi ale evoluţiei, are o anumită superioritate, provenită din întreaga sa entitate.

Să-i opunem acestui Mefistofel pe îngerii superiori. Să presupunem că un asemenea înger ar sta alături de Mefistofel, aşadar, o fiinţă care este acum înger. Ce fel de fiinţă este aceasta, care acum e înger? Este o fiinţă care trebuie să coboare în timpul evoluţiei jupiteriene, pentru a-şi aduce serviciile în folosul omenirii jupiteriene, servicii pe care le aduc omenirii actuale de pe Pământ alte fiinţe –

să zicem, de exemplu, arhanghelii. Acesta este, aşadar, o fiinţă, o fiinţă-înger, care, pentru că e spirituală, când stă, pur şi simplu, lângă Mefistofel, se află în mod firesc mai puţin departe în evoluţie decât Mefistofel însuşi, respectiv decât ierarhia căreia el îi aparţine. Fiinţele îngereşti vor putea atinge, în ceea ce priveşte viaţa intelectuală, abia în cursul evoluţiei jupiteriene ceea ce Mefistofel, datorită ierarhiei sale – chiar dacă nu datorită lui însuşi, în cazul în care îl privim ca pe un om lunar, ca pe un iniţiat lunar –, a dobândit deja pe Lună. S-ar putea spune: Fiinţa direct superioară lui Mefistofel este chiar o fiinţă situată pe o treaptă foarte înaltă, astfel încât o fiinţă de rangul arhanghelului Mihael, de exemplu, se simte sub rangul celei direct superioare lui Mefistofel. Aceste procese ale evoluţiei complică ordinele ierarhice ale fiinţelor spirituale. O fiinţă de felul lui Mefistofel a evoluat foarte mult în cursul evoluţiei lunare. Şi, datorită acestui lucru, el se află înaintea evoluţiei obişnuite a îngerilor, înaintea evoluţiei normale a îngerilor. Dar o fiinţă de felul lui Mefistofel a rămas un spirit. Prin faptul că e spirit, el are ceva înrudit cu evoluţia obişnuită a îngerilor. Aşa că noi putem spune: Din punctul vedere mefistofelic, e absolut corect să se spună ceea ce spune Mefistofel: „minoră gintă” – când li se adresează îngerilor. În raport cu el, aceştia sunt, într-adevăr, gintă minoră, un neam care nu a ajuns, în cadrul evoluţiei pe care Mefistofel pune mare preţ, atât de departe ca el însuşi.

Dar, ei bine, şi în ierarhia îngerilor există toate treptele de evoluţie posibile. Şi aici putem presupune existenţa unei trepte normale de evoluţie – dacă ne exprimăm, aş zice, într-un mod pedant-filistin – a îngerilor. Dar noi trebuie să presupunem – acesta e un fapt – că şi anumiţi îngeri au rămas în urmă, că ei se luciferizează, dacă

îmi este îngăduit să creez acest cuvânt. Anumiţi îngeri rămân în urmă faţă de evoluţia normală şi se luciferizează. Sunt îngeri care nu merg împreună cu ceilalţi, ci rămân pe nişte trepte anterioare ale evoluţiei. Îngerii care s-au luciferizat astfel, care s-au luciferizat deja înainte de era lemuriană a Pământului, ocupă şi ei un loc deosebit. Căci, în virtutea cărui fapt au obţinut ei posibilitatea de a se luciferiza odinioară? Pe atunci – dacă e să mă exprim acum în mod popular, chiar dacă, poate, voi formula ceea ce vreau să spun numai în mod aproximativ, fiindcă altfel nu e posibil –, se aştepta ca acea grupă de fiinţe care erau oameni să-şi parcurgă evoluţia pe Lună. Şi acum a venit ceea ce numim ispitirea luciferică, prin intermediul unor entităţi spirituale care se luciferizaseră. Această luciferizare a determinat anumite fiinţe să declanşeze pentru om, în timpul evoluţiei lemuriene, lucrurile pe care le cunoaşteţi din ***Ştiinţa ocultă***. Apoi evoluţia ahrimanică a făcut ca în timpul perioadei atlanteene să fie declanşate lucrurile pe care le cunoaşteţi din ***Ştiinţa ocultă*** şi din conferinţele prezentate acum aici. Astfel, noi trebuie să spunem: Din direcţia luciferică a pornit, în cursul vechii ere lemuriene, un anumit impuls, la care au participat, pentru omenire, toate fiinţele luciferizate mai înainte. Acest impuls constă în faptul că omul a coborât şi mai mult în materie, în cursul evoluţiei sale pe Pământ, decât ar fi trebuit s-o facă în cursul evoluţiei normale, în faptul că poftele, instinctele şi pasiunile sale au fost împletite, am putea spune, în evoluţia materială. Trebuia creată o contrapondere. Această contrapondere a fost dată prin evoluţia ahrimanică, astfel încât omul oscilează, căutându-şi echilibrul între evoluţia luciferică şi cea ahrimanică. Dar faptul că omul oscilează astfel căutându-şi echilibrul între evoluţia luciferică şi cea ahrimanică este, totuşi, într-un

anumit mod, într-un anumit sens mai înalt, planul evoluţiei progresive, el zace în planul evoluţiei progresive.

După ce v-am recapitulat toate acestea, dumneavoastră vă puteţi spune: Lui Faust, omul pământesc propriu-zis, îi vor sta împotrivă nişte puteri luciferice şi ahrimanice. Puterile ahrimanice care îi stau împotrivă sunt prezentate de Goethe mai ales prin Mefistofel, pe care îl pune alături de Faust, ca reprezentant al puterii ahrimanice. Am spus deja din ce cauză Goethe a renunţat să arate în mod clar cum se apropie de Faust impulsurile luciferice. Dar pretutindeni – am sugerat acest lucru – se întrezăreşte faptul că Goethe l-a situat pe Faust, propriu-zis, la mijloc, între puterile luciferice şi cele ahrimanice. Eu am subliniat în repetate rânduri, în mod expres, că Goethe, în vremea lui, n-a putut să înţeleagă foarte clar, deoarece ştiinţa spirituală încă nu exista, ca astăzi, raportul omului Faust faţă de Ahriman-Mefistofel şi faţă de Lucifer. Dar el poseda o anumită cunoaştere instinctivă a faptului că Faust se află faţă în faţă cu aceste două feluri de impulsuri.

Să ne întrebăm acum: Înce constă, de fapt, ceea ce voiau cu oamenii, fie Mefistofel însuşi, fie cei înrudiţi cu el? – Ceea ce voia Mefistofel nu este, nici mai mult, nici mai puţin, decât ceva care ar fi făcut imposibilă, de-a dreptul imposibilă, existenţa oamenilor pe Pământ. Fiindcă ceea ce a apărut de-abia pe Pământ este reproducerea prin sexele umane, prin elementul masculin-feminin. Mefistofel este cu adevărat un iniţiat lunar, numai că unul rămas în urmă, nu poate accepta câtuşi de puţin acest lucru, şi el consideră că misiunea sa constă în a elimina din lume posibilitatea ca pe Pământ să existe o omenire care să se perpetueze pe calea reproducerii sexuale. Aşa ceva nu trebuie să existe pe Pământ. Să înţelegem, aşadar, exact: Evoluţia normală a

omului pe Pământ constă în faptul că aici neamul omenesc se perpetuează cu ajutorul sexelor. Dar Mefistofel a vrut să rămână la evoluţia lunară. De aceea, el e duşmanul iubirii între sexe pe Pământ. El se simte, de aceea – şi Goethe caracterizează situaţia foarte corect chemat să ducă *ad absurdum* tot ceea ce conduce, într-un fel sau altul, la iubirea dintre sexe. Citiţi cu atenţie scenele cu Gretchen, şi veţi simţi că, în relaţia lui Faust cu Gretchen, el vrea să provoace tot felul de lucruri care ţin de funcţia lui Ahriman- Mefistofel. Dar nu vrea să lase să apară iubirea între Faust şi Gretchen, adevărata iubire umană pământească, el nu vrea s-o tolereze nici la Faust, nici la Gretchen. Dar el este cu adevărat în rolul său atunci când e creat, în laborator, homunculus. Şi dumneavoastră ştiţi, din nişte explicaţii anterioare pe care le-am dat în legătură cu *Faust*, că homunculus e creat pentru a deveni de la natură, fără iubirea dintre sexe, producătorul a ceva uman – Elena. Aceasta e sarcina pe care şi-o trasează Mefistofel, să nu producă o omenire în sensul evoluţiei progresive, ci să producă pe o altă cale, prin forţele care i-au fost repartizate lui Ahriman, o specie de fiinţe care să nu fie în sensul neamului omenesc destinat Pământului. Căci, gândiţi-vă la altceva, în afară de homunculus, gândiţi-vă la Euforion, gândiţi-vă la întregul fel în care apare din nou Elena; peste tot acţionează Mefistofel. Dar nicăieri nu trebuie să intre în discuţie absolut nimic din iubirea normală dintre sexe. Aşadar, rolul care i-a fost repartizat lui Mefistofel este deja foarte de bine realizat şi el poate fi justificat întru totul de către ştiinţa spirituală. În el zace o profunzime extraordinară.

Luaţi acum cuvântul demn de luare aminte rostit în momentul în care ceata cerească începe să fie prezentă:

Falsete-aud, stridentă zdrăngăneală Se lasă-n jos cu nimbul nedorit; O băieţos-fetească cârpăceală. Cum gustului bigot i-a convenit. Voi ştiţi că noi în crunt-obscene ore A oamenilor moarte-am cugetat.	*Mißtöne hör' ich, garstiges Geklimper,* *Von oben kommt's mit unwillkommnem Tag;* *Es ist das bübisch-mädchenhafte Gestümper,* *Wie frömmelnder Geschmack sich's lieben mag.* *Ihr wißt, wie wir in tiefverruchten Stunden* *Vernichtung sannen menschlichem Geschlecht:*

De acest lucru îi mai consideră capabili pe îngeri, de a şti că ei au privit odinioară, când Mefistofel împreună cu ortacii lui au gândit la nimicirea neamului omenesc. Acum el spune în continuare ceva, adoptând, într-un anumit sens, limbajul oamenilor pământeni:

Cel mai ruşinos scandal al firii, nouă datorat.	*Das Schändlichste, was wir erfunden,*

Lucrul cel mai ruşinos, (*Das Schändlichste, was wir erfunden* – lucrul cel mai ruşinos pe care l-am inventat), este tocmai această distrugere a neamului omenesc. Ea e numită lucrul cel mai ruşinos.

Ca să înaintăm cu înţelegerea – este, desigur, extraordinar de greu să abordezi aceste lucruri, fiindcă Goethe a vrut să exprime în ele simţirea şi cunoaşterea sa uman-spirituală cea mai profundă – avem nevoie de următoarele consideraţii. Dumneavoastră ştiţi că există – cel puţin pentru noi – o ştiinţă spirituală, chiar dacă azi ea se află abia la începutul evoluţiei sale. Ştiţi, de asemenea, că a existat întotdeauna aşa ceva, chiar dacă în vremurile

vechi a fost dobândit în alt fel, drept cunoaştere adevărată a lumii, care merge dincolo de aparenţă, care ajunge la realitate. Şi dumneavoastră mai ştiţi că, într-un anumit mod, se veghea cu grijă, mai ales în vremurile vechi, asupra tezaurului spiritual care era păstrat în Misterii şi care se ridica la cunoaşterea reală a lumii. Acest tezaur spiritual le era comunicat – o ştiţi – numai celor care se dovedeau maturi pentru aceasta. Dacă ne întrebăm acum de ce natură era, propriu-zis, acest mod special de a cunoaşte, acest tezaur spiritual deosebit care era comunicat în Misterii, o scoatem cel mai bine la capăt dacă încercăm să facem comparaţie între epoca noastră, epoca a cincea postatlanteană, şi alte epoci mai vechi, cea greco-latină, cea egipteano-chaldeană etc. Şi dacă, ajutându-ne de această comparaţie, ne întrebăm cum s-a schimbat întregul mod de a înţelege lumea al omului, din epocile mai vechi, din epocile de cultură anterioare şi până în epoca noastră de cultură. E adevărat că în evoluţia omenirii au avut loc evenimente importante, pline de sens, şi că este o *fable convenue* să crezi că e necesar să ştim despre evoluţia omenirii numai ceea ce ne comunică istoria curentă, ceea ce se numeşte azi istorie. Epocile de cultură mai vechi erau cu totul altfel decât şi le-au reprezentat oamenii, luându-se după istoria obişnuită, care este o *fable convenue*. Amintiţi-vă numai profunzimea unei strofe [Nota 80] de felul celei de mai jos, pe care am citat-o deja:

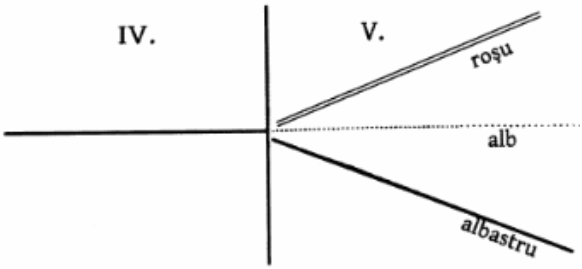
O, Soare, eşti rege al lumii acesteia,
Luna îţi menţine populaţia;
Lui Mercur îi revine copulaţia.
Fără a lui Venus favoare nimic n-aţi cules
Care pe Marte ca soţ l-a ales,
A lui Jupiter milă vă este păstrată;

Cum Saturnus, în haină veche pătată,
În mii de culori se arată.

Într-o asemenea strofă e înghesuit condensată o profunzime nespusă, dar ea a existat cândva. Odinioară, chiar dacă prin rezultatele clarvederii atavice, oamenii vedeau aceste realităţi, asupra cărora se atrage atenţia, de exemplu, într-o asemenea strofă. Din această cunoaştere a temeiului existenţei a izvorât epoca a cincea postatlanteană. Această epocă a luat-o pe căi greşite în două direcţii. Una dintre ele v-am caracterizat-o, aş zice, când am vorbit despre iniţierea celei de-a cincea epoci postatlanteene, pe care am descris-o prin *Baco de Verulam*, prin lord Bacon [Nota 81]. Aici găsim dorinţa de a trata drept idoli tot ceea ce depăşeşte sfera realităţii perceptibile prin simţuri. Dumneavoastră ştiţi că Bacon presupunea că există patru feluri de idoli. Noi i-am înşirat: *idola tribus*, *idola specus*, *idola fori*, *idola theatri.* Prin aceasta,în spiritul lui Bacon se exprimă, la începutul epocii a cincea postatlanteene, una dintre tendinţe, aceea de a clădi totul exclusiv pe o cunoaştere dobândită cu ajutorul percepţiei senzoriale şi al noţiunilor ce rezultă, la rândul lor, din percepţia senzorială. Tot ceea ce depăşeşte percepţia senzorială este idol, al cărui conţinut se epuizează, de fapt, în cuvinte. Şi acest lucru l-am caracterizat deja, acesta este, am putea spune, unul dintre curente.

Luaţi acum, exprimat în mod schematic, curentul care se exprimă în felul următor: „O, Soare, eşti rege al lumii acesteia", care pătrunde în nişte temeiuri adânci ale existenţei, luaţi acest curent în continuitatea sa. Dacă el ar vrea să evolueze numai prin sine însuşi, de la epoca a patra la a cincea postatlanteană, am putea spune că el s-ar prezenta ca în desenul următor. Drumul care duce la idoli coboară sub nivelul acestei evoluţii (linia albastră), ea nu

recunoaşte că în realitate găsim în mod nemijlocit ceva spiritual, aşa cum găsim ceva senzorial; ea exclude spiritualul şi consideră că acesta e conţinut numai în idolii-cuvinte, această evoluţie a fost inaugurată, aşadar, prin Bacon.

Care ar fi contrarul? Contrarul ar fi o evoluţie care ar recunoaşte că există numai ceva spiritual, ceva spiritual-sufletesc, care nu recunoaşte elementul fizic-material. Aceasta ar fi exact contrarul. Noi am putea, aşadar, întreba: Există o asemenea evoluţie? Este adevărat oare, la fel cum spune Bacon, că numai realitatea senzorială e realitate, că restul sunt idoli-cuvinte, avem o expresie a părerii că există numai o realitate spirituală şi nimic de natură fizic-materială, care pătrunde în simţuri? Există, într-adevăr, aşa ceva. Ceva mai târziu decât Bacon a trăit Berkeley, *George Berkeley*, şi el reprezintă această linie a evoluţiei (linia roşie). Să ne lămurim în câteva cuvinte în ce constă esenţa concepţiei lui Berkeley.

Berkeley are o părere – care a rezultat, în esenţă, din concepţia sa teologică despre lume; până la urmă el a ajuns episcop – conform căreia tot ceea ce este în afara omului şi e perceput prin simţuri există numai atât timp cât e perceput prin simţuri. Aşadar, concepţia lui Berkeley o putem caracteriza cel mai bine gândindu-ne la opusul ei. Dumneavoastră presupuneţi, pe baza unei concepţii care în raport cu berkeleyismul este naivă, următorul lucru: când

intraţi undeva îl vedeţi, să zicem, pe domnul Bauer [Nota 82], care stă aşezat aici, dar presupuneţi că el a intrat mai înainte şi dumneavoastră îl vedeţi mai târziu. – Nu există, după cum am spus, nici cea mai mică dovadă a faptului că ceea ce vedeţi stând pe scaun a fost aici şi înainte ca dumneavoastră să-l fi văzut. Iar când ieşiţi afară, credeţi că acel domn rămâne aşezat înăuntru şi că stă acolo, în timp ce dumneavoastră îi întoarceţi spatele şi plecaţi. Berkeley este de părere că nu există nicio dovadă a faptului că ceea ce dumneavoastră aţi văzut mai stă acolo. Stă acolo cât timp priviţi spre el, fiindcă e viu actul de plăsmuire din ochi, şi cum să existe actul de plăsmuire din ochi dacă nu priviţi într-acolo? Concepţia despre lume a lui Bacon poate fi dovedită în întregime pe cale logică. Şi poate fi dovedită astfel fiindcă nu există nicio contradicţie în berkeleyism care ar putea să rezulte pe cale logică, ea poate fi confirmată foarte bine pe cale logică, chiar dacă nu corespunde conştienţei naive. Căci Berkeley este de părere că, atunci când intraţi undeva dumneavoastră îl creaţi pe domnul Bauer, iar când ieşiţi afară îl faceţi să dispară, ca prin vrajă. El nu crede chiar aşa, dar consideră că ceea ce vedeţi apare odată cu perceperea dumneavoastră şi dispare iarăşi odată cu perceperea dumneavoastră *Esse est percipi*. A fi înseamnă a fi perceput. Şi o altă existenţă decât aceea de a fi perceput nu există în lumea înconjurătoare. De aceea, după cum vă puteţi imagina acum, pentru Berkeley tot ceea ce este lume senzorială este în devenire. Priviţi într-acolo, există; priviţi în altă parte, a dispărut, nu mai există. Toate acestea există, aşadar, numai în percepţiile dumneavoastră După cum am spus, *Esse est percipi*, nu există nimic în afară de actul percepţiei, în afară de procesul percepţiei. Dar în spatele acestui proces este existenţa divin – spirituală. În afară de actul

dumneavoastră de a percepe, cu domnul Bauer mai are de-a face numai Dumnezeu, care îl aşază aşa cum vrea El. Şi Dumnezeu, când intraţi, produce în dumneavoastră din ceea ce este numai în El, imaginea domnului Bauer. Când plecaţi, El îl face să dispară. Aşadar, această lume senzorială nu există, există numai ceva spiritual-sufletesc. Dumneavoastră toţi, aşa cum staţi aici în faţa mea, sunteţi numai creaţiile ochilor mei. În afară de ceea ce este creaţia ochilor mei, mai există lumea divin-spirituală, sufletesc-spirituală, care vă menţine şi vă poartă cu totul altfel decât când existaţi drept creaţii ale ochilor mei.

Nu am făcut decât să caracterizez această concepţie. Ea poate fi dovedită, într-adevăr, într-un mod riguros filosofic. Dar ea este, aş zice, ceea ce oferă a doua jumătate a lumii, pe lângă baconism. Între aceste două direcţii (vezi linia roşie şi cea albastră), pendulează întreaga concepţie despre lume a epocii a cincea postatlanteene. Această concepţie ori se rătăceşte în simpla recunoaştere a realului senzorial şi se declară astfel ea însăşi incapabilă să vadă în realul senzorial o spiritualitate reală, ori se epuizează în simpla percepere a spiritual-sufletescului, vede peste tot numai pe Dumnezeu şi gânduri divine şi se declară incapabilă să coboare de aici spre o realitate senzorială. Aceste două rătăciri există în mod sigur în epoca a cincea postatlanteană. Iar cine studiază viaţa spirituală, aşa cum se dezvoltă ea în afara esoterismului, va găsi mereu derulându-se ori firul de pe o parte, ori firul de pe cealaltă parte, pe linia roşie sau pe linia albastră. Exoterismul nu se situează pe ceea ce eu am desenat ca linie albă.

Se poate spune că omul epocii a cincea postatlanteene ajunge la o anumită tensiune, între aceste două concepţii despre lume. Goethe a simţit cu intensitate această tensiune. Eu v-am prezentat aici impulsurile

teoretice, mai mult filosofice, dar nu s-a rămas la ele. Întreaga viaţă rătăceşte exact la fel între elementul pur spiritual-sufletesc şi elementul pur senzorial-material. Goethe a simţit în modul cel mai profund această tensiune. Nu veţi găsi de mirare că el a simţit toate acestea, tot ceea ce trăieşte în lumea exterioară, stând sub influenţa curentului liniei albastre, fiindcă aşa merge, în general, evoluţia noastră din epoca a cincea postatlanteană, cât se poate mai mult în direcţia materiei şi spre simpla recunoaştere a ceea ce este material.

Dar Goethe a simţit, desigur, şi linia cealaltă. El a simţit-o în mod profund, numai că în vremea lui Goethe nu era tot atât de problematic, aş zice, să spui că materialismul e materialist, cum se întâmplă astăzi. Pe atunci încă nu era atât de problematic să se atragă atenţia asupra caracterului greşit al liniei albastre, cum este în zilele noastre. În zilele noastre, ştiinţa spirituală trebuie să atragă atenţia asupra rătăcirii în care se află linia albastră şi ea va trebui să suporte, de aceea, toate atacurile îngrozitoare care trebuie să vină, pentru că, la început, ceea ce vrea să intre în lume drept cunoaştere este întâmpinat întotdeauna cu prejudecăţi, ba chiar cu ură. Materialismul va fi tot mai mult declarat sacrosanct, într-un mod lumesc, în orice caz. Se poate spune, totuşi, că materialismul va fi declarat sacrosanct. Cât de aproape este astăzi medicina materialistă de a se declara sacrosanctă, câte alte tendinţe se pregătesc să se declare sacrosancte în sensul materialismului, în sensul rătăcirii pe care o indică linia albastră, rătăcirea de spiritual – sufletesc, care conţine însă, totodată, drept revelare a sa, realitatea senzorial-materială, care face parte din el, care este una cu el şi care trebuie repus în drepturile sale de către ceea ce noi numim ştiinţă spirituală. Acele persecuţii, care ar putea fi numite

persecuţiile Inchiziţiei, şi care pe alte tărâmuri au avut loc deja, pe tărâmul materialismului vor veni abia de acum înainte, de fapt, ele abia acum încep cu adevărat să se facă simţite, chiar dacă formele se schimbă. Ridicarea împotriva nuanţei materialiste a cunoaşterii nu va cădea mai puţin victimă a Inchiziţiei, a Inchiziţiei viitorului, care va apărea în forme diferite decât a apărut Inchiziţia trecutului, diferite de formele în care au căzut victimă Inchiziţiilor tendinţele mai vechi. Să nu credeţi că tot ceea ce rătăceşte pe direcţia liniei albastre nu va deveni la fel de intolerant cum au devenit tendinţele de pe alte tărâmuri.

În trecut, linia roşie nu a ieşit la suprafaţă cu aceeaşi claritate. Ea s-a desprins, aş zice, abia în epoca a cincea postatlanteană şi chiar ceva mai târziu decât linia albastră, dar ea a fost conţinută în tendinţele mai vechi. Ea a ieşit pentru prima dată la suprafaţă şi a luat o formă de sine stătătoare în reprezentantul ei filosofic cel mai important, în Berkeley. Dar are destui alţi reprezentanţi. Ea a apărut în epoca a cincea postatlanteană, dar a păstrat anumite lucruri din formele pe care le avusese şi, de aceea, în vremea lui Goethe era problematic să vorbeşti despre linia roşie, pe când Goethe a putut vorbi în mod absolut neproblematic despre linia albastră. Despre linia roşie era problematic să vorbeşti. Fiindcă, ce caută să înainteze, de fapt, pe făgaşul acestei linii roşii? înaintează toate acele concepţii despre lume care evită să-şi extindă privirile asupra lumii, asupra întregii vastităţi a lumii, şi care ar dori să înoate fericite într-un spiritual-sufletesc general, într-un spiritual-sufletesc ce vrea să fie neputincios faţă de revelarea lumii senzoriale; o concepţie despre lume care, ce-i drept, vrea să vorbească despre suprasensibil, dar care, de fapt, nu vrea să cunoască nimic. Avem aici un domeniu vast spre care s-au orientat cu încetul aproape

toate confesiunile religioase şi toate sectele, fiindcă, şi aici e partea ciudată, aceste concepţii despre lume vor să renunţe, de fapt, la încercarea de a înţelege lumea, şi vor numai să vorbească despre ceva suprasensibil, în general, şi să înoate fericite, auzindu-se vorbind. Ele nu vor să-şi asimileze forţa de cunoaştere pozitivă în mod concret, nu vor să se cufunde în mod real cu ceea ce dobândesc, cu lucrul despre care vorbesc, în lumea realităţii.

Mă veţi înţelege mult mai bine dacă voi încerca să mă exprim în felul următor. Ia gândiţi-vă cum se poate desfăşura astăzi viaţa pentru un om obişnuit. El stă şase zile pe săptămână, să zicem, în fabrică sau la birou sau în altă parte. Aici, el este în mijlocul unei activităţi pur materiale, care se limitează la simpla observare prin simţuri, astăzi, aici nu se amestecă nimic spiritual, tot mai puţin se amestecă în această activitate spiritul. Dimpotrivă, cel care vrea să amestece aici ceva spiritual este considerat cu totul nebun. Dar pe acest tărâm funcţionează toate forţele pe care ştiinţa actuală vrea să le admită. Aici funcţionează toate corelaţiile umane de care vrea să se ocupe cunoaşterea, într-un cuvânt, aici e dezvoltat pe bază de gânduri şi noţiuni tot ceea ce se spune în legătură cu realitatea care se întinde în faţa noastră. Şi să mai presupunem, pentru cel mai mare bine al său, că acest om, care s-a ocupat întreaga săptămână, în birou sau în fabrică, de lucruri ce pot fi cunoscute pe cale pur materială sau care a predat altora ceea ce poate fi cunoscut pe cale pur materială – la urma urmelor, în şcolile obişnuite nu se învaţă nimic altceva decât lucruri accesibile cunoaşterii pe cale materială – duminica se duce la biserică şi ascultă ce se spune acolo. Încercaţi, dacă puteţi, vreau să spun, dacă aţi fost suficient de des la biserică şi aţi ascultat cu ureche deschisă nişte predici, dacă aţi văzut cu ochii deschişi ce se

petrece acolo, întrebaţi-vă dacă ceea ce se spune acolo este în stare să-l lămurească pe om în privinţa lumii care se întinde de jur împrejurul nostru. Se admite, ce-i drept, că Dumnezeu, despre care se vorbeşte aici, stă la baza lumii, dar nu se vorbeşte, nu se spune nicăieri nimic despre felul în care El intervine în viaţa lumii, prin forţele Sale, prin impulsurile Sale. Oamenii au o concepţie despre lume proprie pentru zilele de lucru: linia albastră; o concepţie proprie pentru zilele de duminică: linia roşie. Nicăieri nu avem o legătură între acestea două, dacă pătrundem cu adevărat lucrurile. Întrebaţi o dată: Ce relaţie există între ceea ce se predică de la amvon şi chimie, fizică, biologie? – Nu se caută nicio relaţie, ba chiar e refuzată cu oroare.

Dacă luaţi, în schimb, ştiinţa spirituală, veţi vedea imediat care este această relaţie. Ştiinţa spirituală nu vorbeşte despre lumea senzorial-materială aşa cum o face fizica obişnuită, chimia obişnuită, ci vorbeşte despre lumea fizic-senzorială, în aşa fel încât în ceea ce spune ea despre lumea fizic-senzorială se poate revărsa în toate amănuntele ceea ce spune ea în legătură cu lumea spirituală. Ştiinţa spirituală nu are o concepţie pentru zilele de lucru şi alta pentru zilele de duminică, ci o concepţie care se adânceşte în lumea spirituală şi se revarsă în jos, în amănuntele lumii fizic-senzoriale. Ea nu se declară incapabilă, ca berkeleyismul, să înţeleagă din direcţia spiritualului lumea fizică, ea nu se declară incapabilă, ca baconismul, să găsească spiritul în lumea senzorială, şi să găsească numai idoli. De unde vine aceasta? Ei bine, noi am înţeles deja de unde. Este în natura epocii a cincea postatlanteene să fi luat naştere evoluţia indicată în mod schematic prin linia albastră. Pe Bacon l-am putea numi, într-un anumit sens, inauguratorul. A fost necesar ca omul să se scufunde o dată în materie, am explicat acest lucru de

nenumărate ori, şi am arătat că ştiinţa spirituală nu e nicidecum adversara materialismului, că ea înţelege de ce evoluţia materială e admisă în epoca a cincea postatlanteană. Dar ea nu poate fi admisă fără ca omul să se lase inspirat de un spirit cum este Ahriman. Iar dacă lăsaţi mult timp acest materialism al perioadei a cincea postatlanteene să se dezvolte în sensul său ahrimanic, el va trebui, în ceea ce-l priveşte – puteţi fi siguri de asta, şi nu veţi fi siguri pentru că v-o spun eu, ci pentru că o veţi înţelege din întregul spirit al ştiinţei spirituale –, să rămână cu obstinaţie la ceea ce Ahriman-Mefistofel şi-a jurat, în ceasuri profund nelegiuite, şi să creadă că nu vrea să aibă nimic comun cu progresul normal al neamului omenesc pe Pământ. Din acest motiv, ştiinţa care a provenit din acest materialism nu va ajunge niciodată să înţeleagă misterul devenirii umane, enigma embriologiei etc.! Ea ar vrea să poată ajunge la o înţelegere a modului în care apar entităţile care se pot forma pe calea lui homunculus. Dar nu va ajunge niciodată la acest lucru. Dar multe, multe au legătură cu acest ahrimanism. Ştiinţa este numai o parte. Dar el, acest ahrimanism, străbate întreaga cultură.

Şi celălalt curent, desenat schematic prin linia roşie, a fost simţit de Goethe în mod profund, numai că lui nu i-a fost posibil să prezinte la fel de clar, absolut clar, personajele pentru această linie roşie, aşa cum le-a prezentat pentru linia albastră. Pentru linia albastră, el i-a prezentat pe Mefistofel, cu diavolii săi cei graşi şi slabi şi cu lemurii. Ei stau în faţa noastră. Acest lucru a îndrăznit să-l facă. Fiindcă sunt calomniaţi cei care vorbesc de lemuri şi de diavoli graşi şi slabi numai începând cu epoca actuală; ei sunt calomniaţi şi mai mult când vorbesc sub semnul ştiinţei spirituale. În vremea lui Goethe, aşa ceva era mai puţin problematic. Dar era problematic un alt lucru, pe

care Goethe îl ghicea, şi îl ghicea foarte bine; el ştia că dacă linia roşie se va impune în epoca noastră, dacă va exista cu adevărat o concepţie care se va declara incapabilă să ajungă de la recunoaşterea spiritual-sufletescului la pătrunderea lumii reale, aceasta se va întâmpla din cauză că anumite spirite luciferice frânează înaintarea curentelor care în trecut erau prezente. Luciferismul împedică anumite curente, religioase şi sectare, să înainteze. Şi aşa se face că ele nu pot să pătrundă lumea, ci rămân împotmolite la simpla recunoaştere a spiritual-sufletescului. Berkeleyismul e numai o expresie deosebită a acestui fapt. El are la bază o menţinere pe loc luciferică. În ce fel se exprimă aceasta pentru Goethe, de exemplu? Mefistofel îşi aduce aminte de sine însuşi şi de fraţii săi, de cei care odinioară, în nişte ceasuri profund nelegiuite – în limbajul lui Mefistofel, aceasta înseamnă altceva –, au jurat distrugerea filiaţiei umane, aceasta însemnând că nu vor să ştie nimic despre feul în care omenirea populează Pământul. Mefistofel îşi aminteşte că ţine propriu-zis de esenţa lui faptul că el în perioada ahrimanică, vorbind la figurat, în importanta şedinţă a spiritelor sale, a fost cel care a hotărât ca niciun om să nu se nască pe Pământ în mod natural, ci ca forţele sexuale care există pe Pământ să fie folosite la cu totul altceva, într-un cu totul alt scop. Aceste entităţi ahrimanice au decis în acea vreme veche să nu lase să apară iubirea dintre sexe. Dar Goethe, fără a se indentifica, bineînţeles, cu Mefistofel, dar transpunându-se în gândirea acestuia, spune: Există fiinţe care nu sunt inspirate de Mefistofel, dar sunt şi ele inspirate, ei bine, acestea nu spun, ce-i drept, că neamul omenesc nu trebuie să se perpetueze pe Pământ în modul obişnuit, dar încep să se roage, găsesc că duc o viaţă cu adevărat sfântă numai aceia care nu fac nimic în sensul reproducerii obişnuite a

omenirii, care se abţin de la ea, care nu vor să ştie nimic de ea: asceţii, sfinţii, care în faţa iubirii dintre sexe fac cunoscutele mutre lungi despre care am vorbit adesea. – Asemenea fiinţe presupune, vede, percepe, în mod spiritual, Ahriman, de cealaltă parte, în ceata îngerilor. Aici îi vede el pe inspiratorii acestor alţii, care venerează, de fapt, ceea ce au hotărât Mefistofel şi fraţii săi:

Voi ştiţi că noi în crunt-obscene ore A oamenilor moarte-am cugetat: Cel mai ruşinos scandal al firii, nouă datorat. Chiar potrivit cucerniciei lor e.	*...wie wir in tiefverruchten Stunden* *Vernichtung sannen menschlichem Geschlecht:* *Das Schändlichste, was wir erfunden,* *Ist ihrer Andacht eben recht.*

Pe aceasta se bazează rugăciunile lor. Inspiratorii luciferici ai comunităţilor bisericeşti, monahale, ai orientărilor sectare, grupări rămase în urmă, se află în sânul celorlalte cete. Nu degeaba îi spune Mefistofel unui flăcău înalt, pe care îl place în mod deosebit:

Dar aerul de popă nu te prinde.	*Die Pfaffenmiene will dich gar nicht kleiden.*

Aici Goethe a întreţesut în mod tainic multe dintre lucrurile pe care le avea pe suflet împotriva acelei concepţii despre lume care merge mână în mână cu mutra popească, împotriva concepţiei despre lume făcută pentru zilele de duminică, pe care el o considera luciferică, spre deosebire de cea ahrimanică. Mefistofel se simte înrudit cu cei care au folosit în rugăciunile lor ceea ce el a preluat în viaţa sa.

Ce trebuie să gândim în legătură cu toate aceste lucruri din punct de vedere pur spiritual-ştiinţific, despre aceasta vom mai avea de vorbit. Dar acum ne propunem să

vorbim despre ele în sens goethean. Şi un sentiment goethean prin excelenţă – dacă pot spune astfel – este cel pe care l-am exprimat adineaori. În primă instanţă, stau faţă în faţă lumea ahrimanică – lemuri, diavoli graşi, diavoli slabi – şi ceva atins de luciferism. Goethe exprimă acest lucru foarte clar. Ceva atins de luciferism stă faţă în faţă cu opusul său mefistofelic, după cum am spus, disimulat în aşa fel încât acea personalitate, desigur, căreia îi sunt permise multe, dracul, are voie să vorbească despre „mutra popească", „aerul de popă", despre „dulci băieţandri" etc. În cadrul realităţilor, acestea două îşi stau, aşadar, faţă în faţă. Pe de o parte, Mefistofel, care, într-un anumit sens, a luat drept gaj sufletul lui Faust. Cum l-a luat drept gaj? Prin faptul că l-a făcut pe Faust să alerge prin toate trăirile pământeşti care coboară sub nivelul sferei care a intrat în devenirea Pământului şi care merge în jos, sub nivelul devenirii omului pe calea iubirii sexuale. El are pretenţii asupra sufletului lui Faust prin faptul că l-a introdus în tot ceea ce ţine de elementul ahrimanic. Cu ceea ce, prin Faust, a mai intervenit în iubirea cu Gretchen, cu acesta Mefistofel nu are, într-adevăr, nimic de-a face, şi el a transformat destul acest lucru în opusul său. Apoi totul se petrece în mod cu adevărat ahrimanic. Acum sunt puse în joc numai iscusinţe ahrimanice, pentru a provoca anumite manifestări exterioare ale lumii greceşti. Ceea ce poate fi obţinut prin măiestrii ahrimanice este obţinut mai întâi în contextul statal – să o spunem cu glas scăzut. Apoi se fac căutări în devenirea omului, în contextul evoluţiei, dar cu evoluţia subumană şi sub-animală, în legătură cu homunculus mecanizat, homunculus mecanizat istoric.în legătură cu homunculus cel mecanizat, cu homunculus mecanizat în mod istoric. Elena e făcută să urce pe o cale care nu există în existenţa pământească a omenirii. Apoi

sunt provocate câteva acţiuni pământeşti; ei bine, la urma urmelor, nici cei care mijlocesc aceasta, care ajută ca Eilebeute (Zor-la-pradă) şi Habebald (Ia-cu-japca), nu sunt nişte fiinţe pământeşti. Toate acestea sunt zălogite sub influenţa unor vicleşuguri ahrimanice, şi ipotecate prin singurul lucru pe care omul îl poate avea de la binecuvântarea pământească propriu-zisă. Aşadar, prin faptul că el îl conduce prin insignifianţa de suprafaţă – pentru existenţa pământească e numai insignifianţă plată, dar nu este, de aceea, ceva pentru care nu e nevoie de o inteligenţă şi ştiinţă colosale, chiar dacă este insignifianţă plată –, prin care sufletul îi este zălogit. Zălogit apoi prin celălalt lucru, prin faptul că are ceva de la binecuvântarea pământească propriu-zisă – ei bine, ce oare? Omul şi-a primit eul pe Pământ, aşadar, sângele. Mefistofel poate avea oasele, tendoanele, ligamentele, ceea ce constituie seminatura cârpăcită la un loc, dar adevărata binecuvântare pământească, sângele, reprezentantul fizic-material al omului pământesc, pe acesta el ar vrea să-l aibă, ce-i drept, dar nu-l poate avea. El s-a oprit în evoluţia sa pe Lună. De acolo el nu poate avea decât titlul scris cu sânge, numai ceea ce poate fi introdus, aş zice, în pactul abstract, ceea ce nu are legătură cu impulsurile existente în realitate, ci rămâne în abstract, în cele conforme pactului. Numai aşa ceva poate Mefistofel să extragă din sânge, dar nu impulsul însuşi.

Sufletul îi este zălogit, amanetat. Ei bine, în limbajul său, aceasta arată ca şi cum cealaltă ceată i l-ar fi sustras, pur şi simplu, ca şi cum i l-ar fi luat în mod viclean. Dar lucrurile nu stau chiar aşa simplu. Până la moarte, pe care am descris-o ieri, Mefisto îl mai ţine destul de bine pe Faust în ghearele sale. Dar dacă dumneavoastră înţelegeţi, aşa cum am arătat noi ieri, moartea survine treptat, nu abia

atunci când Faust cade jos; atunci ceea ce trăieşte Faust, mai ales sub forma unui sentiment de beatitudine, cum am descris ieri, după ce sufletul s-a desprins de trup, este deja o trăire în lumea spirituală. Acum sufletul lui Faust, sau, cum a scris Goethe, entelehia lui – vom vorbi mâine despre entelehie –, alunecă spre sfera luciferică şi s-ar dizolva în sfera luciferică. În acest caz, Faust ar avea la fel de puţin din el, ca şi în cazul în care ar cădea pradă lui Mefistofel. Gândiţi-vă numai ce îl ameninţă aici!

Vă cheamă iar cerul,	*Wendet zur Klarheit*
Văpăi iubitoare!	*Euch, liebende Flammen!*
Căzutului fie-i	*Die sich verdammen,*
Balsam adevărul:	*Heile die Wahrheit;*
De răul trufiei	*Daß sie vom Bösen*
Aflând alinare,	*Froh sich erlösen,*
Durând fericit	*Um in dem Allverein*
În corul unit.	*Selig zu sein.*

Dar această fericire şi beatitudine ar duce la dizolvarea în Universala trecerea în sfera a opta! [Nota 83] Faust ar avea de aici dizolvarea în Univers, care ar fi echivalentă cu nimicirea. Deschideţi acum cartea la scena finală, despre care eu am spus că e unită cu scena precedentă, că face parte din ea, că trebuie să fie acolo. Şi atunci vedem cum acţiunea continuă pe un cu totul alt tărâm. Vin iarăşi îngerii şi aduc entelehia lui Faust, partea nemuritoare a fiinţei sale. Dar ei spun şi datorită cărui fapt pot să aducă această entelehie. Îngerii mai tineri, aşa o spun în scena finală:

Rozele, din amoroase Mâini de sfinte păcătoase, Ne-au adus izbânda dreaptă: Împlinită-i nalta faptă. Scumpul suflet cucerit e.	*Jene Rosen, aus den Händen* *Liebend-heiliger Büßerinnen,* *Halfen uns den Sieg gewinnen* *Und das hohe Werk vollenden,* *Diesen Seelenschatz erbeuten.*

Aşadar, îngerii nu înalţă entelehia, sufletul lui Faust, prin propria lor natură, ci datorită faptului că au trandafirii penitentelor care iubesc, din sfera umană, respectiv de acolo unde au evoluat oamenii, care au trecut prin viaţa pământească, care s-au dezvoltat cu adevărat din sânul vieţii pământeşti. Goethe face ca întreaga evoluţie să o ia în jos, de la Mefisto, de la îngeri, spre evoluţia umană, prin faptul că îngerii nu salvează sufletul prin propria lor putere, ci prin faptul că au primit trandafiri din mâinile penitentelor iubitor-sfinte. Acesta e un gând infinit de profund. Aici Goethe introduce convingerea sa despre importanţa evoluţiei umane progresive, despre importanţa evoluţiei de pe Pământ. Şi de aceea el trebuie să găsească în fiinţa umană ceva care învinge elementul pur ahrimanic-mefistofelic. Mefistofel e aici, el le dă porunci lemurilor – semicreaturi cârpite la un loc din oase, tendoane şi ligamente –, le dă porunci diavolilor graşi, diavolilor slabi. Eu am arătat ce înseamnă acest lucru: în toate zace natura subumană, care n-ar putea niciodată să-l producă pe om, o natură pe a cărei bază omul nu poate să se dezvolte. Aici avem tot ceea ce poate înţelege acea concepţie despre lume care merge pe linia albastră, dar nu trebuie ca lumea din jurul nostru să fie concepută în felul acesta. Din perioada lunară, lui Mefistofel îi stau la dispoziţie numai forţele care îi pot comanda pe lemuri, pe diavolii graşi şi pe cei slabi, dar ceea ce extrag aceştia din natură, din natura Pământului, e numai partea mefistofelică, însă de aici mai

pot fi extrase şi alte lucruri, pe care Mefistofel nu le poate şti, pentru că el n-a parcurs evoluţia Pământului. Aceste lucruri sunt extrase prin faptul că acum este căutată, pe baza sfinţirii reale a naturii fizice, pe baza înnobilării naturii fizice, înrudirea cu forţele şi elementele pământeşti.

Arde-n veci de har, Lanţ al iubirii-jar, Pieptul, şi chinul lui, Spuma divinului! Arc săgetează-mă, Spadă retează-mă, Ghioagă, striveşte-mă, Trăsnet loveşte-mă!	*Ewiger Wonnebrand,* *Glühendes Liebeband,* *Siedender Schmerz der Brust,* *Schäumende Gottes-Lust.* *Pfeile, durchdringet mich,* *Lanzen, bezwinget mich,* *Keulen, zerschmettert mich,* *Blitze, durchwettert mich;*

Aveţi aici vâjâitul ce străbate natura care ţine de om, care e unită cu elementul luciferic, cu elementul diavolesc, dar care se înalţă pe trepte superioare. Aveţi aici această natură. Şi îngerii au pe Pământ, sau pentru Pământ, sarcina de a se ocupa de neamul omenesc. Îngerii care nu rămân în urmă, ci înaintează pe drumul drept, până la sarcina de a avea grijă de neamul omenesc, aşa cum trebuie să fie el pe Pământ, sunt consideraţi de Goethe salvatorii propriu-zişi. Aduceţi-vă aminte ce sarcină le dă Domnul îngerilor:

Dar voi, curate-odrasle ale divinităţii, Vă bucuraţi de duhul bogat al frumuseţii! Tot ce devine, ce lucrează-n veci şi-i viu, Vă-nfăşure în gingaşă iubire.	*Doch ihr, die echten Göttersöhne,* *Erfreut euch der lebendig reichen Schöne!* *Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,* *Umfaß' euch mit der Liebe holden Schranken*

Adică, îngerii trebuie să dea ajutor, să intervină, şi ei fac aceasta, înaintează cu adevărat, în ceata îngerească,

acei îngeri care se ocupă de penitentele iubitor-sfinte şi iau de la ele trandafirii. La fel cum omul ia ceea ce îi este repartizat în cadrul evoluţiei de pe Pământ, şi aceşti îngeri, care nu rămân, la evoluţia lor lunară, ci merg în pas cu evoluţia pământească, iau forţele care vin de la asemenea naturi cum sunt cele descrise în actul final, sub forma penitentelor iubitor-sfinte. Aceasta îi face să înainteze. Convingerea lui Goethe este că îngerii evoluează dincolo de treapta luciferică. Aşa cum am spus, prin toate acestea eu am vrut să sugerez care este gândul lui Goethe, faptul că Goethe era unit, în felul său, cu întreaga idee măreaţă a evoluţiei.

Vom continua mâine. Sper că din expunerea de astăzi veţi fi văzut cum Goethe caută nişte adâncuri ale devenirii şi ale tainelor lumii, pentru a-l crea pe *Faust* al său, şi că el a vrut să-şi spună părerea despre curentele concepţiei despre lume care fac să progreseze evoluţia. Da, cu adevărat, mult zace în acest *Faust*, foarte, foarte mult zace în acest *Faust*! Şi trebuie, desigur, să spunem: Omenirea ar putea câştiga infinit de mult dacă ar încerca să se orienteze după tot ceea ce a fost întreţesut, în mod tainic, ca să folosim expresia lui Goethe, în acest *Faust* goethean. Dar despre toate acestea vom mai vorbi mâine, ca şi despre câteva legături ale acestor idei din *Faust* cu ştiinţa spirituală.

XV GOETHE ÎN CĂUTAREA STRĂFUNDURILOR DEVENIRII ŞI ALE MISTERELOR LUMII ÎN *FAUST* AL SĂU ISPITIREA LUCIFERICĂ ŞI AHRIMANICĂ

Dornach, 11 septembrie 1916, după reprezentarea euritmică a scenelor „Miezul nopţii"şi „Punerea în mormânt"

Ar fi multe de spus, bineînţeles, dacă am vrea să epuizăm ceea ce există tocmai în aceste scene finale din *Faust*-ul goethean, dacă am vrea să atragem atenţia, în acest context, asupra tuturor perspectivelor ce rezultă în mod firesc pentru ştiinţa spirituală din gândurile care se revarsă din scenele finale. Azi vreau să scot la iveală numai câteva lucruri din numărul extrem de mare al celor care ar putea fi spuse. Nu aş vrea să dau, totuşi, impresia că ar putea fi vorba de epuizarea acestor lucruri.

Dacă vrem să înţelegem aceste scene finale, trebuie să avem în vedere în mod deosebit două dintre cele mai importante fapte ale evoluţiei de pe Pământ. Am atras deja atenţia asupra lor. Primul a avut loc în era lemuriană, al doilea în era atlanteană. Astăzi ne propunem să le caracterizăm numai în măsura în care este necesar pentru expunerea noastră. Caracterizat dintr-un anumit punct de vedere, faptul petrecut în era lemuriană constă în aceea că, prin toate evenimentele despre care puteţi citi în ***Ştiinţa ocultă*** sau în ciclurile noastre de conferinţe [Nota 84], oamenii au coborât mai adânc în materie decât fusese hotărât dinainte. Aceasta s-a petrecut din cauza influenţei luciferice. Prin impulsul luciferic şi-a atins scopul una dintre intenţiile la care se referă Mefistofel când spune că, în ceasuri profund nelegiuite, a plănuit, împreună cu alţii, nimicirea neamului omenesc. Pentru că omenirea a

coborât, s-a organizat, în materie mai adânc decât îi fusese de fapt destinat, conştienţa umană s-a unit în alt fel decât ar fi trebuit să se unească cu tot ceea ce înseamnă existenţa omului în evoluţia pământească. Noi am arătat adesea că, sub influenţa impulsului luciferic, omul leagă de procreare, de reproducerea sexuală o cu totul altă conştienţă. S-ar putea spune că pe atunci reproducerea sexuală a intrat în conştienţă şi că, prin aceasta, ea a fost transformată, putem spune, dintr-un fapt suprasensibil într-un fapt senzorial. Acesta e primul aspect.

În era atlanteană, omul, fiind mai profund organizat în senzorialitate decât îi fusese destinat, şi-a dezvoltat întregul organism în aşa fel încât ahrimanizarea a putut avea loc în felul descris de mine adeseori, în sensul că omul şi-a unit forţele sale spirituale cu forţele fizic-senzoriale şi realităţile naturale. Dumneavoastră ştiţi că în Biblie primul lucru este exprimat prin imaginea despre ispitirea luciferică, redată, în esenţă, prin cuvintele pe care Lucifer le rosteşte cu privire la neamul omenesc: Ochii voştri se vor deschide şi voi veţi deosebi Binele şi Răul. – În această preluare a senzorialului în conştienţă, în faptul că ochii se vor deschide constă căderea omului în materie. Aşadar, acum omenirea căzuse în materie mai adânc decât îi fusese destinat. Omenirii îi fusese destinat să vadă lumea materială din exteriorul lumii materiale. Ispitirea luciferică a făcut ca omenirea să cadă în lumea materială, iar prin cea ahrimanică, survenită în era atlanteană, a avut loc în sânul lumii materiale o înrudire a omului cu cele materiale, care ar fi trebuit să aibă loc numai întru câtva în reversul ei spiritual, acolo sus. Ceea ce ar fi trebuit să se petreacă sus, planând oarecum pe deasupra lumii materiale, a avut loc în lumea materială.

Primul lucru este exprimat, aşadar, în faptul că despre om au fost rostite cuvintele: Ochii voştri se vor deschide şi voi veţi deosebi – din punct de vedere exterior –, în percepţie senzorială, Binele şi Răul. – Al doilea lucru este exprimat în Biblie, după cum ştiţi, prin cuvintele: Şi fiii zeilor găsiră că fiicele oamenilor sunt frumoase şi se uniră cu ele în materie. – Acesta este cuvântul biblic care exprimă, cu referire la om şi la ceea ce locuieşte în om, o realitate vastă. În aceas realitate vastă e cuprinsă, totodată, întreaga lucrare ahrimanică din sânul neamului omenesc. Prin aceeaşi forţă cu care iubirea cerească s-a scufundat, a intrat în materie şi a devenit iubire pământească, prin forţa care stă la baza transformării iubirii cereşti în iubire pământească, prin acest impuls, prin acest fapt, a fost provocat şi altceva: intelectul uman se uneşte într-un mod pământesc cu materia şi creează forma materialistă a ştiinţei. Dacă nu s-ar fi înrădăcinat în om impulsurile ahrimanice care se exprimă prin faptul lor întru câtva cel mai uman: – Şi fiii zeilor găsiră că fiicele oamenilor sunt frumoase şi se uniră cu ele în carne –, dacă aceste impulsuri n-ar fi pătruns în neamul omenesc, atunci n-ar fi intrat nici impulsurile care folosesc intelectul uman pentru a produce tot felul de instrumente care reprezintă doar îmbinarea unor forţe materiale şi constau în faptul că sunt create tot felul de lucruri pentru a servi oricărui scop, chiar dacă acest scop este nimicirea neamului omenesc. Dacă această ispitire ahrimanică n-ar fi avut loc, pe Pământ n-ar fi apărut posibilitatea de a fi născocite instrumente ucigaşe şi altele de acest fel, deoarece, dacă oamenii ar fi păstrat înrudirea dintre intelect şi activitatea creatoare, acolo, sus, nu aici, jos, în materie, ei n-ar revărsa intelectul în materie pentru a crea nişte plăsmuiri de felul mecanismelor noastre pur demonice, care joacă un rol din ce în ce mai

important la împletirea culturii şi civilizaţiei umane în materie. Aşa cum tot ceea ce constituie rătăcirile şi greşelile vieţii umane afective, ale pasiunilor umane, ale vieţii emoţionale umane este exprimat prin faptul: Şi ochii voştri se vor deschide şi voi veţi deosebi – din punct de vedere exterior, senzorial – Binele şi Răul, tot aşa, toate faptele care într-o oarecare măsură sunt privite cu admiraţie, din trufia oamenilor şi din natura ahrimanică a oamenilor, drept mari progrese ale omenirii, cultura şi civilizaţia pur mecanică, sunt pe acelaşi principiu, din ceea ce se indică în Biblie: Şi fiii zeilor găsiră că fiicele oamenilor sunt frumoase şi se uniră cu ele în carne. – Documentele vechi exprimă aceste lucruri în felul lor. Pe un anumit tărâm, ele îşi proiectează lumina în direcţia în care se află aceste impulsuri, dar aceste impulsuri sunt valabile pe o arie întinsă. În epoca actuală, când omenirea trebuie să învingă elementele luciferic şi ahrimanic – şi acest lucru trebuie cunoscut pe deplin – trebuie să se încetăţenească din ce în ce mai mult o înţelegere clară a ceea ce s-a întâmplat prin deschiderea ochilor, prin faptul că fiii zeilor s-au unit cu fiicele oamenilor, adică prin coborârea iubirii cereşti la nivelul de iubire pământească. Trebuie să se răspândească o înţelegere clară a acestor lucruri.

De necesitatea acestei înţelegeri s-a apropiat simţirea lui Goethe. Chiar în perioada în care a creat ultimele scene din *Faust*, cunoaşterea sa instinctiv-afectivă s-a apropiat de această necesitate. Acest lucru este foarte important. Despre ce poate fi vorba, aşadar? Dumneavoastră ştiţi că nu realizăm nimic dacă spunem: O, eu fug de ceea ce este luciferic, fug de ceea ce este ahrimanic. – Aceasta e vorbărie prostească, deoarece aşa ceva nu putem face, putem doar stabili echilibrul între amândouă. Trebuie, aşadar, să anihilăm treptat elementul luciferic prin cel

ahrimanic, în cursul înaintării viitoare a evoluţiei omenirii, şi invers, elementul ahrimanic prin cel luciferic. Iată ce a simţit Goethe, şi el a întreţesut acest lucru în mod tainic în ultimele scene din *Faust*.

Să ne aducem aminte încă o dată scena emoţionantă, zguduitoare cu Grija. Aduceţi-vă aminte cum am explicat, într-un ciclu anterior [Nota 85], că împărăţia care îi aparţine de drept lui Ahriman-Mefistofel este împărăţia morţii. Aşadar, într-un anumit sens, de împărăţia lui Ahriman ţine nimicirea, moartea; numai că el nu are voie să-şi aplice impulsurile în mod deplasat. Dacă le aplică în locuri unde ele nu au ce căuta, ia naştere ceva rău. Goethe arată cum Sărăcia, Nevoia, Vinovăţia pleacă în momentul în care trupul începe să-şi slăbească legătura cu spiritual-sufletescul. Prin aceasta, vedem că el cunoaşte legăturile care există, pentru viaţa pământească fizică petrecută în trup, între om, pe de o parte, Sărăcie, Nevoie şi Vinovăţie, pe de altă parte. Dar când sufletul s-a desprins deja, când cele trei au spus că se apropie moartea, încă mai rămâne Grija, care este, la rândul ei, soră cu celelalte. Ea rămâne, am putea spune, în perioada în care moartea acţionează deja. Ea, Grija, a fost trimisă din împărăţia legitimă a lui Ahriman. Ahriman nu i-ar putea face un rău mai mare lui Faust decât împiedicând Grija să rămână cu Faust în momentele în care începe moartea, pentru că aici e vorba de intervenţia unor forţe absolut misterioase. Aici atingem un mister adânc. Ce face Grija? Grija, care a fost adusă aici tot de Mefistofel-Ahriman, ca toate femeile cenuşii, fiindcă până acolo durează încă magia lui Mefistofel, ce face Grija? Ea distruge la Faust ceea ce a făcut Lucifer să se întâmple, ea îi închide iarăşi ochii lui Faust. Gândiţi-vă ce adâncime a concepţiei despre lume zace aici! Ceea ce s-a apropiat de om prin impulsul lui Lucifer e paralizat acum printr-un

impuls al lui Ahriman, prin intermediul Grijii. Omul a ajuns să vadă în planul fizic datorită lui Lucifer. Acum el este orbit din nou, prin puterea adusă înăuntru, trimisă în interiorul său din împărăţia ahrimanică, adică el e făcut să vadă lăuntric.

Lăuntric însă-n raze dulci mă zvânt.	*Allein im Innern leuchtet helles Licht.*

În aceasta zace o profunzime extraordinară. Şi astfel, Goethe caută cu adevărat, prin Faust muribund, să facă în aşa fel încât să nu anuleze, într-un om, elementul luciferic, ci să-l modeleze, în aşa fel încât să intre în viaţă fiind în echilibru cu cel ahrimanic. Şi acum Grija rosteşte, am zice, un cuvânt profund, pentru a interpreta ceea ce face ea. Lucifer a spus odinioară: Voi, oamenii, veţi ajunge să vedeţi prin faptul că vi se vor deschide ochii. – Ce spune Grija? Grija opune elementului luciferic elementul ahrimanic. Oamenii au ajuns, ce-i drept, să vadă din punct de vedere exterior-fizic, dar din punct de vedere spiritual sunt orbi, şi aşa sunt de-a lungul întregii vieţi. Cum poate fi depăşită această stare de orbire? Prin faptul că omul se cufundă în mod conştient în ea, prin faptul că o sesizează, o recunoaşte, prin aceasta apare din nou văzul spiritual, vederea spirituală. Acum Grija rosteşte un cuvânt despre care s-ar putea spune, cu o anumită îndreptăţire, că sună la fel de misterios în urechile celor inteligenţi, ca şi în urechile proştilor:

Oamenii, toată viaţa lor sunt orbi: Tu, Faust, fii acum la urmă!	*Die Menschen sind im ganzen Leben blind,* *Nun, Fauste, werde du's am Ende!*

Aşa vrea să vorbească Grija:

Oamenii, toată viaţa lor sunt orbi: Tu, Faust, fii acum la urmă!	*Die Menschen sind im ganzen Leben blind,* *Nun, Fauste, werde du's am Ende!*

În primă instanţă, nu se poate înţelege nimic din aceste două propoziţii. Ne întrebăm: Ce vor să însemne ele, de fapt? – Aşadar, din punct de vedere fizic, oamenii sunt înzestraţi cu vedere pe parcursul întregii vieţi, dar Grija numeşte aceasta orbire:

Tu, Faust, fii acum la urmă!	*Nun, Fauste, werde du's am Ende!*

Acum, el orbeşte cu adevărat. Ea foloseşte cuvântul într-un cu totul alt mod, dar ea vrea să spună, de fapt, că el devine văzător în plan lăuntric. Esenţial este să învăţăm să citim aceste propoziţii în mod just. Şi aceasta constă în următoarele: Oamenii, toată viaţa lor *sunt* orbi. Tu, Faust, *devino* acum la sfârşit!

În devenire zace trăirea. Pentru oameni, acesta este un fapt dat: ei sunt orbi. Faust nu trebuie să fie orb, ci să trăiască intrarea în starea de orbie. Devino orb, trăieşte, devenind, această legătură dintre a-fi-văzător şi a-fi-orb. Luaţi acest cuvânt şi legaţi-l de un alt cuvânt:

Dar voi, curate-odrasle ale divinităţii, Vă bucuraţi de duhul bogat al frumuseţii! Tot ce devine...	*Doch ihr, die echten Göttersöhne,* *Erfreut euch der lebendig reichen Schöne!* *Das Werdende*

– asupra devenirii ni se atrage atenţia! –

Tot ce devine, ce lucrează-n veci şi-i viu, Vă-nfăşure în gingaşă	*Das Werdende, das ewig wirkt und lebt,* *Umfaß' euch mit der Liebe*

iubire.	*holden Schranken.*

Ceea ce este în devenire, ceea ce acţionează şi trăieşte veşnic, e înţeles în „Prolog în Cer” drept spiritualul, drept reflexul spiritualului, acest ceva în devenire e făcut acum de către Grijă să se reverse asupra lui Faust:

Oamenii, toată viaţa lor sunt orbi: Tu, Faust, fii acum la urmă!	*Die Menschen sind im ganzen Leben blind,* *Nun, Fauste, werde du's am Ende!*

E ceva să trăieşti, devenind, legătura dintre omul care vede şi cel orb, şi altceva să n-o trăieşti, ci doar să fii în starea unui orb care vede.

Dacă îl cunoaştem bine pe Goethe, putem avea şi noi sentimentele sale speciale faţă de existenţă şi devenire, şi atunci tocmai din înţelegerea acestor cuvinte ale lui Goethe putem avea aici ceva profund de la Goethe. Aşadar, să vedem în ce fel răzbate Goethe până la unele dintre cele mai adânci mistere ale omului. Această orbie datorată Grijii este cu adevărat reversul deschiderii ochilor omului, datorată lui Lucifer, în Paradis.

Şi acum să mergem mai departe. Să-l privim pe Mefisto, cum stă acolo, faţă în faţă cu fiii zeilor, care au primit trandafirii din mâinile penitentelor iubitor-sfinte, ca să poată avea cu adevărat comoara sufletească. Cum s-a întâmplat aceasta? Penitentele au fost cândva pe Pământ, au trăit iubirea pământească, au trăit ceea ce a apărut în era atlanteană sub influenţa ispitirii ahrimanice. Dar ce s-a realizat prin trăirile umane prin care au trebuit să treacă aceste penitente? Iubirea pământească a redevenit cerească! Gretchen însăşi, cum vedem în final, a dus sus, în regiunile spirituale, iubirea pământească trăită aici. Şi ceea ce s-a petrecut pe Pământ a fost transformat în ceva

spiritual, ceresc. Gretchen este aici, sus, printre penitente, ea se află printre penitentele care presară trandafiri. Iubirea devenită pământească ne întâmpină aici din nou sub formă cerească. Prin procesul omenesc, prin ceea ce pot trăi oamenii, aceasta a fost readusă în sfera cerească. Şi, dacă Biblia, acolo unde vorbeşte despre ispitirea din Cer, spune că iubirea cerească a devenit pământească, Goethe indică spre procesul omenesc, în care iubirea pământească redevine cerească, iar Mefistofel stă jos, fiind şi el un fiu al zeilor, care se uneşte însă acum cu fiicele oamenilor redevenite spirituale, prin trandafirii pe care i-au presărat. E procesul invers aceluia la care se referă Biblia: Şi fiii zeilor se uniră cu fiicele oamenilor. – Mefistofel cel ajuns în rătăcire prin fiicele oamenilor se uneşte iarăşi cu fiicele oamenilor primite de zei. Aşadar, procesul inversat. Atât procesul din Paradis, al ispitirii luciferice, cât şi procesul care a avut loc mai târziu, sugerat prin cuvintele: Fiii zeilor se uniră cu fiicele oamenilor în carne, sunt folosite sub forma lor inversată. Fiul zeilor, Ahriman-Mefistofel, se uneşte cu fiicele oamenilor, primite din nou în natura zeiască, dar acum în iubire cerească, nu în iubire pământească, în spirit, în suflet, nu în carne. Procesul inversat. Iarăşi un mister minunat, prin care procesele din *Faust* au fost legate în mod nemijlocit de cele mai înalte tradiţii ale omenirii.

Şi abia acum înţelegem, dacă luăm lucrurile aşa cum vrea să le arate Goethe, procesul care are loc aici, fiindcă abia acum suntem în stare să-l percepem în mod real. E cum nu se poate mai interesant să urmărim cum Goethe a fost condus de necesitatea conţinutului, aş zice, pentru a crea finalul *Faust*-ului său exact aşa cum l-a scris. El s-a lăsat cu adevărat condus de substanţa conţinutului, nu de o simplă voinţă lăuntrică arbitrară, ci de conţinutul situaţiei.

Reflectaţi puţin la faptul că el şi-a notat cândva [Nota 86], pe când lucrarea încă nu era terminată, dar era atât de maturizată încât o putea scrie, sub forma unei scheme, felul în care voia să o pună pe hârtie. El îşi notează:

„Patru femei cenuşii" – Ei bine, partea aceasta a realizat-o aşa.

„Faust şi Grija" – realizat.

„Mefistofel şi lemurii" – realizat.

„Satisfacţia lui Faust" – realizat.

„Întrecere. Cadavru. Lemuri îngropând. Îndepărtat. Satani şi gura Iadului" – bun.

„Aşteptând putrezirea" – acest lucru l-a plăsmuit.

„Pentru că sufletul zboară mai târziu ca de obicei" – şi această parte a fost realizată.

„Poziţii satanice, pentru a-l înhăţa" – ei bine, e ceea ce am încercat noi astăzi să descriem aici!

„Îngeri, glorie cerească, se apropie în zbor. Mefistofel. Opoziţie, îngeri presărând trandafiri. Ei se ofilesc la suflarea satanilor. Transformaţi în flăcări de iubire. Satanii fug. Chinul de iubire al lui Mefistofel. Îngerii se îndepărtează în zbor. Mefistofel făcând apel."

De acest apel, prin care Mefistofel se adresează Cerului, ca să spunem aşa, cerând sufletul lui Faust, voia Goethe să lege, iniţial, restul dramei. El şi-a notat, aşadar: Mefistofel iese, pentru apel. – Şi adaugă: „Cer, Christos, Mamă" – adică Mater dolorosa – Evangheliştii şi toţi sfinţii. Judecarea lui Faust." Aşadar, cu puţin timp înainte de a termina drama *Faust*, Goethe voia s-o încheie arătând cum Mefistofel face apel la Cer în privinţa sufletului lui Faust, şi credea că trebuie să înfăţişeze un fel de judecată, unde s-ar fi văzut un fel de scenă cerească, la care s-ar fi adunat Christos, Mama lui Dumnezeu, evangheliştii şi toţi sfinţii. Goethe se gândea, aşadar, să scrie această scenă aşa cum o

vedem în partea de sus a cunoscutului tablou al lui Rafael [Nota 87], unde în centru se află sacramentul. Cunoaştem acest tablou. Ar fi trebuit să se ţină o judecată a lui Faust. Dar Goethe nu a scris finalul dramei sale în acest fel, pentru că în vremea în care îşi notase aceste lucruri el încă mai voia să dea curs voinţei sale lăuntrice arbitrare. El a fost determinat de conţinutul situaţiei însăşi să facă altfel. Prima variantă ar fi putut fi foarte frumoasă, dar, aş zice, ea ar fi putut fi scrisă aşa şi în nişte epoci mai vechi. În epoca lui Goethe nu se mai potriveşte. Doar cei care nu înţeleg deloc istoria evoluţiei omenirii cred că se poate scrie orice în orice epocă şi că în orice epocă se poate scrie despre toate lucrurile în acelaşi fel. Nu fac aşa cei care se situează în mod viu în procesul de evoluţie al omenirii. Aşadar, Goethe n-a mai scris toate acestea. În schimb, el a scris varianta pe care o cunoaştem acum şi care a fost reprezentată aici cu câtva timp în urmă, scena în care se merge în sus, trecându-se pe la sfinţii anahoreţi, apoi se merge spre regiunea unde vin îngerii, spre regiunea băieţilor preafericiţi, unde apar penitentele, unde apare Gretchen însăşi. Cu alte cuvinte, Goethe a umanizat ultima scenă, absolut în sensul cerinţei epocii, care îi fusese pusă în faţă, el a preluat în drama sa omenescul, în importanţa pe care o are el pentru realitatea spirituală. Goethe a spus cândva el însuşi că esenţialul pentru rezolvarea problemei sale faustice zace, într-un anumit sens, în cuvintele rostite în scena finală:

Cui neîncetat s-a străduit Putem să-i dăm salvarea. Iar dacă dragostea-i va fi Deplin din cer trimisă.	*Wer immer strebend sich bemüht,* *Den können wir erlösen;* *Und hat an ihm die Liebe gar* *Von oben teilgenommen,*

Beátul pâlc îl va primi Cu inima deschisă.	*Begegnet ihm die selige Schar* *Mit herzlichem Willkommen.*

Asemenea cuvinte ale lui Goethe nu trebuie luate prea uşor. Comentatorii lui Faust le-au luat foarte uşor. Atrăgând atenţia asupra acestui lucru, Goethe a vrut să arate cât de adânc era în stare să conceapă misterul lucrării pline de har a principiului divin- spiritual, în ceea ce-l priveşte pe om. Şi el a creat conform cu acest principiu, într-un mod plin de sens. Dar el a luat acest principiu în mod viu. Prin faptul că, în cursul existenţei sale pe Pământ, Gretchen avusese alături de Faust anumite trăiri şi apoi fusese transpusă în lumile spirituale, a fost creată o legătură între ei, şi Goethe vrea să arate că pentru el este o realitate faptul că după ce moartea trece peste aceste lucruri ele rămân realităţi. Omul e situat în cadrul legăturilor care se formează în cursul existenţei sale fizice, numai că, după ce moartea a trecut peste ele, acestea iau o formă spirituală.

Iar dacă dragostea-i va fi Deplin din cer trimisă.	*Und hat an ihm die Liebe gar* *Von oben teilgenommen,*

Adică, el şi-a creat o afinitate electivă cu spiritualul, care s-a dezvoltat din senzorial. Apoi, ceea ce a devenit sufletesc îi vine în întâmpinare cu inima deschisă, atunci el nu e doar omul liber, atunci el e omul întreţesut în acţiunile harului. Şi Goethe arată cât de plin de sensuri adânci devine pentru om ceea ce şi-a creat el drept afinităţi elective şi cât este de real ceea ce s-a înălţat din fizic în spiritual pentru omul care e întreţesut aici într-un mod oarecare. Şi că sunt realităţi lucrurile pe care oamenii le fac pe tărâm moral, spiritual, că aceasta nu este, aşa cum crede materialismul, doar ceva trecător, ci ceva care acţionează mai departe, având importanţă pentru omenirea în

evoluţie. Acesta e lucrul pe care îl arată Goethe în scena finală. De aceea e atât de grandioasă această scenă.

Ce altceva poate să spună materialismul, decât: Ei bine, acolo este Pater ecstaticus, el îşi imaginează ceva, se iluzionează; dar când Pater ecstaticus va fi mort, atunci totul se va fi terminat. La fel este şi cu Pater profundus, la fel şi cu Pater Seraphicus etc. Pentru Goethe, trăirile acestor anahoreţi sunt procese la fel de reale cum sunt de reale răsăritul şi apusul Soarelui. Şi, exact la fel cum prin răsăritul şi apusul Soarelui se provoacă ceva aici, pentru omul din lumea fizică, tot aşa pentru Goethe în sufletul lui Faust e provocat un proces real prin ceea ce străbate lumea din extazele şi rugăciunile şi înălţările mistice ale anahoreţilor. Acum e prezentată realitatea lumii spirituale, în măsura în care aceasta îşi are rădăcinile în simţirea umană şi în trăirile interioare umane. Nu numai reprezentările suprapământeşti desprinse oarecum de om, ci reprezentările suprapământeşti legate profund lăuntric de om sunt înfăţişate de Goethe. Şi de aceea drama sa *Faust* a devenit cu adevărat opera despre sfârşitul epocii a patra, despre prima perioadă a epocii a cincea postatlanteene.

Un lucru trebuie să-i frapeze pe cei care urmăresc diverse notiţe făcute de Goethe, înainte de a fi scris fiecare scenă în parte. Am vorbit deja despre unele notiţe, într-un alt context. Astfel, pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, când Goethe s-a apucat din nou să prelucreze materialul la *Faust*, el şi-a făcut, în câteva fraze, această schiţă, despre felul cum intenţiona să lucreze, despre felul cum voia să integreze cele prelucrate deja în ceea ce urma. Şi el îşi notează:

„Căutare ideală a activităţii exercitate asupra întregii naturi şi a transpunerii prin sentiment în natură. Apariţia spiritului drept geniu al lumii şi al faptelor."

Aici se află totul.

„Lupta dintre formă şi ceea ce este lipsit de formă.

Prioritate a conţinutului lipsit de formă faţă de forma goală.

Conţinutul aduce cu sine forma.

Nu există niciodată formă fără conţinut.

Aceste contradicţii, în loc să fie unite, să fie evidenţiate, accentuate.

Căutarea elementului ştiinţific clar, rece. Wagner.

Căutarea elementului ştiinţific confuz, cald. Discipol.

Savurarea vieţii de către persoană, văzută din afară, Partea I.

În confuzie, pasiune.

Savurarea faptelor din afară, Partea a Il-a, şi savurare cu conştienţă.

Frumuseţe.

Savurarea creaţiei din interior."

Aici el face deja aluzie la direcţia pe care vrea să meargă spre final. Şi apoi îşi notează părţile care încă n-au fost scrise: „Epilog în haos pe drumul spre Iad".

Am spus deja cât a fost de rău înţeles faptul că acest epilog ar fi trebuit să aibă loc în haos, pe drumul spre Iad. Oamenii şi-au bătut capul întrebându-se cum s-ar fi putut ca *Faust* să se încheie printr-un epilog în haos, pe drumul spre Iad. Aşadar, au spus ei, într-un stadiu relativ avansat, Goethe nu intenţiona, totuşi, să facă în aşa fel încât Faust să fie mântuit, ci voia să-l arate coborând în Iad. Oamenii nu s-au gândit deloc că acest epilog trebuia rostit de Mefistofel şi nicidecum de Faust. El este acela care coboară în Iad, după ce a pierdut prinsoarea şi îşi rosteşte epilogul. Dar Goethe n-a putut să-l scrie, acest epilog, în realitate, nu există. De ce nu există? Pentru că în acea vreme el încă nu putea fi scris pe baza misterului profund şi, totodată, pe

baza misterului epocii sale. Ce ar fi conţinut acest epilog din haos, pe drumul spre Iad? Să ne reprezentăm ce ar fi conţinut în el. Ce s-a petrecut? Noi am studiat diferitele interacţiuni care au avut loc între elementul ahrimanic şi cel luciferic, descrise la sfârşitul *Faust*-ului goethean. Prin aceasta, sufletul lui Faust nu a fost luat, în realitate, ca pradă de Ahriman-Mefisto, ci el intră în lumea spirituală, pentru a se uni cu forţele care vin de la ceata preafericiţilor, în felul descris. S-a reuşit prin aceasta ca, în primă instanţă, elementul luciferic să câştige mai mult în importanţă, şi pentru Faust să se producă un fel de spiritualizare, iar căderea în materie, care ar fi trebuit să aibă loc sub influenţa lui Ahriman, când sufletul lui Faust ar fi rămas unit cu materia, din cauza greutăţii pământeşti, şi Faust ar fi căzut într-un abis – stăpân peste materie este Ahriman-Mefistofel! –, această cădere să nu aibă loc. Acest lucru nu s-a întâmplat. Balanţa a înclinat, ca să zicem aşa, mai mult în direcţia luciferică. Şi astfel a devenit posibil ca sufletul lui Faust să ajungă în regiunea în care intră acum, unde se află, prin biruirea elementului ahrimanic, efectele umane ale penitentelor şi ale lui Gretchen însăşi, în sfera spirituală.

Acum, aici stă Mefisto. El a vrut să ia ca pradă acest suflet, dar n-a putut. El n-a reuşit să-l lege de greutatea pământească, fiindcă atunci el fie ar fi rămas lipsit de trup şi ar fi fost înhăţat în sfera lemurilor, fie l-ar fi înhăţat diavolii graşi şi cei slabi. Toate acestea au dat greş. A fost creată o stare de echilibru între elementul ahrimanic şi cel luciferic datorită căreia Faust a ajuns în Cer. Dar acum Mefistofel s-a oprit. Sufletul i-a scăpat. Dar el ar putea să-şi spună: Da, eu mă aflu aici; acest suflet mi-a scăpat, dar el se va întoarce în sfera mea, el va reveni pe Pământ. Şi atunci îl voi recunoaşte, voi putea veni din nou în apropierea lui,

fiindcă atunci el va trebui să treacă prin noi încercări ahrimanice. – Expus în mod aproximativ, cam acesta ar fi „Epilogul în haos pe calea spre Iad”. Fiindcă în aceasta constă specificul lui Mefistofel, el crede că va învinge în fiecare încarnare. Şi în fiecare încarnare se poate întâmpla, dacă se creează starea de echilibru corespunzătoare în raport cu Lucifer, ca el să-şi piardă biruinţa. Acesta e lucrul specific. Dar pendularea omului între Ahriman şi Lucifer trebuie să aibă loc, fiindcă altfel personalitatea umană nu s-ar dezvolta. Personalitatea umană se dezvoltă numai înfruntând piedici. Chiar şi în privinţa trupului nostru, personalitatea se dezvoltă înfruntând piedici. Ia gândiţi-vă, dacă noi nu am avea doi ochi şi nu i-am îndrepta spre lucruri în aşa fel încât axa lor să se intersecteze, dacă nu am avea două mâini care se ating reciproc, una o spală pe cealaltă, conştienţa personalităţii nu s-ar putea dezvolta pe cale trupească. Stăpânul piedicilor, stăpânul opreliştilor e tot Ahriman-Mefistofel. De aceea a fost necesar ca Ahriman să dobândească o influenţă foarte mare în epoca a cincea postatlanteană, pentru că personalitatea trebuie să fie dezvoltată tocmai în această epocă a cincea. În epocile mai vechi, omul avea mult mai puţină personalitate, în epoca egipteano-chaldeană aproape deloc, pe atunci omul era cuibărit aproape cu totul într-o conştienţă colectivă. Am arătat acest lucru adesea. De fapt, personalitatea începe să devină conştientă abia în epoca greco-latină, şi atunci numai cu încetul, mai există încă mult din conştienţa colectivă. Apoi, în epoca noastră, în epoca a cincea postatlanteană, e vremea în care personalitatea trebuie să devină pe deplin conştientă de ea însăşi, în aşa fel încât să creeze pe deplin din ea însăşi ceea ce trebuie cucerit pentru această epocă a cincea postatlanteană. Cerinţele cele mai puternice adresate impulsurilor de viaţă şi de

muncă ale personalităţii, aceasta este caracteristica epocii a cincea postatlanteene.

În această epocă, în evoluţia omenirii trebuie să pătrundă ştiinţa spirituală. Dar această ştiinţă spirituală, ca să poate fi înţeleasă, percepută, sesizată, cere o încordare puternică a tuturor forţelor intelectuale, de sentiment şi, de asemenea, ale voinţei, o încordare a tuturor forţelor personalităţii mai puternică decât a fost cazul în epocile anterioare. Faptul că Goethe l-a pus pe Ahriman-Mefistofel alături de Faust, care trebuie să dezvolte, prin încercările sale, conştienţa personalităţii, a izvorât dintr-o cunoaştere profundă, bazată pe simţire, a impulsurilor epocii sale. El, acest Faust, trebuie să se dezvolte în contact cu piedicile pe care i le pun în cale influenţele mefistofelice; el trebuie să recunoască ceea ce trăieşte în Ahriman-Mefistofel, dezvoltat în forma unilaterală a raţiunii şi ştiinţei, dar trebuie să se menţină pe sine în acestea. La o personalitate care a străbătut aşa întreaga ştiinţă: *Habe nun, ach, Philosophie, Juristerei and Medizin, and leider auch Theologie! durchaus studiert*, la o personalitate care s-a dedat şi magiei, tradiţiilor magiei, exista posibilitatea de a cădea în exaltare mistică faţă de Spiritul Pământului:

În val de viaţă, în viscol de fapte, Sui, cobor în vânt, Prin toate mă cern! Leagăn şi mormânt, Un ocean etern...	*In Lebensfluten, im Tatensturm* *Wall' ich auf und ab,* *Webe hin und her!* *Geburt und Grab,* *Ein ewiges Meer...*

– să urzeşti şi tu acolo! (*Wall' ich auf und ab, Webe hin und her!* / Sui, cobor în vânt, Urzesc încoace şi-ncolo) Dar aceasta este o dizolvare, este o pierdere de sine nebuloasă, o autodevenire nebuloasă în această urzire şi trăire în

viscol de fapte, ...în aceasta pot dori să se cufunde misticii înceţoşaţi care vor să-şi piardă personalitatea! Epoca a cincea postatlanteană cere încordarea celor mai puternice forţe ale personalităţii, şi din ea urmează să izvorască în om, în epoca a cincea postatlanteană, cunoaşterea şi voinţa. De aceea, în această epocă a cincea, omenirii i-a fost dată sarcina de a pune plenar în activitate personalitatea. Şi acesta va deveni tot mai mult şi mai mult un imperativ a acestei epoci a cincea postatlanteene: fortificarea, consolidarea personalităţii, prin punerea în activitate plenară a tuturor forţelor personalităţii. Va deveni necesar, cu privire la modul moral de a concepe viaţa, pentru acei oameni care nu vor să rămână în urma evoluţiei, să pună tot mai mult în activitate personalitatea. Această fortificare a personalităţii va fi un imperativ al epocii. Fortificarea personalităţii se află pe linia evoluţiei normale, juste, îndreptăţite. Slăbirea, dizolvarea personalităţii nu zace în impulsurile perioadei care a mai rămas din epoca a cincea postatlanteană. Această dizolvare a personalităţii în ceva nebulos este o recădere, o recădere atavică în vremuri trecute. Dar, când sunt lăsate de capul lor, forţele luciferice şi ahrimanice vrăjmaşe omului lucrează împotriva omului, îi subminează sarcinile. Tocmai pentru că prin ştiinţa spirituală care va trebui să izvorască, pentru epoca a cincea postatlanteană, din forţele puternice ale personalităţii, omul va trebui să pună în acţiune în mod plenar personalitatea, contra-forţele ahrimanice acţionează împotriva personalităţii.

Dacă ne întoarcem privirile spre epoci mai vechi, vom vedea cu adevărat, în ciuda tuturor elementelor personale care deja prevalează, mult mai multă luptă obiectivă, faptică. În epoca noastră, forţele ahrimanice acţionează în aşa fel încât vor să atragă treptat lupta obiectivă cu totul în

sfera personalităţii, la individualităţile care se dovedesc potrivite pentru aceasta. Gândiţi-vă cum, puţin câte puţin, toate alunecă din sfera obiectivităţii, a faptelor în cea personală. Nu e un lucru întâmplător, el zace în caracterul epocii noastre. Un om lucrează în slujba evoluţiei progresive aşa cum trebuie. În loc de a se îndrepta atacul împotriva cauzei, va fi declanşată din ce în ce mai mult lupta împotriva personalităţii sale, calomnii personale, distorsionări ale personalităţii sale, acestea vor lua locul fapticului. Vedem deja astăzi cum în epoca noastră această tendinţă face progrese, cum oamenii nu mai ştiu să facă distincţie între ceea ce este suspiciune personală pură şi ceea ce e atacat faptic. Şi, tocmai acolo unde oamenii încearcă să practice ştiinţa spirituală într-un mod neadecvat, această tendinţă se manifestă în modul cel mai grotesc, cel mai puternic.

Aduceţi-vă aminte de propriile noastre lupte [Nota 88]. Aduceţi-vă aminte cât de obiectiv a fost necesar să fie spuse multe lucruri împotriva acelei mişcări care în epoca modernă e legată de numele doamnei *Besant*. Oare atunci când ni s-a replicat din acea direcţie a fost folosit măcar un singur argument obiectiv? Niciunul! Numai suspiciuni referitoare la personalitate! Aceasta nu este decât anticiparea caricaturală a ceea ce reprezintă o caracteristică a epocii noastre şi care va câştiga din ce în ce mai mult teren; va trebui să fie depistată în mod absolut conştient. Deoarece personalitatea trebuie să intre în acţiune – fiindcă numai prin personalitate va putea veni tot mai mult şi mai mult ceea ce în trecut era dat de spiritul colectiv –, de aceea se declanşează şi lupta împotriva personalităţii. Şi, deoarece se cere tăria personalităţii, în timp ce comoditatea nu vrea să caute tăria din direcţia scopului însuşi spre care se năzuieşte, personalitatea slabă,

personalitatea incapabilă, e condusă astăzi, printr-o decizie arbitrară proprie, în direcţia tăriei. Fără a fi învăţat nimic, fără să se fi ocupat serios de ceva, fără să se fi adâncit mai profund în ceva, oamenii astăzi fac un lucru sau altul exclusiv din voinţa arbitrară a personalităţii,. Şi nu înţeleg deloc să ţină seama de aceste lucruri.

În domeniul nostru, dumneavoastră iarăşi puteţi face studii interesante. Cât de des a fost necesar să respingem nechibzuinţa care se umflă în pene, care a luat proporţii în mişcarea noastră, de-a lungul anilor, deşertăciunea care se umflă în pene. Dar deşertăciunea nu înţelege că trebuie să fie respinsă. Un exemplu: Odată, când mă aflam la Frankfurt, am fost sunat la telefon de un om care mi-a spus că trebuie să vorbească imediat cu mine. Pe urmă a venit, avea un păr lung, care se revărsa în valuri până mai jos de umeri, şi o barbă patriarhală pe măsură, a declarat că el călătoreşte de mai mult timp pe urmele mele şi că vrea să încheie un fel de compromis între ceea ce are de dat lumii el însuşi şi ceea ce e reprezentat de mine. – Ei bine, nu poţi decât să încalci acel principiu al fraternităţii care pune pe aceeaşi treaptă nerozia diletantă şi încercarea onestă de a realiza ceva. Trebuie să ai îndrăzneala de a face distincţie între una şi alta. Aşadar, asemenea oameni trebuie trimişi la plimbare, nu trebuie să ne sinchisim de ei. Nu e necesar să le spunem chiar grosolănii, dar trebuie să le arătăm că îi luăm drept ceea ce sunt şi că nu ne situăm pe poziţia unui principiu neclar al egalităţii, care spune că orice idioţenie ce se umflă în pene trebuie considerată la fel de valoroasă ca altceva. Ei bine, după o vreme, respectivul a apărut aici, în Elveţia, şi a anunţat chiar în diferite oraşe conferinţe îndreptate împotriva mea. El a mai făcut şi alte lucruri aberante, o ştiu unii dintre cei aflaţi astăzi aici. Aşa se creează duşmăniile, prin faptul că personalitatea, care

astăzi trebuie să intre pretutindeni în acţiune, să răzbată, e nevoie să se impregneze cu ceva, dar dacă nu poate face aceasta, atunci ea vrea să fie puternică fără ca mai întâi se facă puternică prin forţele care o impregnează. Trebuie să ne dăm seama ce anume face să apară conflictele. Acest lucru e necesar. Noi trebuie să ne înţelegem cu adevărat epoca, nu să acţionăm pe baza unei voinţe arbitrare. Aşadar, cea mai intensă punere în acţiune a personalităţii, acesta este imperativul epocii noastre, şi de aici lupta ahrimanică împotriva personalităţii.

Al doilea lucru pe care îl cere epoca noastră, şi îl cere în mod energic, este să ne transpunem în simţul realităţilor. Omenirea va avea nevoie să înţeleagă lumea spirituală. În această lume spirituală nu putem urmări cum suntem corectaţi. Eu am arătat în capitolul final din cartea mea ***Teosofie*** că nu suntem corectaţi când facem ceva greşit. Recitiţi acest capitol. Împotriva acestui simţ al realităţilor se dă în epoca noastră cea mai aprigă luptă lucifierică. În nicio altă epocă, în pofida a toţi şi a toate, realităţile nu au fost falsificate într-o măsură atât de mare ca în epoca noastră! Instinctele luciferice trezesc la viaţă forţe ahrimanice, care prezintă realităţile în mod mincinos, amăgitor. Această tendinţă de a prezenta realităţile în mod mincinos, amăgitor se află la începutul dezvoltării ei, şi ea va lua proporţii din ce în ce mai mari. Şi, iarăşi, este important să sesizăm acest lucru. Să ne obişnuim cu simţul realităţilor şi cu faptul că va fi necesar într-o măsură tot mai mare să intervenim, să sususţinem în mod real cu personalitatea noastră ceea ce trebuie susţinut şi apărat în lume – aceasta ţine de epoca a cincea postatlanteană.

Încercaţi să înţelegeţi că tocmai pe tărâmul nostru lupta ahrimanică şi lucifierică poate fi deja percepută astăzi, că până şi în evenimentele cele mai recente vom găsi

îndreptată împotriva noastră absenţa simţului realităţilor. Astăzi se scriu şi se spun lucruri în care absolut nimic nu mai e adevărat.

Goethe a simţit toate acestea, le-a simţit în mod profund. Dacă parcurgeţi Faust-ul său, veţi vedea că el pune forţele luciferice şi pe cele ahrimanice în legătură cu natura lui Faust, aşa cum trebuie ea privită de către om, dacă vrea să se situeze în mod just, prin conştienţa sa, în impulsurile epocii a cincea postatlanteene. În mic şi în mare, forţele ahrimanice şi cele luciferice acţionează împotriva omului. Dacă omenirea nu-l va recunoaşte pe Ahriman, dacă omenirea nu-l va recunoaşte pe Lucifer, ea nu va putea trăi mai departe, în mod corespunzător. Şi toate acestea trebuie realizate prin ştiinţa spirituală. Aş zice că acest lucru nu poate fi discutat cu destulă fermitate, deoarece astăzi puţine sunt înţelese în funcţie de importanţa a ceea ce ne însuşim din ştiinţa spirituală. Lucrurile sunt luate prea uşor, sunt uitate prea uşor. Împotriva celor pe care le reclamă epoca noastră, împotriva efortului de a da profunzime, de a da forţă personalităţii, împotriva simţului realităţii, a simţului faptelor reale acţionează în mare, astăzi, am putea spune, de-a dreptul, evenimentele mondiale exterioare. Două elemente acţionează împotriva a ceea ce e necesar pentru progresul omenirii: un principiu absurd al naţionalismului, aşa cum a fost el introdus în lume, mai ales în secolul al XIX-lea, de către Napoleon, un principiu al naţionalităţilor, în numele căruia sunt mobilizate astăzi multe impulsuri *împotriva* adevăratului sens al evoluţiei umane. Un principiu naţional care înceţoşează totul, care înceţoşează şi haotizează noţiunile, care aşază noţiunile în nişte sfere false. Vreau să mă fac înţeles în felul următor.

Noi vorbim cu îndreptăţire, într-un anumit sens, despre o pajişte verde, dacă înţelegem lucrurile în mod corect. Dar înţelegem lucrurile în mod corect numai dacă vorbim despre pajiştea verde ştiind că plantele individuale sunt verzi şi că verdele pajiştii constă din verdele plantelor individuale; verdele concret îl au plantele individuale. Dacă aş vrea să am în mod concret verdele pajiştii, fără verdele concret al plantelor individuale, ar trebui să vopsesc pajiştea în verde, dar atunci ea nu ar fi cu adevărat o pajişte verde. Am voie să vorbesc despre verdele pajiştii numai dacă sunt conştient de faptul că în mod concret nu mă pot referi decât la verdele plantelor individuale. Eu trebuie să ştiu că în acest caz verdele poate fi destinat numai plantelor individuale, şi că nu am voie să gândesc, în mod confuz, că verdele pajiştii ar putea reveni întregului. Dacă folosesc în mod abstract expresia „verdele pajiştii", trebuie să-mi fie clar că formulez numai o expresie abstractă, care sintetizează diferitele elemente concrete, plantele verzi. E necesar, în sensul cel mai ales al cuvântului, să domnească o asemenea claritate, atunci când formăm noţiuni, încât oamenii să înveţe, de exemplu, că „libertate" şi „drept" sunt cuvinte care pot fi aplicate în mod concret numai oamenilor individuali, aşa cum verdele poate fi aplicat concret numai plantelor individuale, şi că atunci când vorbesc despre dreptul şi libertatea popoarelor nu pot avea în vedere decât ceva abstract, cum e şi verdele pajiştii. Dar astăzi se răspândeşte peste aproape o jumătate din lume cea mai mincinoasă lozincă din câte pot exista, vorbindu-se despre ceva care trebuie cucerit în numele drepturilor şi libertăţii popoarelor, o absurditate, o prostie la fel de mare ca verdele pajiştii, dacă s-ar crede că se pot vopsi plantele pajiştii ca întreg, în loc să se ştie că pajiştea e verde datorită plantelor individuale. Şi totuşi, prin

tulburarea popoarelor cu principiul fals al naţionalităţilor, practicată în zilele noastre, se vorbeşte despre această formulă prostească: Dreptul şi libertatea popoarelor. Şi, în mod absolut sigur, eşti considerat tu însuţi un prost, un nebun, dacă afirmi ceea ce a fost spus o dată, tocmai legat de *Faust*: „Pe-un liber plai cu un liber neam să stau!", nu cu o naţiune liberă, despre care nici nu poate fi vorba. În mod absolut sigur, e considerat prost sau cu intenţii rele acela care se ridică împotriva unei lozinci atât de frumoase, de mari şi de idealiste, care e atât de bine intenţionată, dar gândită inexact, cu o gândire rău plănuită, pentru că introduce un element atavic, care nu are ce căuta în epoca noastră, pentru că îi transmite omului individual o conştienţă care izvorăşte din slăbiciune şi nu din tăria personalităţii.

Un alt element care acţionează în epoca noastră împotriva principiilor progresiste, în afară de principiul absurd al naţionalităţilor, este politizarea vieţii de gândire. E important să fie înţelese aceste două lucruri, să se înţeleagă şi politizarea vieţii de gândire. Am atras deja atenţia, într-un alt context, asupra sensului pe care îl are *policy*, acolo unde se vorbeşte fără încetare de *policy*, de punerea în scenă a anumitor idei, pentru a se atinge un scop sau altul. Dar cât e de răspândită această practică în lume! Din această politizare a vieţii de gândire izvorăşte cel mai mare rău în epoca noastră, epoca a cincea postatlanteană. O epocă ce mai putea crede, într-un anumit sens, când concepea idei, că este inspirată, putea să decidă în conciliile ei, să zicem, o dogmă sau alta, care era pusă apoi în aplicare, pentru a se atinge în lume un scop sau altul. Dar epoca noastră, care, în structura ei materialistă, e lipsită cu totul de inspiraţie, dacă nu va lega ideile manifestând simţ de răspundere faţă de adevărul

impersonal, va concepe aceste idei numai pe baza aspiraţiilor arbitrare personale sau a aspiraţiilor arbitrare ale unei societăţi sau a altor aspiraţii arbitrare de grup. Şi atunci ideea va fi introdusă în lume nu pentru că se înţelege justeţea ei, ci pentru că se urmăreşte să se politizeze cu ajutorul ei. Această politizare a vieţii de gândire merge departe, tot mai departe. Şi oamenii nu sunt educaţi pentru a ajunge la ideea justă, la ideea adevărată, ci sunt educaţi pentru a ajunge la o idee care poate fi politizată, de exemplu, ideea de a interzice vivisecţia animalelor. Dar ideea nu e concepută în conţinutul ei de adevăr, ci prin forţa ei de propagandă politică. Se face propagandă, se practică politizarea ideii în asociaţiile de abstinenţi, în asociaţiile care luptă împotriva vivisecţiei. O idee nu e cuprinsă în realitatea ei – abstinenţă, vivisecţie sau altele asemenea –, ci este politizată. Peste tot se practică politizarea ideilor. Ele sunt vârâte în moara vieţii politice. Un principiu fals al naţionalităţilor, o falsă politizare a ideilor, aşa cum se practică în viaţa de asociaţie din epoca noastră, acestea sunt lucrurile care acţionează în sens contrar evoluţiilor progresiste actuale. Se întemeiază asociaţii nu pentru a se susţine adevărul, ci pentru a se atinge un scop sau altul. În felul acesta, chiar şi adevărata idee poate fi fanatizată, unilateralizată, în timp ce caracterul epocii a cincea postatlanteene constă în necesitatea de a acţiona pe baza adevărului.

A avut dreptate *Herman Grimm* [Nota 89], care s-a transpus cu sufletul în viaţa lui Goethe, când a spus: *Faust* constituie o creaţie literară care a fost gândită în întregime din organizarea personalităţii umane. Un profesor universitar de rang mediu ajunge la confuzie în munca sa ştiinţifică, face tot felul de experienţe. Dar experienţele prin care trece el sunt reprezentative în cel mai înalt sens

al cuvântului pentru întreaga căutare umană şi conţin cu adevărat, dacă ne cufundăm suficient de adânc, toate întrebările filosofice care pot să apară astăzi în om şi, de asemenea, toate întrebările inimii, toate forţele politice care se pot ivi. – Şi, din adâncurile ştiinţei spirituale, s-ar putea adăuga: În acest *Faust* e cuprins tocmai ceea ce este pur uman, ceea ce este conţinutul omenescului. Cărei naţiuni îi aparţine? Niciuneia, fireşte. Şi el este protestul cel mai viu împotriva principiului greşit al naţionalităţilor din zilele noastre, care a fost caracterizat foarte just, printr-un cuvânt care sună dur, dar care este, totuşi, profund adevărat, al lui *Grillparzer*. Grillparzer a spus: De la umanitate la naţionalitate până la bestialitate, – Acesta este drumul, fără îndoială! Naţionalitatea, când se face caz de ea, când aspiraţiile sunt preluate din ea, abate de la omenesc şi conduce în curând la bestialitate. Bineînţeles, politica e necesară în lume, dar nu şi politizarea ideilor, încercaţi să vedeţi cum Goethe depolitizează ideile! încercaţi să înţelegeţi din acest punct de vedere partea a doua din *Faust*; ea a fost scrisă din profunzimi colosale. Este unul dintre cele mai mari documente nu numai ale epocii noastre, ci ale tuturor epocilor din istoria omenirii, fiindcă atinge probleme care, după cum am văzut, se situează în mod nemijlocit alături de marile probleme din Biblie. Scena cu Grija stă lângă scena izgonirii din Paradis; scena în care Mefistofel stă faţă în faţă cu spiritele Cerului se situează lângă imaginea pe care o dă Biblia, că fiii zeilor au găsit că le sunt plăcute fiicele oamenilor şi s-au unit cu ele în carne.

Am dori să avem cuvinte mult mai potrivite pentru a atrage atenţia asupra lucrurilor care ar trebui să fie înscrise foarte adânc în spiritul uman şi în inimile umane şi care n-ar trebui, dar care, din păcate, sunt uitate

întotdeauna mult prea repede, după ce au fost auzite o dată. Vindecarea de marile rele ale epocii nu poate veni decât prin înţelegerea lucrurilor care sunt atinse aici.

Am încercat să expun azi, în legătură cu Faust-ul lui Goethe, câteva lucruri privitoare la impulsurile epocii a cincea postatlanteene, aşa cum sunt ele conform cu spiritul, şi aş dori, înainte de toate, să apară o înţelegere pentru faptul că peste tot în lume se vede cum se păcătuieşte împotriva acestor impulsuri ale epocii a cincea postatlanteene, că peste tot în lume se manifestă neînţelegere tocmai faţă de ceea ce ar trebui să fie înţeles. – O, aş vrea să am cuvintele cu care mi-ar plăcea să vorbesc despre aceste lucruri! Dar poate că, în epocile care vor veni, alţi oameni vor găsi cuvinte mai potrivite pentru a discuta lucrurile care azi sunt înţelese atât de puţin, deoarece atâţia preferă să lase ca personalitatea lor să se cufunde într-o imitare comodă a unui lucru sau altul, să caute aici sau dincolo, printr-o mişcare sau alta, să devină una sau alta, şi apoi să nu mai iasă din cadrul comodului principiu greşit al colectivităţii sau al naţionalităţilor, să nu mai iasă din sfera politizării ideilor. Şi totuşi va cădea pradă lui Lucifer şi Ahriman tot ceea ce merge pe acest făgaş greşit. Va prospera numai ceea ce va şti că pe acest făgaş nu se poate realiza nimic! Chiar dacă unii s-au cuibărit comod în sânul diverselor propagande agitatorice şi comunitare din zilele noastre, calea ce trebuie găsită va fi aflată numai în serviciul acelei activităţi desfăşurate pentru omenire care caută în adevăr înţelepciunea şi care e convinsă că ţelul omului din epoca noastră poate fi atins numai prin încorporarea adevărului în omenire şi care ştie că trebuie să înceteze întreaga politizare a ideilor, întreaga propagandă agitatorică făcută cu ideile, cum se face cu dogmele, care ştie că ele trebuie percepute cu un simţ

deplin al responsabilităţii faţă de adevăr, nu faţă de valoarea lor agitatorică, nu pentru plăcerea pe care i-o aducem în întâmpinare. Ideile nu trebuie să intre în sfera noastră pentru că ne plac, ci pentru că noi avem cu adevărat simţul deplin al responsabilităţii faţă de adevăr şi faţă de valoarea adevărului.

Aş dori să fi spus mult mai mult decât poate fi cuprins în cuvinte, prin ceea ce a fost arătat aici în legătură cu *Faust* de Goethe. Aş dori ca cele spuse să lucreze mai departe în inimi şi în suflete, fiindcă eu ştiu cât de mult există în ele din ceea ce trebuie să fie nişte remedii sufletesc-spirituale pentru epoca noastră şi pentru omenirea care merge, în epoca noastră, pe asemenea căi greşite. Dacă omenirea nu va fi în stare să-şi mărturisească aceste căi greşite, dacă va voi să meargă în continuare pe ele, atunci nu va putea înainta în mod just nici cu ţelul corect pe care ea trebuie să-l urmărească.

NOTE

La baza ediţiei speciale, cuprinsă în volumul de faţă, se află ediţia a 4-a (1981) a aceluiaşi volum din ediţia *Operelor complete* ale Rudolf Steiner.

În volumul al doilea se găseşte un tabel cronologic al spectacolelor euritmic-dramatice prezentate la Dornach între 1915-l919, precum şi o *Cronică* în care se arată cum a luat naştere drama *Faust* de Goethe.

Asupra caracterului deosebit pe care îl au aceste expuneri ale lui Rudolf Steiner atrage atenţia în mod special Cuvântul înainte al Mariei Steiner, când spune acolo, printre altele: „Conferinţele oferite aici... nu sunt nişte comentarii concepute în camera de studiu a unui erudit, ci o introducere în regiunile ştiinţei spirituale, de mână cu o operă poetică inspirată de ele, ale cărei taine sunt puse în lumina potrivită abia cu ajutorul acestei ştiinţe spirituale. Pe alte căi nu se ajunge la miezul problemei lui Faust."

Acele lucrări ale lui Rudolf Steiner care au apărut în cadrul ediţiei *Operelor complete* (GA) sunt indicate la Note cu numărul bibliografic corespunzător.

1. *când am avut onoarea de a ţine aici conferinţe*: Această activitate de conferenţiar a început în iarna anului 1905.

2. *se presupune*: Vezi nota din manuscris de la p. 5

3. *Ca să vorbim ca Goethe*: există ochi spirituali şi urechi spirituale: În *Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften*, editate şi comentate de Rudolf Steiner, în seria „Deutsche National-Litteratur" a lui Kiirschner (1883/1897), 5 volume, GA 1a-e, 1975, volumul I. O primă schiţă pentru o introducere generală la anatomia comparată pornind de la osteologic (p. 262): „Noi învăţăm

să vedem cu ochii spiritului, fără de care, ca pretutindeni, dar mai ales în cercetarea naturii, pipăim în jurul nostru ca orbii." Observaţia lui Rudolf Steiner: „În aceste cuvinte zace cheia la înţelegerea modului goethean de a concepe natura. A vedea cu ochii spiritului nu e altceva decât a vedea forma animală nu doar în realitatea ei accesibilă simţurilor, ci a putea să o percepi în ideea care stă la baza ei în forma sa proprie (intuitiv). Fiecare formă empirică prezintă apoi o abatere de la această idee, dar ideea ne indică norma şi punctul de plecare pentru felul în care trebuie explicată o ase¬menea formă particulară." În continuare (p. 107), despre Kaspar Friedrich Wolff, în *Verfolg. Bildung und Umbildung organischer Naturen*: „... că ochii spiritului trebuie să lucreze într-o unire mereu vie cu ochii trupului, pentru că altfel ajungi în pericolul de a vedea, totuşi, pe alături." Observaţie a lui Rudolf Steiner: „Aceste cuvinte dovedesc iarăşi cu cât sunt mai profunde concepţiile lui Goethe decât simplul empirism. Pe când acesta din urmă nu recunoaşte decât ceea ce noi percepem cu simţurile, Goethe voia, înainte de toate, să vedem cu ochii spiritului, cu alte cuvinte, el voia ca legitatea care nu ne este dată prin simţuri şi care există numai pentru spirit, care guvernează faptele reale accesibile simţurilor, să devină ţelul cercetării."

4. *Francesco Redi*: 1626-l697.

5. *se arată în mod absolut ştiinţific*: Deja în 1903 Rudolf Steiner a scris articolul ***Reincarnare şi karmă, reprezentări necesare din perspectiva ştiinţei moderne a naturii***, în „Luzifer", revistă pentru viaţa sufletească şi cultivarea spiritului – Teosofie. Editor: Dr. Rudolf Steiner. Începând din 1909, articolul a apărut ca broşură. Acum în „Luzifer-Gnosis. Gesammelte Aufsätze 1903-l908", GA, 34.

6. *se exprimă în frumosul imn în proză*: „Natura”, aforistic de Goethe (1780), cu note de Rudolf Steiner (1887). „Natură! Noi suntem înconjuraţi şi îmbrăţişaţi de ea – neputând să ieşim din ea şi neputând să pătrundem mai adânc în ea. Fără a ne pofti şi fără a ne preveni, ea ne ia în cercul dansului ei şi se învârte cu noi până când am obosit şi cădem din braţele ei... Ea a gândit şi cugetă neîncetat; dar nu ca om, ci ca natură. Ea şi-a rezervat un simţ propriu atotcuprinzător, pe care nimeni nu i-l poate surprinde... Ea se iubeşte pe sine şi e ataşată în veci cu ochi şi urechi fără număr de sine însăşi... Nu eu am vorbit despre ea. Nu, ceea ce e adevărat şi ce e fals, ea a rostit totul.”

7. *în care a trebuit să-şi spună*: în ediţia sa la *Faust*, cu Introducere şi explicaţii curente, *Karl Julius Schröer* face, la *pagina XXXVIII* a Introducerii, comunicarea următoare cu privire la boala gravă prin care a trecut Goethe la Leipzig: „Hemoragia puternică pe care a avut-o atunci a făcut asupra lui o impresie zguduitoare, aşa cum vedem din scrisoarea poetică adresată la 9 noiembrie 1768 Friederikăi Oeser. El se descrie aici ca pe un mort ieşit din mormânt, adăugând: «cel căruia moartea i-a planat o dată foarte aproape în jurul capului se cutremură cu siguranţă, cât timp trăieşte, amintindu-şi; *eu ştiu cum am tremurat atunci!*»”

8. *pentru că nimeni nu ştie cum să înţeleagă aceste semne*: Drept *Erklärung der Figur „Abyssi Duplicatae oder Des doppelt flüchtig und fixen Abgrundes”*, în ediţii se găseşte poezia următoare:

Ein Abgrund den andern ruft heraus,
Sie machen zusammen einen harten Strauss:
Das Flüchtige ganz fix soll werden,
Wasser und Dampf sich kehren in Erden.

Der Himmel selbst muss irdisch sein,
Sonst kommt ins Erdreich kein Leben ein.
Das Oberste soll das Unterste sein,
Das Unterste wird das Oberste fein.
Das Fixe soll ganz flüchtig werden,
Ein Wasser und Dampf soll sein die Erden.
Die Erde muss höchst zum Himmel aufiliegen,
Der Himmel ins *Zentrum* der Erde einkriechen.
So muss verkehrt sein Himmel und Erden,
Soll das Unterste zum Obersten werden.
Der flüchtige Drach den fixeren tötet,
Der fixe zum Tode den flüchtigen notet.
Also muss offenbar kommen an Tag,
Die Quint-Essenz, und was sie vermag.

9. *El* (Goethe) *a spus*: Roma, 18 august 1787, lui Knebel: „După cele ce am văzut lângă Napoli, în Sicilia, ca plante şi peşti, aş fi foarte ispitit, dacă aş fi mai tânăr cu zece ani, să fac o călătorie în India, *nu pentru a descoperi lucruri noi, ci pentru a privi în felul meu cele descoperite.*"

10. *Apoi, lui i se spune*: În scena finală din „Noaptea clasică a Walpurgiei", golfuri cu stânci la Marea Egee:

Un vânt îmbătător adie-ncoace
Cu iz de iarbă umedă, şi-mi place!
Lăudabilei dorinţe nu te opune,
Ci ia din prag întreaga creaţiune!
Fii gata de-un rapid plerom!
Trăind după eterne norme
Vei trece-n mii şi mii de forme.
Ai timp destul până la om.

11. *De aceea, el i-a putut spune lui Eckermann*: La 29 ianuarie 1827: „Dar totul este, totuşi, perceptibil prin simţuri, şi, gândit pe scena teatrului, oricui îi va sări bine în ochi. Şi mai mult nici n-am vrut. Dacă este aşa de adevărat

că mulţimea spectatorilor găseşte plăcere în *aparenţă*; iniţiatului nu-i va scăpa de îndată sensul mai înalt, aşa cum e cazul şi cu, «Flautul fermecat» şi cu alte lucruri."

12. *cuvintele de la sfârşitul operei*: *Hier wird's Erreichnis*. Rudolf Steiner s-a alăturat aici presupunerii pe care arhiducele Rudolf a susţinut-o în „Archiv für neuere Sprachen, LXX", 1883, p. 473: Pe o coală de hârtie descoperită abia în 1928, scrisă de propria mână a lui Goethe, şi care ni s-a păstrat, apare în acest vers *Ereignis*. Comp. *Goethes Geistesart*..., notă la subsol, p. 18, trimitere la p. 39.

13. *Doamna Wandrey*: Camilla Wandrey, 1859-l941, membru al Societăţii antroposofice din Berlin; a trăit mai târziu la Dornach.

14. *într-o scriere de mai mici dimensiuni*: În1918 a apărut Goethes *Geistesart in ihrer Offenbarung durch seinen Faust und durch das Märchen von der Schlange und der Lilie* (1918), GA 22.

15. *cea de a patra epocă de cultură postatlanteană*: Vezi Rudolf Steiner, ***Ştiinţa ocultă***, capitolul Evoluţia lumii şi omul, GA 13.

16. *a scris el din Italia*: Roma, 28 ianuarie 1787. Textual: „Nutresc presupunerea că ei – acei artişti incomparabili – au lucrat după exact aceleaşi legi după care lucrează natura şi pe urmele cărora mă aflu."

17. *când a spus*: Roma, 6 septembrie 1787.

18. *„Păzitorul Pragului"*: Vezi Rudolf Steiner, ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** (1904/1905), GA 10.

19. *Blavatsky*: H. P. Blavatsky, fondatoarea Societăţii teosofice, 1831-l891.

20. Cuvintele finale nu au fost preluate; ele se referă – la fel ca la pag. 42 – la felul cum a fost scris cuvântul *Ereignis* = *Erreichnis*.

21. *ceea ce a fost spus de mine aici ieri, înainte de transformare*: Conferinţa din 3 aprilie 1915, „Der Baldur-Mythos und das Karfreitag-Mysterium", în ***Wege der geistigen Erkenntnis und der Erneuerung künstlerischer Weltanschauung*** (13 conferinţe, Dornach, 1915), GA 161.

22. *despre care noi am spus*: În conferinţa din 3 aprilie 1915, GA 161.

23. *Goethe a spus*: Goethe către Schiller, 6 decembrie 1797: „Mă voi îndrepta mai întâi, probabil, către Faust al meu, în parte, spre a scăpa de acest Tragelaph, în parte, spre a mă pregăti pentru o dispoziţie mai înaltă şi mai pură, poate pentru Tell." Vezi cronica din volumul II, 1794.

24. *ciclu de conferinţe prezentat la Haga*: 20-29 martie 1913, *Welche Bedeutung hat die okkulte Entwicklung des Menschen für seine Hüllen und sein Selbst?* (***Evoluţia ocultă a omului***) (10 conferinţe), GA 145.

25. *Georg Faust*: Expunerile ce urmează au la bază descrierea dată de Herman Grimm în articolul său: „Die Entstehung des Volksbuches von Dr. Faust", în *Fünfzehn Essays*, Berlin, 1882.

26. *doctor Faust-ul lui Marlowe*: Christopher Marlowe, poet dramatic englez, 1564-l593, *Life and death of Dr. Faustus*, 1588.

27. *în jurul clădirii noastre, închinate cercetării spirituale*: Primul Goetheanum în construcţie în anul 1915 şi distrus prin foc în noaptea Anului Nou 1922/1923.

28. *În ciclul prezentat la Viena în aprilie 1914*: 9-l4 aprilie 1914, ***Inneres Wesen des Menschen und Leben zwischen Tod und neuer Geburt*** (8 conferinţe), GA 153.

29. *în perioada în care*: Vezi *Cronica*. Goethe concepuse „această convorbire dintre Faust şi Spiritul Pământului" deja în anii '70.

30. *Citiţi conferinţele de la Haga*: Vezi nota 24.

31. *dacă Faust ar fi pus odată în scenă astfel*: În punerea în scenă de la Goetheanum, Wagner apare într-un costum asemănător aceluia purtat de Faust, astfel încât contrastul caracterizat aici iese clar în evidenţă.

32. *în urmă cu opt luni*: Izbucnirea Primului Război Mondial.

33. *ce este Misteriul de pe Golgotha*: Vezi Rudolf Steiner, ***Creştinismul ca fapt mistic şi misteriile Antichităţii*** (1902), GA 8, şi ciclurile de conferinţe despre Evanghelii.

34. *şi el a numit Faust „o compoziţie barbară"*: Scrisoare a lui Goethe adresată lui Schiller, 27 iunie 1797: „Observaţiile dumneavoastră cu privire la *Faust* m-au bucurat foarte mult. Ele coincid, cum era şi firesc, cu intenţiile şi planurile mele, numai că la această compoziţie barbară eu îmi fac sarcina uşoară şi mă gândesc mai mult să ating decât să împlinesc cerinţele cele mai înalte."

35. *Rieger*: Maximilian Rieger, germanist, 1828-l909.

36. *Un pasaj de scrisoare important*: Goethe către Zeller, 15 februarie 1830: „Gândiţi-vă că odată cu fiecare respiraţie un curent eteric din Lethe străbate întreaga noastră fiinţă, în aşa fel încât noi ne amintim de bucurii numai într-o măsură moderată, iar suferinţele aproape că nu ni le amintim. Acest înalt dar al lui Dumnezeu am învăţat dintotdeauna să-l preţuiesc, să-l folosesc şi să-l sporesc."

37. *Citiţi ultimul ciclu de la Haga*: Vezi nota 24.

38. *pe care le-am făcut aici, împreună cu celelalte conferinţe*: Vezi nota 21.

39. *Şi atunci Goethe şi-a notat*: *Opere*, Ediţia Sophien, Secţiunea I, volumul 14, p. 287.

40. *compoziţia barbară*: Vezi nota 34.

41. *Nu degeaba i-a spus Goethe lui Eckermann*: Noi citǎm aici cuvintele din convorbirile purtate la 13 februarie 1831: „...la o astfel de compoziţie este, de asemenea, important numai ca fiecare măsură să fie plină de sens şi clară, în timp ce ca întreg rămâne întotdeauna incomensurabilă, dar, tocmai de aceea, la fel ca o problemă nerezolvată, îi ispiteşte pe oameni să cugete la ea mereu, mereu."

42. *Herman Grimm*: Istoric literar şi de artă, fiul lui Wilhelm Grimm, 1828-l901. Profesor de Istoria artei la Berlin. *Prelegeri despre Goethe*, 1877. Rudolf Steiner se referă la el în multe dintre scrierile şi conferinţele sale. Vezi în special ***Cursul vieţii mele*** (1923/1925), capitolul XIV, GA 28. Goethe-Vorlesungen, Berlin 1874/1975. Prima prelegere: „Primul secol goethean abia s-a încheiat; dar niciunul dintre cele ce urmează, în măsura în care ne este îngăduit să măsurăm viitorul, nu va fi scutit de osteneala de a şi-l reconstrui pe Goethe sub forme mereu noi. Poporul german şi-ar schimba natura, dacă acest lucru nu s-ar întâmpla. Există de secole o ştiinţă care se numeşte Homer şi care şi-a găsit reprezentanţii în linie continuă de secole, una care poartă numele de Dante, una care poartă numele lui Shakespeare: tot aşa, de acum înainte va exista una care se numeşte Goethe."

43. *din anul 1884*: „Goethes Naturwissenschaftliche Schriften", editate şi comentate de Rudolf Steiner în seria „Deutsche National – Litteratur" a lui Kürschner (1883/1897), 5 volume, GA 1a-e, 1975, vol. I. – Rudolf Steiner, *Goethes Recht in Naturwissenschaft. Eine Rettung* (Betr. Hauptgesichtspunkte für die Einleitung zu Goethes

Naturwissenschaftliche Schriften, volumul I). În ***Methodische Grundlagen der Anthroposophie***, 1884-l901, Gesammelte Aufsätze, GA 30.

44. *de sărbătoarea înălţării la Cer a Maicii Domnului*: La 15 august 1910 avusese loc, la München, premiera mondială a primei drame-mister a lui Rudolf Steiner, ***Poarta iniţierii. Patru drame-misteriu*** (1910/1913), GA 14.

45. *când clădirea noastră va fi gata*: În versiunea integrală, nescurtată, a dramei *Faust*, pusă în scenă de Marie Steiner în cel de-al doilea Goetheanum, spectacolul e conceput în modul schiţat aici.

46. *Filippo Neri*: Sfânt, 1515-l595. Vezi Goethe, *Italienische Reise*, Partea I, Napoli, Apus de soare, nota din mai 1787.

47. *Goethe i-a spus o dată lui Eckermann*: 6 iunie 1831: „... De altfel, veţi admite că finalul, acolo unde sufletul salvat o ia în sus, a fost foarte greu de realizat, şi că eu, cu asemenea lucruri suprasensibile, care abia pot fi bănuite, uşor m-aş fi putut pierde în ceva vag, dacă n-aş fi dat intenţiilor mele poetice, prin figurile şi reprezentările creştin-bisericeşti clar conturate, o formă şi o consistenţă care limitează în mod benefic."

48. *următoarele cuvinte*: Foaia se încheie cu versurile următoare, care nu sunt citate în conferinţă:

Eu însă nu mai sunt de folos pe locul acesta.
Firul poeziei mele se ţese fantomatic tot mereu
Şi la sfârşit se rupe tragic! Să fiţi cu toţii-salutaţi,
De mă veţi găsi, spre desfătarea voastră fie.

49. *ciclul de la Kassel*: 24 iunie – 7 iulie 1909, ***Evanghelia după Ioan în raporturile sale cu celelalte evanghelii*** (14 conferinţe), GA 112.

50. *Ei bine, noi ştim*: De exemplu, Rudolf Steiner, ***Misterul biblic al Genezei*** (11 conferinţe, München, 1910), GA 122.

51. *la München*: 24-31 august 1913, ***Tainele Pragului*** (opt conferinţe), GA 147.

52. *Aici ajungem să percepem sub o formă solară radiaţia aurei*: Vezi Rudolf Steiner, *Die Geheimnisse. Ein Weihnachts- und Ostergedicht von Goethe*, conferinţa din 25 decembrie 1907, Köln, în ***Natur- und Geistwesen – ihr Wirken in unserer sichtbaren Welt***, (18 conferinţe, 1907-1908), GA 98.

53. *Am vorbit în ultimele săptămâni despre cele trei idealuri mari, supreme, ale omenirii*: 29 iulie - l5 august 1916. ***Das Rätsel des Menschen*** (15 conferinţe, Dornach, 1916), GA 170, volumul I al seriei „Kosmische und menschliche Geschichte". – În legătură cu conferinţa din 19 august 1916, atragem atenţia în mod special asupra expunerilor din 6 august.

54. *trei critici*: Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, 1781; *Kritik der praktischen Vernunft*, 1788; *Kritic der Urteilskraft*, 1790.

55. *Franz Brentano*: Filosof, 1838-l917. Vezi lucrarea acestuia *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, volumul I, 1874. Apoi, Rudolf Steiner, ***Despre enigmele sufletului*** (1911), Franz Brentano, un necrolog, GA 21.

56. *la Hume şi la Berkeley*: David Hume, 1711-l776, istoric scoţian şi filosof; George Berkeley, 1684-l753, filosof englez.

57. *De aceea, cei care au urmărit în anii '70, '80 prelegerile de psihologie ale lui Brentano*: Vezi Rudolf Steiner, ***Cursul vieţii mele*** (1923/1925), capitolul III, GA 28.

58. *prima conferinţă*: 29 iulie 1916, în GA 170.

59. *Am fi văzut azi mai întâi un Lucifer roşu*: În variantă euritmic-dramatică.

60. *cuvântul pe care l-am citat aici cu puţin timp în urmă*: Dornach, 6 august 1916, în *Das Hineinwachsen des Menschen in die drei geistigen Reiche der Weisheit, Schönheit und Güte*. Vezi nota 53.

61. *în „Paradisul pierdut" al lui Milton: John Milton*, 1608-l674, *The Paradise lost*. 12 cânturi în iambi fără rimă, 1667. Vezi în acest sens prima conferinţă din Rudolf Steiner, ***Misiunea lui Mihail*** (12 conferinţe, Dornach, 1916), GA 194.

62. *a stabilit trei principii*: Vezi Rudolf Steiner, ***Astronomia şi ştiinţele naturii.*** (18 conferinţe, Stuttgart, 1921), GA 323.

63. *bunul Christian von Ehrenfels*: Christian von Ehrenfels, *Kosmogonie*, capitolul I, „Die Reversion, ein Paradoxon der Erkenntnis". În conferinţa din 13 august 1916, vezi nota 53.

64. *Aceasta este o perspectivă de viitor*: Vezi în acest sens ciclul de conferinţe ***Das Verhältnis der Sternenwelt zum Menschen und des Menschen zur Sternenwelt.*** *Die geistige Kommunion der Menschheit* (12 conferinţe, Dornach, 1922), GA 219.

65. *Oscar Hertwig*: 1849-l922, anatomist.

66. *în stilul lui Mauthner*: Fritz Mauthner, 1849-l923, scriitor. *Beiträge zu einer Kritik der Sprache*, 3 volume, Stuttgart şi Berlin. *Wörterbuch der Philosophie. Neue Beiträge zu einer Kritik der Sprache*, 2 volume, München, 1911.

67. *Introducere la scrierile de morfologie ale lui Goethe*: Vezi nota 43.

68. *sub forma sa de liliac*: La varianta scenică de la Goetheanum: Mefistofel ivindu-se din abis.

69. *evoluţia se desfăşoară*: Vezi Rudolf Steiner, ***Din Cronica Akasha*** (1904/1908), GA 11.

70. *sugerat numai în mod schematic*: Desen schiţat al motivului grupului statuar de la Goetheanum.

71. *Aici Biblia nu face decât o trimitere vagă*: I Moise, 6, 2. În *Cartea lui Enoch*, pasajul se referă în felul următor la trimiterea la acest verset din Cartea lui Moise: „S-a întâmplat însă, deoarece copiii oamenilor crescuseră în acele zile şi li se născuseră fiice frumoase şi încântătoare, că îngerii, fiii Cerului, le-au zărit şi le-au dorit..." (capitolul 7, 1/2).

72. *în urmă cu mulţi ani*: Vezi nota 13.

73. *acest lucru, bineînţeles, trebuie exersat şi învăţat*: Diavolii graşi şi cei slabi au fost interpretaţi de euritmiste.

74. *„neam omenesc cristalizat"*: *Faust* II, Actul II, „Laboratorium", Dialog cu Wagner.

Cu cât îmbătrâneşti, mai multe ştii.
Nimic nu se petrece nou sub zare.
Eu am văzut în ani de pribegii
Şi ginţi ivite prin cristalizare.

75. *în aceste vremuri agitate*: Evenimentele care au avut loc imediat după izbucnirea Primului Război Mondial, 1914.

76. *Comentariul la Faust*: *Faust* de Goethe, părţile întâi şi a doua, explicat de Oswald Marbach, Stuttgart, 1881.

77. *cuvântul rostit tot la adresa unei drame Faust*: *D. Faust, Un fragment* de Lessing, IV. Către editorul moştenirii teatrale. „Dar îngerul prevederii, care a planat invizibil pe deasupra ruinelor, ne vesteşte sterilitatea încercărilor lui Satan, în cuvintele rostite solemn, dar blând, ce răsună spre noi din înalturi: «Să nu biruiţi!» «Voi nu trebuie să biruiţi!»"

78. *un frumos cuvânt*: Comp. A doua şedere la Roma 1 martie 1788.

79. *conferinţele pe care le-am ţinut chiar în aceste săptămâni*: Vezi nota 53.

80. *profunzimea unei strofe*: Vezi conferinţa din 3 septembrie 1916, ***Das Rätsel des Menschen*** (15 conferinţe, Dornach, 1916), GA 170.

81. *Lord Bacon*: Filosof şi om politic englez, 1561-l626. *Novum organon*, Methodenlehre.

82. *domnul Bauer*: Michael Bauer, prietenul lui Christian Morgenstern, 1871-l929.

83. *în sfera a opta*: Dornach, 18 octombrie 1915, „Die achte Sphäre", în ***Die okkulte Bewegung im 19. Jahrhundert und ihre Beziehung zur Weltkultur*** (13 conferinţe, Dornach, 1915), GA 164; apoi Dornach, 23 noiembrie 1919, în ***Misiunea lui Mihail*** (12 conferinţe, Dornach, 1919), GA 194; şi 27 noiembrie 1916, în ***Das Karma des Berufes des Menschen*** (zece conferinţe, Dornach, 1916), GA 172. Volumul III din „Kosmische und menschliche Geschichte".

84. *în ciclurile noastre de conferinţe*: Vezi Rudolf Steiner. *Das literarische und künstlerische Werk. Eine bibliographische Übersicht*, Dornach, 1961.

85. *într-un ciclu anterior*: ***Tainele Pragului*** (opt conferinţe), GA 147.

86. *el şi-a notat cândva*: Operele lui Goethe, Ediţia Sophien, Secţiunea 1, volumul 12, Secţiunea 2, p. 243.

87. *cunoscutul tablou al lui Rafael*: „Disputa", vezi şi conferinţa din 5 octombrie 1917, în ***Kunstgeschichte als Abbild innerer geistiger Impulse*** (13 conferinţe cu proiecţii, Dornach, 1916/1917), GA 292.

88. *Aduceţi-vă aminte de propriile noastre lupte*: Ciocnirile cu Societatea teosofică; acestea au dus în 1913 la excluderea Secţiei Germane a Societăţii teosofice.

89. *Herman Grimm*: Vezi nota 42.

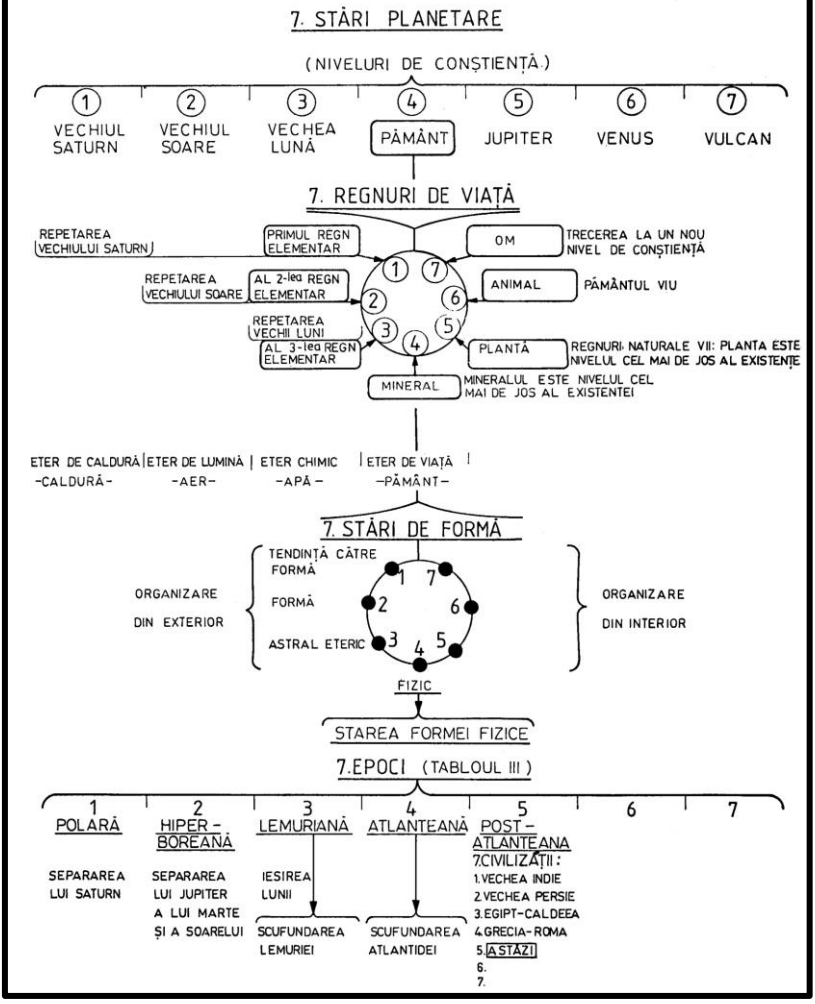
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

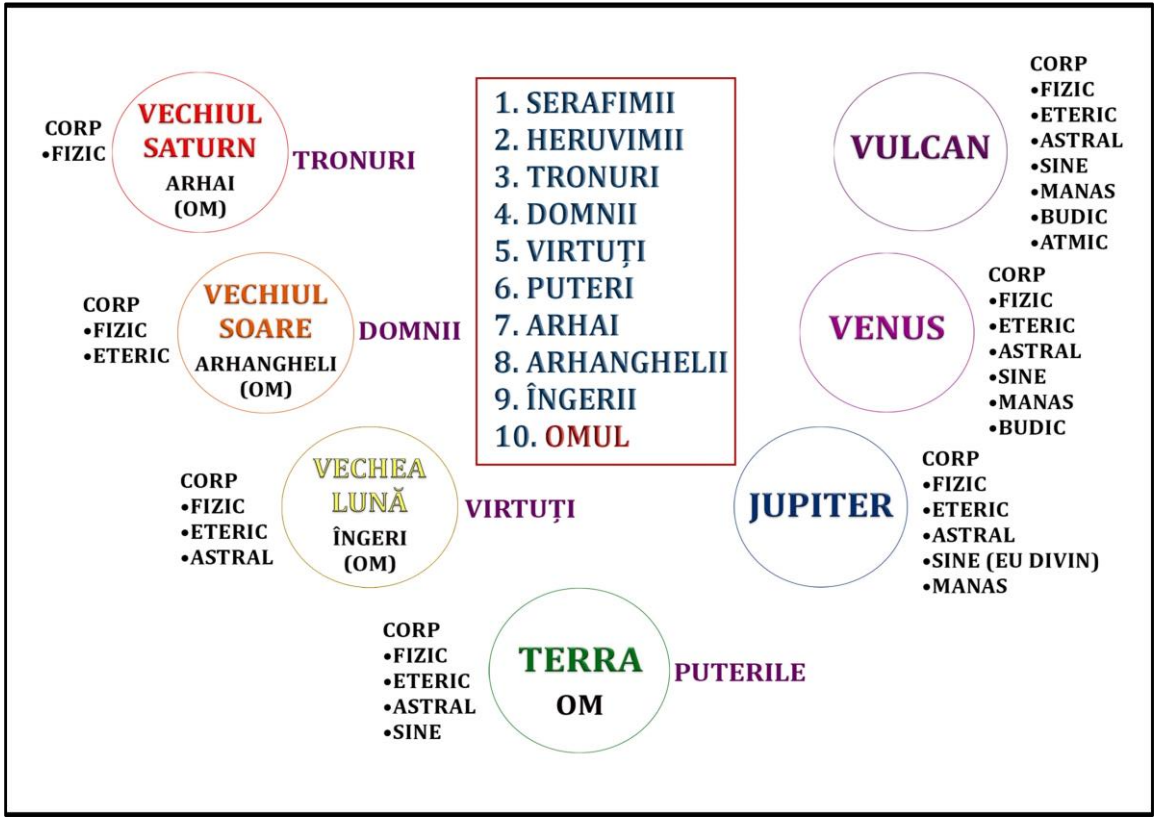
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI			FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar			
				Formarea sferei și a corpului lui Saturn			Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui			
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii		Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ					Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.		Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
	MEZOZOIC			Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE			SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Șopârle Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Șopârle	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ		1. Terțiar: Paleocen, Eocen 2. Oligocen 3. Miocen, Pliocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
				4. ♏ Diluvium 5. Cuaternar: Glaciații (TABLOU XI) 6. ♍ 7. ♏ Scufundarea Atlantidei	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		Glaciații Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ		1. ♋ Vechea Indie 2. ♊ Vechea Persie 3. ♉ Egipt-Caldeea 4. ♌ Grecia – Roma 5. ♐ Astăzi 6. ♒ 7. ♑	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

CORP
•FIZIC
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
TRONURI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
DOMNII
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
VIRTUȚI
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
TERRA
OM
PUTERILE
1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VULCAN
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
•ATMIC
VENUS
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE
•MANAS
•BUDIC
JUPITER
CORP
•FIZIC
•ETERIC
•ASTRAL
•SINE (EU DIVIN)
•MANAS